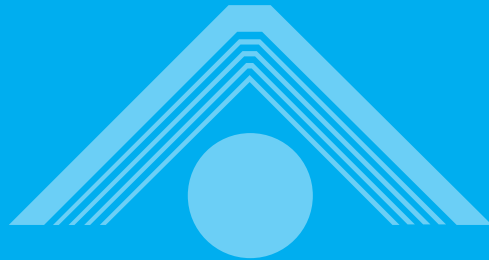

VIATTOMUUDESTA VIMMAAN

LAPSUUDESTA NUORUUTEEN -SIIRTYMÄVAIHEEN TARKASTELUA

TAPIO KUURE, MIKA VUORI, MIKA GISSLER (TOIM.)

NUORISTUTKIMUSVERKOSTO
NUORISOASIAIN NEUVOTTELUKUNTA
SOSIAALI- JA TERVEYSALAN TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISKESKUS, STAKES

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 25
Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuora, julkaisuja 23
Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes

Lisätietoja nuorten oloista verkkopalveluosoitteesta:
<http://www.minedu.fi/nuora>

Kansi ja ulkoasun suunnittelu: Vesa Pesonen
Taitto: Seija Puro
© Nuorisotutkimusseura ja tekijät

ISBN: 951-33-1303-4
ISSN 1458-4220

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 2002

Tapio Kuure, Mika Vuori & Mika Gissler (toim.) Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen –siirtymävaiheen tarkastelua. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki 2002. ISBN 951-33-1303-4.

Tiivistelmä

Nuorten elinolot -vuosikirja on aikuisten kirjoittama kuvaus lapsuuden ja nuoruuden siirtymävaiheesta. Vuosikirja ilmestyy nyt toisen kerran.

Kirja rakentuu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa lapsuutta ja nuoruutta kuvataan eri lähteistä koottujen tilastojen avulla. Tavoitteena on ollut koota tilastoihin keskeinen tieto siitä, miten lasten ja nuorten hyvinvointi tai pahoinvointi on viimeisen kymmenen vuoden aikana kehittynyt. Numero-tietoa on avattu jokaisen tilaston yhteyteen lisätyllä tilastollisen indikaattorin kuvauksella. Niiden lisäksi tilastotietoa on tulkittu erikseen asiantuntijapaneelissa, jonka tulokset on esitetty yhteenvedoina tilastojen lomassa. Asiantuntijapaneeliin osallistui maamme johtavia asiantuntijoita Jyväskylän yliopistosta, Nuorisosiain neuvottelukunnasta, Nuorisotutkimusverkostosta, Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta sekä Stakesista. Keskustelun jälki on tietoisin rosainen. Siinä ei pyritä valmiiden vastausten antamiseen vaan enemmänkin tilastolliseen tietoon liittyvien tulkinnallisten rikkauksien osoittamiseen.

Vuosikirjan toinen osa koostuu seitsemästä eri artikkelista, joihin on ollut tavoitteena koota lapsuudesta nuoruuden siirtymävaiheen keskeiset teemat. Siinä missä tilastollinen osuus kirjassa painottuu väistämättä aikuisten ikuiseen huoleen lapsista ja nuorista, artikkeliosuus kääntää asiat pääläelleen. Artikkeleiden järjestys perustuu kuitenkin aikuisten tutuille peloille. Hiukan yksinkertaistaen aikuiset kuvittelevat lapsuuden viattomien – mutta tiukasti vanhempien ohjauksessa olevien - harrastusten päättyvän siihen, että vastakkainen sukupuoli, alkoholi ja tupakka alkavat kiinnostaa enemmän. Käymme tämän arkisen uhkakuvan kimppuun ja yritämme osoittaa kuvan olevan paljon moniulotteisempi ja vivahterikkaampi.

Lapsuudesta nuoruuteen siirtymävaihetta käsittelevä julkaisumme on osa ajassa liikkuvaa keskustelua. Kohdistamamme katseemme siirtymävaiheeseen, olemme nuorisotutkimuksen ja lapsitutkimuksen vedenjakajalla. Nuoruus on irtautumista lapsuudesta ja omista vanhemmista päätyäkseen omaan perheeseen ja vanhemmuuteen. Nuorisotutkimuksen tulevaisuuden haasteena voi pitääkin entistä systemaattisempaa keskustelua lapsi- ja perhetutkimuksen kanssa.

Avainsanat

Lapset, nuoret, elinolot, tilasto, terveys, hyvinvointi, väestö, perhe, synnytykset, raskaudenkeskeytykset, itsemurhat, tapaturmat, nuorisotyöttömyys, toimeentulotuki, lastensuojelu, tupakointi, alkoholin käyttö, päihteiden käyttö, kouluolot, rikollisuus, syrjäytyminen, koettu terveys, oireisuus, mielen-terveys.

Tapio Kuure, Mika Vuori & Mika Gissler (red.) Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen –siirtymävaiheen tarkastelua [Från barnasinne till ursinne. Aspekter på övergången från barndom till ungdom] Nuorten elinolot -vuosikirja [Årsbok över de ungas levnadsförhållanden]. Helsingfors 2002. ISBN 951-33-1303-4.

Sammandrag

Denna årsbok över de ungas levnadsförhållanden är en beskrivning av övergången från barndom till ungdom, skriven av vuxna. Årsboken utges nu för andra gången.

Boken är indelad i två delar. I den första beskrivs barndomen och ungdomen med hjälp av statistik från olika källor. Statistiken visar i koncentrerad form hur barnens och de ungas välbefinnande resp. icke-välbefinnande har utvecklats under de senaste tio åren. De statistiska framställningarna kompletteras med en beskrivning av respektive indikator. Dessutom har det statistiska materialet tolkats av en expertpanel, och ett sammandrag av dessa tolkningar återges parallellt med sifferuppgifterna. I panelen deltog ledande finländska experter från Jyväskylä universitet, Delegationen för ungdomsärenden, Ungdomsforskningsnätverket, Rättspolitiska forskningsinstitutet och Stakes. Diskussionen återges medvetet i obearbetad form. Syftet är inte att erbjuda färdiga lösningar, utan snarare att påvisa den tolkningsrikedom som det statistiska materialet ger möjligheter till.

Årsbokens andra del består av sju artiklar, som behandlar viktiga teman vid övergången från barndom till ungdom. Där de vuxnas eviga bekymmer för barnen och de unga ohjälpligen präglar det statistiska avsnittet, blir förhållandet det motsatta i artikeldelen. Artiklarnas ordningsföljd bygger likväl på de vuxnas välbekanta rädslor. Lite förenklat kan man beskriva föräldrarnas uppfattning så att barndomens oskyldiga lekar – som dock alltid sker under föräldrarnas uppsyn – tar slut i och med att det motsatta könet, sprit och tobak börjar väcka ett större intresse. Vi angriper den här alldagliga hotbilden och försöker visa att den faktiska bilden är mycket mer mångfasetterad och nyansrik.

Denna studie av övergångsskedet mellan barndom och ungdom inlemmar sig i en större diskussion i vår tid. Genom att fokusera blicken på själva övergångsskedet ställer vi oss mitt på vattendelaren mellan barn- och ungdomsforskning. Ungdomen innebär en frigörelse från barndomen och de egna föräldrarna, och den utmynnar i familjebildning och föräldraskap. Som en viktig framtidsutmaning för ungdomsforskningen kan man se just en mer systematisk dialog med barn- och familjeforskningen.

Nyckelord

Barn, unga, ungdomar, levnadsförhållanden, statistik, hälsa, välbefinnande, befolkning, familj, förlösningar, aborter, självmord, olyckor, ungdomsarbetslöshet, utkomststöd, barnskydd, rökning, alkoholbruk, narkotikabruk, skolförhållanden, brottslighet, marginalisering, upplevd hälsa, symptom, mentalvård.

Tapio Kuure, Mika Vuori & Mika Gissler (eds.). Viattomuudesta vimmaan. Lapsuudesta nuoruuteen –siirtymävaiheen tarkastelua [From innocence to frenzy –observations of the transition stage from childhood to youth] Nuorten elinolot -vuosikirja [Young People in Finland] Helsinki 2002. ISBN. 951-33-1303-4.

Abstract

The annual publication 'Young People in Finland' is a description by adults of the transition stage from childhood to youth. The annual is now published for the second time.

The book consists of two parts. In part one, childhood and youth are described with the aid of statistics collected from various sources. They reveal crucial information on how the well- or ill-being of children and young people has evolved during the last ten years. Numerical information has been enhanced by a description of a statistical indicator attached to each statistic. Statistical information has also been separately interpreted by a panel of experts, and the results presented as summaries interspersed with the statistics. The panel of experts consisted of Finland's leading experts from the University of Jyväskylä, the Youth Affairs Advisory Board, the Finnish Youth Research Network, the National Research Institute of Legal Policy, and STAKES. The results of the discussion are deliberately uneven. The aim is not the presentation of finite answers, but rather the demonstration of the interpretative wealth found in statistical information.

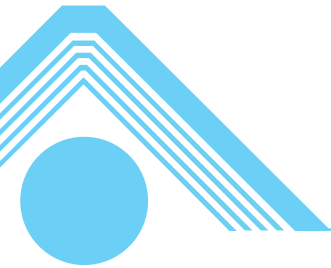
Part two of the annual consists of seven separate articles containing a collection of central themes of the transition stage between childhood and youth. While the statistical portion of the book inevitably stresses adults' eternal concern over children and young people, the article portion turns things upside down. However, the order of the articles is based on adults' familiar fears. As a slight simplification it could be said that adults imagine the innocent – but engaged in under strict parental guidance – hobbies of childhood to end when the opposite sex, alcohol and cigarettes become more interesting. We attack this everyday picture of doom and attempt to show that the picture is much more multi-faceted and subtle.

Our publication on the transition from childhood to youth is a part of the discussion of our time. In focusing on the transition stage, we are on the cusp of youth study and child research. Youth is a process of detachment from childhood and one's own parents, ending in one's own family and parenthood. Thus, a challenge of future youth research could be held to be ever more systematic interchange with child and family research.

Key words

Children, young people, teenagers, living conditions, statistics, health, well-being, population, family, births, abortions, suicides, accidents, youth unemployment, income support, child protection, smoking, alcohol abuse, drug abuse, school conditions, crime, exclusion, perceived health, symptoms, mental health.

ESIPUHE

Nuorten elinolut -vuosikirja on Nuorisoasiain neuvottelukunnan, Nuorisotutkimusverkoston ja Stakesin yhteistyöhanke, jossa on tavoitteena yhdistää nuoria koskeva akateeminen asiantuntijatieto ja käytettävissä oleva laaja tilastollinen tieto nuorisotyön kentän ammattilaisten ja päätöksentekijöiden tietämykseen.

Vuosikirja on sarjassaan toinen. Edellisenä vuonna otsikolla *Aikuistumisen pullonkaulat* keskityimme kuvaamaan siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen, nyt kohteenamme on siirtymä lapsuudesta nuoruuteen otsikolla *Viattomuudesta vimmaan*. Molempiin siirtymävaiheisiin pelkistyy paljon tietoa nykyisestä tavastamme elää ja rakentaa elämää tulevalle sukupolvelle.

Vuosikirjan tavoitteena on esitellä lukijalle nuorten elinoloja kuvaavia keskeisiä aineistoja, tilastoja, joihin usein viitataan, mutta jotka nuorten parissa työskentelevät joutuvat keräämään useista lähteistä. Tänä vuonna kirjan tilastollinen osuus keskittyy hyvinvointia ja pahoinvointia kuvaaviin mittareihin ja niissä nuoriso näyttäytyy yhteiskuntapoliittisena ongelmana. Tilastoihin liitetyt selitysosat ja asiantuntijoiden kommentit auttavat lukijaa tulkitsemaan numeroita ja trendejä omasta näkökulmastaan.

Artikkeliosuudessa pyritään kuuntelemaan nuorten omaa ääntä. Millä tavoin nuori jättää hyvätit lapsuuden viattomuudelle ja mitä kaikkea tämä vaihe ihmisen elämässä pitää sisällään? Tästä näkökulmasta nuoriso ei näyttäydykään ongelmana vaan päinvastoin resurssina, joka tuottaa omalla vimmallaan uutta kulttuuria.

Kaikki tätä kirjaa tai tietokantaa koskevat kommentit ja korjaus ehdotukset ovat tervetulleita.

Helsingissä 8. päivänä huhtikuuta 2002

Jaana Leppäkorpi
pääsihteeri
Nuorisoasiain neuvottelukunta

Tommi Hoikkala
tutkimusjohtaja
Nuorisotutkimusverkosto

Olli Nylander
kehittämispäällikkö
Stakes

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	10
OSA I Perustilastoaineisto	15
1 Väestötietoja	16
2 Synnytykset ja raskauden keskeytykset	21
3 Tapaturmat ja itsemurhat	24
4 Työllisyys ja toimeentulo	29
5 Lasten elatus ja huolto	36
6 Tupakointi ja päihtiedien käyttö	40
7 Suhteet toisiin ja seksuaalisuus	47
8 Nuorten rikollisuus	51
9 Koulutyö ja terveys	55
OSA II Artikkelit	65
<i>Anna Anttila</i> Varhaisnuorten romanttinen seurustelu	66
<i>Erja Kosonen</i> Musiikkiharrastukset kehitystä tukemassa	73
<i>Jari Lämsä</i> Harrastusten jääminen – nuorten luopuminen urheilusta	79
<i>Sakari Karvonen</i> Hyvästit lapsuudelle? – päihteisiin liittyvät kulttuuriset käytännöt varhaisnuoruudessa	89
<i>Anna Rönkä, Anna-Maija Poikkeus, Johanna Viheräkoski</i> Seiskalta kasille – nuoret ja vanhemmat muutoksessa	95
<i>Kati Niemelä</i> Rippikoulu ja Prometheus-leiri aikuistumisriitteinä	106
<i>Anna Raija Nummenmaa, Jorma Virtanen</i> Lapsuuden yhteiskunnallinen ja institutionaalinen olemus	120
Sammandrag av artiklarna	129
Abstracts of the articles	133
Kirjoittajat	138

JOHDANTO

Lapsuudesta nuoruuteen siirtyminen ei ole vaikeaa pelkästään nuorelle itselleen. Myös aikuisille tämän siirtymän käsittely tuntuu vaikealta, koska siinä joutuu ottamaan mittaa omasta aikuisuudestaan ja siitä yhteiskunnasta, jonka aikuiset ovat luoneet tuleville sukupolville elää. Päästääkseen pahasta aikuiset käsittelevät siirtymää kahden uhkakuvan kautta, jotka paradoksaalisesti muodostavat toisilleen peilikuvan. Toisaalta aikuiset kysyvät, uhkaako yhteiskunta lapsiamme ja heti sen perään, uhkaavatko nuoret yhteiskuntaamme? Aikuiset näkevät siirtymän lapsuuden viattomuudesta nuoruuden hallitsemattomaan vimmaan.

Tämä vuosikirja on aikuisten kirjoittama kuvaus lapsuuden ja nuoruuden siirtymävaiheesta. Kirja on rakennettu kahdesta osasta. Ensimmäisessä osassa lapsuutta ja nuoruutta kuvataan eri lähteistä koottujen tilastojen avulla. Tavoitteena on ollut koota tilastoihin keskeinen tieto siitä, miten lasten ja nuorten hyvinvointi tai pahoinvointi on viimeisen kymmenen vuoden aikana kehittyntä. Numerotietoa on avattu jokaisen tilaston yhteyteen lisätyllä tilastollisen indikaattorin kuvauksella. Niiden lisäksi tilastotietoa on tulkittu erikseen asiantuntijapaneelissa, jonka tulokset on esitelty tilastojen lomassa. Asiantuntijapaneeliin osallistuivat tutkija Timo Harrikari (Jyväskylän yliopisto), tutkimusjohtaja Tommi Hoikkala (Nuorisotutkimusverkosto), tutkimusjohtaja Janne Kivivuori (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos), pääsihteeri Jaana Leppäkorpi (Nuorisosiain neuvottelukunta), tutkimusprofessori Matti Rimpelä (Stakes) ja kehittämisspällikkö

Tytti Solantaus (Stakes). Paneelin tehtävänä oli tuoda erilaisia tulkintoja esitettyihin tilastoihin, taustoittaa tilastoja, spekuloida ja teoretisoida, kysyä mistä pitää olla huolissaan ja mitä pitäisi tehdä. Keskustelun jälki on tietoisesti rosoinen. Siinä ei pyritä valmiiden vastauksien antamiseen vaan enemmänkin tilastolliseen tietoon liittyvien tulkinnallisten rikkauksien osoittamiseen. Paneelikeskustelu käytiin kahden kuukauden aikana sähköpostien välityksellä. Toimittajina haluamme kiittää osallistujia mielenkiintoisista puheenvuoroista ja uusien aineistojen mukaan tuomisesta kirjaan. Ilman panostanne tilastot olisivat jääneet yksilotteisemmiksi ja monet tilastoihin liittyvät ongelmat käsittelemättä.

Vuosikirjan toinen osa koostuu seitsemästä eri artikkelista, joihin on ollut tavoitteena koota lapsuudesta nuoruuden siirtymävaiheen keskeiset teemat. Artikkeleiden yhteyteen on lukijoille piristeeksi liitetty pieniä kevennyksiä FM Kukka Tastin pro gradu -työstä ”Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa”.

Siinä missä tilastollinen osuus kirjassa painottuu väistämättä aikuisten ikuiseen huoleen lapsista ja nuorista, artikkeliosuus kääntää asiat päällelleen. Annoimme artikkeleiden kirjoittajille ohjeeksi paneutua lasten ja nuorten kulttuuriin heidän omasta näkökulmastaan, unohtaa uhkakuvat ja katsoa siirtymävaihetta jännittävänä vaiheena, joka on täynnä säpinää. Artikkeleiden järjestys perustuu kuitenkin aikuisten tutuille peiloille. Hiukan yksinkertaista aikuiset kuvittelevat lapsuuden viattomien – mutta tiukasti vanhempain ohjauksessa olevien – harrastusten päättyvän siihen, että vastakkainen sukupuoli, kalja & siideri ja tupakka alkavat kiinnostaa enemmän. Käymme tämän arkisen uhkakuvan kimppuun ja yritämme osoittaa kuvan olevan paljon moniulotteisemman ja vivahderikkaamman.

Artikkelikokonaisuus lähtee liikkeelle Anna Anttilan tutkimuksesta varhaisnuorten romanttisesta seurustelusta. Anttila kuvaa lämpimästi aikuisten ulottumattomissa olevaa varhaisnuorten salaista maailmaa, jossa rakkaus voi hehkua ilman minkäänlaista fyysistä kosketusta. Tämä

maailma, sikäli kun aikuiset ovat sen tunnista-
neet, on ollut aikaisemmin lähinnä kiusoitte-
lun tai välinpitämättömyyden kohteena. Sen
vakavuutta ei ole tajuttu. Artikkelit antaa eväitä
vanhemmille ja opettajille heidän pohtiessaan
oppilaiden järjestämiä diskoiltoja, kotibileitä, hi-
tainta tanssikkappaleita ja pukeutumista. Tutkimus-
ta voi lukea myös nykyisen ns. aikuisviihteen kri-
tiikkinä. “Aikuisviihteessä” pornografiasta ol-
laan tekemässä tuotetta ja sitä tungetaan väkisin
jokaisen kodin olohuoneeseen parhaimpaan kat-
selu-aikaan. Aikuiset lukevatkin nuoruuden ero-
tiikkaa usein pornografinen viitekehyksen läpi,
mikä näkyy ankeimmillaan keski-ikäisten mies-
ten tekemissä elokuvissa nuorten rocktähtien elä-
mästä.

Arkipäivän huolien mukaisesti siirrymme sen
jälkeen tarkastelemaan nuorten jättäytymistä ai-
kuisten ohjaamista harrastuksista. Tarkastelussa
on mukana kaikille tutut ääripäät eli pianonsoit-
taja ja jääkiekkoilija – laajemmin ilmaisten taide-
harrastukset ja junioriturheilu. Erja Kosonen osoit-
taa artikkelissaan musiikkiharrastuksista tärkeim-
mäksi kysymykseksi itse asiassa nuoren harras-
tuksen aloittamisen. Harrastuksen aloittamisikä
ja motivaatio vaihtelevat. Aloittamisikä voi pe-
rustua vanhempien tahtoon tai omaan motivaat-
ioon. Vanhempien tahdolla voidaan edetä tiet-
tyyn rajaan asti, mutta sen jälkeen eteneminen
perustuu nuoren omaan motivaatioon. Omaan
motivaatioon perustuva soittoharrastus aloitetaan
myöhemmin. Taustalla olevat soittamisen moti-
ivit vaikuttavat harrastuksesta poisjäämiseen.
Murrosikäisten lasten vanhempien näkökulmas-
ta on lohduttavaa havaita, että musiikkiharras-
tuksen lopettamisella ei juurikaan ole yhteyttä
murrosikään. Pianon kansi paukautetaan kiinni
tai saksofoni työnnetään sängyn alle jo ennen
murrosikää, jos näin on käydäksään.

Jari Lämsä osoittaa puolestaan harrastuksen
lopettaneiden junioriturheilijoiden hakeutuvan
usein uuden harrastuksen pariin – junnukiek-
koilijat eivät siirry uhkakuvamme mukaisesti ka-
tuhäiriköiksi tai baarikärpäksiksi. Syyt urheiluhar-
rastuksen lopettamiseen ovat moninaiset. Myös
urheilussa kysymys on motivaatiotekijöistä. Lop-

puun asti sitoutuneella, ammattiin tähdänneel-
lä nuorella harrastuksesta luopuminen on aivan
erilainen prosessi kuin harrastukseen jo alun pe-
rin kevyemmin suhtautuneella nuorella. Ammat-
tiin tähdänneen juniorin harrastuksen lopetta-
minen ulottuu selvästi murrosiän jälkeen, kun
taas harrastelija tekee päätöksensä yläasteen aika-
na. Päätöksiin vaikuttavat sekä oma motivaatio
että rakenteelliset tekijät. Harrasteleminen lop-
puu usein sen vuoksi, että sille ei ole edellytyksiä
tavoitteellisuutta painottavassa junioriturheilus-
sa. Lauhojen talvien sulattaessa jäät kuntien kau-
kaloista vaihtoehtoina ovat kalliilla rahalla mak-
settu jää sisähallissa tai toinen laji.

Vanhempien ja kasvattajien näkökulmasta
Kososen ja Lämsän tutkimukset antavat lohdul-
lisen kuvan siitä, että harrastukseen uhratut lei-
viskät eivät mene hukkaan. Rakkaus lajiin pitää
huolen siitä, että harrastus jää elämään tavalla tai
toisella. Usein harrastuksen lopettaminen on pitkä
prosessi ja osa nuoren luonnollista kasvamista,
mutta kuten kasvu yleensä, ei se kivutonta ole.

Entä sitten päihheet? Loppuuko lapsuus vii-
nahöyryiseen ja tupakanhajuiseen nuoruuteen,
mitä kokeilut muilla huumeilla ryydittävät? Sa-
kari Karvonen asettaa otsikolleen “Hyvästit lap-
suudelle?” kysymysmerkin. Karvonen osoittaa
artikkelissaan päihitteiden merkityksen nuorelle
olevan hyvin moniulotteinen. Yhtä kaikki – joka
tapauksessa murrosikäinen nuori joutuu elämän-
tilanteessaan tekemään valintoja päihitteiden suh-
teen. Yhtenä näkökulmana voidaan pitää klassis-
ta oletusta siitä, että nuoret tekevät pesäeroa lap-
suuteen päihitteiden avulla. Tupakka suupielessä
ja “sikspäkki” kainalossa on suunnattu viestiksi
lapsille eikä vanhemmille. Tämä siitä syystä, että
nuori tietää aikuisten juovan ja tupakoivan enem-
män sekä hallitsevan häntä paremmin tavanomai-
set suomalaiset päihteemme. Viesti vanhempien
suuntaan lähteekin enemmän niistä nuorten ryh-
mistä, jotka kieltäytyvät kokonaan päihhteistä.
Yhtenäisessä päihdekulttuurissa tämä oletus vai-
kuttaa uskottavalta. Suomalainen päihdekulttuu-
ri ei ole kuitenkaan enää yhtenäistä, vaikka suo-
malainen humala ei ole juurikaan muuttunut.
Nuoret rakentavat päihdekulttuuriaan uuden

vuosituhannen alussa tilanteessa, jota leimaa kaksi uutta asiaa. Ensimmäinen on monikulttuurisuus, joka tuo mukanaan uusia päihkeitä ja tuottaa uudenlaista päihdekulttuuria. Toinen, ehkä tärkeämpikin seikka on instrumentaalinen suhde ihmisen kehoon. Karvosen mukaan nuoruudessa kehittyvät osin biologisten muutosten seurauksena kokemus ruumiin ja itsen erosta, mikä avaa kehon instrumentaalisen käytön mahdollisuuden. Voi kysyä, eikö aikamme korosta entistä enemmän kehomme ja mieleemme muokkaamista omien välittömien halujemme mukaan? Hormoneilla ja leikkauksilla saamme nopeasti ajan vaatimat mitat oikeisiin paikkoihin. Sopivan mielialan saavuttamiseksi voimme kysyä neuvoa nettien keskustelupalstoilta ja valita oikeat kemikaalit.

“Seiskalta kasille” on kirjoittajakolmikron Anna Rönkä, Anna-Maija Poikkeus ja Johanna Viheräkoski artikkeli, jossa he paikallistavat tärkeän vuoden lapsuuden ja nuoruuden siirtymävaiheesta. Erityisesti vanhempien kannalta on oleellista havaita, että lapset alkavat itsenäistyä ja hakea etäisyyttä vanhempiinsa. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että vanhemmat olisivat menettämässä merkitystä nuoren elämässä. Ero lapsuuteen on kuitenkin selvä ja vaatii kirjoittajien mukaan surutyötä. Vaikka tunnesuhde vanhempiin säilyy useimmiten avoimena, kuvaan astuu riitely, joka vastaa arksampana sanana etäisyyden ottamista ja itsenäisyyden hakemista. Teoreettisella tasolla asia on helppo sanoa, mutta käytännössä riitely on aina raskasta erityisesti vanhemmille. Vanhemmille sen vuoksi, että vanhemmat kokevat riitelystä tilanteissa nuoren kääntyvän kokonaan vanhempien arvomaailmaa vastaan, kun taas nuori puolestaan kokee riidat ohimenevinä. Pojat ja työt riitelevät lisäksi eri tavoin isiensä ja äitiensä kanssa. “Seiskalta kasille” on mielenkiintoista luettavaa myös koulun ja kodin yhteistyön näkökulmasta. Peruskoulun ylimmillä luokilla koulun ja kodin yhteistyön sisältö on jotakin muuta kuin alimmilla luokilla. Artikkelit antaa aineksia tämän yhteistyön kehittämiseen.

Nopeasti muuttuvaksi mainitussa yhteiskunnassamme on paljon hitaasti muuttuvia asioita, joista yksi on sitkeästi samoina pysyvät sallitut

ikärajat. Yksi perinteisimmistä asioista on ikä, jolloin saadaan ns. naimalupa, eli nuoren katsotaan astuneen aikuisten maailmaan. Kati Niemelä kuvaa artikkelissaan rippikoulua aikuistumisriittinä, jonka maallistuneena pidetyssä yhteiskunnassamme käy edelleenkin yli 90% jokaisesta ikäluokasta 15 vuoden iässä. Monet nuorista haluavat käydä rippikoulun lisäksi leirimuodossa, eristäytyneenä arkipäivästä. Muoto on sama kuin heimoyhteiskunnissa, jossa aikuistumisriitteihin liittyi eristäytyminen. Riitin voimaa kuvaa se, että rippikoulujen rinnalle kehitetty Prometheus-leiri on rakenteeltaan leiririppikoulun kanssa lähes identtinen. Aikuisten näkökulmasta artikkeli tuo lohtua sikäli, että nuoret pitävät aikuisuutta tavoittelemisen arvoisena ja katsovat rippikoululla olevan annettavaa heidän aikuistumiselleen. Niemelän tutkimuksessa on mielenkiintoinen viittaus Ruotsiin, jossa luterilaisella kirkolla on yhtä vahva asema kuin Suomessakin, mutta rippikoulua käyvä nuorten määrä vain noin puolet ikäluokasta. Ero on kulttuurisesti mielenkiintoinen, varsinkin kun tiedetään, että ruotsalaiset nuoret kiinnittyvät puolestaan poliittiseen järjestelmään suomalaisia nuoria selvästi aktiivisemmin. Tämä antaa aiheen pohtia nuorten yhteiskuntaan kiinnittymistä kulttuurisena kokonaisuutena, eikä pelkästään äänestysprosentteina.

Instituutioiden luomat ikäraajat ohjaavat arkipäivässä käsityksiämme siitä, minkä ikäisenä lapsi, nuori, aikuinen tai vanhus kykenee johonkin tai on vastuullinen jostakin. Käsityksemme lapsen ja nuoren kehityksestä muotoutuu sen perusteella, miten instituutiot käsittelevät lasta eli missä vaiheessa lapsi on kelvoinen millekin päiväkotiosastolle, milloin peruskouluun, milloin keskiasteelle ja milloin korkeakouluun. Lainsäädäntö osoittaa lisäksi mihin ikään asti lapsia on suojeltava seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja mistä asti yhteiskuntaa on alettava suojella nuorilta lainrikkajilta. Anna Raija Nummenmaa ja Jorma Virtanen piirtävät artikkelisarjan lopuksi kuvaa yhteiskunnan ja instituutioiden tuottamista erilaisista tavoista käsittää lapsuus. Kuvauksen perusteella elämme mielenkiintoista aikaa, koska enää emme tarkastele lapsuutta pelkkänä vaiheena koh-

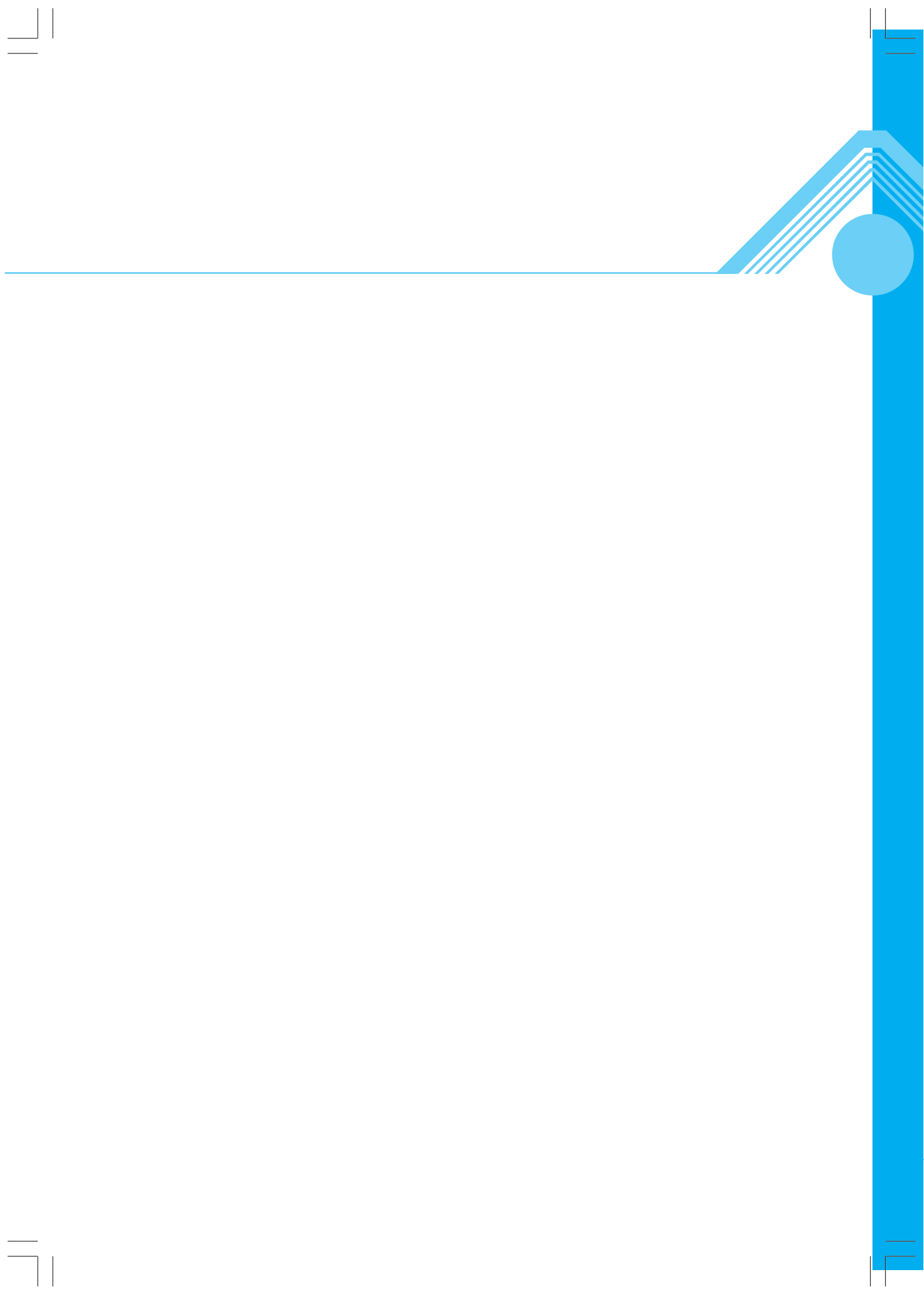
ti nuoruutta ja aikuistumista, jonakin puutteellisenä olotilana, joka korjaantuu iän myötä. Nykyisessä käsityksessämme korostuu lapsikeskeisyys ja lapsuus itsenäisenä, autonomisena ja yhteiskunnallista osallistumismahdollisuutta vaativana aikana ihmisen elämässä.

Valistuksen ajan itsenäisille miehille varatun kansalaisuuden vaiheesta olemme siirtymässä aikaan, jossa tunnustellaan aivan uudella tavalla lasten kansalaisuutta. Tämä keskustelu on äärimmäisen ajankohtainen nykyisessä eurooppalaisessa yhteydessä, jossa kehitys esitetään sekä positiivisesta että negatiivisesta näkökulmasta. Toisaalta

lasten itsenäistyminen nähdään positiivisena lasten oikeuksien kannalta. Lapset saavat tätä kautta paremmin äänensä kuuluviin. Toisaalta on esitetty pelko siitä, että näin lapset menettävät huolehtoman ja vapaan lapsuutensa, jossa aikuiset auktoriteetit kantaisivat vastuun. Artikkelikokonaisuus osoittaa kuitenkin, että kysymys ei ole näin mustavalkoinen lasten ja nuorten näkökulmasta. Meidän on kuunneltava lasten ja nuorten ääntä. Lapsuuden ja nuoruuden murrosvaihe muodostaa yhden vaiheen, jossa tätä ääntä on kuultavissa, kunhan osaamme kuunnella sitä.

Nuorten elinolot -vuosikirjan toimittajat

Tapio Kuure, Mika Vuori, Mika Gissler

OSA I

PERUSTILASTOAINEISTO

1 VÄESTÖTIETOJA

TAULUKKO 1. Alle 20-vuotiaiden lukumäärä ja suhteellinen osuus koko väestöstä ikäryhmittäin vuosina 1990–2000

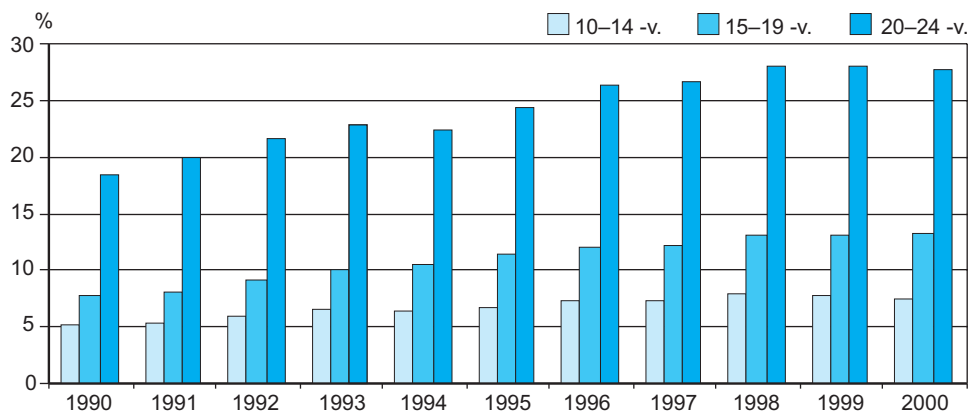
	1990	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0–4 -v. lkm	312 485	324 759	327 702	324 870	320 172	312 733	304 936	297 522	291 275
% väestöstä	6,3	6,4	6,4	6,3	6,2	6,1	5,9	5,8	5,6
5–9 -v. lkm	326 827	318 487	313 943	316 643	320 975	327 353	328 311	329 375	326 424
% väestöstä	6,5	6,3	6,2	6,2	6,3	6,4	6,4	6,4	6,3
10–14 -v. lkm	324 891	325 034	330 599	330 257	327 420	321 264	317 898	316 104	318 634
% väestöstä	6,5	6,4	6,5	6,5	6,4	6,2	6,2	6,1	6,1
15–19 -v. lkm	303 383	317 075	327 902	327 118	325 344	326 932	330 273	332 206	331 778
% väestöstä	6,1	6,3	6,4	6,4	6,3	6,4	6,4	6,4	6,4
0–17 -v. lkm	1 148 057	1 166 378	1 167 822	1 165 866	1 162 752	1 158 576	1 152 035	1 145 462	1 135 359
% väestöstä	23,0	23,1	22,9	22,8	22,7	22,5	22,3	22,2	21,9

Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

Määritelmä: Alle 20-vuotiaiden lukumäärä ilmoittaa maassa vakinaisesti asuvan väestön vuoden viimeisen päivän mukaan. Ikäryhmän “% väestöstä” ilmoittaa ikäryhmän osuuden prosentteina koko väestöstä vuoden viimeisenä päivänä. Tiedot lasketaan miesten ja naisten yhteenlasketuille ikäryhmille 0–4-vuotiaat, 5–9-vuotiaat, 10–14-vuotiaat, 15–19-vuotiaat sekä 0–17-vuotiaat. Maassa vakinaisesti asuva väestö saadaan Väestörekisterikeskuksen ylläpitämästä väestötieto-

järjestelmästä.

Suomen väestönkasvu on hidastunut 1990-luvulla. Nuorten alle 20-vuotiaiden lukumäärä ja prosentuaalinen osuus väestöstä on koko 1990-luvun ajan vähentynyt. Vuonna 2000 vähän yli viidennes (21,9 %) väestöstä oli alle 18-vuotiaita. Vähentyminen on ollut vuosikymmenen aikana nopeinta nuorimmassa viisivuotissikäryhmässä eli 0–4-vuotiaiden kohdalla. Nuorimman ikäryhmän väheneminen johtuu osittain myös syntyvyyden alenemisesta.

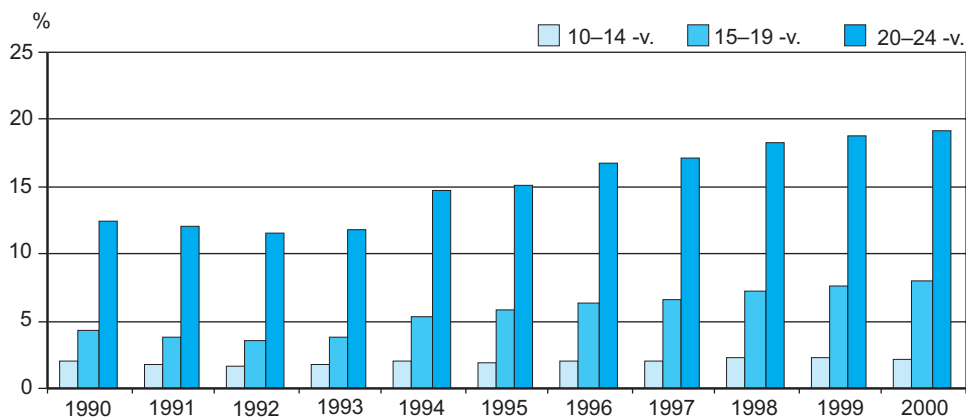

KUVIO 1. Kuntien sisällä muuttaneiden lasten ja nuorten osuus (%) ikäryhmästä vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

Määritelmä: Muuttoliikettä tarkastellaan tilastoissa maan sisäisenä muuttana. Muuttaminen kuntien sisällä piti sisällään vuoteen 1993 asti muutokset yksityisasuntokunnasta toiseen kunnan sisällä. Vuodesta 1994 lähtien aineisto on pitänyt si-

sällään myös ne kunnan sisäiset muutokset, jotka tapahtuivat laitosasuntokunnasta yksityisasuntokuntaan tai päinvastoin. Kunnan sisäinen muutto määritellään muuttaneiden osuutena (%) kunnassa asuvista.

KUVIO 2. Kunnasta toiseen muuttaneiden lasten ja nuorten osuus (%) ikäryhmästä vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

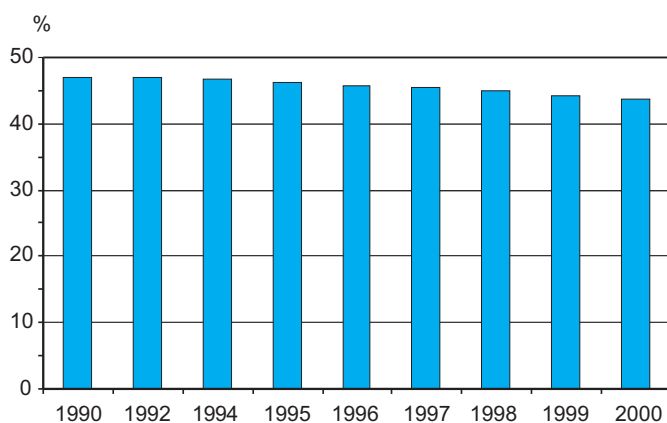
Määritelmä: Henkilön, joka vaihtaa kotipaikkaa on viimeistään viikon kuluttua muutosta tehtävä itsestään ja muista perheenjäsenistä muuttoilmoitus, joka toimitetaan uuden asuinpaikan rekisteritoimistolle. Muutto määritellään lomakkeessa joko vakituiseksi tai tilapäiseksi. Muuttoilmoituk-

sen saatuaan rekisteritoimisto päättää, onko kyseessä tilapäinen vai vakituinen asuinpaikan muutos. Opiskelijoiden muutokset opiskelupaikkakunnalle on voitu katsoa myös vakituiseksi muutoiksi 1.6.1994 lähtien, jolloin kotikuntalaki tuli voimaan. Kuntien välistä muuttoa kuvaava luku kertoo kunnan nettomuuton suhteellisen osuu-

den kunnassa pysyneistä. Nettomuutto on kuntaan suuntautuvan tulomuuton ja kunnasta pois suuntautuvan lähtömuuton välinen erotus.

Kuntien sisäinen ja kuntien välinen muutto on lisääntynyt 1990-luvun kuluessa jatkuvasti. Muuttojen lisäys vuosien 1994–1997 välillä johtuu osittain kotikuntalaista, joka antoi opiskelijoille mahdollisuuden kirjautua opiskelupaikka-

kuntansa asukkaiksi. Tilastokeskuksen mukaan määrällisesti eniten muuttovoittoa on viime vuosina saanut Helsingin seutukunta, mutta väkilukuun suhteutettuna suurin muuttovoitto oli Oulun seutukunnalla. Muuttotappioseutukuntia Tilastokeskuksen mukaan sijaitsee muutamaa poikkeusta lukuunottamatta sekä määrällisesti että suhteellisesti eniten Itä- ja Pohjois-Suomessa.

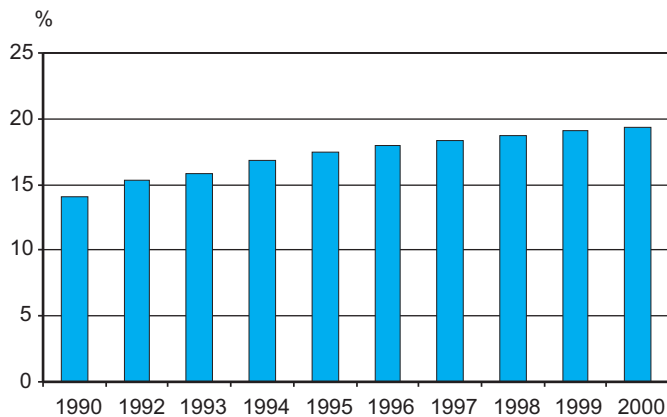

KUVIO 3. Lapsiperheiden osuus (%) kaikista perheistä vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

Määritelmä: Perhetilastot muodostetaan väestörekisterin tiedoista. Perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot, joilla ei ole lapsia. Perheessä voi olla korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea. Vanhempiensa kanssa asuva henkilö luokitellaan lapseksi siviilisäädystä riippumatta, jos hänellä itsellään ei ole asuntokunnassa puolisoa tai lapsia. Lapsiperheitä ovat perheet, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi.

Lähes puolet (44 %) kaikista perheistä oli lapsiperheitä vuonna 2000. Lapsiperheiden määrä on vähentynyt vuosien aikana, ja vähennyksen määrä kasvaa vuosi vuodelta. Kun vuonna 1999 vähennystä oli 5800 perhettä vuoteen 1998 verrattuna, niin vuonna 2000 vastaava vähennys oli 7000 perhettä. Lapsiperheiden määrä vähenee, koska esikoistaan odottavien perheiden ikäluokat ovat pienempiä kuin kuopuksensa täysi-ikäisyyttä juhlivat ikäluokat. Ylivoimaisesti yleisin lapsiperhe on edelleenkin avioparin perhe (65 % lapsiperheitä).

KUVIO 4. Yksinhuoltajaperheiden osuus (%) lapsiperheistä vuosina 1990–2000

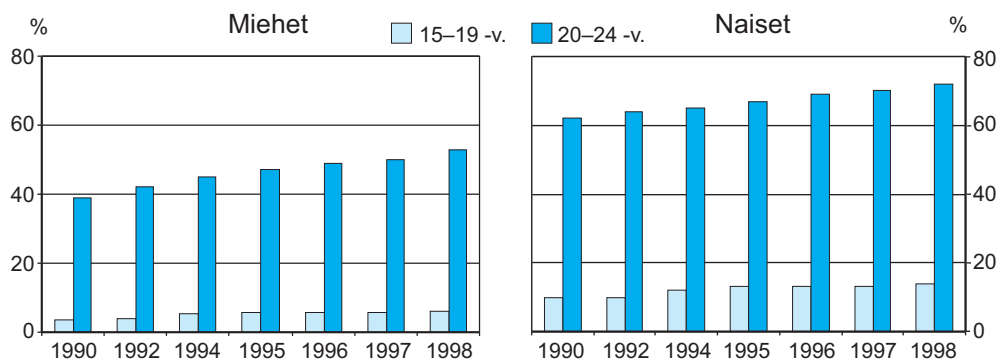
Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

Määritelmä: Perheet jaotellaan perhetyypin mukaan seuraavasti:

- Aviopari ilman lapsia
- Avopari ilman lapsia
- Aviopari ja lapsia
- Avopari ja lapsia
- Äiti ja lapsia
- Isä ja lapsia

Yksinhuoltajien määrä on saatu laskemalla kaksi viimeisintä luokkaa yhteen.

Yksinhuoltajien määrä, varsinkin äitien, osuus on kasvanut jatkuvasti, mutta viime vuosina kasvu on lähes pysähtynyt. Yksinhuoltajia on 19 % lapsiperheistä, 118 600 perhettä. Suomessa Isä yksinhuoltajana on edelleen harvinaisuus, heitä on vain 14 600, 12 % kaikista yksinhuoltajista.

KUVIO 5. Itsenäisesti asuvien osuus (% ikäryhmästä) sukupuolen mukaan vuosina 1990–1998

Lähde: Tilastokeskus: Väestötilastot.

Määritelmä: Itsenäisesti asuva on henkilö, joka ei enää asu vanhempiensa kanssa samassa osoitteessa.

Lasten lähdöstä kotoa on melko vaikea saada tarkkaa kuvaa, koska aikaisemmin opiskelijoita ei otettu vakinaisesti asumaan opiskelupaikkakunnille. Tilastokeskuksen mukaan jo ennen vuoden 1994 kotikuntalain voimaantuloa vuodesta 1985 vuoteen 1993 vanhempiensa kotona kirjoilla ole-

vien osuus nuorista putosi jyrkästi. Myös sen jälkeen viime vuosien aikana kotona kirjoilla olevien osuus on edelleen laskenut selvästi, vuosittain parilla prosenttiyksiköllä 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä ja hieman vähemmän 15–19-vuotiaiden ikäryhmässä. 20–24-vuotiaat naisista huomattavasti suurempi osuus asuu itsenäisesti samanikäisiin miehiin verrattuna.

Kommentit

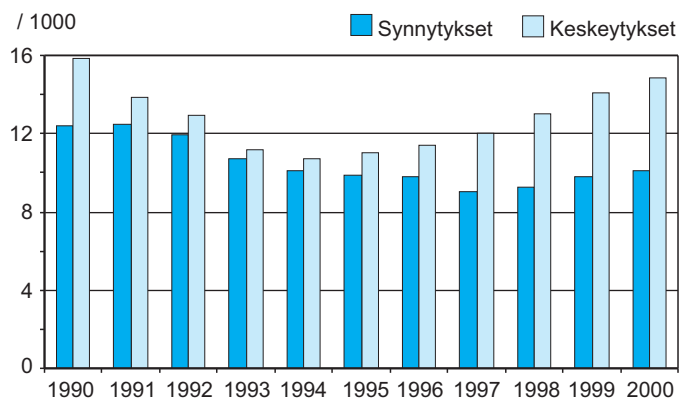
Stakesin kehittämispäällikkö Tytti Solantauksen mukaan pahoinvointiin vaikuttamista estävät Suomessa toistuvat muuttoaalot. Jos kuvioista laskee yhteen kunnan sisällä muuttaneet ja kunnasta toiseen muuttaneet, ovat luvut melko korkeita. Tutkimukset osoittavat, että naapurustolla on merkitystä lasten kehitykselle. Hyvä naapurusto tarjoaa monenlaista tarpeellista tukea vanhemmuudelle sekä sosiaalisia normeja ja kontroleja lapsille ja nuorille. On turha kuvitella, että perheet voisivat yksittäisinä yksikköinä kasvattaa oman lapsensa ilman muun maailman vaikutuksia. Nuorisoasiain neuvottelukunnan pääsihteeri Jaana Leppäkorpi kiinnittää myös huomiota nuorimpien ikäryhmien lisääntyneeseen muuttoon, mikä kertoo perheiden muuttamisesta: “15–19-vuotiaiden nuorten muuttaminen kunnasta toiseen on kaksinkertaistunut 1990-luvulla (n. 4 % v. 1990, nyt 8 %). Vanhojen harrastusten ja kaverien jäädessä vanhaan kuntaan ja nuoren ollessa omissa kehityksessään muutoksien vaiheessa

kaverien tullessa entistä tärkeämmiksi, lisääntyy koulun, nuorisotyön ja järjestöjen yms. haasteet”, muistuttaa Leppäkorpi.

Mutta miksi sitten muutetaan? Työn perässä, mutta myös asuntopolitiikkaa voi osoittaa sormella. Perheet ostavat tai vuokraavat ensin yksión, sitten kaksión, sitten kolmión lapsiluvun kasvaessa. Joka kerta saatetaan vaihtaa kaupunginosaa, jollei ihan paikkakuntaa. Samalla vaihtuu naapurusto, ja kaikki alkaa alusta, kertoo Solantau.

Tampereen yliopiston tutkija Tapio Kuure huomauttaa, että maan epätasainen kehitys, maatautapako, jolle ei ole vielä loppua näkyvässä, ahtautuminen etelän kasvukeskuksiin ja näistä aiheutuvat ongelmat eivät tule esiin valtakunnallisissa tilastoissa. Tarpeet ja ongelmat esimerkiksi lastensuojelun puolella ovat huomattavan erilaiset muuttovoittoisissa ruuhkautuvissa keskuksissa kuin tyhjenevissä maaseutukunnissa, joista osa purkaa vain pari vuosikymmentä sitten rakennettuja kiinteistöjään

2 SYNNYTYKSET JA RASKAUDEN KESKEYTYKSET

KUVIO 6. Alle 20-vuotiaiden synnytykset ja raskauden keskeytykset tuhatta 15–19-vuotiasta naista kohti vuosina 1990–2000

Lähde: Stakes: Syntymärekisteri; Raskaudenkeskeyttämis- ja sterilöimisrekisteri.

Määritelmä: Synnytys on vähintään 22 raskausviikon ikäisen tai vähintään 500 gramman painoisen sikiön tai lapsen syntymiseen johtava tapahtuma. Raskauden keskeytys on ihmisen toimenpitein käynnistetty raskauden päättyminen, joka ei täytä synnytyksen määritelmää, ja jossa sikiön ei tiedetä kuolleen kohtuun ennen keskeyttämistoimenpidettä.

Nuorten synnytyksien määrä oli 90-luvulla alhaisimmillaan vuonna 1997, jolloin alle 18-vuotiaille rekisteröitiin 246 synnytystä. Samana vuonna tuhatta 15–17-vuotiasta kohti synnytyksiä oli 2,5. Vanhemmassa ikäryhmässä, 18–19-vuotiailla, synnytyksien lukumäärä oli vuonna 1997 1196, mikä tekee 18,7 synnytystä tuhatta 18–19-vuotiasta naista kohti. Vuosien

1997 ja 2000 välisenä aikana teinisyntytysten määrä lisääntyi. Vuoteen 2000 tultaessa synnytyksien määrä kasvoi alle 18-vuotiailla 364:än ja 18–19-vuotiailla 1279:än. Samana vuonna tuhatta 15–17-vuotiasta kohti synnytyksiä oli 3,7 ja 18–19-vuotiailla vastaava luku oli 20,0.

Raskaudenkeskeytyksistä vuonna 1970 annettun ja edelleen voimassa olevan lain aikana eniten keskeytyksiä suoritettiin vuonna 1973 (23 362), minkä jälkeen keskeytykset vähenivät vuoteen 1995 asti sekä absoluuttisesti että suhteessa hedelmällisyysikäisiin naisiin. Nykyisen lain aikana eniten keskeytyksiä on tehty 20–24-vuotiaiden ikäryhmässä. Kun keskeytysten kokonaismäärä vuosittain aleni, tässä ikäryhmässä keskeytykset tuhatta vastaavan ikäistä naista kohti lisääntyivät lievästi edelleen 80-luvun puolen välin paikkeilla. Vuonna 1994 keskeytysten määrä oli 20–24-

vuotiailla alhaisimmillaan. Alle 18-vuotiaiden kohdalla raskaudenkeskeytyksiä tehtiin vuonna 1994 751 kappaletta (7,4 keskeytystä tuhatta 15–17-vuotiasta naista kohti), ja 18–19-vuotiaille 965 (15,2 keskeytystä tuhatta 18–19-vuotiasta naista kohti). Sen jälkeen määrä on hiljal-

leen vuosittain noussut. Vuonna 2000 alle 18-vuotiaille tehtiin 1297 ja 18–19-vuotiaille 1110 keskeytystä. Samana vuonna tuhatta 15–17-vuotiasta naista kohti tehtiin raskaudenkeskeytyksiä 12,3. 18–19-vuotiailla naisilla vastaava luku oli 17,3.

TAULUKKO 2. Alle 20-vuotiaiden synnytykset ja raskauden keskeytykset tuhatta 15–19-vuotiasta naista kohti eri Pohjoismaissa vuosina 1986–1999

	1986–1990 (/1000)	1991–1995 (/1000)	1998 (/1000)	1999 (/1000)
Synnytykset				
Suomi	12,3	10,9	9,2	9,6
Islanti	30,6	24,8	24,1	23,7
Norja	17,8	15,2	12,4	11,7
Ruotsi	12,1	10,9	6,5	6,8
Tanska	9,2	8,8	7,7	8,0
Raskauden keskeytykset				
Suomi	16,8	11,6	12,6	13,5
Islanti	14,4	14,7	24,1	21,4
Norja	21,7	18,5	18,7	18,6
Ruotsi	23,0	19,4	18,5	18,4
Tanska	16,3	16,3	14,3	14,0

Määritelmä: 1970-luvun puolestavälistä lähtien raskauden keskeytyksiä on voitu tehdä melko vapaasti useimmissa Pohjoismaissa. Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa nainen voi saada raskauden keskeytyksen halutessaan, Suomessa ja Islannissa tarvitaan keskeyttämiseen laissa määritelty peruste. Suomessa yhtenä keskeytyksen perusteena on, jos nainen on alle 17-vuotias raskaaksi tullessaan. Alaikäinen voi itse päättää kerrotaanko hänen vanhemmilleen vai ei. Samoin Ruotsissa alaikäinen voi päättää raskauden keskeytyksestä vapaasti. Tanskassa alle 18-vuotiailla ja Islannissa alle 16-vuotiailla on oltava vanhempien tai huoltajan allekirjoittama suostumus raskauden keskeytykseen. Norjalaisten alle 16-vuotiaiden vanhempien tulee olla tietoisia lapsen raskauden keskeytyksestä ennen toimenpidettä. Alle 16-vuotiaat, joilla on syitä olla kertomatta vanhemmilleen voi-

vat anoa lupaa raskauden keskeytykseen lääkinlääkäriltä.

Viime vuosina yleinen kehityssuunta Pohjoismaissa on ollut nuorten synnytysten väheneminen 80-luvun tasoon verrattuna. 1990-luvun lopussa väheneminen on melkein pysähtynyt. Suurin pudotus nuorten synnyttäjien määrässä on tapahtunut Ruotsissa, jossa synnytykset ovat vähentyneet miltei puolella. Suhteellisesti eniten alle 20-vuotiaiden synnytyksiä tapahtuu Islannissa, jossa kokonaishedelmällisyyskin on korkeinta verrattuna muihin Pohjoismaihin. Nuorten raskaudenkeskeytykset ovat Pohjoismaissa pääsääntöisesti vähentyneet 80-luvun lopun tasosta. Islannissa yleisestä trendistä poiketen nuorille tehtyjen raskaudenkeskeytysten suhteellinen määrä on kasvanut 80-luvun loppuun ja 90-luvun alkuun verrattuna.

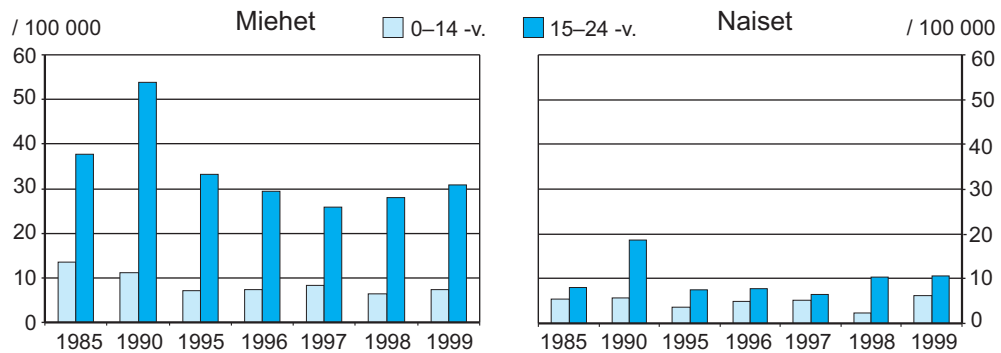
Kommentit

Stakesin tutkimusprofessori Matti Rimpelä kertoo lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehittyneen huonompaan suuntaan: “Tässä ilmenee uusien tietojen hälyttävyyys. Selkeimpiä indikaattoreita tästä kehityksestä ovat juuri teiniraskaudet ja -abortit, joita maailmalla pidetään hyvinä yhteisötason syrjäytymistunnuslukuina”, toteaa Rimpelä.

Jaana Leppäkorpi arvelee, että Suomessa tilannetta ei ainakaan vielä voi pitää kovin pahana, vaikka luvut ovatkin nousussa. “Suomessa aborttiluvut näyttävät näiden tilastojen mukaan edelleen olevan Pohjoismaiden alhaisimmat. Pohjois-

maista Islanti näyttää olevan omaa luokkaansa sekä aborttien että nuorten synnytysten suhteen, miksi”, pohtii Leppäkorpi. Mielenkiintoista on Leppäkorven mukaan myös se, että pahimpana lamavuotena (1994) abortteja tehtiin maassamme vähiten, eikä seuraavanakaan vuonna juuri sen enempää. “Ainakaan tällaisiin asioihin laman varjo ei yltänyt. Näiden lukujen perusteella tulee pohtia, miksi ne nyt ovat nousussa sekä sitä, missä vaiheessa tämän kaltaiset luvut saavuttavat epätavallisen alhaisen tai korkean tason”, toteaa Leppäkorpi.

3 TAPATURMAT JA ITSEMURHAT

KUVIO 7. Tapaturmien vuoksi kuolleet lapset ja nuoret iän ja sukupuolen mukaan 100 000 samanikäistä kohti vuosina 1985–1999

Lähde: Tilastokeskus: Kuolemansyrekisteri.

Määritelmä: Tilastokeskuksen ajallisesti vertailukelpoiseksi laatima kuolemansyiden 54-luokkainen aikasarjaluokitus, joka noudattaa vuosina 1987–1995 kansainvälisen tautiluokituksen (ICD) 9. versioon perustuvaa Tautiluokitus 1987:ää ja vuodesta 1996 lähtien kansainvälisen tautiluokituksen 10. versiota. Kuolemansyyt saadaan tilastoon lääkärin antamista kuolintodistuksista. Suomessa lääkärin laatima kuolintodistus saadaan lähes kaikista kuolleista. Tilasto laaditaan tilaston peruskuolemansyyn mukaan. Tapaturmista aiheutuneet kuolemat määritellään ICD-10 luokituksen mukaan ryhmiin V01–X59 sekä Y85–Y86.

Nuorten miesten tapaturmakuolleisuus on suurempaa kuin nuorilla naisilla. Erityisesti 15–24-vuotiaiden miesten osuus on huomattavasti suurempi kuin tapaturmaisesti kuolleiden samanikäisten naisten. Vuonna 1999 tapaturmaisesti kuolleiden 15–24-vuotiaiden miesten osuus oli yli 30 sataatuhatta samanikäistä kohti, kun taas naisilla vastaava lukema oli noin 10. 0–14-vuotiaissa sukupuolten välillä ei esiinny yhtä suuria eroja. 1990-luvun alun tasosta tapaturmakuolleisuus on nuorten kohdalla vähentynyt, vaikka viime vuosien aikana ainakin 15–24-vuotiaiden kuolleisuus on lisääntynyt niin miehillä kuin naisillakin.

TAULUKKO 3. Tapaturmien vuoksi kuolleet lapset ja nuoret iän ja sukupuolen mukaan 100 000 vastaavanikäistä kohti eri Pohjoismaissa 1990–1998

	Vuosi	0–14 -v.		15–24 -v.	
		miehet /100 000	naiset /100 000	miehet /100 000	naiset /100 000
Suomi	1990	11,2	5,7	53,9	18,5
	1995	7,0	3,6	33,2	7,4
	1998	6,4	2,3	28,0	10,4
Islanti	1990	24,6	3,2	60,6	14,5
	1995	26,9	34,6	47,0	14,6
	1996	0,0	0,0	37,2	9,6
Norja	1990	12,1	8,7	43,4	10,0
	1995	7,3	3,6	38,3	9,7
	1997	5,8	4,3	31,7	4,9
Ruotsi	1990	5,7	4,3	35,1	12,4
	1995	4,8	3,4	21,0	6,0
	1998	4,6	3,5	25,1	8,8
Tanska	1990	10,7	6,3	34,5	11,0
	1995	7,3	3,4	42,7	8,5
	1997	8,3	2,8	38,2	7,0

Lähde: Nordisk Medicinalstatistisk Komité (NOMESKO). Suomen tiedot: Tilastokeskus.

Määritelmä: Tapaturmista aiheutuneet kuolemat määritellään kaikissa maissa ICD-9 mukaan luokkiin E800–E949 ja ICD-10 mukaan luokkiin V01–V99; W00–W99; X00–X59; Y40–Y89. Eri maissa on kansainvälisen tautiluokituksen uusien versio otettu hieman eri aikoina käyttöön. Vuodesta 1997 lähtien kuolemansyitä on kerätty kaikissa maissa ICD-10:n mukaan.

Suuria eroja nuorten tapaturmaisten kuole-

mien suhteen ei Pohjoismaissa ole. Jos verrataan kaikkia Pohjoismaita keskenään viimeisimmän vertailukelpoisen vuoden, eli vuoden 1995 perusteella, on nuorten tapaturmista aiheutuneita kuolemia ollut Ruotsissa vähiten väkilukuun suhteutettuna. Suomessa samana vuonna on tapaturmista aiheutuneita kuolemia ollut nuorilla toiseksi vähiten väkilukuun suhteutettuna heti Ruotsin jälkeen. Kuten Suomessa, on muissakin Pohjoismaissa suuria eroja miesten ja naisten välillä.

TAULUKKO 4. Lasten ja nuorten tapaturmien sairaalahoito 100 000 vastaavanikäistä kohti vuosina 1994–2000

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
0–14 -v.	731	741	702	727	669	671	660
15–24 -v.	1473	1374	1402	1341	1267	1192	1119

Lähde: Stakes: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Määritelmä: Tapaturmien hoitajaksojen luokittelussa käytetään ulkoisten syiden luokitusta (luku XX). Tapaturmaksi tai väkivallasta aiheutuneeksi tapaturmaksi luokitellaan ICD-10:n ulkoisen syyn perusteella ryhmään W00–Y89 kuuluva ta-

paus. Tämän luvun koodit ilmaisevat nimenomaan ulkoista syytä eivätkä sen aiheuttamaa vauriota. Varsinainen diagnoosi, joka ilmoittaa vamman tai sairaustilan luonteen on luvusta (XIX) vammat, myrkytykset ja eräät muut ulkoisten syiden aiheuttamat seuraukset, S00–T98. Tapaturmat on välttämätöntä rekisteröidä sekä luvun

XIX että luvun XX mukaan.

Tapaturmien sairaalahoito on väkilukuun suhteutettuna vähentynyt lasten ja nuorten osalta

1990-luvun aikana. 15–24-vuotiailla hoitojaksoja on ikäryhmän sataatuhatta henkilöä kohti noin 500 enemmän kuin 0–14-vuotiailla.

TAULUKKO 5. Tapaturmien vuoksi sairaalahoitossa olleet lapset ja nuoret 100 000 vastaavanikäistä kohti sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa vuonna 1999

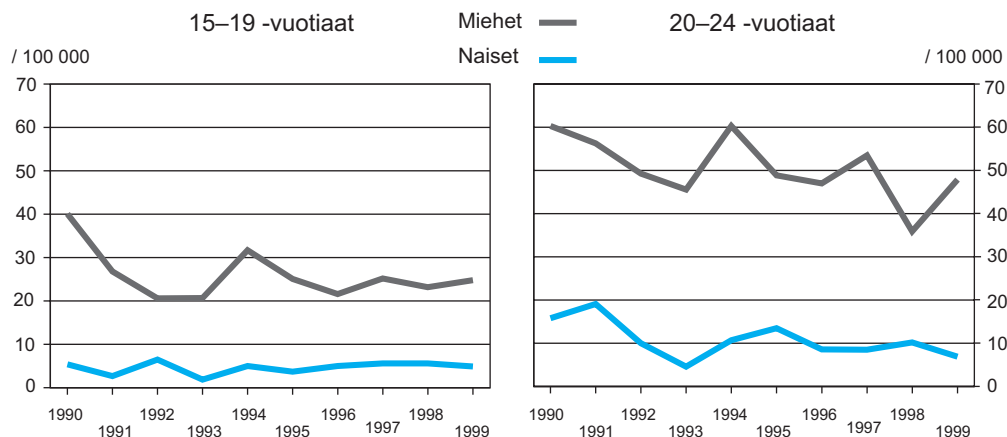
	Suomi /100 000		Norja /100 000		Ruotsi /100 000		Tanska /100 000	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
0–14 -v.	972	633	849	583	1112	745	880	613
15–24 -v.	2167	851	1076	541	1368	694	1183	518

Lähde: Nordisk Medicinalstatistisk Komité (NOMESKO). Suomen tiedot: Stakes.

Määritelmä: Katso edellinen.

Suomen luvut 15–24-vuotiaiden nuorten kohdalla ovat omaa luokkaansa, kun niitä verrataan tässä esitettyihin kolmeen muuhun Pohjoismaahan. Vuonna 1999 15–24-vuotiailla mie-

hillä ja naisilla oli tapaturmien hoitojaksoja väkilukuun suhteutettuna Suomessa huomattavasti enemmän. 0–14-vuotiaissa maiden väliset erot tasaantuvat. Suomessa oli 0–14-vuotiaissa väkilukuun suhteutettuna tapaturmien vuoksi sairaalahoitossa Ruotsin jälkeen toiseksi eniten.

KUVIO 8. 15–19- ja 20–24-vuotiaiden itsemurhat 100 000 vastaavan ikäistä kohti sukupuolen mukaan vuosina 1990–1999

Lähde: Tilastokeskus: Kuolemansyrekisteri.

Määritelmä: Itsemurhakuolemat on luokiteltu kuolemansyrekisteriin ICD-10 tautiluokituksen määritelmän mukaisesti luokkiin X60–X84 ja Y87.

Nuorten miesten ja naisten väliset erot itsemurhien esiintyvyydessä ovat säilyneet melko

suurina läpi koko 1990-luvun. Suurimpia erot väkilukuun suhteutettuna ovat 20–24-vuotiailla. Trendeissä esiintyy huomattavaa vaihtelua vuosien välillä, mutta niin 15–19-vuotiaiden kuin 20–24-vuotiaidenkin kohdalla ollaan 1990-luvun alun tasosta tultu alaspäin.

TAULUKKO 6. 10–19 -vuotiaiden lasten ja nuorten itsemurhat 100 000 vastaavan ikäistä kohti sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa 1990–1998

	Vuosi	10–19 -v. miehet /100 000	10–19 -v. naiset / 100 000	Koko väestö / 100 000
Suomi	1990	20,6	2,6	49,3
	1995	13,1	1,9	43,4
	1998	12,4	3,5	38,3
Islanti	1990	23,2	4,9	27,4
	1995	9,3	0,0	16,4
	1996	14,1	4,9	20,8
Norja	1990	10,4	4,6	23,2
	1995	12,9	3,9	19,1
	1997	8,8	3,1	17,8
Ruotsi	1990	5,0	2,5	24,1
	1995	5,8	2,0	21,5
	1998	3,2	2,0	20,1
Tanska	1990	4,9	1,2	36,3
	1995	5,3	0,7	27,7
	1997	7,4	2,8	24,7

Lähde: Nordisk Medicinalstatistisk Komité (NO-MESKO). Suomen tiedot: Tilastokeskus.

Määritelmä: Itsemurhat määritellään kuolemansyyrekisterissä kaikissa maissa ICD-9 mukaan luokkiin E950–E959 ja ICD-10 mukaan luokkiin X600–X849. Eri maissa on kansainvälisen tautiluokituksen uusien versio otettu hieman eri aikoina käyttöön. Vuodesta 1997 lähtien kuolemansyitä on kerätty kaikissa maissa ICD-10:n mu-

kaan.

Tanskassa ainoana maana Pohjoismaista nuorten miesten ja naisten itsemurhakuolleisuus on lisääntynyt ainakin taulukossa esiintyvien kolmen vuoden perusteella. Samoin Suomessa nuorten naisten itsemurhissa on taulukossa esitettyjen kolmen vuoden osalta viimeisessä kasvua, vaikka koko väestössä itsemurhakuolleisuus on vähentynyt vuosien aikana.

Kommentit

Jaana Leppäkorpi tulkitsee tapaturmien kasvun osuvan nousukauden huipennuksen aikaan (v. 1990). Tämä näkyy tilastoissa varsin ikävällä tavalla: nuorten miesten tapaturmaiset kuolemat kohosivat selvästi. Tyypillisesti nuorten miesten tapaturmaiset kuolemat liittyvät moottoriajoneuvo-onnettomuuksiin, erityisesti tieliikenteessä. Lamahan osaltaan vähensi autoilua tai ainakin autolla tehtyjä matkoja. Nuorten mahdollisuus auton käyttöön on saattanut vähentyä laman myötä. Samoin itsemurhissa Leppäkorpi näkee laman huipennuksen (v. 1994) tilastoissa pienenä piikkinä ylöspäin. “Pohjoismaiden välisiin eroihin, erityisesti Ruotsin ja Suomen välillä esiintyvien nuorten miesten itsemurhalukujen eroavai-

suuksiin, voidaan hakea mahdollista selitystä joko kulttuuristen tai järjestelmien erojen kautta. Molemmilla on varmaankin vaikutusta, mutta kummasta on enemmän kyse”, kysyy Leppäkorpi.

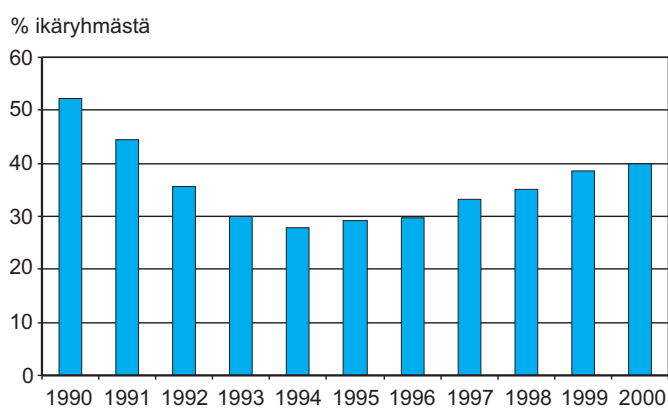
Tutkija Timo Harrikari Jyväskylän yliopistosta mainitsee, että tilastoaineiston itsemurhalukuja vuosikymmenen alkupuolelta katsomalla voidaan pahimman nuorisotyöttömyyden aikana huomata itsemurhien laskua. “Olisiko kysymys siitä, että laskusuhdanne kosketti laajasti kaikenlaisia yhteiskunnan kerrostumia, eikä esimerkiksi työttömyyttä koettu johtuvaksi omien avujen puutteellisuudesta? Itselleni on tilastoaineiston pohjalta tullut lähinnä mieleen Durkheimin klassiset teesit yhteiskunnan integraation heikkenemis-

tä ja anomisista tiloista”, kiteyttää Harrikari.

Tapio Kuure tarkentaa itsemurhiin liittyvää ongelmaa: “Itsemurhatilastot eivät sinällään näytä nousevaa trendiä 90-luvulla, mutta kun niihin lisätään nuorten huumekuolemat, kuva näyttää jo toiselta. Nuorten huumekuolemien määrä

on 90-luvulla lähes kymmenkertaistunut. Kuuvaa täydentää mm. kouluterveyskyselyn tiedot itsensä humalaan juovista alaikäisistä ja väkivalta-
puolen tiedot suomalaisen väkivallan pitkää nousevasta trendistä erityisesti henkirikosten osalta lähtien jo 1970-luvulta”, toteaa Kuure.

4 TYÖLLISYYS JA TOIMEENTULO

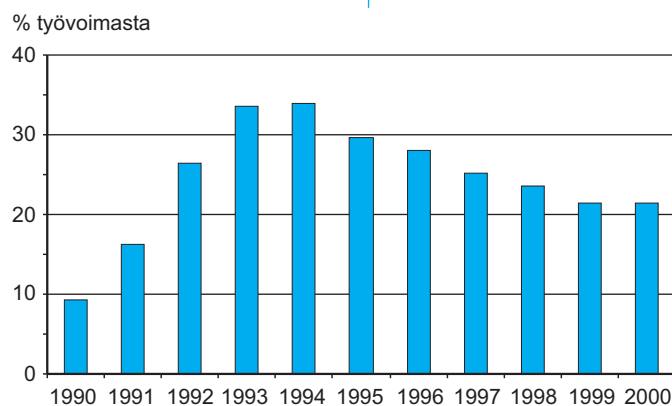
KUVIO 9. 15–24 -vuotiaiden työllisyysaste (% ikäryhmästä) vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus.

Määritelmä: Työllinen on henkilö, joka on työvoimatutkimuksen tutkimusviikolla tehnyt ansiotyötä jonkin verran (vähintään tunnin) rahanpalkkaa tai luontaisesti vastaan tai voittoa saadakseen tai ollut tilapäisesti poissa työstä esim. määräajaksi lomautettuna. Työlliset voivat olla palkansaajia, yrittäjiä tai perheenjäsenen yrityksessä palkatta avustavia. Työllisyysaste tarkoittaa työllisten olevien osuutta kulloinkin kyseessä ole-

vasta väestöstä.

1990-luvulla nuorten työllisyysaste on vuoden 1994 alhaisimman tason jälkeen lähtenyt kasvuun. Vuodesta 1990 nuorten työllisyys painui noin 50 prosentista alle 30 prosenttiin vuoteen 1994 tultaessa. Vuoteen 2000 mennessä 15–24-vuotiaiden työllisyysaste oli noussut noin 40 prosenttiin, mikä kuitenkin jää vielä melko kauas edellisen vuosikymmenen ensimmäisen vuoden tasosta.

KUVIO 10. 15–24 -vuotiaiden työttömien osuus samanikäisestä työvoimasta vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus.

Määritelmä: Työvoimaan kuuluviksi lasketaan työlliset ja työttömät yhteensä. Työtön on henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla, on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana ja voisi vastaanottaa työtä kahden viikon kuluessa. Työttömäksi luetaan myös työpaikastaan toistaiseksi lomautettu, jonka työnhaku- ja työn vastaanottokriteerit täyttyvät. Työttömäksi luetaan myös henkilö, joka oli osan tutkimusviikkoa työttömänä ja muun osan viikkoa muualla kuin

työssä, esim. opiskelijana.

Työttömien osuus työvoimasta on vähentynyt 1990-luvulla vuodesta 1994 lähtien. Nuorisotyöttömyyden huippuvuosina ennen vuosikymmenen puoltaväliä oli työttömien osuus 15–24-vuotiaasta työvoimasta yli kolmannes. Vuoteen 2000 tultaessa nuorisotyöttömyys on laskenut hieman yli 20 % tasolle, mutta ainakaan vielä ei olla päästy 1990-luvun alun lukuihin, alle 10 prosenttiin.

TAULUKKO 7. 16–24 -vuotiaat työttömät (% vastaavasta ikäryhmästä) eri Pohjoismaissa vuosina 1990–1999

		1990 (%)	1995 (%)	1998 (%)	1999 (%)
Suomi ¹⁾	Miehet	10,2	30,7	22,8	20,8
	Naiset	8,2	28,6	24,3	22,1
Islanti	Miehet	..	13,1	6,4	4,4
	Naiset	..	8,6	5,6	4,4
Norja	Miehet	12,7	12,2	9,1	9,6
	Naiset	10,7	11,5	9,4	9,4
Ruotsi	Miehet	3,8	16,7	12,9	10,3
	Naiset	3,6	14,0	10,7	9,3
Tanska	Miehet	11,8	8,8	7,2	8,4
	Naiset	12,4	10,6	7,3	10,0

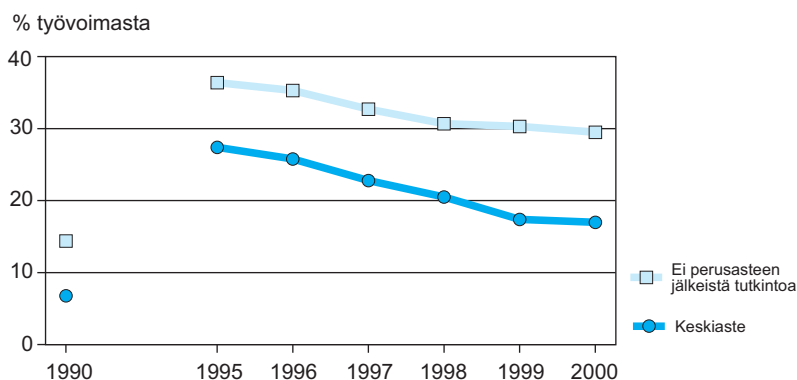
¹⁾ 15–24 -vuotiaat

Lähde: Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOS-KO) Suomen tiedot: Tilastokeskus.

Määritelmä: Työttömyysaste on työttömien osuus kyseisen ikäryhmän työvoimaan kuuluvista henkilöistä.

1990-luvun ensimmäistä vuotta lukuunottamatta ovat nuorten työttömien osuudet ikäryhmästä olleet huomattavasti suurempia Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa läpi koko vuosikym-

menen. Vuoden 1995 työttömyyden huippulukemista Ruotsi ainoana Pohjoismaana pääsi edes puoleen Suomen osuuksista. Vuoden 1995 jälkeen kaikissa Pohjoismaissa nuorisotyöttömyys on vähentynyt. Suomessa työttömyyden lasku on ollut lisäksi melko nopeaa. Miesten kohdalla työttömien osuudesta on vuodesta 1995 vähentynyt 10 ja naisilla kuusi prosenttiyksikköä vuoteen 1999.

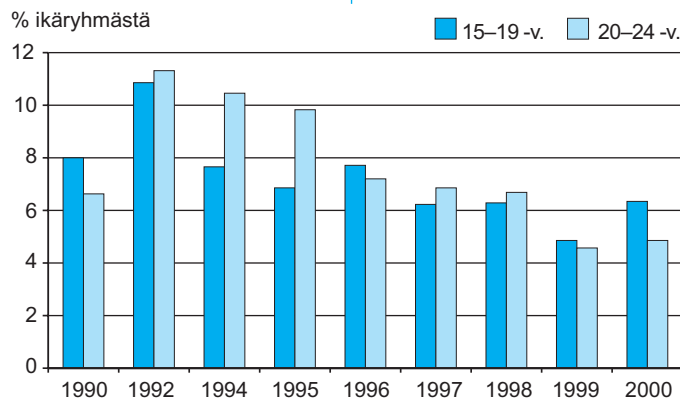
KUVIO 11. Työttömyysaste (%) 15–24-vuotiailla koulutusasteen mukaan vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus: Työvoimatutkimus

Määritelmä: Työttömyysaste on työttömien prosentiosuus työvoimasta. Koulutusluokitus perustuu Tilastokeskuksen luokitukseen. Yhdeksän vuoden peruskoulun jälkeen suoritettava keskiasteen koulutus kestää 2–3 vuotta. Keskiasteen koulutukseen kuuluvat lukiokoulutus ja ammatillisiin perustutkintoihin johtava koulutus.

Työttömyysaste näyttää olevan sitä korkeampi, mitä vähemmän koulutusta nuorella on. Vuoden 1990 kohtuullisen pienistä työttömyysas-

teista 1990-luvun puoleenväliin mennessä työttömyysaste kasvoi merkittävästi molemmissa koulutusryhmissä. Vuodesta 1995 lähtien on työttömyys vähentynyt sekä keskiasteen koulutuksen hankkineilla että ilman tutkintoa työmarkkinoilla olevilla nuorilla. Koulutusasteiden väliset erot ovat säilyneet suunnilleen samoina uudelle vuosikymmenelle tultaessa: tutkinnon hankkineiden ja ilman tutkintoa olevien välillä oli vuonna 2000 eroa reilu 10 prosenttiyksikköä.

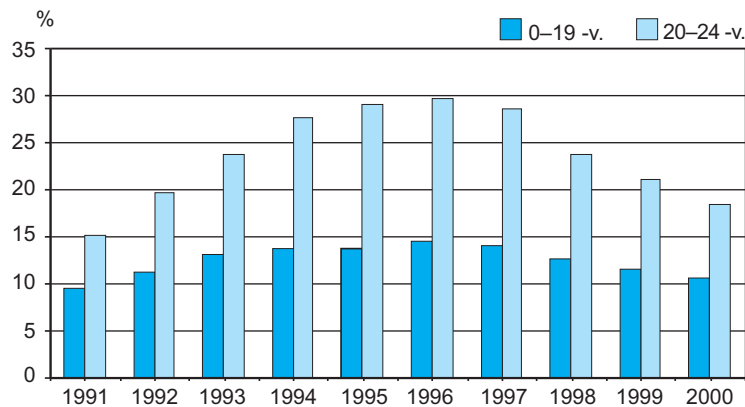
KUVIO 12. Työttömät nuoret, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä tutkintoa eivätkä opiskele (% ikäryhmästä) vuosina 1990–2000

Lähde: Tilastokeskus.

Määritelmä: Kuviossa esitetään nuorten, jotka ovat päättäneet peruskoulunsa, eivätkä ole hakeutuneet jatkokoulutukseen ja ovat työttömiä, prosenttiosuus ikäryhmästä.

Peruskoulunsa päättäneiden koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten osuus on vähentynyt 1990-luvun aikana. Korkeimmalla ta-

solla tällaisten nuorten osuus oli vuonna 1992, jolloin niin 15–19-vuotiaissa kuin 20–24-vuotiaissa ylittyi 10 prosentin raja. Vuonna 2000 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia peruskoulun käyneitä nuoria oli karkeasti arvioiden 15–19-vuotiaista enää joka viidestoista ja 20–24-vuotiaista joka kahdeskymmenes.

KUVIO 13. Toimeentulotukea saaneiden osuus (%) iän mukaan vuosina 1991–2000

Lähde: Stakes: Toimeentulotukirekisteri.

Määritelmä: Toimeentulotuella tarkoitetaan toimeentulotukilain (1412/97) ja -asetuksen (66/98) mukaan kunnan varoista suoritettua tulonsiirtoa kotitaloudelle silloin, kun tavanomaisia tuloja ja toimeentuloa turvaavia etuuksia ei ole tai

ne eivät ole riittävät välttämättömään toimeentuloon. Toimeentulotukeen lasketaan varsinainen ja ehkäisevä toimeentulotuki. Pakolaisille, paluumuuttajille ja turvapaikan hakijoille annettu toimeentulotuki jää tämän tilaston ulkopuolelle.

Toimeentulotuen saajien osuus on vaihdellut

voimakkaasti 1990-luvun kuluessa. Vuoden 1996 jälkeen toimeentulotukea saaneiden osuudet 0–19-vuotiaista ja 20–24-vuotiaista on vähentynyt tasaisesti. Ne ovat jo melko lähellä vuo-

den 1991 tasoa. Vuonna 2000 10,7 prosenttia alle 20-vuotiaista ja 18,5 prosenttia 20–24-vuotiaista oli toimeentulotuen saajia.

TAULUKKO 8. Toimeentulotukea saaneiden 18–24 -vuotiaiden sekä uusien asiakkaiden osuudet (%) koko ikäryhmästä eri Pohjoismaissa vuonna 1999

	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska
18–24 -v.(%)	19,1	4,1	7,9	11,0	9,1
Näistä uusia (%)	41,9	48,8	48,1	30,9	52,7

Lähde: Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOSKO). Suomen tiedot: Stakes.

Määritelmä: Kaikissa Pohjoismaissa toimeentulotuelle tarkoitetaan viimesijaista tukea toimeentulon turvaamiseksi. Toimeentulotuen verotuskäytäntö vaihtelee eri Pohjoismaissa. Islannissa ja Tanskassa toimeentulotuki on veronalaista ja muissa verotonta. Tanskassa itsenäisesti asuville lapsettomille alle 25-vuotiaille nuorille voidaan maksetaan erityistä hieman alhaisempaa nuorisotukea. Uusina toimeentulotuen saajina käsitetään henkilöt, jotka eivät ole edellisenä vuotena vastaanot-

taneet toimeentulotukea.

Suomessa oli 18–24-vuotiaiden toimeentulotukea saaneiden osuus väestöstä huomattavasti suurempi kuin muissa Pohjoismaissa vuonna 1999. Suomessa noin joka viides (19,1 %) 18–24-vuotias sai toimeentulotukea vuoden aikana. Ruotsissa, jossa samanikäisten toimeentulotuen saajien osuus oli seuraavaksi suurin, sai tukea 18–24-vuotiaista noin joka kymmenes. Uusia toimeentulotuen saajia samasta ikäryhmästä oli Suomessa noin 42 %, kun taas esimerkiksi Tanskassa heitä oli yli 52 %.

TAULUKKO 9. Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet ja yksinhuoltajat vuosina 1990–2000

	1990	1992	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet yhteensä (lukumäärä)	48 141	71 129	86 787	84 704	89 573	85 667	77 560	70 728	64 973
Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet kaikista lapsiperheistä (%)	7,5	11,0	13,5	13,2	14,1	13,6	12,4	11,4	10,6
Yksinhuoltajia toimeentulotukea saaneista kotitalouksista (%)	..	27,3	32,0	30,7	31,9	31,3	29,5	28,1	27,0

Lähde: Stakes: Toimeentulotukirekisteri. Perhe- ja kotitaloustiedot: Tilastokeskus.

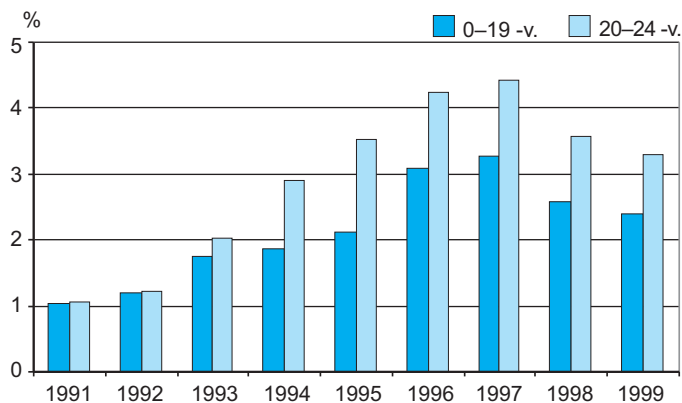
Määritelmä: Kotitalouden muodostaa yksinäinen henkilö tai yhdessä asuvat perheenjäsenet. Avoliitto rinnastetaan avioliittoon. 18 vuotta täyttänyt tuensaaja muodostaa oman yksinäiskotitalouden, vaikka asuisikin vanhempensa luona. Myös

alle 18-vuotiaiden toimeentulotuen saajien katsotaan elävän itsenäisessä kotitaloudessa, jos heillä on oma perhe tai he ovat vanhemmistaan taloudellisesti riippumattomia eivätkä asu vanhempiensa kanssa.

Vuonna 2000 toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien määrä oli pienempi kuin vuonna

1999. Eniten väheni kahden huoltajan lapsiperheiden määrä ja vähiten yksinhuoltajien määrä. Kaikista kotitalouksista vuonna 2000 9,8 prosenttia sai toimeentulotukea. Yksinhuoltajatalouksilla vastaava osuus oli huomattavasti suurem-

pi (27,0 %). Suhteellisesti vähiten tuensaajia oli avio- tai avopareissa: kahden huoltajan lapsiperheistä 6,7 % ja lapsettomista pareista 4,2 % sai toimeentulotukea vuonna 2000.

KUVIO 14. Toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden osuus (%) iän mukaan vuosina 1991–2000

Lähde: Stakes: Toimeentulotukirekisteri.

Määritelmä: Pitkäaikaisasiakkaalla tarkoitetaan vuoden aikana varsinaista toimeentulotukea 10–12 kuukauden ajan saaneita.

Pitkäaikaista toimeentulotukea saavien osuudet ovat olleet laskussa vuoden 1997 jälkeen. Vuoteen 1997 osuudet kasvoivat jatkuvasti vuodesta 1990 lähtien. Pitkäaikaisasiakkaiden osuus

väestöstä on kuitenkin jäänyt huomattavasti suuremmalle tasolle kuin 1990-luvun alkuvuosina erityisesti 20–24-vuotiaissa nuorissa. Vuonna 2000 20–24-vuotiaita pitkäaikaisia toimeentulotukiasiakkaita oli ikäryhmästä hieman yli kolme prosenttia, kun 1990-luvun alussa oltiin yhden prosentin tasossa.

TAULUKKO 10. Lapsiperheiden jakautuminen tuloviidenneksiin vuosina 1990–1999 (%). Viidennekset on muodostettu kotitalouksien kulutusyksikköä kohti lasketun käytettävissä olevan tulon perusteella

	Pienituloisin viidennes (%)	2. viidennes (%)	3. viidennes (%)	4. viidennes (%)	Suurituloisin viidennes (%)	Lapsiperheet yhteensä (%)
1990	16,0	25,0	24,7	20,8	13,4	100
1991	18,4	23,2	24,8	20,0	13,5	100
1992	19,8	24,3	23,4	20,5	11,9	100
1993	22,7	24,0	21,4	19,6	12,3	100
1994	21,9	23,2	23,5	18,2	13,2	100
1995	20,4	22,2	23,9	20,3	13,2	100
1996	21,7	21,6	24,8	18,6	13,3	100
1997	22,5	21,5	22,0	20,3	13,7	100
1998	22,7	21,5	22,9	20,6	12,4	100
1999	22,5	21,0	22,3	21,9	12,4	100

Lähde: Tilastokeskus: Tulonjakotilasto.

Määritelmä: Tuloviidennekset on muodostettu kotitalouksien kulutusyksikköä kohti lasketun käytettävissä olevan tulon perusteella. Eri kokoisten kotitalouksien tulojen vertailua on helpotettu kulutusyksikköjen avulla. Kotitalouskohtaisten tulojen vertailu ei kuitenkaan ota huomioon kotitalouksien koon vaihtelua, joka käytetystä kotitalouskäsitteestä johtuen voi olla varsin huomattavaa. Jäsenten lukumäärään perustuva tulovertailu ei taas ota huomioon sitä, että kotitalouden kulutustarve ei kasva suoraviivaisesti jäsenten lukumäärän kasvaessa. Tulonjakotilaston jul-

Kommentit

Jaana Leppäkorpi tulkitsee tilastoja seuraavasti: “Nuoret muuttavat pois kotoaan 20–24-vuotiaina. Itsenäisten osuus on kasvanut tässä ikäryhmässä koko 90-luvun tasaisesti, vaikka nuorisotyöttömyys on koko ajan ollut pahempaa kuin lamaa edeltävänä aikana, ja vaikka asumisen hintataso on koko ajan noussut. Tämä varmasti osaltaan heijastuu toimeentulotukea saavien osuuteen. Tätä osuutta kuvaavista tilastoista näkyy se, että samassa ikäryhmässä toimeentulotuen pitkäaikaisasiakkaiden määrä on nyt moninkertainen verrattuna vuoteen 1990, jota kai voidaan pitää edellisen nousukauden viimeisenä vuotena.” Leppäkorven mukaan pohjoismaisessa vertailussa käy ilmi, että Tanskaan ja Ruotsiin verrattuna noin kaksinkertainen määrä suomalaisista 18–24-vuotiaista on toimeentulotukiasiakkaina.

Jaana Leppäkorpi jatkaa, että työttömyydessä Suomi on pohjoismaisessa vertailussa aivan omaa luokkaansa. “Tässäkään me emme ole päässet lähellekään lamaa edeltävää tasoa, mutta toisaalta, ei ole Ruotsikaan. Kuviosta 12 käy ilmi se, kuinka pelkkä keskiasteen koulutus ei riitä suojaamaan nuoria työttömyydeltä, vaan heistäkin on edelleen yli 15 % työttömänä. Kaikkiaan nuorten työttömyys on kaksinkertainen koko työikäisen väestön työttömyysasteeseen verrattuna (8,7 marraskuussa 2000), mikä on eurooppalainen ilmiö.”

Jaana Leppäkorpi kertoo yhä useamman nuoren itsenäistymisen alkutaipeleen alkavan työttömyyskokemuksilla ja toimeentulotuen turvin

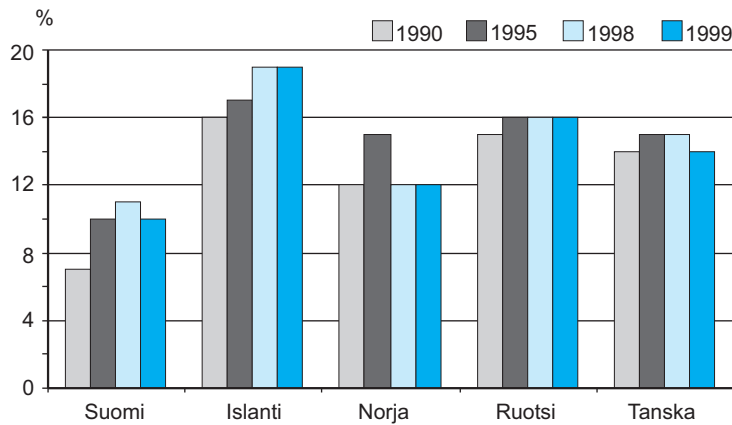
kaisuissa käytetään pääsääntöisesti ns. OECD-kulutusyksikköä, jonka mukaan ensimmäinen aikuinen saa painon 1,0, muut aikuiset painon 0,7 ja lapset painon 0,5.

Tuloviidenneksen perusteella lapsiperheiden pienituloisimman viidenneksen osuus on kasvanut vuosina 1990–1999. Aivan viime vuosina kasvu on kuitenkin pysähtynyt samalla kun lapsiperheiden osuus on vastaavasti lisääntynyt toiseksi suurituloisimmassa tuloviidenneksessä. Vuonna 1999 lapsiperheiden osuus oli pienin suurituloisimmassa viidenneksessä ja suurin pienituloisimmassa viidenneksessä.

(41,9 % uusia asiakkaita v.1999, joten vaihtuvuutta onneksi on). Kuvioista ei käy ilmi vanhempien tuen merkitystä, jota kysyttiin Nuorisosian neuvottelukunnan Nuorisobarometrissa. Barometrissa kolmannes (32 %) 20–24-vuotiaista nuorista kertoi, ettei ole saanut taloudellista tukea viimeisen kuuden kuukauden aikana. “Taloudelliseen itsenäisyyteen on suomalaisilla nuorilla erityisesti siis pitkä matka, kuten jo edellisessä Nuorten elinolot -vuosikirjassa todettiin. Tähän asiaan ei tuo lohtua juurikaan se, että työvoimapolitiittiset tukitoimet ovat nuorten kohdalla muuttuneet palkatusta tukityöstä työharjoitteluksi, eikä se, että viimeisin muutos opintorahaan oli sen leikkaus 1995”, toteaa Leppäkorpi.

Timo Harrikarin mukaan niin lapsiperheiden kuin myös muunlaisten kotitalouksien elannon hankkimisen ehdot kaventuivat radikaalisti 1990-luvun alkupuolella. Ylemmistä tuloviidenneksistä tipahti lapsiperheitä alimpaan samaan aikaan kun esimerkiksi asumisesta aiheutuvat kustannukset nousivat. Toimeentulotukea saaneiden perheiden määrä kaksinkertaistui pahimman taloudellisen laman aikana ja väheni työllisyyden parantuessa. Vuodesta 1992 lähtien perhepolitiittiset tulonsiirrot, lapsilisät, vanhempainrahat ym., pienentyivät vuoteen 2000 tultaessa viidellä miljardilla markalla. On vaikea ajatella, etteivätkö tällaiset makrotason muutokset vaikuttaisi tavalla tai toisella perheiden arkielämään, toteaa Harrikari.

5 LASTEN ELATUS JA HUOLTO

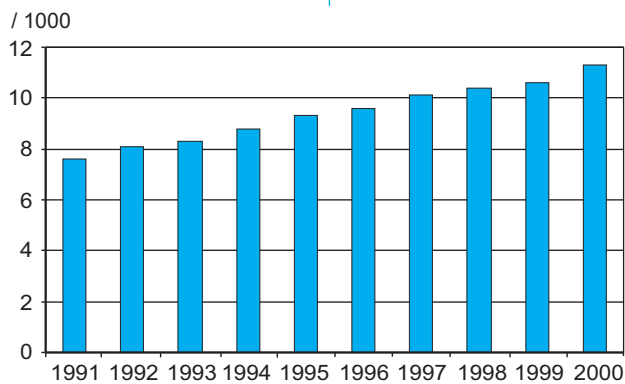
KUVIO 15. Elatustukea saaneiden lasten ja nuorten osuus (%) 0–17-vuotiaista eri Pohjoismaissa vuosina 1990–1999

Lähde: Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOS-KO). Suomen tiedot: Stakes: Lapsen elatus ja huolto -tilasto.

Määritelmä: Elatusapu on rahasuoritus, jolla lapsen vanhemman on osallistuttava lapsen elatuksesta aiheutuviin kustannuksiin. Se vanhemmisista, jonka luona lapsi ei asu, on velvollinen maksamaan lapselle elatusapua riippumatta siitä, onko lapsi vanhempien yhteisessä huollossa tai vain toisen vanhemman huollossa. Silloin, kun elatusapu on riittämätöntä tai se puuttuu kokonaan, maksaa kunta **elatusapua**. Pääsääntöisesti tuen

maksaminen jatkuu 18 ikävuoteen saakka, jonka jälkeen nuoren opintoja voidaan tukea taloudellisesti vielä 20-vuotiaaksi saakka.

Elatustukea saaneiden lasten osuudet vaihtelevat eri Pohjoismaissa. Suomessa ja Islannissa elatustukea saaneiden lasten osuudet ovat olleet hiekkasuvussa 1990-luvun aikana, kun taas Suomessa muussa Pohjoismaassa osuudet ovat pysyneet suunnilleen samalla tasolla. Vuonna 1999 Pohjoismaiden pienin elatustukea saaneiden lasten osuus oli Suomessa (10 % 0–17-vuotiaista lapsista).

KUVIO 16. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret tuhatta 0–17-vuotiaista kohti vuosina 1991–2000

Lähde: Stakes: Lastensuojelurekisteri.

Määritelmä: Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla tarkoitetaan kunnan sosiaalilautakunnan päätöksellä kodin ulkopuolelle joko avohuollon tukitoimena, huostaanotettuna tai jälkihuoltoon sijoitettuja lapsia ja nuoria. Avohuollon tukitoimen sijoitus voidaan järjestää perhehoitona ja laitoshuoltona yhdessä vanhemman tai huoltajan kanssa tai 12 vuotta täyttäneelle lapselle yksinään (Lastensuojelulaki 14 §). Huostaanotto merkitsee lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kunnan sosiaalilautakunnan toimesta. Huostaanottoon sosiaalilautakunnan on ryhdyttävä (Lastensuojelulaki 16 §): 1) jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai

kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään ja 2) jos avohuollon tukitoimet eivät ole taroituksenmukaisia, mahdollisia tai jos ne ovat riittämättömiä ja 3) jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Jälkihuolto sisältää sosiaalilautakunnan tukitoimet sijaishuollon päättymisen jälkeen. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta (Lastensuojelulaki 34 §).

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä ja osuus väestöstä ovat kasvaneet 1990-luvun kuluessa. Vuonna 1991 kodin ulkopuolelle sijoitettuja oli noin 8 700 (0,8 % alle 18-vuotiaista), kun taas vuonna 2000 heitä oli yli 12 800 (1,1 % alle 18-vuotiaista).

TAULUKKO 11. Avohuollon tukitoimenpiteitä saaneet lapset (% kaikista alle 18-vuotiaista) vuosina 1992–2000

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Asiakkaita (%)									
0–17-vuotiaista	2,0	2,1	2,4	2,6	2,9	3,1	3,4	3,8	4,3

Lähde: Stakes: Lastensuojelurekisteri.

Määritelmä: Avohuollon tukitoimet käsittävät lapsen tai nuoren tukiasumisen, toimeentulon, koulunkäynnin ja harrastustoiminnan turvaami-

sen sekä muut tarpeen vaatimat tukitoimet. Avohuollon tukitoimiin kuuluvat myös perheen tuki ja kuntoutus (Lastensuojelulaki 13 §).

Sosiaalitoimiston lastensuojelun avohuollon

tukitoimenpiteiden kohteina olleiden lasten ja nuorten lukumäärä ja osuus ikäryhmästä ovat lisääntyneet 1990-luvun aikana. Vuonna 2000 lastensuojelun avohuollon asiakkaita oli jo mel-

kein 50 000, eli 4,3 % 0–17-vuotiaista. Vuonna 1992 avohuollon tukitoimenpiteiden kohteena oli noin 23 400 lasta. Lukumäärä on kasvanut yli 50 % kahdeksassa vuodessa.

TAULUKKO 12. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret tuhatta samanikäistä kohti Pohjoismaissa vuosina 1990–1999

		1990 (/1000)	1995 (/1000)	1998 (/1000)	1999 (/1000)
Suomi	7–14 -v.	6,8	8,3	9,3	9,4
	15–17 -v.	11,4	12,7	13,7	15,0
	18–20 -v.	5,0	8,7	11,4	10,6
Islanti	7–12 -v.	16,9	9,2	4,5	5,9
	13–16 -v.	8,2	11,7	6,5	9,3
Norja	7–14 -v.	6,6	7,9	7,7	7,8
	15–17 -v.	10,2	14,2	15,3	16,1
	18–19 -v.	3,8	7,4	8,8	9,9
Ruotsi	7–14 -v.	7,9	7,0	7,0	7,2
	15–17 -v.	14,5	14,4	15,4	16,2
	18–20 -v.	5,8	5,1	9,0	11,0
Tanska	7–14 -v.	14,9	11,9	11,7	12,5
	15–17 -v.	34,2	29,3	31,1	31,7
	18–20 -v.	17,9	15,0	14,8	15,7

Lähde: Nordisk Socialstatistisk Komité (NOSOS-KO). Suomen tiedot: Stakes.

Määritelmä: Suurin osa Pohjoismaissa tehtävistä sijoituksista tapahtuu lapsen vanhempien suostumuksella. Kaikissa maissa lapsi voidaan kuitenkin sijoittaa perheensä ulkopuolelle ilman vanhempien suostumusta. Suomessa ja Ruotsissa sijoitus ilman vanhempien lupaa tehdään oikeuden päätöksellä. Islannissa ja Tanskassa kunnalliset lapsi- ja nuorisolautakunnat voivat päättää sijoituksesta. Norjassa erityiset lääninhallinnon alai-

set lautakunnat antavat tarvittaessa lastensuojeluviranomaisille tehtäväksi sijoittaa lapsi kotinsa ulkopuolelle, mutta lain mukaan sijoittaminen voidaan tehdä ilman mitään päätöstäkin.

Sijoitusten määrä on hieman kasvanut kaikissa maissa vuosien 1998 ja 1999 aikana. Tanskan osalta sijoitusten vähenemisen lasku vuodesta 1990 johtuu osittain lainmuutoksesta, joka muutti kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määritelmää poistamalla sisäoppilaitoksissa ja jatko-opistoissa asuvat määritelmän piiristä.

TAULUKKO 13. Kasvatus- ja perheneuvoloiden asiakkaat tuhatta 0–17-vuotiaista kohti vuosina 1990–2000

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Asiakkaita /1000 0–17 -vuotiaista	46,4	49,3	50,5	52,2	58,9	57,4	61,9	62,0	61,2	62,2	63,5

Lähde: Tilastokeskus.

Määritelmä: Kasvatus- ja perheneuvonnalla tarkoitetaan asiantuntija-avun antamista kasvatus- ja perheasioissa sekä lapsen myönteistä kehitystä edistävää sosiaalista, psykologista ja lääketieteellistä tutkimusta ja hoitoa. Kasvatus- ja perheneuvontapalvelujen järjestäminen on kunnan vas-

tuulla.

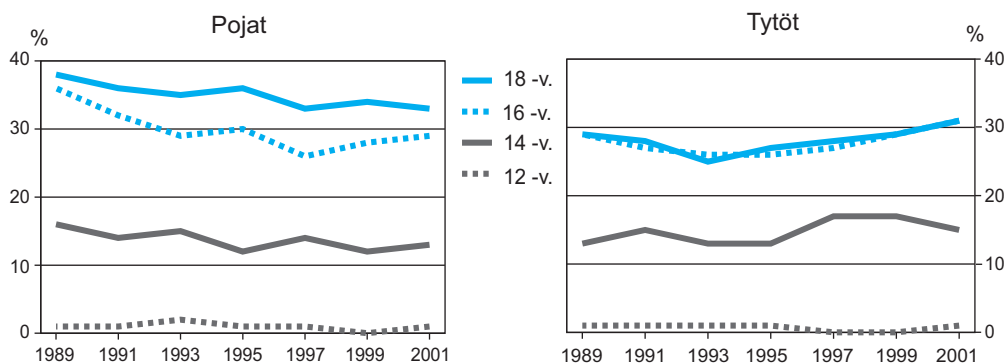
Kasvatus- ja perheneuvoloiden asiakasmäärä on kasvanut jatkuvasti 1990-luvun aikana. Vuonna 2000 asiakkaita oli yli 63 tuhatta lasta kohti. Kunnan kustantamia kasvatus- ja perheneuvontapalveluja oli käyttänyt vuonna 2000 yli 30 000 lasta ja yli 40 000 aikuista.

Kommentit

Timo Harrikari mainitsee lastensuojelun tukitoimenpiteiden olevan lisääntymään päin: “Vaikka toimeentulon hankkimisen ehdot vihdoinkin parantuivat vuosikymmenen loppupuolella, kasvatus- ja perheneuvoloiden asiakkaina ja lastensuojelulain mukaisten avohuollon toimenpiteiden kohteena olleiden lasten ja nuorten määrä näyttäisi edelleen kasvaneen. Yhteiskunnan pahoinvoin-

tia lievittämään tarkoitettujen instituutioiden, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen, käyttö lisääntyi 1990-luvun aikana huomattavasti”, toteaa Harrikari. Tytti Solantauksen mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen ja erityisesti huostaanotettujen lasten määrän kasvu kertoo perheiden pahoinvoinnista.

6 TUPAKOINTI JA PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ

KUVIO 17. Päivittäin tupakoivien osuus (% ikäryhmästä) 12–18-vuotiaista sukupuolen mukaan vuosina 1989–2001

Lähde: Nuorten terveystapatutkimus (NTTT).

Määritelmä: NTTT on vuonna 1977 aloitettu monitieteinen tutkimusohjelma, jossa selvitetään joka toinen vuosi suoritetuin postikyselyin 12-, 14-, 16- ja 18-vuotiaiden terveydentilaa, koetua terveyttä, biologista kypsymistä ja terveystotumuksia. Vastanneita on 1990-luvulla ollut tutkimusvuosittain hieman yli 8000 vastausprosent-

tien vaihdella 76 ja 79 välillä.

Päivittäin tupakointia on kysytty kyselylomakkeessa seuraavasti: Mikä seuraavista vaihtoehdoista kuvaa parhaiten nykyistä tupakointiasi? (tupakoin kerran päivässä tai useammin; tupakoin kerran viikossa tai useammin, en kuitenkaan päivittäin; tupakoin harvemmin kuin kerran viikossa; olen lakossa tai lopettanut tupakoinnin).

TAULUKKO 14. Yhden tai useamman savukkeen päivässä viimeisen 30:n päivän aikana polttaneiden 15–16-vuotiaiden osuus (%) sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa vuosina 1995 ja 1999

	1995 (%)	1999 (%)
Pojat		
Suomi	36	44
Islanti	30	26
Norja	33	36
Ruotsi	28	29
Tanska	24	34
Tytöt		
Suomi	39	43
Islanti	33	30
Norja	39	44
Ruotsi	33	32
Tanska	32	41

Lähde: The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD) 2000.

Määritelmä: ESPAD on eurooppalainen koulu-
laiskysely alkoholin ja huumeiden käytöstä. Tutkimuksen avulla seurataan nuorten alkoholin ja erityisesti huumeiden käytössä tapahtuvia muutoksia ja muutoksia suhtautumisessa päihdeiden käytön riskeihin. Hankkeessa tutkitaan myös perhe- ja vertaissuhteiden yhteyksiä päihdekäyttöön. Tutkimuksella kerätään mahdollisimman vertailukelpoista tietoa koululaisten alkoholin ja huumeiden käytöstä Euroopan eri maissa. Tutkimuksessa käytetään kansallisesti edustavaa otosta sekä yhdenmukaista tutkimusasetelmaa ja aineiston keruumenetelmiä. Koska tutkimus toistetaan säännöllisin väliajoin, sen avulla pystytään tutki-
maan pitkän aikavälin muutoksia nuorten päihdeiden käyttötavoissa eri maissa.

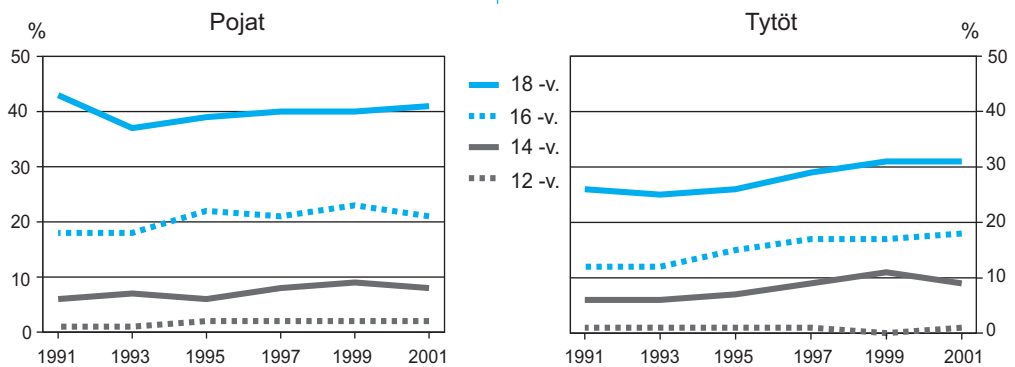
TAULUKKO 15. Nuuskaa silloin tällöin tai päivittäin käyttävien 12–18-vuotiaiden osuudet (%) iän ja sukupuolen mukaan 1989–2001

	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001
Pojat (%)							
12 -v.	0,3	0,5	0,3	0,3	0,7	0,5	0,0
14 -v.	3,4	1,9	2,3	3,5	4,3	4,8	3,5
16 -v.	7,3	4,3	4,6	6,5	7,4	12,0	12,3
18 -v.	7,1	7,0	7,1	7,1	9,7	11,2	11,4
Tytöt (%)							
12 -v.	0,0	0,3	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0
14 -v.	0,0	0,5	0,4	0,2	0,5	0,9	0,7
16 -v.	0,3	0,2	0,2	0,5	1,2	0,9	1,1
18 -v.	0,5	0,5	0,2	0,4	0,7	0,7	0,7

Lähde: Nuorten terveystapatutkimus (NTTT).
Määritelmä: Kyselylomakkeessa nuuskaamisesta on kysytty seuraavasti: Nuuskaatko nykyisin? (en lainkaan; silloin tällöin; kerran päivässä tai useammin).

Suomessa 1970-luvulta lähtien nuorten tupakointi on jonkin verran vaihdellut, mutta pääpiirteissään se on pysytellyt samalla tasolla. Vuoden 1989 jälkeen poikien tupakointi on vähentynyt, mutta tytöillä 1990-luvun alun lievä las-

ku kääntyi vuodesta 1993 alkaen uuteen nousuun. Vuonna 1999 tyttöjen tupakointi oli jo yleisempää kuin vuosikymmenen alussa. Kahden viime vuoden aikana tyttöjen ja poikien tupakointi on pysynyt ennallaan. Nuuskaaminen on lisääntynyt nopeasti vuoden 1995 jälkeen. Noin 12 % 16-vuotiaista pojista nuuskaa silloin tällöin tai päivittäin. Tyttöillä nuuskaaminen on harvinaista

KUVIO 18. Vähintään kerran viikossa alkoholia käyttävien osuus (% ikäryhmästä) 12–18 -vuotiaista sukupuolen mukaan vuosina 1991–2001

Lähde: Nuorten terveystapatutkimus (NTTT).
Määritelmä: Lomakkeessa asiaa on kysytty seuraavasti: Kuinka usein kaiken kaikkiaan käytät alkoholia? Koeta ottaa mukaan myös ne kerrat, jolloin nautit hyvin pieniä määriä alkoholia, vaikkapa vain puoli pulloa keskiolutta tai tilkan vii-

niä. (päivittäin; pari kertaa viikossa; kerran viikossa; pari kertaa kuukaudessa; noin kerran kuukaudessa; noin kerran parissa kuukaudessa; 3–4 kertaa vuodessa; kerran vuodessa tai harvemmin; en käytä alkoholijuomia).

TAULUKKO 16. Vähintään kerran viikossa alkoholia käyttävien osuus (%) 11-, 13- ja 15-vuotiaista sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa vuosina 1994 ja 1998

Ikä	1994				1998			
	Suomi (%)	Norja (%)	Ruotsi (%)	Tanska (%)	Suomi (%)	Norja (%)	Ruotsi (%)	Tanska (%)
Pojat								
11 -v.	7,0	1,0	6,0	4,0	2,0	1,0	3,0	4,0
13 -v.	9,0	2,0	7,0	11,0	5,0	4,0	6,0	11,0
15 -v.	16,0	10,0	19,0	40,0	11,0	16,0	17,0	46,0
Tytöt								
11 -v.	1,0	0,0	2,0	2,0	0,3	0,2	1,0	2,0
13 -v.	5,0	1,0	4,0	9,0	4,0	3,0	4,0	9,0
15 -v.	9,0	7,0	11,0	33,0	8,0	12,0	11,0	38,0

Lähde: WHO-koululaistutkimus.

Määritelmä: WHO-koululaistutkimus on kansainvälinen, pitkäkestoinen, Maailman terveysjärjestö WHO:n koordinoima 11-, 13- ja 15-vuotiaiden koululaisten elämäntyyliä, koulukokemuksia ja koettua terveyttä selvittävä kyselytutkimus. Tutkimus on suoritettu ensimmäisen kerran vuonna 1982 Suomen, Englannin ja Norjan aloitteesta. Koko Suomea edustavat aineistot on kerätty kyselyjen muodossa vuodesta 1984 läh-

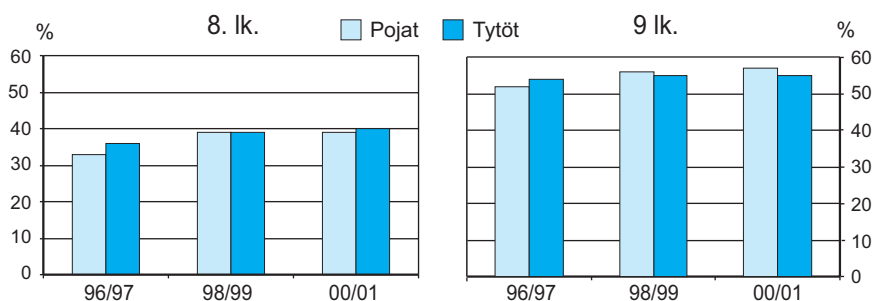
tien, jolloin mukana oli Suomen lisäksi Englanti, Itävalta ja Norja. Vuodesta 1986 alkaen tutkimus on suoritettu neljän vuoden välein. Vuonna 1998 tutkimuksessa oli mukana jo 28 Euroopan maata sekä Yhdysvallat, Kanada ja Israel. Seuraavat aineistot kerätään vuonna 2002.

Alkoholin käyttöä on kysytty suomenkielisessä kyselylomakkeessa seuraavasti: Miten usein juot nykyisin alkoholipitoisia juomia? (Yritä huomioida myös ne kerrat, kun joit hyvin pienen määrän

alkoholia.) Merkitse yksi vaihtoehto jokaisen juomalaadun osalta. (päivittäin; vähintään kerran viikossa; vähintään kerran kuukaudessa; harvemmin kuin kerran kuukaudessa; en käytä lainkaan).

Suomessa nuorten viikoittainen alkoholin käyt-

tö on yleistynyt, vaikka viime vuosina yleistymisen näyttää pysähtyneen. Nuorten terveystapatutkimuksen mukaan mukaan melkein joka kymmenes 14-vuotias käytti alkoholia ainakin kerran viikossa vuosina 2000 ja 2001.

KUVIO 19. Enemmän kuin kaksi kertaa elämänsä aikana tosihumalassa olleiden osuus (%) 8.- ja 9.-luokkalaista sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Kouluterveyskysely on osa vuonna 1995 käynnistettyä Kouluterveys 2002 -tutkimus- ja toimintaohjelmaa. Kyselyssä koetaan valtakunnallisesti yhtenäisellä menetelmällä tietoa 14–18-vuotiaiden koulukokemuksista, terveydestä ja terveystottumuksista kuntien ja koulujen käyttöön. Parillisina vuosina kyselyyn osallistuvat Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin läänien kunnat ja parittomina vuosina Länsi-Suomen ja Oulun läänien kunnat. Kysely tehdään kouluissa luokkakyselyinä joka toinen vuosi peruskoulu-

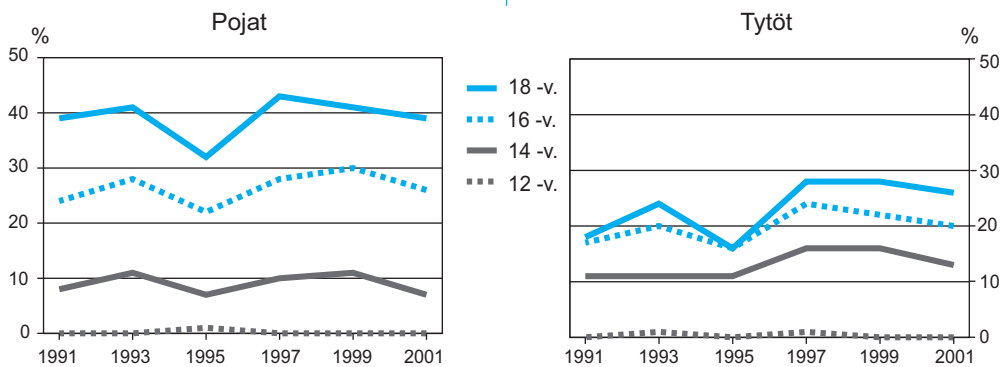
jen 8. ja 9. luokilla sekä lukioiden 1. ja 2. luokilla. Kysely mahdollistaa vertailun omiin tietoihin eri vuosina ja toisiin kuntiin tai kouluihin. Vastanneiden peruskoululaisten lukumäärä on eri vuosina ollut noin 26 000 ja 29 000 välillä.

Kyselylomakkeessa tosihumalakertoja on kysytty seuraavasti: Oletko koskaan juonut alkoholia niin paljon, että olet ollut TOSI HUMALASSA? (en koskaan; kyllä, kerran; kyllä, 2–3 kertaa; kyllä 4–10 kertaa; kyllä, useammin kuin 10 kertaa).

TAULUKKO 17. Koko elinajan humalakertojen määrät 15–16-vuotiailla sukupuolen mukaan (%) eri Pohjoismaissa vuonna 1999

	Pojat (%)					Työt (%)				
	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska
0 kertaa	25	37	39	30	9	24	37	34	32	12
1–5 kertaa	21	25	25	27	21	23	26	27	30	25
Enemmän kuin 6 kertaa	54	38	36	43	70	53	37	39	38	63

Lähde: The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD) 2000

KUVIO 20. Vähintään kerran kuukaudessa itsensä tosihumalaan juoneiden osuus (%) 12–18-vuotiaista sukupuolen mukaan vuosina 1991–2001

Lähde: Nuorten terveystapatutkimus (NTTT).
Määritelmä: Tosihumalaan juomisen useutta on kysytty kyselylomakkeessa seuraavasti: Kuinka

usein käytät alkoholia TOSI HUMALAAAN asti? (kerran viikossa tai useammin; noin 1–2 kertaa kuukaudessa; harvemmin; en koskaan).

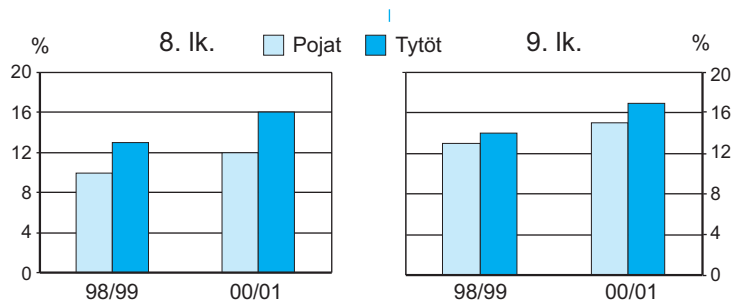
TAULUKKO 18. Kuluneen kuukauden aikana humalassa olleiden osuudet (%) 15–16-vuotiaista sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa vuonna 1999

	Pojat (%)					Työt (%)				
	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska	Suomi	Islanti	Norja	Ruotsi	Tanska
0 kertaa	49	65	63	56	31	49	65	59	60	41
1–2 kertaa	31	23	24	28	33	34	23	28	29	34
Enemmän kuin 3 kertaa	20	12	13	16	36	17	12	13	11	25

Lähde: The European School Survey Project on Alcohol and Drugs (ESPAD) 2000.

Määritelmä: Humalajuomisen yleistymisen py-sähtyi Suomessa viimeisimpien vuosien aikana. Kerran kuukaudessa tai useammin tosi humalaan joi vuoden 2001 Nuorten terveystapatutkimuk-sen mukaan 7 prosenttia 14-vuotiaista pojista ja 13 prosenttia tytöistä. Kansainvälisessä vertailus-

sa suomalaiset 15–16-vuotiaat eivät juurikaan eroa muista eurooppalaisista alkoholin käyttöti-heydensä vuoksi, vaan ennen kaikkea humalajuomisen suhteen. Suomalaisten nuorten humalajuomisen yleisyys on tasoltaan Euroopan korkeim-pia ja vastaaviin humalajuomisen yleisyyslukuihin pääsevät Pohjoismaista lähinnä Tanskan nuoret

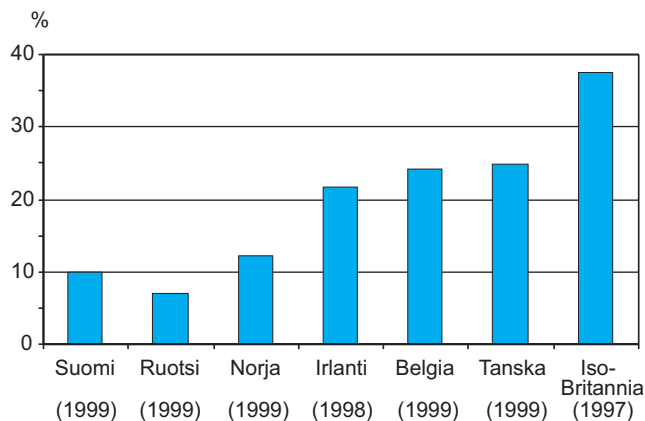
KUVIO 21. Vähintään kerran huumaavia aineita kuluneen 30 päivän aikana käyttäneiden osuus (%) 8.- ja 9.-luokkalaisista sukupuolen mukaan vuosina 1998–2001

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Muistele viimeksi kulunutta 30 päivää. Kuinka monta kertaa olet tuona aikana käyttänyt HUUMAAVIA AINEITA (tinneriä, liimaa, alkoholia ja pillereitä yhdessä, lääkkeitä, ekstaasia, heroiinia, kokaiinia, amfetamiinia, LSD:tä)? (en lainkaan; kerran; 2–4 kertaa; viisi kertaa tai useammin).

Huumaavien aineiden käyttö on lisääntynyt

8.- ja 9.-luokkalaisilla Kouluterveyskyselyn tutkimusvuosien aikana. Tytöt ilmoittivat poikia yleisemmin käyttäneensä huumaavia aineita kuluneen kuukauden aikana. Vuosina 2000 ja 2001 17 prosenttia 9.-luokkalaisista tytöistä ja 15 prosenttia pojista ilmoitti käyttäneensä huumaavia aineita vähintään kerran kuluneen 30 päivän aikana.

KUVIO 22. Kannabista kokeilleiden tai käyttäneiden osuus (%) 15–16-vuotiaista eräissä ETA-maissa

Lähde: Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskus (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA).

Määritelmä: EMCDDA käyttää tietoja, jotka on saatu vertailukelpoisista koulututkimuksista Euroopan maista sekä Yhdysvalloista. 11 EU:n jä-

senvaltiota osallistui vuonna 1999 järjestettyyn eurooppalaiseen tutkimukseen (1999 European School Survey Project (ESPAD)), jossa selvitettiin tupakan, alkoholin ja muiden huumeiden käyttöä 15–16-vuotiaiden koululaisten keskuudessa. Belgia, Espanja ja Luxemburg toteuttivat myös tutkimuksia kouluissa vuosina 1998 tai

1999 erillään ESPAD:sta, ja niiden tulokset ovat yhdenmukaisia.

Suomalaiset 15–16-vuotiaat käyttävät ja kokeilevat huumeita edelleen huomattavasti vähemmän kuin vastaavanikäiset useissa muissa Euroopan maissa. Irlantia ja Iso-Britanniaa lukuun ottamatta kaikissa EU-maissa, jotka osallistuivat ESPAD:n molempiin kyselytutkimuksiin, laittomia huumeita ainakin kerran käyttäneiden mää-

rä lisääntyi vuosina 1995–1999. Tutkimukset osoittavat, että kannabis on edelleen koululaisten laajimmin käyttämä huumausaine. Ainakin kerran kannabista kokeilleiden 15–16-vuotiaiden koululaisten osuus vaihtelee Portugalin ja Ruotsin 8 prosentista Ranskan ja Iso-Britannian 35 prosenttiin. Norjassa ja Suomessa kannabista kokeilleiden määrät kaksinkertaistuivat vuosina 1995–1999.

Kommentit

Tupakoinnista ja päihteiden käytöstä kertovissa kuvioissa ja taulukoissa Jaana Leppäkorpi havaitsee silmiin pistävänä piirteenä tyttöjen lisääntyneen käytön: “Miksi ongelmat “tasa-arvoistuvat” maassamme niin, että tyttöjen riskikäyttäytyminen lisääntyy, eikä siten, että poikien vähenisi”, kysyy Leppäkorpi. 14-vuotiaista tytöistä tupakoi useampi kuin pojista. Saman ikäisistä tytöistä hieman useampi käyttää alkoholia kerran viikossa kuin pojista. Tosihumalan kokeneiden välillä ei sukupuolieroja näy, mutta useampi tyttö kuin poika kertoo juovansa itsensä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa. Huumausaineiden kokeilussa tytöt ovat myös selvästi poikia “edellä”

8. luokalla ja vielä jonkin verran 9. luokalla, toteaa Leppäkorpi.

Tapio Kuure sijoittaisi tämän ilmiön, kuten myös nuuskaamisen, nuorisokulttuuriin ja nuoruuden kehitysvaiheisiin. “Ongelmakäyttäytymistä kuvaavat ilmiöt olisi analyysissa jotenkin kyettävä erottamaan nuorisokulttuurisista ja nuorten kehitysvaiheisiin liittyvistä kokeiluista ja tyyleistä. Nuuskan käytön nousevan trendin alku sijoittuu siihen vaiheeseen kun EU kielsi Suomessa nuuskan myymisen. Tämä tapahtui ajankohtana, jolloin siitä oltiin kulttuurisesti päästy eroon, ts. nuoriso ei siitä juurikaan välittänyt”, tarkentaa Kuure.

7 SUHTEET TOISIIN JA SEKSUAALISUUS

TAULUKKO 19. 8.- ja 9.- luokkalaisten koululaisten läheiset ystävät sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

	8. lk						9. lk					
	Pojat (%)			Työtöt (%)			Pojat (%)			Työtöt (%)		
	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01
Ei ole ystävää	20	16	18	7	7	8	19	15	16	6	6	7
Yksi ystävä	36	30	28	35	30	29	35	28	27	33	27	26
Kaksi ystävää	18	21	18	30	29	25	20	21	18	30	29	27
Useita ystäviä	26	33	37	27	35	38	27	36	39	31	38	40

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Kyselylomakkeessa asiaa on kysytty seuraavasti: Onko Sinulla tällä hetkellä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi? (Ei ole läheisiä ystäviä; on yksi läheinen ystävä; on kaksi läheistä ystävää; on useampi läheisiä ystäviä).

Niiden lasten osuus, joilla on useita ystäviä, on kasvanut vuosien 1996 ja 2001 välillä. Pojilla ja tytöillä osuudet ovat tutkimusvuosina suunnilleen yhtä suuria. Poikien ja tyttöjen väliset erot näkyvät selvimmän "ei ole läheisiä ystäviä" -vastauksessa. Pojat ovat tyttöjä yleisemmin tilanteessa, jossa heillä ei ole yhtään läheistä ystävää.

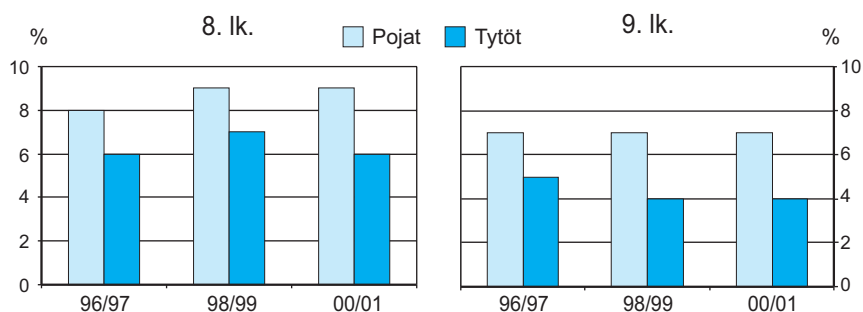
TAULUKKO 20. 8.- ja 9.- luokkalaisten koululaisten mielipiteitä luokkahengestä sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

	8. lk						9. lk					
	Pojat (%)			Työtöt (%)			Pojat (%)			Työtöt (%)		
	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01
Täysin samaa mieltä	18	18	18	14	13	13	20	18	19	16	15	15
Samaa mieltä	58	59	60	52	54	54	58	60	61	52	51	53
Eri mieltä	20	18	17	28	27	26	17	17	16	26	27	26
Täysin eri mieltä	5	5	5	7	6	6	4	4	5	6	6	6

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.
Määritelmä: Koulutyötä koskevassa kysymyksessä esitetään kyselylomakkeessa kahdeksan väittämää, joihin oppilaat vastaavat valitsemalla yhden vaihtoehdon kuvaamaan mielipidettään. Seuraavassa kysymyksenasettelu sekä tähän valittu väittämä: “Lue jokainen seuraavista väittämistä huolellisesti. Merkitse se vaihtoehto, joka parhaiten kuvaa omaa mielipidettäsi: Luokkani oppilaat viihtyvät hyvin yhdessä”.

(täysin samaa mieltä; samaa mieltä; eri mieltä; täysin eri mieltä).

Eri vuosien välillä ei ole suurta vaihtelua koululaisten mielipiteissä luokkahengestä. Pojat pitävät luokkahenkeä tyttöjä useammin hyvänä Luokkansa oppilaiden viihtymisestä hyvin yhdessä samaa mieltä tai täysin samaa mieltä on luokka-asteesta ja sukupuolesta riippumatta useampi kuin kaksi kolmasosaa koululaisista

KUVIO 23. Vähintään kerran viikossa kuluvan lukukauden aikana kiusatuksi joutuneiden osuus (%) 8.- ja 9.-luokkalaisista sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.
Määritelmä: Kyselylomakkeessa asiaa on kysytty seuraavasti: Kuinka usein sinua on kiusattu kou-

lussa tämän lukukauden aikana? (useita kertoja viikossa; noin kerran viikossa; harvemmin; ei lainkaan).

TAULUKKO 21. Vähintään kerran kuluvan lukukauden aikana kiusatuksi joutuneiden osuus (%) 11-, 13- ja 15-vuotiaista sukupuolen mukaan eri Pohjoismaissa vuonna 1994

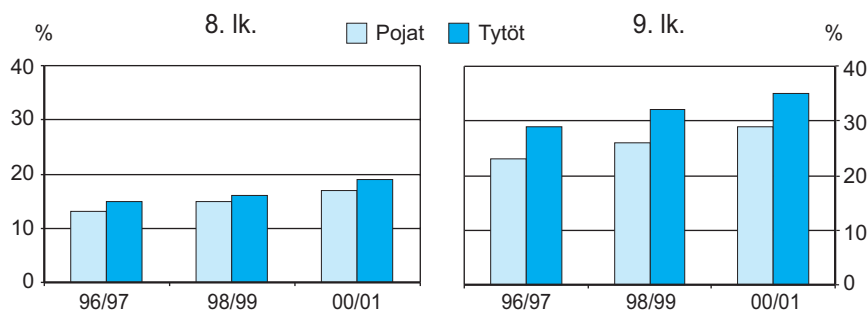
ikä	Suomi (%)	Norja (%)	Ruotsi (%)	Tanska (%)
Pojat				
11 -v.	57	40	20	63
13 -v.	62	38	19	57
15 -v.	37	30	15	39
Tytöt				
11 -v.	47	33	17	60
13 -v.	41	26	16	52
15 -v.	29	23	13	35

Lähde: WHO-koululaistutkimus.

Määritelmä: Suomenkielisessä kyselylomakkeessa kiusaamista on kysytty seuraavasti: Kuinka usein sinua on kiusattu tämän kevätlukukauden aikana? (Ei kertaakaan; kerran tai kaksi kertaa; 2–3 kertaa kuukaudessa; noin kerran viikossa; useita kertoja viikossa).

Vähintään kerran viikossa koulussa kiusattujen osuus on viime vuosien aikana pysynyt suunnilleen samana. Kouluterveyskyselyn mukaan

tytöt ilmoittivat joutuvansa kiusatuiksi harvemmin kuin pojat sekä 8.- että 9.-luokalla. 8.-luokkaiset ilmoittivat tulleen yleisemmin kiusatuiksi 9.-luokkalaisiin verrattuna. Vuonna 1994 vastasivat suomalaiset pojat ja tytöt norjalaisia ja ruotsalaisia yleisemmin tulevaisuuden kiusatuiksi vähintään kerran lukukaudessa. Tanskalaisten koululaisten osuudet olivat vielä yleisesti ottaen suomalaisten vastaavia suuremmat.

KUVIO 24. Useammin kuin kerran yhdynnässä olleiden osuus (%) 8.- ja 9.-luokkalaisista sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Kyselylomakkeessa asiaa on kysytty seuraavasti: Oletko ollut yhdynnässä? Kyllä, kuin-

ka monta kertaa yhteensä? (kerran; 2–4 kertaa; 5–9 kertaa; 10 kertaa tai useammin).

TAULUKKO 22. Yhdynnän kokeneiden 15 -vuotiaiden koululaisten osuus (%) sukupuolen mukaan eri maissa vuonna 1998

	Suomi (%)	Latvia (%)	Puola (%)	Ranska (%)	Unkari (%)	Yhdysvallat (%)
Pojat	23	36	30	30	47	38
Tytöt	30	19	13	20	34	38

Lähde: WHO-koululaistutkimus.

Määritelmä: Suomenkielisessä kyselylomakkeessa asiaa on kysytty seuraavasti: Oletko koskaan tehnyt seuraavia asioita pojan tai tytön kanssa? ollut yhdynnässä? Kyllä, kuinka monta kertaa yhteensä? (Kerran; 2–4 kertaa; 5–9 kertaa; 10 kertaa tai useammin).

Suomalaisista nuorista tytöillä on suuremmalla osalla yhdyntäkokemuksia kuin pojilla. Vuosien 1996 ja 2001 välillä useammin kuin kerran yhdynnässä olleiden osuus 8.- ja 9.-luokkalaisista koululaisista on hieman kasvanut. Vuosina 2000 ja 2001 Kouluterveyskyselyssä 8.-luokkalaisista pojista 17 % ja 19 % tytöistä oli ollut yhdynnäs-

sä useammin kuin kerran. 9-luokkalaisten kohdalla sukupuolten välinen ero on vielä suurempi. Pojista 29 ja tytöistä 35 prosentilla oli vähintään yksi yhdyntäkokemus. Vuoden 1998 WHO-Koululaistutkimuksen mukaan kaikissa maissa Suomea ja Yhdysvaltoja lukuunottamatta useam-

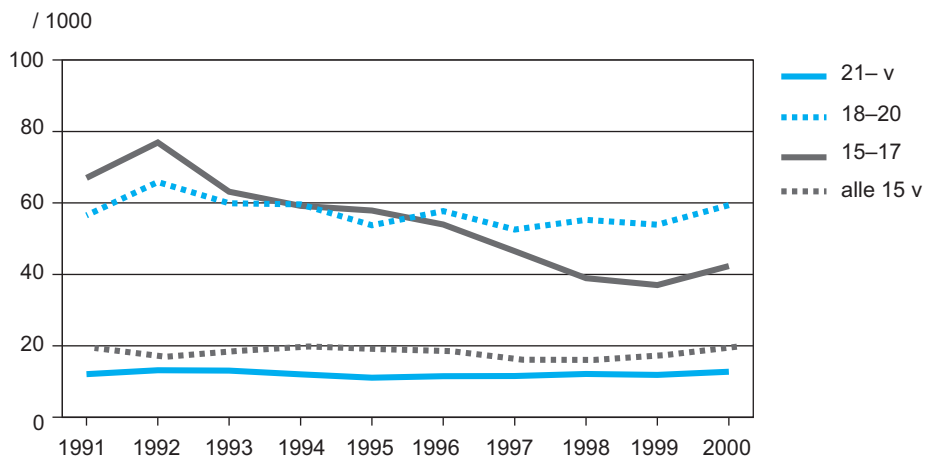
pi poika kuin tyttö ilmoitti olleensa yhdynnässä vähintään kerran. Suomalaisista 15-vuotiaista pojista 23 % oli vuonna 1998 ilmoittanut kokeneensa yhdynnän, kun taas esimerkiksi Unkarissa vastaava osuus oli 47 %.

Kommentit

Jaana Leppäkorpi löytää tilastoissa esitettyjen kouluterveyskyselyiden tuloksista jotain hyvääkin, ja lisäksi myös todella tärkeää: “Hieman useampi kuin aikaisemmin ja selvä enemmistö on sitä mieltä, että omat luokkatoverit viihtyvät hyvin yhdessä! Lisäksi sekä poikien että tyttöjen ystävyys-

suhteet ovat lisääntyneet. Hyvät ystävyys-suhteet ovat erityisen tärkeitä hyvinvointia lisääviä asioita. Tässä pojat (ainakin useita ystäviä kohdassa) ovat jopa saavuttaneet tyttöjä”, kommentoi Leppäkorpi

8 NUORTEN RIKOLLISUUS

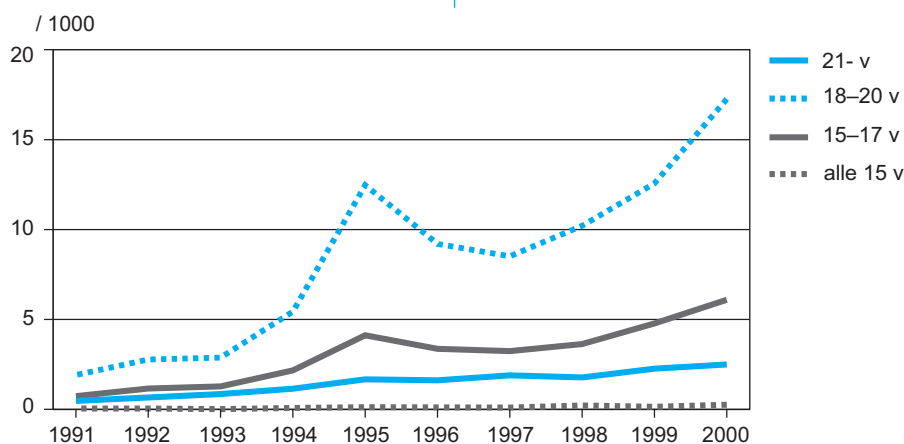
KUVIO 25. Varkausrikokseen syylliseksi epäilty iän mukaan tuhatta samanikäistä kohti vuosina 1991–2000

Lähde: Tilastokeskus: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, OPTL.

Määritelmä: Tähän sisältyvistä varkausrikoksista ja niiden rangaistuksista on säädetty rikoslain 28. luvussa pykälissä 1–3. Tässä huomioon otettuihin varkausrikoksiin kuuluvat näpistykset, varkaudet ja törkeät varkaudet. Rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15 vuotta, jota nuoremmat jäävät korvausvelvollisuutta lukuunottamatta rangaistamatta. Poliisitilastoon merkitään kutakin selvitettyä rikosta kohden ainakin yksi syylliseksi

epäilty. Sama henkilö voidaan siten vuoden aikana kirjata syylliseksi epäilyksi useamminkin kuin kerran. Alle 15-vuotiaiden väestösuhteutus on tehty vuoden viimeisen päivän tiedon tuhatta 10–14-vuotiasta kohden.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan nuorten varkausrikokset lisääntyivät 1980-luvulla. 1990-luvun alussa nuorten varkausrikosten määrä kääntyi laskuun. Kahtena viime vuotena syylliseksi epäiltyjen määrä on kuitenkin kasvanut.

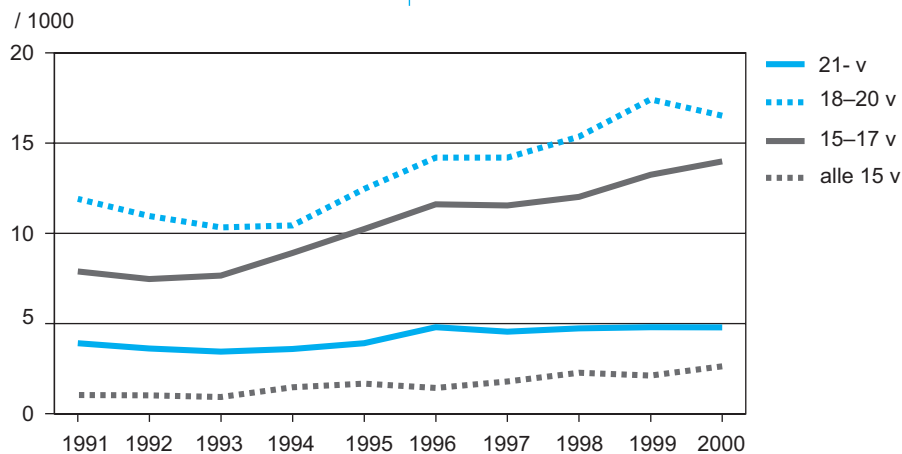
KUVIO 26. Huumausainerikokseen syylliseksi epäillyt iän mukaan tuhatta samanikäistä kohti vuosina 1991–2000

Lähde: Tilastokeskus: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, OPTL.

Määritelmä: Huumausainerikoksista ja niiden rangaistuksista säädetään rikoslain 50. luvussa pykälissä 1–4. Rikoslain mukaan huumausaineidien käyttö ja hallussapito ovat **huumausainerikoksia**, samoin mm. huumeiden valmistus, myynti, välittäminen, maahantuonti ja kuljetus. Myös hampun, kokapensaan ja oopiumiunikon kasvatusta huumausaineksi on huumausainerikos. Myös huumausainerikoksen valmistelu tai sen edistäminen ovat rangaistavia tekoja. Poliisitilastoon merkitään kutakin selvitettyä rikosta kohden ainakin yksi syylliseksi epäilty. Sama henkilö voidaan siten vuoden aikana kirjata syylliseksi epäillyksi useamminkin kuin kerran. Alle 15-vuo-

tiaiden väestösuhteutus on tehty vuoden viimeisen päivän tiedon tuhatta 10–14-vuotiasta kohden.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan huumausainerikoksiin syyllistyneiden ikärakenne on 1970-luvun alun jälkeen muuttunut voimakkaasti. Tuolloin huumausainerikollisuus oli vielä tyyppillistä nuorisorikollisuutta. 1980-luvun lopussa ja 1990-luvulla huumausainerikoksia tekivät enimmäkseen nuoret aikuiset. Viime vuosina epäiltyjen ikärakenne on jälleen muuttunut. Keskusrikospoliisin tilastojen mukaan huumausainerikoksesta epäiltyjen määrä on suurin 19–25-vuotiaitten ikäluokassa. Tähän ikäluokkaan kuului 43 prosenttia epäillyistä. Myös nuoremmissa ikäryhmissä epäiltyjen osuus on lisääntynyt.

KUVIO 27. Pahoinpitelyrikokseen syylliseksi epäillyt iän mukaan tuhanta samanikäistä kohti vuosina 1991–2000

Lähde: Tilastokeskus: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, OPTL.

Määritelmä: Pahoinpitelyrikoksista ja niiden rangaistuksista säädetään rikoslain 21. luvussa pykälissä 5–7. Pahoinpitelyrikokset on ryhmitelty lieviin, tavallisiin ja törkeisiin pahoinpitelyihin. Poliisitilastoon merkitään kutakin selvitettyä rikosta kohden ainakin yksi syylliseksi epäilty. Sama henkilö voidaan siten vuoden aikana kirjata syylliseksi epäillyksi useamminkin kuin kerran. Alle 15-vuotiaiden väestösuhteutus on tehty vuoden viimeisen päivän tiedon tuhanta 10–14-vuotiasta

kohden.

Nuorten pahoinpitelyrikoksia koskevat tilastot osoittavat kasvua 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Pahoinpitelyrikoksiin syylliseksi epäiltyjen määrät ovat kasvaneet kaikissa ikäluokissa ja erityisesti tavallisissa pahoinpitelyissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan vuoden 1995 jälkeinen kasvu selittyy osittain samana vuonna voimaan tulleesta lainmuutoksesta, joka asetti yksityisessä tilassa tapahtuneet pahoinpitelyt virallisen syytteen alaisiksi.

Kommentit

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen (OPTL) kriminologisen yksikön johtaja Janne Kivivuori sanoo nuoriin kohdistuvan kontrollin kiristyneen 1990-luvun lopussa (paikalliset rikoksentorjuntahankkeet, lähipoliisihankkeet, poliisin nollatoleranssikokeilut jne; esim. Aromaa 1998). Esimerkiksi kuvion 28 osoittama nuorten tilastoitujen pahoinpitelyrikosten nousu johtuu osin nuoriin kohdistuvan kontrollin kiristymisestä. Samalla Janne Kivivuori selventää, että poliisin tietoon tulleeseen rikollisuuden määrä ja vaihtelu johtuu

monista seikoista: ilmoittamisalttiudesta, kirjaimsalttiudesta, poliisin kontrollin kohdistamisesta sekä rikoskäyttäytymisen laajuudesta. Siksi tilastokatsauksessa olevat käyrät kuvaavat paitsi rikollisuutta myös siihen kohdistuvaa kontrollia.

Timo Harrikarin mielestä pahoinvointiongelmaa on ryhdytty ehkä vahvemmin määrittelemään kurin ja järjestyksen ongelmina. 1990-luvun loppuun lapsuutta ja nuoruutta koskeneessa keskustelussa on hyvin paljon samaa kuin aivan 1900-luvun alun pahantapaisuusongelmaa koskenees-

sa keskustelussa. Tuolloin lapsuudesta puhuttiin vaarana, nyt riskinä. Kumpaankin liittyy ajatus, että lapset ja nuoret alkavat olla uhka järjestyneelle yhteiskunnalle ja yhteiskunnan täytyy ryhtyä suojelemaan itseään. On vaadittu tiukentuvaa ja näkyvämpää lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa kontrollipolitiikkaa esimerkiksi varhaisen puuttumisen muodossa.

Janne Kivivuoren mukaan OPTL:n kriminologisen yksikön analyysit osoittavat, että nuorten tilastoitujen pahoinpitelyrikosten nousu johtuu enemmän tekojen kuin tekijöiden määrän lisääntymisestä: viranomaiskontrollin piiriin tulee henkilöitä, jotka ovat väkivaltaisempia kuin kontrollin piiriin aiemmin tulleet (ks. Kivivuori & Kouvonon & Marttunen 2001). Kehitys heijastanee sekä lisääntyvää väkivaltaisuutta että tehostunutta rikoslaskentaa. Tiedetään, että 15–17-vuotiaiden henkirikokset ovat lisääntyneet 1990-luvun puolivälin jälkeen, Kivivuori jatkaa. Hän kuitenkin muistuttaa, ettei tilastoidun väkivallan nousua voida kokonaan selittää kontrollin kiristymisellä ja rikoslaskennan tehostumisella. Kontrollin kiristyminen heijastanee myös sitä, että tietty ryhmä nuoria todella käyttäytyy entistä väkivaltaisemmin. “Näillä kommentaareilla ei tarkoiteta, että kontrollin kiristyminen on kielteinen asia. On hyvä että poliisi puuttuu väkivaltaisiin tilanteisiin. Voi olla kielteistä, jos nuorten kontrollin painopiste siirtyy liikaa epävirallisesta (vanhempien jne.) kontrollista viralliseen (poliisin jne.) harjoittamaan kontrolliin,” arvelee Kivivuori.

Tytti Solantaukselle nuorten väkivaltarikosten teot tuovat esimerkkinä mieleen yhdysvaltalaisen nuorten tekemät väkivaltarikokset. “Tämä

muistuttaa mieleen USA:n nuorten tekemien henkirikosten kehitystä. Ne kasvoivat rajusti 1983–1993 mutta 1990-luvulla laskivat nopeasti. Yhdysvalloissa alaikäisten tekemät hyvin vakavat henkirikokset, joissa kuoli enemmän kuin yksi uhri, ovat hitaasti ja sitkeästi kasvamaan päin. Sekä tekotapa että nuoren elämänympäristö eroavat tavallisesta väkivallanteosta. Nämä henkirikokset ovat nähtävästi pitkään eläneet tulevan tekijänsä mielessä, mielikuvissa, niitä on suunniteltu kauan.” Tytti Solantauksen mukaan mielikuvien merkitys osana väkivallan prosessia on mielenkiintoinen – mielikuvaharjoitteluhan tehdään urheilussa, ja monessa muussa, kun halutaan parantaa suoritusta, uskaltaa enemmän ja luottaa itseensä. “Näyttää siltä, että väkivaltaisilla nuorilla toimii sama mekanismi, mutta hurjin tuloksin,” toteaa Solantaus.

Tapio Kuuren kokemukset nuorten väkivaltarikollisuutta koskevan muistion tekijänä osoittivat keskustelun painopisteen olevan edelleenkin sosiaalisen ongelman puolella. Samoin asian näkee parhaillaan istuva toimeksiannoltaan ja koostumukseltaan hyvinkin laaja Nuorisoriikostoimikunta, jossa Kuure on pysyvänä asiantuntijajäsenenä. Vuonna 2000 mietintönsä julkaisnut Nuorten huumeidenkäytön ehkäisytoimikunta puolestaan peräänkuulutti suhteellisen avointa huumeepoliittista debattia. “Esimerkit esimerkkeinä, mutta näyttää kuitenkin siltä, että tapa muotoilla ihmisten ongelmia sosiaalisina ongelmina enemmän kuin rikolliseen tekoon keskittyvänä ongelmana on edelleenkin keskeistä suomalaisessa yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa”, selventää Kuure.

9 KOULUTYÖ JA TERVEYS

TAULUKKO 23. Melko vähän tai ei lainkaan koulunkäynnistä pitävien osuus (%) 8.- ja 9.- luokkalaista sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

	8. lk						9. lk					
	Pojat (%)			Tytöt (%)			Pojat (%)			Tytöt (%)		
	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01
	Melko vähän tai ei lainkaan	54	55	57	40	41	44	58	59	60	44	45

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Kysymyksenä lomakkeessa on käytetty: Mitä pidät koulunkäynnistä tällä hetkellä?

(Pidän koulunkäynnistä: hyvin paljon, melko paljon, melko vähän, en lainkaan).

TAULUKKO 24. 8.- ja 9.- luokkalaisten koululaisten mielipiteitä heihin kohdistuvista odotuksista koulussa vuosina 1996–2001

	8. lk						9. lk					
	Pojat (%)			Tytöt (%)			Pojat (%)			Tytöt (%)		
	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01
	"Opettajani odottavat minulta liikaa koulussa"	38	36	37	31	31	31	38	35	36	30	28

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Oppilaiden oli määrä vastata väittämään: "Opettajani odottavat minulta liikaa koulussa" (Täysin samaa mieltä; samaa mieltä; eri mieltä; täysin eri mieltä).

Suurin osa pojista pitää koulunkäynnistä melko vähän tai ei lainkaan. Tytöillä tätä mieltä olevien osuus on tutkimusvuosina reilu kymmenen

prosenttiyksikköä poikien lukua pienempi. Melko vähän tai ei lainkaan koulunkäynnistä pitävien osuus näyttää hieman kasvavan niin poikien kuin tyttöjen kohdalla. Reilu kolmannes pojista ja hieman alle kolmannes tytöistä ovat sitä mieltä, että opettajat odottavat heiltä liikaa koulussa. Osuudet eivät ole juurikaan muuttuneet eri vuosien välillä.

TAULUKKO 25. 8.- ja 9.- luokkalaisten työssäkäynti sukupuolen mukaan vuosina 2000 ja 2001

Käynyt tämän lukukauden aikana töissä koulun ohessa						
	8. lk			9. lk		
	Pojat (%)		Tytöt (%)	Pojat (%)		Tytöt (%)
	00/01	00/01	00/01	00/01	00/01	
Kyllä	17	16	20	22		
Ei nyt	27	25	34	29		
Ei koskaan	56	59	45	49		

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Työssäkäyntiä on kysytty Kouluterveyskyselyn lomakkeessa seuraavasti: Oletko tämän lukukauden aikana, siis viime joululoman jälkeen, käynyt työssä koulun ohessa? Työllä tarkoitetaan tässä kodin/perheyrietyksen ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa, josta olet saanut itsellesi rahapalkkaa. (Kyllä; en, mutta olen aikaisemmin käynyt työssä koulun ohessa tai loma-aikana; en,

enkö ole aiemminkaan käynyt töissä).

Koulun ohessa kuluneen lukukauden aikana töissä kävi vuosina 2000 ja 2001 noin joka kuudes 8-luokkalainen ja noin joka viides 9-luokkalainen. Hieman suurempi osuus 9.-luokkalaista tytöistä kuin pojista oli käynyt töissä koulun ohella. Ei koskaan töissä käyneiden osuus oli tytöillä suurempi kuin pojilla.

TAULUKKO 26. Keskinertaiseksi tai huonoksi oman terveytensä kokevien osuus 8.- ja 9.- luokkalaista sukupuolen mukaan vuosina 1996–2001

Terveystila tällä hetkellä												
	8. lk						9. lk					
	Pojat (%)			Tytöt (%)			Pojat (%)			Tytöt (%)		
	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01	96/97	98/99	00/01
Keskinertainen tai huono	15	16	16	22	23	23	17	17	17	22	23	24

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Oppilaan kokema terveystila on joko keskinertainen tai melko tai erittäin huono.

Mitä mieltä olet terveystilastasi? (Onko se: erittäin hyvä, melko hyvä, keskinertainen, melko tai erittäin huono)

TAULUKKO 27. Koettua terveyttä ja oireisuutta kuvaavia indikaattoreita vuosina 1989–2001. (% 12–18-vuotiaista; ikä- ja sukupuolivakioitu)

	1989	1991	1993	1995	1997	1999	2001
Kokee terveydentilan hyväksi	83	84	84	86	83	84	83
On pitkäaikainen sairaus tai käyttää lääkärin määräämiä lääkkeitä	..	11	13	13	12	12	13
Vähintään 3 oireita viikoittain *	20	23	18	20	23	25	26
Vähintään 1 oire päivittäin *	21	22	18	22	22	24	26
Vähintään 3 oireita päivittäin *	3	3	2	3	3	4	4
Päivittäin oireita							
• ärtyneisyys, kiukunpurkauksia	9	9	8	9	9	10	10
• vaikeuksia päästä uneen	6	6	4	6	5	7	8
• väsymys, heikotus	7	7	5	7	6	9	9
• jännittyneisyys, hermos-tuneisuus	4	4	4	4	5	5	5
• päänsärky	4	3	3	3	4	4	5
• vatsakipu	1	1	1	1	2	2	2
Viikoittain oireita							
• ärtyneisyys, kiukunpurkauksia	35	37	31	33	35	35	37
• vaikeuksia päästä uneen	20	19	17	19	19	21	23
• väsymys, heikotus	24	26	22	24	25	28	30
• jännittyneisyys, hermostuneisuus	21	22	18	19	22	23	23
• päänsärky	17	18	16	18	19	21	23
• vatsakipu	7	8	6	7	9	9	9

* Oiresummaindeksi, jossa yli vuosien vertailukelpoiset osiot: vatsakipua, jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta, ärtyneisyyttä tai kiukunpurkauksia, vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin, päänsärkyä, käsien vapinaa, väsymystä tai heikotusta, huimauksen tunnetta

Lähde: Nuorten terveystapatutkimus (NTTT).

Määritelmä: Kyselylomakkeessa oireisuutta on kysytty seuraavasti: Onko sinulla kuluneen puolen vuoden aikana ollut jotakin seuraavista oireista ja kuinka usein? Rastita sopivin vaihtoehto joka riviltä. (Harvoin tai ei lainkaan; noin kerran kuussa; noin kerran viikossa; lähes joka päivä).

Terveydentilansa huonoksi tai keskinkertaiseksi koki useampi 9.- kuin 8.-luokkalainen, ja tytöt yleisemmin kuin pojat. Hyväksi terveydentilansa koki vuonna 2001 83 prosenttia 12–18-vuoti-

aista nuorista. Terveydentilaan liittyvä oireilu on lisääntynyt koko ajan 1990-luvulla. Vähintään yhden terveysoireen kokee päivittäin nykyään useampi kuin joka neljäs (26 %) 12–18-vuotias nuori. Vuonna 2001 yleisimpiä oireita nuorilla olivat ärtyneisyys (10 %), väsymys ja nukahtamiseen liittyvät ongelmat (9 % ja 8 %) sekä päänsärky, josta oireili noin 5 prosenttia nuorista. Samana vuonna pitkäaikainen sairaus oli joka seitsemännellä 12–18-vuotiaalla.

TAULUKKO 28. 8.- ja 9.- luokkalaisten koululaisten ahdistuneisuuden ja jännittyneisyyden tunteminen vuosina 1998–2001

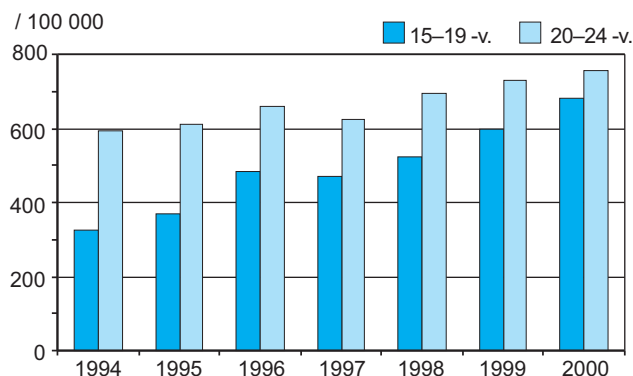
Ahdistunut tai jännittynyt								
	8. lk				9. lk			
	Pojat (%)		Tytöt (%)		Pojat (%)		Tytöt (%)	
	98/99	00/01	98/99	00/01	98/99	00/01	98/99	00/01
Hyvähermoinen	34	34	19	19	35	35	19	19
Ei ahdistunut	51	50	49	48	48	47	46	44
Ahdistuu melko helposti	12	12	26	26	14	14	28	29
Helposti tuskaiseksi	1	2	4	5	2	2	5	6
Jatkuvasti ahdistunut	1	2	2	2	2	2	2	2

Lähde: Stakes: Kouluterveyskysely.

Määritelmä: Kyselylomakkeessa ahdistuneisuutta ja jännittyneisyyttä on kysytty seuraavasti: Oletko ahdistunut tai jännittynyt? (Pidän itseäni melko hyvähermoisena enkä ahdistu kovinkaan helposti; En tunne itseäni ahdistuneeksi tai "huonohermoiseksi"; Ahdistun ja jännityn melko helposti; Tulen erityisen helposti tuskaiseksi, ahdistuneeksi tai jännittyneeksi; Tunnen itseni jatkuvasti ahdistuneeksi ja tuskaiseksi kuin hermoni olisivat

"loppuun kuluneet").

Ahdistuneisuudessa voidaan havaita eroja sukupuolten välillä. Tytöt näyttävät vastauksiensa mukaan ahdistuvan melko helposti yleisemmin kuin pojat kaikkina tutkimusvuosina. Melko helposti ahdistui vuonna 2000 ja 2001 joka neljäs 8.-luokkalainen ja melkein joka kolmas 9.-luokkalainen tyttö. Suurin osa pojista ja tytöistä oli kuitenkin hyvähermoisia eikä ahdistuneita.

KUVIO 28. Psykiatrian erikoisalan 15–19- ja 20–24-vuotiaat potilaat 100 000 samanikäistä kohti vuosina 1994–2000

Lähde: Stakes: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

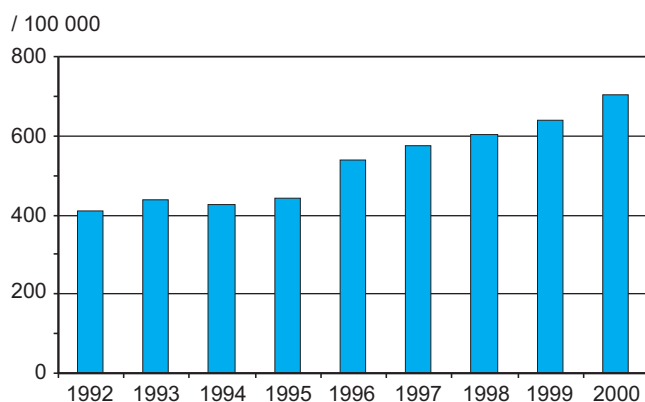
Määritelmä: Erikoisalaa käytetään kuvaamaan potilaan saamaa hoitoa. Kyseessä on potilaan hoidollinen erikoisala ja sitä käytetään tarkentamaan palvelualan antamaa tietoa. Useimmiten hoidol-

linen erikoisala on sama kuin hoitavan tai päävastuussa olevan lääkärin erikoisala. Mielenterveyspalvelujen käyttöä voidaan tarkastella joko erikoisalasta tai diagnoosista lähtien. Nämä kaksi tarkastelukulmaa eivät ole yhteneviä, koska mielenterveyden häiriöitä hoidetaan myös muilla eri-

koisaloilla kuin psykiatrisilla, ja toisaalta psykiat-
rian erikoisaloilla hoidetaan yhä myös muita, kuin
mielenterveyden häiriöitä.

Psykiatrian erikoisalan potilaiden lukumäärä
ja osuus väestöstä on kasvanut vuodesta 1994
lähtien lukuunottamatta vuoden 1997 laskua.

15–19-vuotiaiden psykiatrian erikoisalan poti-
laiden osuus väestöstä kasvoi huomattavasti no-
peammin kuin 20–24-vuotiaiden osuus vuosi-
en 1994 ja 2000 välillä. Osuudet olivat vuonna
2000 lähimpänä toisiaan kuluneiden 7 vuoden
aikana.

KUVIO 29. Mielenterveyden häiriöihin laitoshoidoa saaneet 0–19-vuotiaat 100 000 samanikäistä kohti vuosina 1992–2000

Lähde: Stakes: Terveydenhuollon hoitoilmoitus-
rekisteri.

Määritelmä: Mielenterveyden häiriöiden laitos-
hoitoon kuuluvat ne sairaaloiden ja terveyskes-
kusten vuodeasastohoitojaksot, joissa päädiagnoo-
sina on mielenterveyden häiriö (diagnoosit F00–
F99 dementiaa ja kehitysvammaisuutta lukuun-
ottamatta).

Mielenterveyden häiriöiden takia laitoshoidos-
sa olleiden lukumäärä ja osuus väestöstä kasvoi
1990-luvun aikana. Alle 20-vuotiaiden hoitopäivien määrä on vuodesta 1992 tuplaantunut ja potilaiden määrä kasvanut 70 prosentilla. Vuonna 2000 oli 0–19-vuotiaita potilaita mielenterveyden laitoshoidossa yhteensä melkein 9 000 ja hoitopäiviä lähes 243 600.

Kommentit

Jaana Leppäkorpi kertoo kouluoloja kuvaavien taulukoiden antavan aiheita koulupuolen ihmisille (ja meille kaikille) miettiä, miten koulutyötä voitaisiin muuttaa, vaikka voikin olla niin, ettei koulutyö (tai työ) aina niin mukavaa voi olla-
kaan. Nuorisotutkimusverkoston tutkimusjohtaja Tommi Hoikkala antaa monelle ajattelemisen aiheita lisäämällä, että aina ei osoittimissa näy mil-

loin esimerkiksi väsymys palautuu siihen, että kotona ei ole mitään nukkumaanmenoajoja.

Matti Rimpelä valottaa lasten ja nuorten terveydentilan ulottuvuuksia seuraavasti: “1980-luvulle saakka vastasyntyneiden terveys oli parantunut huimasti 1930-luvun “kehitysmaatilanteesta”. 1980-luvun puolivälistä alkaen syntyneet ikäluokat ovat syntyessään olleet somaatti-

sesti maailman terveimpien joukossa, käytettävissä olevilla mittareilla mitattuna. Heillä on siis kaikki potentiaali kasvaa maailman terveimmiksi aikuisiksi. Merkittävää muutosta huonompaan suuntaan ei ole sitemmin havaittavissa: Suomessa on viimeisten viidentoista vuoden aikana syntynyt yhteensä noin miljoona maailman terveimpiin lukeutuvaa lasta”, toteaa Rimpelä.

Rimpelän mielestä seuraavaksi kiinnostava kysymys on, miten näiden kohorttien terveys ja hyvinvointi kehittyi kasvun ja kehityksen myötä. 1990-luvun tiedot ovat tässä suhteessa huolestuttavia. Hyvin monet eri indikaattorit osoittavat, että tullessaan 10–19 vuosien ikään näissä maailman terveimpinä syntyneissä kohorteissa pahoinvointi on yleisempää kuin 1970-luvulla syntyneissä kohorteissa. “Toisin sanoen 1970-80-luvut tuottivat “somaattisesti huonommasta aineksesta” enemmän psykososiaalista hyvinvointia kuin 1990-luku sai aikaan “somaattisesti paremmasta aineksesta”, tiivistää Rimpelä.

Jaana Leppäkorpi tarkastelee indikaattoreissa esiintyviä sukupuolten välisiä eroja, ja toteaa: “Onneksi kuitenkin itsemurhien kohdalla tyttöjen luvut eivät ole kääntyneet nousuun, mutta omaa terveydentilaa kuvaavissa luvuissa sukupuolten väliset erot tulevat taas esiin. Tytöt tuntevat voivansa huonommin ja toisaalta ahdistuvat helpommin kuin pojat. Miksi näin? Liittykö tähän jotain sukupuolirooleihin liittyviä tekijöitä, kuten esim. että tytöille on helpompaa kuvata omia tunteitaan – ja toisaalta, onko tyttöjen lisääntynyt riskikäyttäytyminen seurausta pahoinvoinnista”, kysyy Leppäkorpi.

Timo Harrikari kertoo tarkemmin kuvioiden osoittamasta ilmiöstä seuraavasti: “Mielestäni merkittävää on lasten ja nuorten erilaisten mielialahäiriöiden, lähinnä masennusdiagnoosien lisääntyminen kun taas esimerkiksi anoreksiadiagnoosit lienevät pysyneet varsin tasaisina. Masennusdiagnoosien toinen puoli on henkeen ja terveyteen käyvien rikosten selkeä tilastoitu lisääntyminen. Jos mielenterveyspalvelujen käyttöä ja ajebraavaa käyttäytymistä kuvaavien tilastojen perusteella kysytään yksilotteisesti voidaanko pahoin, voi mielestäni vastata “kyllä”. Tämä saa

minut miettimään, missä määrin taloudellisen laman jälkimainingeissa edelleen eletään mentaalista lamaa”, pohtii Harrikari.

Lastenpsykiatri Tytti Solantaus selventää, että lasten- ja nuorisopsykiatrisessa sairaalahoidossa on tapahtunut ko. aikavälillä aika suuri muutos kohti lyhyempiä hoitajaksoja. Tämä merkitsee useampia hoidettuja potilaita yhtä hoitopaikkaa kohti, joten potilaitten lukumäärä nousee jo tämänkin takia. Nuoruusikäisten kohdalla kyseessä on myös vuodeosastojen lukumäärän kasvu, kun nuorisopsykiatriaa on vasta alettu rakentaa. Eli potilasmäärän kasvu voi ilmaista osaltaan hoitoon pääsyn helpottumista, vaikka se ei sitä täysin selitäkään.

Tytti Solantauksen mukaan lasten ja nuorten hoidon tarpeen lisääntymiseen vaikuttaa luultavasti myös tietotason nousu: aikaisemmin lapselta, jonka ’naama on aina nurinpäin’ (kuten eräs vanhempi sanoi) ei ajateltu, että hän olisi masentunut ja tarvitsisi apua. Näin ei myöskään ajateltu keskittymiskyvyttömästä, levottomasta koululaisesta. Lasten itsemurhapuheetkin on aikaisemmin (ja usein vieläkin) tulkittu vain huomion hakemiseksi tai ärsyttäväksi temppuiksi. Luulisin, että lasten ja nuorten pahoinvoinnin saama julkisuus on osaltaan auttanut ihmisiä tunnistamaan yksittäisten lasten avun tarvetta. Solantaus on melko varma, että tällä hetkellä lasten ongelmia tunnistetaan ja tunnustetaan sekä haetaan apua herkemmin kuin aikaisemmin.

Samoilla linjoilla on Jaana Leppäkorpi, joka ei missään nimessä halua vähätellä esimerkiksi masennukseen sairastuneiden kokemuksia, mutta nyt kun siitä näyttää tulleen lähes “muoti-ilmiö”, saattaa se vaikuttaa myös ihmisten kokemusmaailmaan ja määrittelyihin omista tuntemuksista. “Purtiinko ennen enemmän hampaita yhteen ja kestettiin kaikki omassa mielessä, kun taas nyt näistä asioista puhutaan enemmän? Mutta puhutaanko niistä oikeille ihmisille eli voisiko joissain tapauksissa läheisapu ollakin se oikea (mutta puuttuva) auttaja, eikä lääkäri, Leppäkorpi pohdii. Timo Harrikarin mielestä “Purtiinko ennen hampaita enemmän yhteen ja kestettiin kaikki omassa mielessä?” on hyvä kysymys. “En voi vält-

tyä ajatukselta, että jossakin määrin saattaa olla kyse laajemmasta mentaliteetin muutoksesta 1990-luvun aikana. On todennäköistä, että myös ongelmaa lievittämään tarkoitettut professiot ovat herkempiä tunnistamaan masennuksen oireita, koska asiasta puhutaan paljon ja sitä kautta myös ihmiset hakeutuvat lääkäriin helpommin ja kykenevät kuvailemaan oireiluaan”, arvelee Harrikari.

Paneelikeskustelun lopuksi

Matti Rimpelä herättelee kysymystä: 'Mistä siten pohjimmiltaan on kysymys?' "Tiedämme kovin vähän vanhempien hyvinvoinnista. Olisiko kuitenkin ensisijaisesti kysymys vanhempien pahoinvoinnin lisääntymisestä, yhteiskunnan muuttumisesta lapsille myrkyllisemmäksi ja palvelujen rapautumisesta?" Rimpelä toteaa, että mitä useammat vanhemmat voivat huonosti, mitä vaarallisemmaksi ympäristö lapsille tulee ja mitä vähemmän palvelut tällaisissa tilanteissa tukevat, sitä suurempi mahdollisuus on, että lapsetkin voivat huonosti ja vähitellen myös nuoret.

Tytti Solantaus pohtii, että meillä on käsissä ainakin kaksi isoa haastetta tulevaisuutta ajatellen: Miten saadaan sosiaalisesti huono-osaisemmat lapsiperheet voimaan paremmin, ja miten voimme tunnistaa ne keskiluokkaiset lapset ja nuoret, joiden sosiaalinen kehitys (sosiaaliset suhteet, kiintymykset, empatia) on vääristymässä väkivallan ja tunteettomuuden suuntaan? "Tällä hetkellä emme tiedä, minkälaisia perheitä nämä ovat, mitkä ovat ne perheprosessit, jotka näitä ongelmia tuovat - vai tuottavatko niitä ollenkaan perheet, vai missä se varsinainen ongelma sijaitsee", toteaa Solantaus. "Myös koululla on merkitystä lapsille ja nuorille, ei pelkästään kodeilla. Ja mitäs jos ongelmia sijaitsee nimenomaan niissä tekijöissä, joihin aikuiset eivät tällä hetkellä ulotu sen enempää kotona kuin koulussakaan? Ei siis riitä se, että ennaltaehkäisevän toiminnan kohteena on lapsi tai nuori itse, eikä edes vanhemmat ja lapset, vaan on kiinnostuttava kaikista niistä tekijöistä ja ympäristöistä, missä lapset ja nuoret kehitysvirikkeitä saavat ja ehkä erityisesti niiden yhteisvaikutuksesta", tiivistää Solantaus.

Tommi Hoikkalan mielestä emme tiedä lapsuuden muutoksesta ja tilasta tarpeeksi. Useimmat hankkeet riittävät kriittisen lapsipolitiikan hahmottamiseksi, mutta se ei ole kaikki. Menossa oleva muutosprosessi on tehnyt yhteisökudokselle jotain olennaista, kasvatusta vaikeuttavaa. "En puhuisi moraalien rappiosta, mutta kun termi tuli esiin, niin miksipä ei käytäisi pohtimaan moraalien tilaa", kysyy Hoikkala.

Timo Harrikarin mukaan lapsuutta ja nuoruutta koskeneessa syrjäytymis- ja riskikeskustelussa laajempi yhteiskuntakriittinen näkökulma on jäänyt toissijaiseksi; rikollisuutta ja sosiaalisia ongelmia koskenut julkinen debatti on konstruoinut ne pitkälti yksilön omiksi psykososiaalisiksi ongelmiksi. Esimerkkinä Harrikari viittaa Haaste-lehden numeroon 2/2001: "Tekstien lähiluvulla olen eritellyt kansallisessa ja paikallisissa rikoksantorjuntaohjelmissa tuotettua lapsuuskuva. Ohjelmissa lapsuus hahmottui riskin käsitteen kautta ja riskiä koskevinä esimerkkeinä mainittiin puutteelliset kotiolot, vanhempien alkoholismi, ristiriitainen kasvatusta, hyväksikäyttö lapsuudessa ja keskittymishäiriöt koulussa, siis psykososiaalisia tekijöitä", toteaa Harrikari. "Lapsia ja nuoria käsitellään edelleen vahvasti modernin yhteiskunnan homogeenisena luokkana tyyliin "mitä me teemme heille". Tilastollinen aineisto ei väitettävästi pysty vangitsemaan, koska kyse on merkitysten ja sanastojen, todellisuutta tuottavien representaatioiden muutoksesta", selventää Harrikari.

Tapio Kuure kritisoi julkisuudessa käytävää keskustelua: "Arvorelativistisen yhteiskunnan näennäinen moniulotteisuus latistaa yhteiskuntapoliittisen keskustelun yksilulotteiseksi kriminaalipoliittiseksi keskusteluksi, jossa sosiaalipoliittiset ongelmat kyetään muotoilemaan ainoastaan kriminaalipoliittisina ongelmina." Myös Kivivuoresta tuntuu siltä, että keskustelua nuorista käydään aika paljon rikosten ja rikosoikeuden näkökulmasta. Se on tietysti ymmärrettävää ja perusteltuakin, kun huomioidaan viimeaikaiset nuorten henkirikokset. Lisäksi Kivivuori muistuttaa myös rikoskäyttäytymisen polarisaation toisesta puolesta: viime vuosina yhä suurempi osa nuorista on alkanut pidättäytyä kaikista norminrik-

komuksista. Jos nuorten toiminnan muutoksia selitetään vanhemmuudella ja kasvatuksella, on huomioitava sekä pienen vähemmistön törkeät teot että suuren enemmistön lisääntyvä kiltteys.

Matti Rimpelä päätyy toteamaan, että suurin kaikista hallittavissa olevista kriiseistä on palvelujen ja auttamisen kriisi. Se on paljolti samanlainen kuin suomalaisen teollisuuden ja yrittämisen kriisi 1990-luvun alussa: Vaikka raskaaseen teol-

lisuuteen olisi miten paljon tahansa investoitu lisää, se tuskin olisi sysännyt Suomea nousuun. Rimpelän mielestä tämä pätee myös suomalaiseen lasten ja lapsiperheiden auttamisen ja tukemisen palvelujärjestelmään: “Vaikka aikanaan erinomaiseen mutta uusiin haasteisiin hitaasti vastaavaan palvelujärjestelmään investoitaisiin kuinka paljon tahansa se tuskin vähentää lapsiperheiden ja lasten pahoinvointia”, arvelee Rimpelä.

OSA II

ARTIKKELIT

VARHAISNUORTEN ROMANTTINEN SEURUSTELU

Lapset pyrkivät käyttäytymisellään kuulumaan nuorisoon, nykyisten keski-ikäisten ohella. Jälkiteollinen yhteiskunta on synnyttänyt uuden ikäkausijaottelun. Nuoruuden ja lapsuuden väliin on syntynyt varhaisnuorten ikäryhmä. Tässä noin 7–13 vuoden iässä lapsuuden identiteetti on murroksessa. Varhaisnuorten sosiaalinen kanssakäyminen ei enää ole tiukasti määriteltyä leikkimistä; toiveet ja haaveet ohjaavat heidän fantasiotaan. Urheilullisten pelien ja leikkien sijaan varhaisnuoret liikkuvat kurinalaisissa harrastuksissa. (Knuutila 1989, 28–29 / Schwartzman 1978, 323–331.)

Fyysisen puberteetti ja varhaisnuorisokulttuuri eivät kulje käsi kädessä: tytöt ja pojat voivat esimerkiksi ”olla kimpassa” eli seurustella julkisesti, vaikka murrosiän muutoksia ei vielä näkyisikään. Lapset tuntevat nuorisokulttuurin romanttisia malleja, mutta soveltavat niitä vielä leikinomaisesti. 1990-luvun nuoriso- ja tyttö tutkimuksissa on kuvattu paljon tyttöjen romanttista kulttuuria ja seurustelukäsityksiä. Suomeen varhaisnuorten seurusteluinstituutio on kotiutunut Yhdysvalloista. ”Goin’ with” -instituutiosta yhteisön tiedossa olevat parisuhteet perustuvat yhteiseen sopimukseen, varsinaisella fyysisellä kanssakäymisellä ei ole merkitystä, poikaystäväille ei esimerkiksi tarvitse soittaa, saatikka tavata häntä koko suhteen aikana (Thorne 1993, 153).

Median antama malli nuoruudesta ja aikuisuudesta liittyy sukupuoliseen haluttavuuteen ja loputtomaan parisuhteiden pyörittelyyn. Tv-sar-

jojen, iltapäivälehtien ja mainosten lisäksi myös niin sanotuissa asiaohjelmissa ja uutisissa kerrotaan korkeista avioeroluvuista ja parisuhdekursseista ja pariskuntien elämysleireistä. Mitä muuta aikuiset nykyisin tekevät kuin miettivät, ollako vai eikö olla ja kenen kanssa? Ehtivätkö he enää hoitaa kotia ja lapsiaan; ehtivätkö he edes käydä töissä, paitsi tietenkin tutkailemassa mahdollisia työpaikkaromansseja?

Vuosikymmeniä sitten lapset leikkivät kotia ja erilaisia ammatteja. Nykyisin jo päiväkotikäiset leikkivät parisuhteita (esim. Kalliala 1999, 117). Kouluikäisethän eivät Suomessa enää omasta mielestään ”leiki”, mutta heidänkin omaehtoiset tekemisensä liittyvät parisuhteisiin ja ”tykkäämiseen” (mm. diskot, ennustusleikit ja erilaiset rakkaustestit, pusuhippa, tykkäyslistat, runo- ja tekstiviestivihkot). Miksi lapset leikkisivät isää ja äitiä kotona tai erilaisissa töissä, kun helpommin ja näkyvimmin aikuisuuden tavoittaa romanttisessa rakkaudessa?

Vilkaasti seurustelevia sekä ihailemista ja idolien palvontaa harrastavia varhaisnuoria on joissakin psykoanalyttiseen teorianmuodostukseen nojaavissa varhemmissa kehityspsykologisissa tutkimuksissa kutsuttu uinuviksi latenssilapsiksi. Varhaislapsuuden ja murrosiän välistä latenssiaikaa on pidetty suloisena viattomuuden aikana, vailla sukupuolisuutta, ja latenssilapset on sivutettu tylsinä, sopeutuvina ja pinnallisina, varsinaiseen kuohuvaan murrosikään valmistautuvina ja siten mielenkiinnottomina. Myöhemmissä tutkimuksissa myös ”unohdettujen lasten” ikäkauden tärkeys elämänsäkaarelle on myönnetty eikä tätä kautta enää pidetä vain helppona välivaiheena. (Esim. Aalberg 1991, 233; Rödström 1992.)

Kulttuurinen muutos kyseenalaistaa sukupuolisen latenssi-ikä käsitettä. Ikäkaudesta nykyisin itse elävät riutuvat rakkaudessaan ja saavat ainoan lohdun kurjuuteen rakkaimpansa katseesta tai tekstiviestistä, kuten esimerkiksi varhaisnuorten keskustelupalstat osoittavat. Myös kaikki tuntemani aikuiset muistavat olleensa ihastuneita jo ala-asteella tai kansakouluiässä tai aiemminkin, mutta suurin osa kuvitteli häveliäästi olevansa maailman ai-

noa rakastunut lapsi. Aikuiset jatkavat yhä vanhaa suomalaista perinnettä – koko kasvatuksen kivijalkaa – kiusoitella lapsia ”tykkäämisellä”, vaikka lasten keskuudessa entisen sukupuolia eriyttävän kiusoittelevan koululaisperinteen (Virtanen 1972) tilalle on vähitellen kotiutunut näkyvä ja julkinen seurusteluinstituutio.

Varhaisnuorten seurustelukulttuuri tutkimuskohteena

Lapsuusajan rakkaudentunteita ei laajemmassa kulttuurissamme oteta vakavasti. Mitään muuta tunnetta ei lapsilla kyseenalaisteta: ei ihmetellä, voiko alle 13-vuotias olla vihainen, iloinen, surullinen, pettynyt, onnellinen, mustasukkainen, kaiteellinen, huolissaan. Hän voi himoita jotain tavaraa tai ruokaa, hän voi tuntea inhoa, pelkoa, ikävää, ja jopa ahdistua tai masentua niin, että joutuu läike- tai laitoshoitoon. Raamatullisesti hänen lapsenuskonsa on tavoiteltava hyve, tulevaisuudentoivoa hänen kuuluukin tuntea, mutta vain suurinta, rakkautta, ei. Varsinkaan rakkautteen liittyvää seksuaalista mielenkiintoa tai mielihyvää lapsi tai varhaisnuori ei voi tuntea. Onko romanttinen tai eroottinen rakkaus siis kaikkein jaloin ja kehittynein tunne, ainoastaan kypsien aikuisten tuntema? Vai kytkeytykö rakkaus suoraan sukupuolihormonituotantoon? Onko romanttinen rakkaus siis suvunjatkamiskyvyn synonyymi?

Seurustelu on hyvin arkaluonteinen tutkimuskohde, johon aikuiset liittävät mielikuvia seksuaalisuudesta. Lasten seksuaalisuuteen kytkeytyvän suoranaisen tabun vuoksi olen kerännyt kimpassa olemiseen liittyviä aineistoja monella eri tavalla ja monesta erilaisesta lähteestä 1990-luvun puolivälistä alkaen. Aineistoa on kertynyt vuosien varrella kyselyillä, haastatteluilta, havainnoinneilla, temaattisella kirjoittamisella ja tutkimusten ulkopuolisten aineistojen analyyseillä. Olen tätä niin sanottua triangulaatiometodia eli moniaineistomenetelmää (Cohen & Manion 1994; Denzin 1970/1978/1989; Fontana & Frey 1994; Greene 1994; Janesick 1994) käyttämällä pyrkinyt lisäämään omaa varmuuttani tiedon to-

denperäisyydestä ja vastausten luotettavuudesta. Olen halunnut perin pohjin selvittää, onko varhaisnuorten seurustelua edes olemassa, kuten monet vanhemmat epäilivät tutkimukseni alkutaipaleella. Nyt voin jo varmuudella sanoa, että kyllä on!

Aineistojeni perusteella voi päätellä, että kaikilla peruskoululaisilla, myös alaluokkalaisilla, on käsityksiä kimpassa olemisesta ja rakkaudesta. Varhaisnuorilla on paljon pyrkimyksiä ja kaikenlaista seurusteluun liittyvää toimintaa. Seurustelu toteutuu aina ainakin ajatusten ja puheen tasolla, mielessä. Ajatustoimintaa siis on. Tämä ajatustodellisuus synnyttää taas ajatuksia, vaikkei aikuisnäkökulmasta oikeaa fyysistä todellisuutta synnyttäisikään. Yhteisön toiminnan, seurusteluun ja parisuhteisiin liittyvien pohdintojen ja käytäntöjen, tulos tuottaa yhteistä tietoa ja seurustelutaitoa. Yhteisö, esimerkiksi ”koko meidän luokka”, tietää ja tunnistaa seurustelevat parit. Puheen ja sopimuksen tasolla seurustelu on siis todellista. Myös pragmaattisen todellisuuskäsityksen mukaan varhaisnuorten seurusteluinstituutio on todellisuutta, koska jotain toimintaa ja tekemistä on. Aikuisesta todellisuustasot näyttävät kuitenkin olevan pääläellaan. Varhaisnuorten haastattelupuheet ja muut tekstit ovat täynnä tunteita ja toimintaa, mutta esimerkiksi diskossa tapahtunut havainnointi ei paljastanut mitään näkyvää fyysistä seurustelua (Anttila 1998, 256–257).

Keskustelupalstoilla varhaisnuoruusi esiintyy kovana aikana, johon vain rakastumiset tuovat onnentunteita, vain unelmat ja rakkaus tuovat lohtua ahdistavaan arkeen. Rakkaus korvaa ja poistaa kaiken kurjuuden ja tuskan, ainiaaksi. Varhaisnuorten kirjoitusten kuva rakkaudesta on hyvin idealistinen ja satumainen. Oikea rakkaus kestää ikuisesti ja jokaisella on oikeus omaan unelmiensa prinssiin/prinsessaan. Aitoa rakkautta ei kuitenkaan tarvitse hakea maailman ääristä, Se Oikea istuu yleensä samassa luokkahuoneessa tai ainakin samassa koulussa. Vaikka varhaisnuorten rakkaus on kaikkivoipaa, se ei ole kovin mystistä vaan tuttua ja turvallista, naapurin samanikäises-

sä pojassa on tulista tunnetta toisin kuin tulevaisuuden tummassa ja tuntemattomassa. Ilman rakkautta ja parisuhdetta aito nainen ei voi olla onnellinen, ehjä eikä kokonainen. Rakkaus on varhaisnuorille ihmisoikeus, jonka puuttuminen on valtava epäoikeudenmukaisuus.

Tyttöjen ja poikien perinne yhdenmukaistuu

Viime vuosina tyttöjen ja poikien maailmojen erot ovat supistuneet. Parisuhteeseen pyrkivät pojat ovat mukana romanttisessa tunnekulttuurissa ja tyttöjen tunnekulttuuri voi olla jopa hyökkäävän toiminnallista. Seurustelun ympärille on kietoutunut valtavasti toimintaa. Nykytytöt ovat tunnetoimijoita, heidän kulttuuriaan leimaa emotionaalinen aktivismi. Toisaalta monet pojat esittävät tunteensa toimintana. Keväällä 1996 varhaisnuorilta kysyttiin, miltä suhteen loppuminen tuntuu. Poikien teot ilmaisevat tunteita: "Sit vaan nauraa vähän" tai "voi vähän itkee". Heidänkin kulttuurissaan on tunnetekoa. Puheet ja pyrkimys "päästä pukille" voivat olla suuren rakkauten ilmausta.

Haastatteluissa ja kirjallisissa aineistoissa tuli kiistattomasti esiin, että lapset tietävät, millaista rakkaus ja ihastuminen ovat ja miten ne osoitetaan. Haastateltavien mukaan sen kyllä huomaa, jos jotkut ovat kimpassa tai rakastuneita, sillä tunteitaan ei tarvitse avoimessa yhteisössä salata (tyttö, 4. lk, Helsinki). Näin yhteisön nuorimmatkin oppivat, miten tykkääminen ilmaistaan. Enää vain täysin kokemattomat sekä oman perheen jäsenet kiusoittelevat tykkäämisasioilla. Siis seurustelukulttuurin ulkopuoliset.

Lapsuuden viattomuuden vaaliminen ja lasten varjeleminen esimerkiksi avioerotilanteissa on aikuislähtöistä lastensuojelua. Koska aikuiset eivät ota lasten omia tunteita todesta, lasten kykyä ja sensitiivisyyttä käsitellä vanhempien rakkaussuhteita ja eroja ei oteta tarpeeksi hyvin huomioon. Lapsuuden viattomuus yhdistetään tietämättömyyteen, lasten korvat ja silmät halutaan peittää aikuismaailman realiteeteilta. Aikuiset saattavat olla huolissaan lapsuuden liian aikaisesta loppumisesta, mutta lapsia se huoli ei paina. Haastatteluissa julkisesti seurustelevat varhaisnuoret täh-

densivät, että he ovat vielä pieniä. Aikuisista saattaa olla vaikeaa erottaa lasten touhuja aikuisten jutuista ja olla sekaantumatta niihin. Lapsia voi häiritä se, että vanhemmat tuntevat mielenkiintoa heidän puuhiaan kohtaan. Lapsille itselleen lasten ja aikuisten erot ovat täysin selviä (Virtanen 1970, 32). Varhaisnuorten mielestä yläasteella ja aikuisena on kiintymyksen osoittamiselle erilaisia tapoja kuin nyt: "Nää on vielä tämmösiä lasten juttuja. — Tuskin kukaa nyt menis naimisiin sellaisen kanssa jonka kanssa on kuudennella kimpassa." Myös tyttöjen tulevaisuuden haaveissa puolisona on aina tuntematon mies, toisin kuin rakkausennustusleikeissä, joissa kohteena on ainoastaan tuttuja poikia (Anttila 1997).

Vaikka romanttinen rakkaus on kotiutunut lastenkin elämään, seksuaaliset käytännöt ovat vielä porttina aikuisuuden ja lapsuuden rajalla. Lapset eivät halua kertoa seksuaalisista kokemuksistaan tai kokemattomuudestaan muille, varsinkaan aikuisille. Seksistä ei ole helppo kirjoittaa edes varhaisnuorten omalle keskustelupalstalle, Honey 2000, 13 v vain vihjailee: "Mut ehkä se on tän ikäsen parempi ettii samankaltasta seuraa...Saman ikäset jäbät voi tuntuu vähä nuijilt (lievästi sanottuna), mut vanhemmat taas saattaa...noh...kyl sä tiit!!!" Myöskään Maiccu-87 ei kirjoita "siitä" suoraan: "mut ny tässä vähä aikaa sitte mulla oli jätkäkamu, mut mä jätin sen ku se oli kans mua 3 vuotta vanhempi, ja tiian kyllä että se halus multa vain "sitä" joten...se oli järkevää päätös..." Oletan niukkojen seksuaalisuuteen liittyvien mainintojen kertovan myös niukasta tai kokonaan puuttuvasta seksuaalisesta kanssakäymisestä. Varhaisnuorten seurustelussa haaveilu, tunteilu ja yhteisön tiedossa oleva sopimus parisuhteesta on fyysisistä kontaktia tärkeämpää. Omalta osaltaan keskustelupalstojen yltiöromanttinen, paisutteleva ja yli äyräiden kuohuva puhetapa juuri korvaa puutteellisia fyysisiä kontakteja.

Loppuuko lapsuus?

Neil Postman (1985) oli parikymmentä vuotta sitten huolissaan siitä, että televisio lopettaa maailmasta lapsuuden, tv poistaa salaisuuden verhon aikuisuuden ja lapsuuden välistä. Postman ei ol-

lut huolissaan aikuisuuden loppumisesta. Onko tietotekniikka lopettamassa aikuisuuden? Vanhemmat joutuvat kysymään atk-laitteiden käytössä neuvoa lapsiltaan, ja tietoteollisuus palkkaa yhä nuorempia asiantuntijoita. Nykyisin aikuisilla ei ole sen enempää kokemuksia kuin nuorillaakaan, ehkä koko länsimainen aikuisuus loppui 1990-luvulla, ruotsalainen Bodil Jönsson pohtii. Hän ei kuitenkaan näe kulttuurillisesti mitoitettua nuoruuden pitenemistä huolenaiheena. Nuoruus ei saakaan olla pelkkää perehdyttämistä tai valmistautumisaikaa siihen, mikä on tulevaa, oikeaa elämää. Päinvastoin, lapsuudella ja nuoruudella on itseisarvo. Nuorten ajatusmallit eivät rajoita heitä. Nykyään ei enää tarvitakaan vanhoja, jumittuneita ajatusmalleja ja tapoja uusintamaan entisten ja nykyisten aikuisukupolvien valtaan ja moraalisiin liittyviä asioita. Aiempien sukupolvien eetokseenhan liittyvät muun muassa ympäristöongelmat, sodat, kasvava kuilu rikkaiden ja köyhien välillä, demokratian kyvyttömyys käsitellä markkinoita sekä tehomataloustuotannon luomat terveysriskit. (Jönsson 2000, 47–52.)

Mutta onko varhaisnuorten parisuhde- ja rakkausmalli jumittunutta aikuisajattelua? Modernin, mutta jo luutuneen aikuisajattelun avioerot, sarja-avioliitot tai uusperheet eivät kuulu lasten yltiöromanttiseen unelmamaailmaan. Media-aikuisuudessa parisuhteet ovat jatkuvassa menopaluu-liikkeessä; naimisiin mennään kepeän tietoisina siitä, että eroaminen on niin helppoa ja yleistä. (Myöhäis-, post-, jälki-)moderneissa länsimaissa harjoitetaan polygamiaa, moniavioisuutta. Puolisoihin tosin ei välttämättä ole yhtä aikaa useita, mutta vaihtuvat puoliset soljuvat ajassa pitkänä jonona.

Avoimuudessaan ja julkisuudessaan varhaisnuorten seurusteluinstituutio on selvä osoitus aikuisuuden ja lapsuuden rajan häviämisestä ja nuoruuden kukoistuksesta. Lapset etsivät Sitä Oikeaa, kuten jumittuneen aikuisajattelun mukaan juuri nuorten kuuluukin ennen vakiintumista tehdä. Mutta lapset ottavat rakkauden ja parisuhteen kuolemanvakavasti, oikea rakkaus voi alkaa jo alaluokilla ja kestää ikuisesti, rakkainta ei haluta menettää mistään hinnasta, mieluummin

tehdään itsemurha, kuten keskustelupalstoilla kirjoitetaan. Kumppania ei noin vain vaihdeta, aikuisten kertakäyttöajattelu ei istu varhaisnuorten rakkauskäsitykseen.

Sekä tytöt että pojat ovat rikkoneet rajoja kohden toista sukupuolta konkreettisilla lähestymisillään. Poikien rooli on ”romantisoinnut” ja tyttöjen ”aktivoitunut”. Lasten romanttiset seurustelupuhut ovat rikkoneet rajoja myös leikin ja toden välillä; seurustelukäytännöissä todellisuustasot liukenevat ja kietoutuvat toisiinsa, mielikuvien ja unelmien tasolla toteutuva seurustelu on kuitenkin koko yhteisön tiedossa ja sopimuksen sekä tunteiden tasolla totta. Ihanteellisissa leikissä osallistuja tempautuu virran viettäväksi (Kalliala 1999, 298). Toden ja leikin kietoutuminen rakkaudessa antaa varhaisnuorille mahdollisuuden heittäytyä leikin pyörteisiin, he voivat antaa rakkausleikin virran kuljettaa ja unohtaa ahdistavan arjen. Ruotsin rakkautta tarkoittava ”rakas leikki” (kär + lek) onkin hyvin kuvaava termi. Juuri kysymys, milloin voi oikeasti olla rakastunut ja seurustella, milloin se on vain leikkiä, askarruttaa varhaisnuoria. Todellisuustasojen ohella kysymys hälventää myös rajaa aikuisuuden ja lapsuuden välillä.

Ikäkausijärjestelmän (aikuisuuden ja lapsuuden), sukupuolijärjestelmän (tyttöjen ja poikien) sekä toiminnallisen tason (leikin ja toden) rajojen lisäksi varhaisnuorten seurustelussa sekä rikotaan että rakennetaan rankkaa rajaa normaalin ja epänormaalin välillä. Yhä nuoremmat tytöt ja pojat joutuvat rakentamaan identiteettiään myös haluttavaksi ja sukupuolisesti miellyttäväksi ollakseen suosittuja tai edes normaaleja. Vaikka rakkauskokemuksista saadaan lohtua ”kamalaan” ikään ja kovaan elämänvaiheeseen, on seurusteluinstituutiokin kovaa suorittamista, jossa koko persoonallisuus on pantu peliin. Yhä nuoremmilla tyttöillä on suorittamispaineesiin liittyvää itsensä rankkaisemista, kuten syömishäiriöt, viiltely tai tolkkun alkoholin käyttö (Puuronen 2000, 2001).

Vertaisryhmältä saatu palaute vaikuttaa identiteettiin. Yhtä tyhjentävää ja monipuolista ja rajatonta minuuden palautetta kuin kokonaispersoonallisuutta koettelevasta ”tykkäämisestä”, ha-

luttavuudesta, kiinnostuksen kohteena olemisesta, ei muilta identiteetin muokkaajilta (perheestä, perinteestä, mediasta, koulusta) voi koskaan saada.

Rakkauden kuivaharjoittelua

Tyttöjen perinne on varsinaista rakkauden kuivaharjoittelua. Onnentunteita, elämyksiä ja mielihyvää haetaan oman sukupuolen kesken, vaikka puheet ja toimet poikiin kohdistuvatkin. Kuivaharjoittelu saattaa estää tai ainakin vähentää myöhempää seksuaalista riskikäyttäytymistä (ks. HS 7.9.2000). Monet aikuiset ovat nykyisin huolissaan lasten omista diskoista, joita viime vuosikymmeninä Suomen kouluissa ja nuorisotaloissa on järjestetty. Yleisessä keskustelussa ja mediassa on parina viime vuonna vaadittu diskojen lopettamista. Niiden pelätään vetävän lapsia liian aikaisin aikuisten maailmaan, jopa ”uhkaavan koko lapsuutta”, vieraannuttavan lapset ”ihanasta ja arvokkaasta lastenkulttuurista”, niissä käyttäytyään ”varsin aikuismaisesti” (esim. STT 2.10.2000; HS 23.12.2001.). Lapsia pyritään varjelemaan fyysisiltä kontakteilta itsensä ikäisten toisten lasten kanssa ilmeisesti esiseksuaalisten kokemusten pelossa. Mutta eikö ole vaarallisempaa, jos ensimmäiset kontaktit sallittaisiin vasta sitten, kun suuret halut ja sukukypsyys on jo saavutettu? Juuri varhaisnuorten diskot, kuten nuorten keskustelupalstat ja muu nykyinen romanttinen lastenperinne, ovat varhaisnuorten kuivaharjoittelun areenoita.

Niin sanotut lääkärileikit, takaa-ajoleikit sekä leikit pimeissä piiloissa ovat aina olleet keskeinen osa lastenperinnettä, nimenomaan tyttöjen ja poikien omaehtoisina yhteisleikkinä. Varhaisnuorten diskoissa ei käyttäytyä aikuismaisesti. Onko koko ihmiskunnan erityisluonteelle suuri uhka, jos kilpailullinen takaa-ajoleikki muuttuu tanssiksi, ahdas ja pimeä piilopaikka avoimeksi diskosaliksi, tirkistely ja kokeellinen tökkiminen julkiseksi halaukseksi tai paritanssiksi?

Ehkä diskot uhkaavatkin miehisyttä. Neiti-mäisiä tyttöjen juttuja, tyttökulttuuria, ei haluta päästää lasten ja nuorten valtakulttuuriksi. Tyttökulttuurille hellyys, hoivaaminen tai esimerkiksi lemmikkieläinten ja hevosten koskettelu ja ihailu

ei ole lainkaan vierasta, ei myöskään tanssillinen liikunta. ”Oikean parisuhteen” mallin rakentaminen pienestä pitäen opettaa tyttöjä vaatimaan pojilta muutakin kuin painostusta seksiin ja vähentää alistumista suoranaiseen väkivaltaiseen käytökseen ”rakkaudesta se hevonenkin potkii” -tyyliin. Tuskin mallin opettelu poikiakaan vahingoittaa.

Varhaisnuorten seurusteluinstituutio ilmaisee kulttuurissa vallitsevaa parisuhteen merkitystä. Seurustelu on arvo, johon varsinkin tyttöjen on pyrittävä. Vakituisen seurustelusuhteen opetetaan suojaavan tyttöjä niin sanotulta huonolta maineelta. Vakiintunut seurustelu on yksi tyttöjen käyttämä puolustautumiskeino huoraksi haukkumista vastaan, vaikka yleinen huorittelu ei liitykään seksuaalisuuteen tai parisuhteisiin, varsinkaan koulukiusaamisena (Saarikoski 2001). Koulumaailmassa heteroseksuaalinen seurustelu luo mainetarinoita, joissa poikien maine on lähes käänteinen tyttöjen maineelle, julkinen seurustelu voi siis myös olla riski tytön maineelle (Tolonen 2001, 252). Maine-käsitteen olemassaolo on tuttua jo varhaisnuorille: poikien puheissa tiuhaan vaihtuvat seurustelukumppanit ja ”pukille pääsy” ovat kunnioitusta herättäviä aiheita, tytöt eivät ota edes ennustusleikkiensä kohteiksi toisille varattuja poikia. Sekä huorittelu että mainetarinat ovat kulttuurisen kaksinaismoraalin perillisiä ja säilyttäjiä.

Romanttisen rakkauden kuivaharjoittelu on painostusta heteroseksuaaliseen seurusteluun. Myös aikuiset naiset joutuvat selittelemään ympäristölleen, jos heidän elämästään puuttuu vakituinen mies, sitä pidetään edelleenkin poikkeuksellisena (ks. Gordon 1994, 132-133). Jo agrariyhteiskunnassa tärkeänä perusyksikkönä pidettiin miehen ja naisen muodostamaa paria, ei yksilöä (Apo 1995, 20). Nykyisin korostetaan parisuhteen merkitystä yksilön hyvinvoinnille sekä suhteen tarjoamia elämyksiä välttämättömän työliiton sijaan.

Kaiken parisuhdepaatoksen keskellä tytöt voivat toki haaveilla tulevaisuudesta ilman miestä. Helsinkiläinen neljäsluokkalainen tyttö kirjoittaa: ”Haluaisin isona olla Lentäjä. Tahtoisin asua kau niissa puutarhassa. En ikinä mene naimisiin. Se

on tyhmää. Asuisin yksin.” Myös säynätsalolainen kuudesluokkalainen tyttö haaveilee “omasta tallista jossa ei ole poikia”. Nykytytöt tuntevat ja hyväksyvät kulttuurisen vaihtoehdon elää vapaana. Pojille vapaus ja sitoutumattomuus on aiemminkin ollut varteenotettava vaihtoehto.

Aineisto

- Haastatteluja, havainnointia, kyselyitä ja teemakirjoituksia Helsingissä, Espoossa, Karkkilassa ja Säynätsalossa vv. 1992–1996, yhteensä noin 500 lasta ja nuorta. Osa tallennettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston kokoelmiin (vuosi 1996), osa kirjoittajalla.
- Koululainen-lehti 1 – 12/1998.
- <http://www.koululainen.net>
- <http://www.yle.fi/uutisjuttu/> Tasan 100 kirjoitusta ajalta 14.4. – 15.6.2000.

Lähteet

- Aalberg, Veikko (1991): Nuoruus psykoanalyysissä. Teoksessa Hoikkala, Tommi (toim.): Törmäävät tulkinat. Kirja nuorista ja nuoruudesta. Helsinki: Gaudeamus.
- Anttila, Anna (1997): Tyttöjen unelmat tulevaisuudesta. – Nuorisotutkimus 1/1997.
- Anttila, Anna (1998): Kiusasta kimppaan. Tyttöjen ja poikien seurustelusuhteita. Teoksessa Pöysä, Jyrki ja Siikala, Anna-Leena (toim.): Amor, genus & familia. Kirjoituksia kansanperinteestä. Tietolipas 158. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Apo, Satu (1995): Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.
- Cohen, Louis & Manion, Lawrence (1994): Research Methods in Education. 4th ed. London: Routledge.
- Denzin, Norman K. (1970): The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods. New York: McGraw-Hill / Chicago: Aldine / Englewood Cliffs: Prentice Hall (2nd ed. 1978, 3rd ed. 1989).
- Fontana, Andrea & Frey, James H. (1994): Interviewing: The Art of Science. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (eds.) (1994): Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gordon, Tiula (1994): Single Women: On the Margins? Basingstoke-Hong Kong: Macmillan.
- Greene, Jennifer C. (1994): Qualitative Evaluation Program : Practice and Promise. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (eds.): Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage.
- HS (7.9.2000): Kohututkimus riskiseksistä sai ristiriitaisen vastaanoton. Helsingin Sanomien Verkkoliite. Kotimaa. www.helsinginsanomat.fi.
- HS (23.12.2001) Miksi koulu ei suojele lapsuutta? Mielipide.
- Janesick, Valerie J. (1994): The Dance of Qualitative Research Design: Metaphor, Methodolatry, and Meaning. Teoksessa Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (eds.) Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Jönsson, Bodil (2000): 10 ajatusta ajasta. Suomentaja Katriina Savolainen. Hämeenlinna: Karisto Oy. (Alkuteos: Tio tankar om tid, 1999.)
- Kalliala, Marjatta (1999): Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutokset. Helsinki: Gaudeamus.
- Knuuttila, Seppo (1989): Leikki lapsuuden luonnehtijana. Teoksessa Pöysä, Jyrki (toim.): Betoni kukkii. Kirjoituksia nykyperinteestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Postman, Neil (1985): Postman, Neil (1985): Lyhenevä lapsuus. Suomentaja Ilkka Rekiarvo. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö. (Alukuteos: The Disappearance of Childhood, 1982.)
- Puuronen, Anne (2000): Mitä on hyvä elämä? – Nuorisotutkimus 1/2000.
- Puuronen, Anne (2001): Nuoria hyvinvoinnin parilla. – Nuorisotyö 1/2001.
- Rödstam, Monica (1992): Lapsen kehitys 7–12 vuotta. Suomentaja Hillevi Huovinen. Helsinki: Otava. (Alkuteos: Barns utveckling 7–12 år, 1990.)
- Saarikoski, Helena (2001): Mistä on huonot tytöt tehty? Helsinki: Tammi.
- Schwartzman, Helen B. (1978): Transformations. The Anthropology on Children's Play. New York: Plenum Press.
- STT (2.10.2000): Lapset liian varhain aikuisten maailmaan – Metro-lehti ja Asiantuntijat huolestuneita liian lyhyestä lapsuudesta – Uutislehti100.
- Thorne, Barrie (1993): Gender Play. Girls and Boys in School. Buckingham: Rutgers University Press.
- Tolonen, Tarja (2001): Nuorten kulttuurit koulussa. Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset. Helsinki: Gaudeamus.
- Virtanen, Leea (1970): Antti, pantti, pakana. Kouluiäkisten nykyperinne. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Virtanen, Leea (1972): Tytöt, pojat ja tykkääminen. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kukka Tast

VARHAISNUORUUDESTA PARISUHTEEN KAUTTA AIKUISUUTEEN

Varhaisnuorten ikäryhmä nykyisessä merkityksessään on jälkiteollisen yhteiskunnan ilmiö, mutta vain tietyssä määrin. Tämä ikäryhmä istuu nimittäin varsin mutkattomasti myös roomalaisten ikäkausijatteluun ja seitsemäntuotuisjaksotteluun: tosin roomalaiset ”varhaisnuoret” muodostivat oman ikäryhmänsä eri syistä kuin nykyisin. Seitsemän vuoden ikä oli taitekohta lapsen matkalla aikuisuuteen: viimeistään seitsemäntuotuisesta pidettiin oppimiskykyisenä ja kykenevänä ymmärtämään ja ajattelemaan. Antiikin varhaisnuoret olivat vielä suloisissa viattomuudessa uinuvia latenssilapsia.

Nykyisenkaltainen varhaisnuorten seurusteluinstituutio on sen sijaan varsin moderni ilmiö. Nykyisin kontaktinotto vastakkaiseen sukupuoleen alkaa yhä varhaisemmin, sen sijaan vakavampi sitoutuminen ja parisuhteen vakiintuminen yhä myöhemmin. Esi-moderneissa yhteiskunnissa – ja tosiasia-ssa vielä pitkään myös moderneissa yhteiskunnissa – sen sijaan nuorten näkyvää seurustelua ei ollut ilmiönä olemassa ja etenkin naiset avioituivat nuorina. Tosin viimeaikaisten tutkimusten perusteella antiikissakin vain yläluokan piirissä tytöt avioituivat jo 14–16-vuotiaana; muissa yhteiskuntaluokissa tytöt olivat avioituessaan lähempänä 20 ikävuotta ja miehet lähempänä 30 ikävuotta.

Ajat muuttuvat, mutta tietyt asiat ovat ja pysyvät. Anttilan mukaan varhaisnuorten

seurusteluinstituutio ilmaisee kulttuurissa vallitsevan parisuhteen merkitystä: seurustelu on arvo, johon varsinkin tyttöjen on pyrittävä. Tässä on todellakin kyse pitkistä jatkumoista: antiikin Roomassa avioitumisen katsottiin tuovan tytöille identiteetin. Parisuhteen merkitys on toki vuosisatojen kuluessa muuttunut, mutta kaikesta emansipoitumisesta huolimatta ajatus parisuhteesta naisen identiteetin ratkaisevana antajana elää edelleen. Roomassa tämä ajattelutapa näkyi etenkin lapsen kuoleman kohdatessa: jotain olennaista jäi saavuttamatta, mikäli tyttö kuoli ennen avioitumista ja äitiyttä. Plutarkhos lohdutti vaimoaan heidän menetettyään 2-vuotiaan tyttärensä: ”Jos suret, että hän meni pois ollessaan vielä naimaton ja lapseton, sinun tulisi iloita siitä, ettet itse ole kumpaakaan.” Plinius nuoremman tuttavaperhe menetti alle 14-vuotiaan tyttärensä Minician. Plinius ei mielestään ollut koskaan tavannut yhtä iloista ja rakastettavaa tyttöä: hänessä yhdistyi naisellinen arvokkuus tyttömäiseen suloisuuteen ja viattomuuteen. Traagisinta oli, että tyttö oli kihloissa, häpäpäivä oli jo sovittu ja Pliniuskin oli saanut jo kutsun. ”Mikä ilo ja nyt, mikä suru!” (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

MUSIIKKIHARRASTUKSET KEHITYSTÄ TUKEMASSA

Artikkeli pohjautuu 13–15-vuotiaiden pianonsoittajien (N = 14) kokemuksiä käsittelevään väitöskirjaani joulukuulta 2001 ja peruskoulun kahdeksaluokkalaisille soittajille tekemääni kyselytutkimukseen (N = 240) vuodelta 1996. Analysoin harrastamista nuoruusvuosien kynnyksellä näin ollen nimenomaan musiikkiharrastusten ja pianonsoiton näkökulmasta.

Nuoruuden kynnyksellä koulunkäynti ja siihen liittyvät velvoitteet vievät yhä enemmän lapsen päivittäisestä ajasta. Vastapainona, tavallaan leikin jatkeena ovat harrastukset, joista suosituimpia ovat erilaiset liikunta- ja kulttuuriharrastukset. Musiikinkuuntelu ja soittaminen ovat suosittuja taideharrastuksia lasten ja myös nuorten keskuudessa. Harrastaminen voi olla omaehtoista ajanvietettä musiikin merkeissä eri tavoin ja/tai aktiivista opiskelua omien musiikillisten taitojen ja tietojen kehittämiseksi tietyssä tai tietyissä instrumenteissa. Soittamista ylivoimaisesti suosituin ja erityisesti tyttöjen suosima soitin on piano, kun taas poikia kiinnostaa eniten kitara.

Suurinta osaa nuorista soittajista kutsun *musiikkiharrastajiksi*, jotka saattavat soittaa useampia instrumentteja ja saattavatpa vielä laulaa kuorossa tai erilaisissa yhtyeissä. Osa soittajista, pianonsoittajista puhuttaessa *piano-opiskelijat*, keskittyvät selkeästi pianonsoittoon ja sen opiskeluun. *Soittelijoille* soittaminen on satunnaista ajanvietettä ja he käyttävät soittamiseen huomattavasti vähemmän aikaa kuin muut.

Soitonopiskelulle vuosikymmenten, nyt jo yli satavuotisen tradition on luonut kansainvälisesti-

kin huomiota herättänyt musiikkioppilaitosjärjestelmämme. Se on paitsi luonut pohjaa harrastusmahdollisuuksien laajenemiselle yleemmistä sosiaaliluokista periaatteessa kaikille kiinnostuneille varallisuudesta ja kulttuuritaustasta riippumatta, myös antanut mallin opetuskäytännöille myös musiikkioppilaitosten ulkopuolella. Siitä, miten toimiva tämä malli kokonaisuudessaan on, voidaan olla montaa mieltä. Musiikkiharrastajien tarvitsemaan monipuolisuuteen ei opetustarjonta kaikilta osin pysty vastaamaan, joskin nuoret soittajat sukkuloivat eri vaihtoehdoista itselleen sopivimman.

Tärkeät vuodet musiikkiharrastusten valikoitumisessa ja merkitysten pohdinnassa asettuvat murrosiän kynnykselle, esimurrosikään. Murrosvaihe, jolloin aikanaan soittamisen innokkaasti aloittanut harrastaja saattaa lyödä pianon kannen kiinni pitkäksikin aikaa, on tutkimustulosteni mukaan jo ennen varsinaista murrosikää. Huolestuneet vanhemmat sen sijaan selittävät lapsensa lyhytnäköisen päätöksen mielellään juuri murrosikäisen uhmakkuudella. Tuon lapsen kokonaiskehityksen kannalta ehkä hyvinkin merkityksellisen murrosvaiheen aikana valikoituu itselle mieleisiksi ja tärkeiksi koettuja harrastuksia ja muita, mahdollisesti alun perin jopa pikemminkin vanhempien harrastuksia jää pois. Kyse on usein normaaleista valinnasta eri harrastusten välillä. Nuoren aika ei vain yksinkertaisesti riitä kaikkeen, mikä häntä kiinnostaisi, ja valintoihin on oltava silloin mahdollisuus.

Soittaminen sukupuolisidonnainen harrastus

Soitonopiskelu on vahvasti sukupuoli- ja kulttuurisidonnaista. Vauvamuskareissa käy äitejä vauvojensa kanssa vauvan sukupuolesta riippumatta, mutta musiikkileikkikouluun ja varsinkin soittotunneille kuljetetaan mieluummin tyttöjä, kun pojille vastaavasti hankitaan ensimmäisiä jalkapalloja ja luistimia.

Kun lapsi kertoo halunneensa itse soittotunneille, mitä se itse asiassa tarkoittaa? Toki lapset kiinnostuvat vilpittömästi asioista ja tekemisistä, varsinkin, jos siihen on luontevasti mahdollisuuksia ja oman kiinnostuksen täytyykin olla harrasta-

misen lähtökohta. Pieni lapsi ei yksin osaa hakeutua ohjattuun harrastustoimintaan, vaan siihen tarvitaan vanhempien aktiivisuutta.

Soittavia lapsia ja nuoria yhdistää perheen kiinnostus musiikkiin. Äiti osaa mahdollisesti soittaa, ja soitin on useimmiten piano, ja hän on käynyt tai ainakin olisi halunnut käydä omassa nuoruudessaan soittotunneilla. Klassista musiikkia soittavien kotona monasti kuunnellaan klassista musiikkia, ja sitä kautta tämä musiikkimaailma on soittotunneilla käyvä lapselle jollain lailla tuttua. Kyllä jotkut isätkin osaavat soittaa, mutta heidän instrumenttinsa on useimmiten kitara ja soitettu musiikki erilaista populaarimusiikkia, kuten rokkia, bluesia ym.

Ei ole siis mikään ihme, että tyttöjä kannustetaan poikia enemmän pianotunneille ja jos poikia rohkaistaan soittamaan, luonteva instrumentti heille on kitara. Toki pojat muistakin instrumenteista innostuvat ja ovat silloin jopa soittamiseen monasti tyttöjä motivoituneempia, sillä kiinnostus on lähtöisin heistä itsestään.

Mielenkiintoinen esiin tullut ero tyttöjen ja poikien välillä niin kysely- kuin haastatteluaineistoissani (Kosonen 1996; 2001) on soittamisen aloittamisikä. Tyttöjä kiirehditään soittotunneille samaan aikaan koulun aloittamisen kanssa. Tytöt aloittavat soittamisen innokkaasti ja parhaassa tapauksessa uuden oppiminen ja musiikki luovat positiivista motivaatiota yhä uusiin haasteisiin. Osa soittajista kohtaa sen kylmän totuuden, että soittotaito edellyttää pitkäjännitteisyyttä ja omia ponnisteluja enemmän kuin on halua itse soittotaidon hankkimiseen ja harrastamiseen jää sikseen. Pojat sen sijaan aloittavat soittamisen myöhemmin, noin 12 vuoden iässä. Motiivina saattaa olla tyttöjen tavoin musiikkiharrastusta ymmärtävät ja tukevat vanhemmat, mutta vanhempien aktiivisuus ei ole ollut niin merkittävää ja näkyvää kuin monilla tytöillä.

Pianonsoitossa sukupuolten välinen ero näkyy myös tavoitteissa. Poikia kiinnostavat tyttöjä enemmän musiikkitekniikka ja monipuoliset mahdollisuudet musiikin tekemiseen, missä pianonsoittotaidosta on selvästi hyötyä. Tyttöjä kiinnostaa pianonsoitto sinänsä, usein laulamiseen

yhdistyneenä. Soittotunneilla halutaan oppia soittimen hallintaa niin, että saavutettua taitoa voi hyödyntää vapaa-aikanaan haluamallaan tavalla, kuten säästyksissä ja kuulonvaraiseen soittamiseen. Laulujen säästämiseen eikä myöskään kuulonvaraiseen soittamiseen nuoret soittajat eivät saa soitonopetuksesta yllättäen juurikaan tukea eivätkä soittajat sitä odotakaan. Sen, mitä soittotunneilla ei opi, saattaa hyvinkin oppia koulun musiikkitunneilla. Musiikinopettaja on erityisesti pojilla yksi tärkeä musiikillinen vaikuttaja ja virikkeiden antaja, mahdollisesti jopa ainoa opastaja.

Kriisivaiheen kautta kohti omia tavoitteita

Kun pojat vasta innostuvat soittamisesta, heitä nuorempana soittonopiskelun aloittaneet tytöt alkavat pohtivat todellisia soittamisen motiivejaan ja suhdettaan harrastukseen jonkinasteisen kriisivaiheen myötä. Haastattelujen tuloksia analysoidessani yllätyin siitä yhdenmukaisuudesta, miten 13–15-vuotiaat tytöt kertoivat soittamisestaan ja kriisivaiheesta, jonka kaikki olivat läpikäyneet jossain muodossaan 10–12-vuotiaana. Silloin heidän oli aika pysähtyä miettimään, mitä soittaminen harrastuksena oli antanut ja mitä siltä odotti. Takana oli oppimisen ja uuden löytämisen iloa, mikä antoi uutta innostusta soittamisen jatkamiseen. Joillakin kokemukset olivat enimmäkseen negatiivisia, kuten pettymyksiä, vääriä kuvitelmia itsestä soittajana, mutta ennen kaikkea pettymyksiä aikuisten toimintaan opetuksen ohjaajana ja organisoijana. Jos 12. ikävuoteen mennessä opettaja on vaihtunut lukemattomia kertoja eivätkä omat taidot ole edistyneet alkua pidemmälle, on suorastaan terveellinen reaktio pysähtyä miettimään, mitä harrastukselta haluaa. Myös kyselyaineistossani suurin osa soittotunneilla käymisen lopettaneista tai soittamisen kokonaan lopettaneista oli tehnyt sen ennen 12. ikävuotiaan.

Aikuisen, niin vanhemman kuin opettajanakin näkökulmasta 12-vuotias on vielä lapsi, joka tarvitsee tukea ja ohjausta valinnoissaan. Mutta 12-vuotias on samalla myös kypsä peilaamaan omia kokemuksiaan menneeseen ja tulevaan ja pohtimaan omaa tulevaisuuttaan, kuten tulevia

kouluvuotia ja niihin liittyviä harrastuksia. Harrastuksessaan 12-vuotias ehtii halutessaan pitkälle, jos niin haluaa, mutta motivaation täytyy löytyä hänestä itsestään, ei vain ulkoisista velvoitteista eikä totutuista käytännöistä.

Pohdittuaan soittamisen ja musiikkiharrastusten asemaa omassa elämäntilanteessaan, soittajat etsivät itselleen tarkoituksenmukaisen ja mieleisen tavan harrastuksen jatkamiselle. Jollekin se tarkoittaa opettajan tai jopa oppilaitoksen vaihdosta, soittotunneista luopumista tai vastaavasti soittotuntien aloittamista yms. Tämä pohdintavaihe tuntuu selkeyttävän monen soittajan tavoitteita ja soittamisen motiiveja. Soittaminen on sen jälkeen todella ”oma juttu”. Vaikka soittajat itse kutsuvat pohdinnan aikaa kriisivaiheeksi, siihen ei monillakaan liity mitään dramaattista, vaan kyse on pikemminkin omien ajatusten ja suunnitelmien jäsentämisestä, mistä halutaan keskustella niin vanhempien kuin soitonopettajankin kanssa.

Kriisivaiheen ajoittumista ikävuosiin 10–12 selittää kehitysvaihe lapsuuden ja nuoruuden rajamailla. Fyysinen kasvu muuttaa ulkoista olemusta, mikä heijastuu mm. instrumentin hallintaan kasvavan fyysisen voiman myötä. Lapsen elämäntilanteet ja arkipäivän kokemusmaailma laajenee perhekeskeisyydestä ulospäin itsenäisen liikkumisen ja uusien ystävyysuhteiden myötä. Kulttuurisesti siirrytään yhteisössä nuorten ja aikuisten maailmaan. Lapsi on sidoksissa vielä vanhempiinsa, mutta haluaa toimia myös itsenäisesti. Samaan aikaan kasvaa myös itsekriittisyys ja vertailu ikätovereihin. Usko omaan mahdollisuuksiin ja positiiviset kokemukset itsestä ovat tärkeitä suotuisan minäkäsityksen kehityksen kannalta. Vaikka vertaisryhmän merkitys kasvaa, oman perheen ja sen arvomaailman merkitys säilyy edelleen ja vanhempien tukea ja ymmärrystä tarvitaan ja sitä odotetaan. Soittajatovereiden malli toimii hyvänä motiivina harrastuksen jatkumiselle, mutta ei ilman oman perheen positiivista asennetta musiikkiin ja soittamiseen.

Vakiintuneet käytänteet musiikkikulttuurien ristipaineessa

Vuosisatojen perinne soittamisesta ja soitonopiskelusta arvostettuna yläluokkaisena harrastuksena liittyy nimenomaan länsimaiseen taidemusiikkiin. Vähitellen teollistumisen ja modernin ajan yhteiskunnassa taloudellisen vaurastumisen myötä mahdollisuudet soittamiseen ovat laajenneet periaatteessa kaikille halukkaille. Yhteiskunnan varoin on tuettu erityisesti musiikkioppilaitosverkon kehittämistä, missä edelleen keskitytään pääasiassa länsimaisen taidemusiikin opiskeluun.

Myös opetuskäytänteet ulkoisesti mitattavine suorituksineen ovat noudattaneet ja monissa oppilaitoksissa noudattavat edelleen vakiintuneita perinteitä. Soitonopiskelun tavoitteissa on edelleen mukana valmiuksien luominen ammattiopintoihin, peruste aikanaan koko opetusjärjestelmän luomiselle. Entä kun ammattiopinnot kiinnostavat vain yksittäisiä soittajia ja selkeä enemmistö haluaa ”vain” harrastaa? Juuri ammatillisilla valmiuksilla perustellaan myös soittamisen mahdollisimman varhaista aloituskäytäntää. Ehtiäkseen riittävän pitkälle, täytyy aloittaa mahdollisimman varhain. Tätä mallia välittävät myös monet opetusmenetelmät ja soitinkoulut, jotka on suunnattu lapsille ja jotka eivät sen vuoksi tunnu lapsuudesta irrottautuvista ja nuoruuteen kurkottavista soittajista mielekkäille. Silloin oma musiikillinen kiinnostus voi suuntautua aivan toisenlaiseen musiikkiin eikä käsitykset oppilaitosten vielä tiukan opettajajohtoisesta opiskelukulttuuristakaan houkuttele soitinopintoihin.

Musiikillinen maailma, jossa elämme, on muuttunut monikulttuurisuuden ja viestintävälilinjien myötä hyvin toisenlaiseksi kuin missä elimme vielä muutama vuosikymmen sitten. Mitä vanhemmista ihmisistä on kysymys, sitä selvempi tuntuu olevan musiikinlajien luokittelu, taidemusiikki, kevyt musiikki, kansanmusiikki, nuorisomusiikki jne. Mutta asialla on myös toinen puoli; mitä nuoremasta ihmisestä on kysymys, sitä väljempää ovat musiikinlajien väliset rajat tai itse asiassa niitä ei ole eikä olisi lähes ollenkaan, ellei lapsi oppisi musiikkien luokittelua aikuisten maailmasta. Lapselle tuttua ja myös mielenkiin-

toa virittävää musiikkia on oman perheen musiikkimaailma ja ensimmäiset musiikin arvottajat tietoisesti ja tiedostamattaan ovat lapselle luonnollisesti omat vanhemmat. Musiikkikasvatuksen tärkeä tehtävä on avartaa lasten ja nuorten käsityksiä ja kokemuksia erilaisesta musiikista tai pikemminkin saada lapset ja nuoret pysymään mahdollisimman uteliaina ja avarakatseisina ja auttaa näin ymmärtämään myös uutta ja vierasta musiikkia.

Nuorisomusiikista puhuttaessa kategorisoidaan nuorten mieleistä musiikkia tiettyyn ikävaiheeseen kuuluvaksi ilmiöksi. Musiikin kuuntelussa näin vielä onkin. Esimerkiksi pianonsoittoa harrastavat varhaisnuoret saattavat kuunnella täysin erilaista musiikkia, mitä he soittavat, olipa se sitten klassista tai kevyempää. Kuunneltu musiikki, lähinnä rock- ja pop-musiikin eri lajeja, on samalla yksi mahdollisuus irtiotoon aikuisten maailmasta, kun taas soitettu musiikki useimmiten pikemminkin yhdistää kuin erottaa sukupolvia. Nuoret soittajat kertovat pitävänsä soittamistaan musiikista ja soittavansa vain sellaista musiikkia, jota nimenomaan haluavat soittaa. Soitettua musiikkia määrittää selkeästi myös soittamis-konteksti. Soittotunneille “kuuluu” tietynlainen, kuten klassinen musiikki, jonka merkitys koetaan tärkeänä erityisesti soittotekniikan kehittämisen kannalta. Soittotuntien ulkopuolella soitetaan vapaammin, useimmiten erilaista populaarimusiikkia, jolloin hyödynnetään omaan mielimusiikkiin opittua soittimen hallintaa. Soitonopiskelu on siis väline soittotaidon hankkimiseksi eikä suinkaan itsetarkoitus sinänsä.

Soitonopettaja on musiikkiharrastuksen luotasaajana nuoren soittajan näkökulmasta erittäin tärkeä. Soitonopettajan ammattitaitoon ja arvovaltaan luotetaan, ja jos sitä kyseenalaistetaan, syytä etsitään pikemminkin omista tavoitteista ja kyvyistä enemmän kuin opettajan ammattitaidon puutteesta tai opetusta ohjaavan instituution normeista. Odotukset soitonopettajaa kohtaan ovat suuret ja yhteistyö perustuu inhimilliseen vuorovaikutukseen hyvin emotionaalisten kokemusten parissa. Nuori soittaja odottaa opettajaltaan ymmärrystä ja omien tavoitteiden huomi-

oon ottamista. Jos näin ei tapahdu, edellytykset hedelmälliselle yhteistyölle ovat huonot.

Vanhemmat tukijan ja kannustajan roolissa

Virikkeitä ja mahdollisuuksia harrastamiseen on monasti jo liikaakin. Vanhemmilla tuskin on voimakkaasta vaikutusvallastaan huolimatta yksin valtaa sanella lastensa harrastamisesta vain periaatteella “lapsen parhaaksi”. Tilapäinen vastahakoisuus kuuluu jokaisen harrastamiseen, ja niissä tilanteissa vanhempien ja nuoren oma sinnikkyys usein palkitaan. Vastoin omaa tahtoa ja kiinnostusta ei ketään voi kuitenkaan velvoittaa jatkamaan vapaaehtoisuuteen perustuvaa harrastamista, vaikka harrastamiselta jonkinlaista sitoutumista voi odottaakin.

Musiikkiharrastuksissa vanhempia ja lapsia yhdistää nykyisin myös tuttu, yhteinen musiikki. Tämän ajan vanhemmat ovat itsekin populaarimusiikin aikakauden kasvatteja. Mitä kuuntelivat ja mahdollisesti soittivat tai olisivat halunneet oppia soittamaan tämän ajan vanhemmat omassa nuoruudessaan? Rokkia, poppia, iskelmiä, klassista, kansanmusiikkia jne. Mitä kuuntelevat ja soittavat heidän lapsensa? Rokkia, poppia, iskelmiä, klassista jne. Musiikki ei enää ole sukupolvia erottava, vaan jopa yhdistävä tekijä. Kun soitonopettaja keskittyy vain klassisen musiikin opettamiseen, voi apua kevyemmän musiikin soittamiseen löytyä yllättävän läheltä, kuten omalta isältä. Hänen ohjeidensa mukaan sujuvat nelisoinnut ja blues mukavasti yhteisvoimin siinä, missä klassisen musiikin salat aukeavat soitonopettajan ohjauksessa. Selvä yhteys lasten ja vanhempien musiikkimaulla on myös klassisessa musiikissa. Soittotunneilla lähes yksinomaan klassista musiikkia soittavien tyttöjen kotona kuunnellaan klassista musiikkia ja vanhemmat käyvät klassisen musiikin konserteissa, kun taas lähes yksinomaan populaarimusiikin soittamiseen keskittyvien soittajien perheissä mielimusiikkia on juuri populaarimusiikki.

Vanhempien velvollisuus ja vastuu on luotsata lapsensa läpi murrosvaiheiden karikoiden kohti itsenäisyyttä ja tervettä itseluottamusta. Nuoret soittajat korostavat vanhemmilta saamaansa

palautetta soittamisestaan ja laulamisestaan, mihin sisältyy kunnioitusta ja luottamusta lapsen kykyihin ja omiin valintoihin. Vaikka vanhemmat haluaisivat kasvattaa lapsistaan monipuolisesti musiikkia ymmärtäviä ja osaavia, asenne tuohon monipuolisuuteen täytyy löytyä heistä itseltään.

Kun soitto ei suju

Kaikilla soittajilla soitto ei suju eikä esimerkiksi edellä mainittu kriisivaihe pääty soittamisen kannalta suotuisasti. Erityisesti monia vanhempia tuntuu harmittavan, jos musiikin harrastaminen loppuu. Soittaminen voi olla lapselle yksi keino etsiä itselle sopivaa harrastusta. Jos motivaatio ei riitä harrastuksen jatkumiseen, tilalle tulee jotain muuta ilman, että soittamisesta ja musiikista jäisi ikäviä muistoja. Tauko soittamisesta voi sitä paitsi olla vain tilapäinen, ja harrastus voi jatkua uudella innolla sopivan tilaisuuden tullen.

Ajan hengen mukaiseen tässä ja nyt -elämään ei pitkäjänteisyyttä edellyttävä soittotaidon opettelu sovi ehkä lainkaan. Mutta mikä on riittävä soittotaito ja vaaditaanko siihen pitkäjänteistä opiskelua? Malli soittamiselle otetaan perinteisesti ammattilaisen soitosta, joka näyttää vauvattomalta, mutta jonka takana voi olla uskomaton määrä työtä. Soittaminen voi tuottaa iloa ja musiikista voi nauttia myös ilman ammattimaista taitoa. Osa lapsista ja nuorista soittaa kokonaan ilman opetusta. Soittotunneilla käymisen lopettaminen ei todellakaan merkitse välttämättä soittamisen lopettamista. Silloin itse asiassa voi soittaa juuri omilla ehdoillaan sellaista musiikkia, mitä haluaa. Jos taidot eivät tunnu riittävän, opetusta voi hankkia myöhemmin ja nimenomaan sellaista opetusta, mikä huomioi soittajan omat tavoitteet.

Miksi soittaminen on niin suosittua?

Soittaminen ja laulaminen on mukava tapa viettää vapaa-aikaa. Se on myös monille tärkeä tapa itsensä kehittämiseen luovan toiminnan avulla, joka samalla on rentouttavaa ja virkistävää. Soit-

taminen harrastuksena liitetään usein nimenomaan määrätietoiseen soitonopiskeluun, mutta on muistettava, että huomattava osa aktiivisesti musiikkia harrastavista tekee sitä ilman säännöllistä opetusta, täysin omaehtoisesti.

Musiikin välityksellä pääsemme kosketuksiin sisimpämme kanssa, keskustelemaan oman itsemme kanssa ja käsittelemään omia tunteitamme terapeuttisesti tavalla, joka muuten voi olla vaikeaa tai suorastaan mahdotonta. Musiikki on kokijassaan niin syvällä, että vain osan siitä kykenemme tiedostamaan. Musiikki myös kiinnittää meidät osaksi kulttuuriamme, mikä lasten ja nuorten näkökulmasta voi olla hyvinkin tärkeä sosiaalisuuskäyttö keino oman kulttuurisen yhteisön jäseneksi. Soittaessaan voi tuntea pystyvänsä välittämään soivana musiikkina itselle ja myös toisille niitä musiikillisia mielikuvia, mitä nuottikuva tai kuulonvaraisesti opittu musiikki herättää. Musiikki tuottaa iloa, se rentouttaa, auttaa keskittymään, on mukana arjessa ja juhlassa. Ennen kaikkea musiikki on mukana niin nuoren kuin vanhemmankin harrastajasoittajan yksityiselämässä. Ajatus musiikin esittämisestä ja soittaja-kuuntelijasetelmasta ei sovi siihen välttämättä lainkaan. Varsinkin nämä soittajat haluavat välttää tietoisesti musiikkiopistomaista opiskelua asiantuntija-arvioituneen ja ulkoisesti määritelyine tavoitteen.

Nuoret soittajat korostavat vapautta itse saamalla harrastamisensa ehdot niin, että positiivinen suhde musiikkiin ja soittamisessa tärkein, soittamisen ilo ja musiikista nauttiminen säilyvät. Ne puolestaan edellyttävät mieleistä musiikkia ja monipuolisuutta. Monet uskovat soittamisen ja musiikin eri muodoissaan olevan elämänikäinen harrastus, mutta ajatus määrätietoisesta soitonopiskelusta kouluajan jälkeen on vieras niin monelle musiikkiopistossa opiskelevalle yksityisopettajan opastuksella soittavista puhumattakaan. Harrastamisen muodot muuttuvat elämäntilanteiden mukaan, mutta tärkein syy harrastaa, kiinnostus musiikkiin, säilyy.

Lähteet

- Aho, S. 1996. Lapsen minäkäsitys ja itsetunto. Helsinki: Editia.
- Kosonen, E. 1996. Soittamisen motivaatio varhaisnuorilla. Jyväskylän yliopisto. Musiikkitehteen laitos. Julkaisematon lisensointityö.
- Kosonen, E. 2001. "Mitä mieltä on pianonsoitossa" 13–15-vuotiaiden kokemuksia musiikkiharrastuksestaan. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in the Arts

79.

- Kurkela, K. & Tawaststjerna, E. T. 1999. Analyysi kuu-
den musiikkiopiston toiminnasta ja ajatuksia musiikin perusopetuksen järjestämisestä. Julkaisussa Heino, Terhi & Ojala, Maija-Liisa (toim.) Musiikkioppilaitosten perusopetuksen arviointi 1998. Helsinki: Opetushallitus. Arviointi 1/1999, 89–150.

Kukka Tast

MUSIIKKIHARRASTUKSET SIVUROOLISSA

Tunnetuin roomalainen muusikko on kaiketikin keisari Nero, joka monien muiden taiteellisten taipumustensa ohella harrasti laulamista kitaran säestyksellä. Tämä oli erityisesti historioitsija Tacituksen mielestä vastenmielistä, sillä musisointia ei pidetty keisarin arvolla sopivana harrastuksena. Roomassa alhaista syntyperää olevien tehtävänä oli viihdyttää yläluokan jäseniä musiikilla, mutta yläluokan jäsenet eivät yleensä itse soittaneet. Plutarkhoksen elämäkertoissa moni tuleva suurmies kieltäytyy musiikkiharrastuksista pitäen musisointia arvolleen sopimattomana. Roomalaisten koulujen opetusohjelmaan saattoi sisältyä myös musiikinopetusta, mutta sitä ei kuitenkaan pidetty tärkeänä. Mu-

siikinopetus kuului nimittäin yhdessä laulamisen, geometrian, näyttelemisen ja tanssimisen kanssa niihin aineisiin, jotka roomalainen koulutusasiantuntija Quintilianus oli valmis ensimmäisenä jättämään pois opetusohjelmasta. Koska oppilaan vastaanottokyky oli rajallinen, oli opetusohjelmaa pakko keventää, jottei oppilas menettäisi oppimishaluaan. Näin ollen antiikissa etenkin yläluokan piirissä kuuluttiin varsin yleisesti ”Entä kun soitto ei suju?” –ryhmään, jossa musiikin harrastus jäi sivurooliin. (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

JARI LÄMSÄ

HARRASTUSTEN JÄÄMINEN – NUORTEN LUOPUMINEN URHEILUSTA

Puheet nuorten urheiluharrastusten merkityksistä

Ihmisten puhe on merkityksellistä. Vaikka puheet ja käytännön toiminta eivät aina kohtaa, puheet toiminnasta pyrkivät joko vahvistamaan tai muuttamaan käytännön toimintaa. Suomalaisessa arkipuheessa nuorten urheiluharrastus nähdään yleensä positiivisena vastakohtana useille yhteiskunnallisille ongelmille. Urheiluharrastus pitää nuoret poissa kadulta, estää sekaantumasta huumeisiin, väkivaltaan tai rikolliseen toimintaan. Urheilun positiivisen kertomuksen mukaisesti urheiluvista nuorista kasvaa kunnan kansalaisia. Tahko Pihkalan mukaan urheilu voi olla se lusikka, jonka avulla nuoret saadaan niellemään myös vähemmän kiinnostavaa oppia, kuten yhteiskunnallisia asioita. Vaikka etenkin huippu-urheilun idealistinen kuva on monelta osin murskautunut lukuisten julkisten skandaalien myötä, uskotaan nuorisourheilun edelleen toimivan erinomaisena sosiaalistumisen väylänä.

Honkonen ja Suoranta (1999, 9–10) esittävät suomalaisessa joukkueurheilussa esiintyviksi puhetavoiksi tehovalmennus-, hauskuus-, terveys- sekä jo edellä esimerkein mainitun sosialisatiopuheen. Nämä puhetyypit kuvaavat, rajaavat sekä arvottavat nuorten urheilutoiminnan luonnetta. Ne voivat olla keskenään ristiriidassa, mikä ei kuitenkaan estä samaa henkilöä käyttämästä eri puhetapoja. Tehovalmennuspuhe liittyy huippu-

urheiluun ja siinä vallitsevaan voittamista korostavaan arvomaailmaan. Tässä puheessa junioriurheilu toimii huippujen rekrytointijärjestelmänä, jossa tulevat voittajat erotellaan ynnä muista. Terveyspuheessa urheiluharrastuksen myönteiset vaikutukset niin fyysiseen kuin psyykkiseenkin terveyteen korostuvat. Urheilua markkinoidaan lääkkeenä terveysongelmiin. Nuorten osalta tämä tarkoittaa liikunnallisen ja samalla terveellisen elämäntavan omaksumista ja tulevaisuuden ongelmien välttämistä. Hauskuuspuheessa puolestaan eletään tässä ja nyt periaatteella. Ihminen on homo ludens, leikkivä ihminen.

Suomalaisessa nuorisourheilussa vallitsevia puhetapoja ovat eittämättä olleet tehovalmennus- ja sosialisatiopuheet, jotka eivät ole olleet edes kovin suuressa ristiriidassa keskenään. Menestyvä valmennus on edellyttänyt tehokasta sosialisatiota, joka puolestaan on ilmennyt hyvänä kurina, säntillisenä toimintana sekä tottelevaisuutena. Nämä kaikki ovat ominaisuuksia, joita kilpaurheilun on nähty nuorissa edistävän. Tehovalmennuksen näkökulma ei välttämättä sulje terveys- ja hauskuusaspekteja pois urheilusta, vaan olettaa niiden sisältyvän urheiluun itsestäänselvyyksinä. Nuoret osallistuvat toimintaan vapaaehtoisesti, josta seuraa, että he siitä myös pitävät ja toiminta on hauskaa ja terveyttä edistävää.

Hauskuus- ja terveyspuhetavat ovat kuitenkin saamassa itsenäisempää asemaa nuorten urheiluharrastuksista käytävässä keskustelussa. Kilpaurheilusta on tullut eri järjestelmien välistä taistelua. Urheilu on vakavaa liiketoimintaa, jossa uusien kykyjen rekrytointi ulottuu varhaisnuoruuteen. Jako voittajiin ja häviäjiin tapahtuu pääosin jo nuoruudessa. Terveiden merkitys puolestaan kohoaa ihmisten passiivisen elämäntyylin vastapainona. Yksilölliset liikuntakokemukset ja elämykset ilman kilpailua nostavat esiin uusia liikunnan merkityksiä.

Nuorten urheiluharrastus lukuina

Urheiluseurojen merkitys nuorten urheilun järjestäjätahona on kasvanut viime vuosikymmenien aikana. Vuonna 1999 seuroissa urheilua harrasti 48 prosenttia 12–18-vuotiaista pojista ja 36

prosenttia vastaavan ikäisistä tytöistä. (Hämäläinen P., Nupponen H., Rimpelä A. & Rimpelä M. 2000, 6). Nuorten järjestökiinnittyneisyyttä tarkastelevan selvityksen mukaan 10–29 -vuotiaista nuorista 34 prosenttia oli jäsenenä urheiluseurassa. Toisaalta aktiivisten harrastajien lisäksi noin 30–40 prosenttia eri ikäluokkien nuorista haluaisi olla mukana urheiluseuratoiminnassa, mutta jostain syystä he eivät ole toiminnassa mukana. (Nuorisosiaseksperttiryhmä 1998.) Useissa tutkimuksissa on todettu nuorten urheiluseuraliikunnan olevan aktiivisinta 10–12 -vuoden vaiheilla ja harrastamisen vähenevän iän mukana (Yang 1997; Liikuntagallup 1998). Suomessa on viimeisten vuosikymmenien aikana syntynyt keskimäärin 60 000 lasta vuodessa ja lasten ja nuorten ikäluokkiin, alle 20-vuotiaisiin, kuuluu vuosittain noin miljoona suomalaista. Edellä mainittujen tutkimustulosten perusteella voidaan arvioida noin kolmasosan eli 350 000 nuoren harrastavan urheilua organisoidusti urheiluseurassa.

Urheilussa nuoruuden määritelmät ovat usein yhteydessä eri lajien fyysisiin vaatimuksiin ja niinpä 20-vuotias urheilija koetaan joissakin lajeissa jo veteraaniksi. Suomessa lasten liikunta määritellään alle 13-vuotiaiden toiminnaksi, nuorten urheilua ja liikuntaa harrastavat 13–18-vuotiaat ja sitä vanhempien osalta puhutaan aikuisten urheilusta. Ihmisen elämänkaarella organisoitu urheiluharrastus ajoittuu pääosin elämän ensimmäiseen kolmannekseen, lapsuuden ja nuoruuden vaiheeseen. Urheiluharrastus aloitetaan yleensä samoihin aikoihin koulunkäynnin aloittamisen kanssa. Merkkejä yhä nuorempien ohjautumisesta organisoidun urheilun pariin on olemassa. Seurat esimerkiksi markkinoivat liikuntaleikkikouluja jopa 3-vuotiaille lapsille tai pikemminkin lasten vanhemmille.

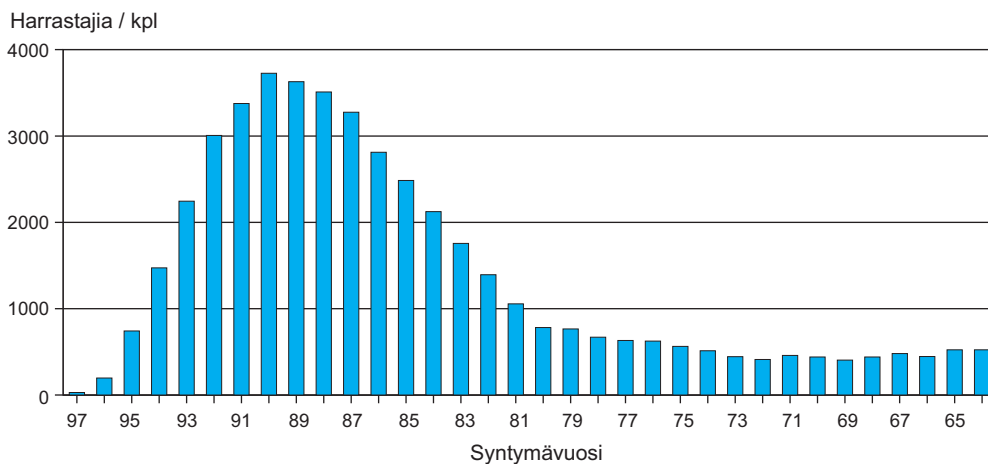
Alle 13-vuotiaiden toiminnassa korostuu harrastusten kasautuminen. Toiminta ei vielä ole kovin kilpailullista ja on mahdollisuus harrastaa useampia lajeja yhtäaikaaisesti. Esimerkiksi jääkiekon lopettamiskyselyyn vastanneista 550 nuoresta 89 prosenttia harrasti vähintään yhtä muuta lajia jääkiekon lisäksi. Enimmillään yksi pelaaja harrasti kahdeksaa eri urheilulajia (Lämsä 2000). Suomen

Liikunnan ja Urheilun liikuntagallupin (1998) mukaan urheilua seurassa harrastavista 3–18 -vuotiaista kolmasosa harrasti vain yhtä lajia. Harrastusten kasautumista seuraa luonnollisesti harrastusten jäämisen vaihe. 13–19-vuotiaitten ikäluokissa urheilun jatkuminen ei enää ole itsestäänselvyys. Useimmissa lajeissa kilpailijoita on 20-vuotiaana vain murto-osa 10–12-vuotiaiden ikäluokkiin verrattuna.

Harrastuksen loppuminen järjestelmän näkökulmasta

Organisoidussa urheilussa nuori kohtaa aina tietyn järjestelmän. Urheilujärjestelmän näkökulmasta yksittäisten urheilijoiden harrastukset, kokemukset ja tapahtumat muuttuvat usein numeraaliseksi faktaksi, jonka avulla voidaan esimerkiksi todistella toiminnan merkittävyyttä tai vaatia yhteiskunnalta lisää resursseja. Nuorten urheiluharrastuksen yhteiskunnallistuminen näkyy esimerkiksi lisenssin luonteen muuttumisena. Aikaisemmin lisenssi eli kilpailulupa hankittiin lähinnä kansallisen tason kilpailuihin osallistuttaessa. Nykyään lajiliitot markkinoivat lisenssejä monille eri kohderyhmille mukaan lukien nuoret harrasteliikkujat. Ei riitä, että nuori hankkii seuran jäsenkortin. Lisäksi on hankittava lisenssi, josta näytetään muodostuvan uudentasoinen lajitoiminnan jäsenkortti. Lisenssin hankkiminen on se konkreettinen teko, joka sitoo nuoren noudattamaan urheilun sääntöjä ja toimintamalleja. Urheilija hyötyy lisenssistä kilpailuluvan lisäksi mahdollisesti lajilehdellä ja tapaturmavakuutuksella. Esimerkiksi jääkiekossa lisenssipelaajien määrä nousi 1990-luvun alun 37 000 pelaajasta aina vuosikymmenen lopun 55 000 pelaajaan.

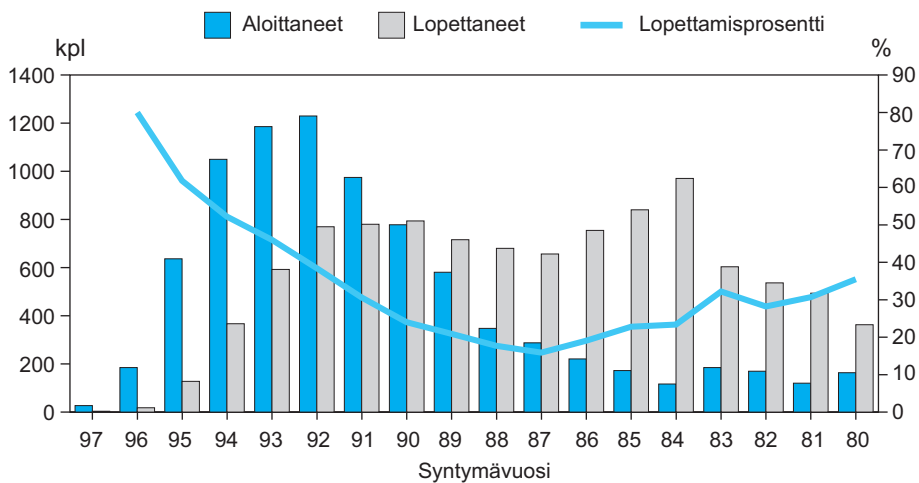
Jääkiekon lisenssiharrastajien suurimmat ikäluokat olivat 9–12 -vuotiaat, toiminnassa on noin 3 500 nuorta ikäluokkaa kohden (Kuvio 1.). Näiden ikäluokkien jälkeen harrastajien määrä laskee tasaisesti alle tuhanteen 20-vuotiaaseen jääkiekkoilijaa. Aikuisia 20–35 -vuotiaita pelaajia on noin 500 ikäluokkaa kohden. Jääkiekon harrastajien ikäjakauma ei eroa suuresti muista lajeista. Useimmissa lajeissa toiminta on keskittynyt 5. – 20. ikävuoden välille.

KUVIO 1. Jääkiekon kilpaharrastajien lukumäärä syntymävuosien mukaan. Lisenssien määrä analysoitu 31.6.2000 tilanteesta. (Lisenssitiedot: Suomen Jääkiekkoliitto / Bitti oy)

Vertaamalla kausien 1998–1999 sekä 1999–2000 lisenssitietoja keskenään voidaan tarkastella jääkiekossa tapahtuvaa nuorten harrastajien liikettä. Kauden 1998–1999 lopussa jääkiekon parissa oli 39 700 alle 19-vuotiasta harrastajaa. Näistä harrastajista 9 900 ei hankkinut lisenssiä enää seuraavalla kaudella. Lajin lopetti joka neljäs nuori. Samanaikaisesti lajin pariin tuli 9 470 uutta nuorta eli kokonaisuudessa jääkiekon nuorten harrastaja-

määrä väheni 450 nuorella. Suurimmat aloittamisikäluokat olivat 5–9-vuotiaat: jääkiekon aloitti yli tuhat lasta (Ks. Kuvio 2.). Jääkiekkoharrastuksen lopettaminen puolestaan jakaantuu pidemmälle ikäjaksolle. Ikäluokissa 15–17 oli kaikissa yli 500 lopettanutta nuorta. Harrastajamääriin suhteutettuna jääkiekon lopettamisprosentit muodostavat ylöspäin aukeavan paraabelin. Suurimmat lopettamisprosentit, 30–70 prosenttia,

KUVIO 2. Kaudella 1999–2000 aloittaneiden sekä kauden 1998–1999 jälkeen lopettaneiden nuorten jääkiekkolijoiden lukumäärät syntymävuosittain sekä lopettaneiden suhteellinen osuus ikäluokan harrastajista. (Lisenssitiedot: Suomen Jääkiekkoliitto / Bitti oy)

olivat alle 10-vuotiaiden ikäluokissa. Alhaisimmat, noin 20 prosenttia, 11–13-vuotiaissa, jonka jälkeen lopettaneiden suhteellinen osuus kasvoi tasaisesti aina 19–20-vuotiaisiin saakka. 20-vuotiaiden ikäluokassa lopettaneita oli 35 prosenttia.

Jääkiekossa, kuten muissakin urheilulajeissa, nuorten alle 10-vuotiaiden suuri vaihtuvuus harrastajamäärissä viittaa lajikoelijoitten suureen määrään. Ainakin aikuisten mielestä on hyvä, kun nuoret hankkivat kokemuksia ja taitoja monista eri lajeista nuorena. Jääkiekossa harrastajalisenssi on jopa 3–4-vuotiaalla lapsilla. Kun harrastus on todennäköisesti hyvin ohjattua ja organisoitua, nousee kynnys jääkiekon aloittamisesta myöhemmässä iässä suureksi, mikä näkyy aloittajien määrän voimakkaana laskuna 8–9-vuotiaiden ikäluokkien jälkeen. 10–15 ikävuoden välillä lopettaneiden suhteellinen osuus on alhaisimmillaan, vaikka lopettaneita onkin selvästi enemmän aloittajia. Tässä vaiheessa jääkiekko on vielä harrastus, jossa moni nuori löytää oman tasoista toimintaa. Kilpa- ja huippu-urheilun karsintajärjestelmä näkyy 15–16 ikävuoden kohdalla, jolloin lahjakaimmat valitaan lajiliittojohtoiseen valmennukseen ja hyvät pelaajat siirtyvät SM-liigaseurojen juniorijoukkueisiin. Samanaikaisesti useissa seuroissa karsitaan ikäluokkien joukkueiden määrää. Harrastajat vähenevät, mutta samalla myös harrastusmahdollisuudet kapenevat.

Nuorten urheiluharrastuksen lopettaminen herättää myös monenlaisia kysymyksiä. Tahko Pihkalan lusikkavertaukseen viitaten voimme kysyä, ehtiikö nuori nauttia urheilun tarjoamia yhteiskunnallisia eväitä riittävästi, jos harrastus loppuu jo 13–16-vuoden iässä. Toisaalta voidaan kysyä sitä, että jos urheilu kerran on niin hauskaa toimintaa, niin miksi joka vuosi noin kolmasosa eri lajien nuorista kilpaharrastajista, alle 20-vuotiaista, lopettaa harrastuksensa. Löytyykö selitys nuorten urheilun lopettamiseen nuorista itsestään vai urheilujärjestelmän joustamattomuudesta?

Selityksiä ja tulkintoja urheiluharrastuksen lopettamisesta

Jokainen, joka organisoidun urheilun aloittaa, myös sen joskus lopettaa. Ongelma nuorten ur-

heilun lopettamisesta syntyi kuitenkin kansainvälisesti 1970-luvun alkupuolella, jolloin Pohjois-Amerikassa tehtiin alan pioneeritutkimuksia (Orlick 1973; Sapp & Haubenstricker 1978). Tutkimusten tulokset, joiden mukaan jopa 60 prosenttia nuorista lopetti urheilun kauden aikana tai välittömästi sen jälkeen, nostivat nuorten urheiluharrastuksen myös yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi. Lopettamisen nähtiin johtuvan pääasiassa liiallisesta kilpailusta, voittamisen yliarvostuksesta ja valmennuksellisista puutteista (Gould 1987, 62). Pioneerivaiheen jälkeen tehdyt tutkimukset nuorten urheiluharrastuksen lopettamisesta ovat pääosin eriytyneet eri tieteenalojen tutkimuksiksi. Tällöin lopettamista on käsitelty yksilökeskeisesti psykologian näkökulmasta, urheilujärjestelmän ongelmana sosiologian lähtökohdista käsin tai osana ihmisen biologista kehitystä ja kasvua. Nuorten urheiluharrastusten lopettamiselle löytyy hyvin harvoin selvää yksittäistä syytä. Lopettaminen on pikemminkin monen tekijän summa. Laadullisten menetelmien avulla naisjalkapalloilijoiden lopettamista tutkinut Virtanen (1999, 57) toteaaakin: “Tutkimus osoitti, että jokaisella pelaajalla on aina oma, lukuisten tausta- ja tilannetekijöiden muuttujien muovaama yksilöllinen lopettamistarinaansa, jossa eri tekijät vaikuttavat saumattomasti toinen toisiinsa.” Yrityksiä erilaisten urheiluharrastuksen lopettamista selittävien mallien rakentamiseksi on tehty, mutta niiden useimmiten niiden selitysvoima on jäänyt pieneksi tai mallit ovat kaatuneet omaan mahdottomuuteen.

Merkittävän ongelman urheiluharrastusten lopettamista käsittelevien tutkimusten vertailuun aiheuttaa lopettaneiden urheilijoiden luokittelun puuttuminen tai sen moninaisuus (Patriksson 1988). Useat tutkimukset eivät erota urheilujärjestelmän sisällä tapahtuvaa liikettä varsinaisesta lopettamisesta. Yksittäisen urheiluharrastuksen lopettaminen ei välttämättä tarkoita koko liikunnan lopettamista, vaan useimmiten lajin vaihtamista tai yhden monista lajeista lopettamista. Harrastuneisuus urheilua kohtaan säilyy, mutta harrastuksen kohde muuttuu. Kun urheilun lopettamista tarkastellaan yhden urheilulajin näkökul-

masta, ovat tulokset varsin dramaattisia. Suomessa esimerkiksi judossa, nyrkkeilyssä, voimistelussa ja sulkapallossa yli 40 prosenttia lajien kilpaharrastajista lopetti lajin kauden aikana. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös muualla Euroopassa (Augustini & Trabal 1999). Toisenlaisen näkökulman lopettamiseen tarjoavat pitkäaikaistutkimukset. Ruotsalaisessa usean lajin seurantatutkimuksessa 79 prosenttia aloittaneista nuorista oli mukana toiminnassa yhtäjaksoisesti koko 18 kuukauden seurantajakson ajan. Lopettaneista osa palasi urheilun pariin, niin että 18 kuukauden jälkeen mukana oli 87 prosenttia aloittaneista (Patricksson 1988).

Seuraavaksi urheiluharrastuksen lopettamista käsitellään kahdesta eri lähtökohdasta. Ensimmäiseksi tarkastellaan lopettamista nuoren lähtökohdista osana kasvua ja kehitystä sekä kavereiden ja vanhempien rooli nuoren harrastuksissa ja niiden lopettamisessa. Toisessa lähtökohdassa keskitytään lopettamiseen yksilön ja järjestelmän ristiriitana sekä kilpailu-urheilun ja harrastamisen yhteensovittamisen ongelmana.

Harrastuksen jääminen osana nuoren aikuisuuteen kasvamista

Jos nuoruus käsitetään lapsuuden ja aikuisuuden välissä olevana kehitysjaksona, jolloin nuori muodostaa identiteettiään sekä kasvaa sisälle yhteiskunnan eri elämäalueille, niin urheiluharrastus voidaan nähdä eräänlaisena välittäjänä lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Lasten omaehtoinen liikuminen ja kisailu muuttuu urheiluseurassa aikuisten ohjaamaksi ja sääntelemäksi toiminnaksi, jolla on muitakin tavoitteita pelkän fyysisen aktiivisuuden lisäksi. Suurimmalle osalle nuorista urheiluharrastus jää, kuihtuu tai häviää ajan ja motivaation puutteessa. Suurta draamaa tähän luopumisprosessiin tuskin liittyy. Vaikka esimerkiksi jääkiekon lopettaneista nuorista puolet olisi halunnut jatkaa harrastustaan edelleen, olivat he kuitenkin erittäin tyytyväisiä urheiluharrastuksen tarjoamiin kokemuksiin ja elämän eväisiin.

Urheiluharrastuksesta luopumisella voidaan nähdä aikuistumisen kannalta monia merkityksiä. Positiivisesti ajateltuna harrastusten jääminen

merkitsee kehitystä nuoren elämässä. Leikki ja urheilu loppuu, nuori siirtää kiinnostustaan tärkeämmille elämän osa-alueille. Tämä tulkinta voidaan tehdä useimmista nuorten urheiluharrastusten lopettamista käsittelevistä tutkimuksista. Ajankäyttö on yleisin vastaus, kun nuorilta kysytään syitä urheiluharrastuksen lopettamiseen. Koulu, muut harrastukset tai kaverit ajavan urheiluharrastuksen edelle. Sosiaalisen vaihdon teoria (Smith 1986) käsittelee urheilun lopettamista prosessina, jossa nuori koko ajan arvioi urheilusta saatuja hyötyjä ja siihen uhrattuja resursseja sekä vertaa urheilua muihin mahdollisiin harrastuksiin. Harrastuksen jatkuvuuden ja järkevyyden pohdiskelu on jatkuva prosessi. Ajankäytöstä johtuvat lopettamisajatuksukset merkitsevät itse asiassa urheilun merkityksen arviointia; mitä harrastus minulle antaa? Kuinka paljon joudun harrastuksen eteen panostamaan? Onko tässä yleensä mitään järkeä?

Nuoruus on myös kriisien aikaa. Nuori urheilun lopettaja on iässä, jossa hän käy läpi suuria fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia muutoksia elämässään. Oman murroksensa lisäksi nuori kohtaa elämässään monenlaisen vaatimustason nousun. Lapsesta tulee yhtäkkiä pikkuaikuisen. Nuori, jota ei vielä samaisteta aikuisten maailmaan, mutta häntä ei myöskään käsitellä lapsena. Koulutusjärjestelmä alkaa korostaa nuoren omaa vastuuta omasta elämästään sekä suunnitelmia tulevaisuudesta. Koulutusvalinnat siirtävät nuoria yhä useammin pois kotiseudulta, jolloin perhe- ja sukulaissuhteet muuttuvat ja etäännyvät helpommin kuin ennen. Itsenäistyminen vaatii aikaa ja panostusta.

Vaikka jatkuvat muutokset kuuluvat nuoren elämää, on urheiluharrastus osa nuoren identiteettiä ja poistuminen urheilijan roolista ei välttämättä suju kivuttomasti. Helen Ebaughin (1988, 5–6) mukaan roolista poistumisessa on kolme ominaisuutta, jotka erottavat sen muista muutosprosesseista: henkilön aikaisempi rooli on muokannut hänen identiteettiään ja tulee myös siinä aina säilymään, ympäröivä yhteiskunta ei helposti luovu yksilön aikaisemmasta identiteetistä ja roolista luopuminen vaikuttaa myös henkilön lähipiiriin ih-

miisiin. Tästä syystä ex-urheilijan rooli on merkittävä. Se, että on ollut jossakin roolissa, josta on luopunut, merkitsee, että sosiaalistumisprosessin lisäksi on käynyt läpi myös päinvastaisen prosessin. On oppinut elämään ilman urheiluharrastusta.

Perheen tuki vai kaverien vaikutus?

Nuoren tärkeimmän lähipiirin muodostavat perhe sekä kaverit. Vaikka usein korostetaan vanhempien roolia urheiluharrastuksen aloittamisessa, kokevat esimerkiksi jääkiekonpelaajat itse kavereiden roolin aloittamiseen merkittävämmäksi kuin vanhempien roolin. Todennäköisesti ensimmäisen aloite tai idea harrastuksen aloittamiseen tulee kaveripiiristä, jonka jälkeen vahvistusta ja lupaa haetaan vanhemmilta. Käytännön järjestelyissä vanhemmilla on erittäin ratkaiseva rooli. Varsinkin kaupungeissa harrastuksiin kuljetukset vaativat lähes aina jonkinlaisia kuljetusjärjestelyjä. Vaikka nuorten itsensä mielestä vanhemmilla on useimmiten kannustava asenne harrastusta kohtaan, voidaan 9–12-vuotiaiden jääkiekkoharrastuksen lopettaneiden nuorten vanhempien kommentista arvioida, että osalle vanhemmista harrastus on ehkä kovempi ponnistus kuin heidän lapsilleen. Lapset eivät todennäköisesti huomioi esimerkiksi harjoitusmatkoihin käytettyä aikaa niin tarkasti kuin aikuiset. Lisäksi useamman kuin yhden lapsen harrastusten yhdistäminen on käytännössä erittäin vaikeaa. ”Välillä tuntui, että on kuin kuljetusliike, kun yritti järjestellä kuljetuksia treeneihin ja perheessä kaksi pelasi ja on yksi ajokortti. Olin vielä joukkueenjohtaja niin aina piti olla paikalla.” Tämä erään nuoren vanhemman kommentti tiivistää asian. Pieni osa vanhemmista ilmoitti vaikuttaneensa lapsen jääkiekkoharrastuksen lopettamiseen, mutta muutama vastaaja pohitti asiaa myös niin, että oli saattanut epäsuorasti vaikuttaa lopettamiseen esimerkiksi puhumalla harrastuksen rasittavuudesta koko perheelle tai harrastuksen kalleudesta.

Arkipuheessa yli-innokkaat vanhemmat nähdään yleensä lasten ja nuorten urheiluharrastusten suurimpina uhkatekijöinä. Nuorten jääkiekkopelaajien mielipiteissä häiritsevien vanhempien

osuus ei kuitenkaan ollut kovin merkittävä. Tosin yksikin yli-innokas voi hyvinkin pilata koko joukkueen toiminnan. Toisaalta huutaminen sekä raju kannustaminen voi olla huippu-urheilusta opittu tapa, jota paheksutaan, mutta käytännössä hyväksytään myös nuorten urheilussa. Kilpaurheilu tarjoaakin loistavat mahdollisuudet markkinatalouden menestyjille opettaa kilpailun lakeja ja voittamisen keinoja myös omille lapsilleen.

Monien yhteiskunnallisten muutosten seurauksena suomalaisten nuorten kasvatus tuntuu olevan hakoteillä. Perinteinen perhemalli on saanut rinnalleen erilaisia uusioperheitä sekä sinkkukulttuuria. Kasvatus tuntuu siirtyvän kodista kadulle, jolloin kaveripiirin merkitys kasvaa vanhempien merkityksen pienentyessä. Urheiluharrastus voi toisaalta olla perhettä yhdistävä ja työllistävä tekijä, jonka avulla vanhemmat säilyttävät kontaktin lapseen ja samalla kontrolloivat kaveripiirin vaikutusta. Nuoret itse kokevat kavereiden merkityksen urheiluharrastuksessa suureksi. Muutto työn tai opiskelun perässä toiselle paikkakunnalle, oman joukkueen hajoaminen tai siirtyminen aikuisten sarjaan vaikutti voimakkaasti lopettamispäätökseen. Esimerkiksi naisjalkapalloilijoiden osalta joukkueen hajoaminen rikkoi myös yksilöiden harrastusmotivaation (Virtanen 1999, 60).

Nuorten urheiluharrastuksen lopettaminen yksilön ja järjestelmän ristiriitana

Nuorten omien kriisien lisäksi urheiluun harrastuksena liittyy konflikteja muiden kentällä toimivien henkilöiden ja järjestelmän välillä. Jos urheilujärjestelmä käsitetään yksinkertaisesti urheilussa toimivien henkilöiden (urheilija, valmentaja, huoltaja, tuomari, johtaja...) sekä erilaisten instituutioiden (seura, lajiliitto, valmennuskeskus...) muodostamaksi kokonaisuudeksi, jolla on omat säännöt ja normit, niin nuoren törmäminen tähän järjestelmää voi tapahtua monella tavalla ja tasolla.

Lopettamistutkimusten valossa yleisin törmäyksen kohde on etenkin joukkueurheilussa valmentaja. Peliajan vähyys, vilttiketjussa istuminen, joukkueen tai yksilön huono menestys johtavat

todennäköisesti vähitellen myös valmennusmetodien ja itse valmentajan arvosteluun etenkin poikien kohdalla (Lämsä 2000; Kilpeläinen & Laine 1991). Jääkiekossa erityisesti 14–15-vuotiaat nuoret kokivat valmentajan huonouden yhdeksi merkittävimmäksi lopettamissyiksi. Lähes 40 % lopettaneista oli sitä mieltä, että valmentajan huonous vaikutti omaan lopettamiseen. Toisaalta strukturoidut kyselyt juurruttavat useimmat tutkimukset vain asettamaan erilaiset lopettamisen syyt rankingjärjestykseen lainkaan näitä syitä tai niiden laajempia yhteyksiä ja merkityksiä pohtimatta. Huono joukkuehenki, kiusaaminen tai muut ihmisten väliset ristiriidat henkilöityvät helposti valmentajaan.

Urheilu organisoituna harrastuksena ei ole pelkkää liikunnallista toimintaa. Valta, vastuu ja lasten sekä nuorten urheiluharrastuksen käytännön toteutus ovat kuitenkin aikuisten hallussa. Etenkin kilpaurheilussa nuoret törmäävät vankkaan perinteeseen, aikuisten laatimiin sääntöihin ja toimintamalleihin. Nuorten perinteistä vapaa, tuore ote asioihin ei välttämättä saa vastakaikua satavuotisen perinteen omaavassa urheiluliikkeessä. Valmiiksi ajatellut roolimallit eivät edistä luovuutta, vaan pyrkivät normittamaan käyttäytymistä. Lumilautailu, sähly, skeittailu sekä erilaiset Extreme -lajit ovat nuorten vaihtoehtoisia valintoja. Erot nuorisajohtoisten lajien ja urheilun välillä ovat selkeät: nuorisolajeissa kontrolli toiminnasta on osanottajien hallussa, nuoret määrittelevät itseään toiminnan kautta yksilöllisesti sekä toiminnassa korostuu enemmän toisten auttaminen kuin kilpailu (Beal 1999).

Kilpailun ongelmat

Termi “drop out”, joka on jalkapallopiireissä suomennettu pelistä putoamiseksi, tarkoittaa nuoren ennen aikaista urheiluharrastuksen lopettamista. Harrastus siis jää kesken. Voidaan kuitenkin väittää, että puhtaasti huippu-urheilun logiikan mukaan drop out on olennainen osa kilpa- ja huippu-urheilua. Järjestelmä on luotu voittajia varten. Vähemmän hyviä pistesijojen ulkopuolisia urheilijoita tarvitaan kyllä sparraajiksi, mutta muuta roolia heille ei ole varattu.

Yksilön aseman vahvistuminen on muuttanut myös nuorten roolia urheilutoiminnassa. Objektista on tullut subjekti. Suuntaus näkyy myös liikuntapsykologisten lopettamistutkimusten suosiota. Koetun pätevyiden teorioiden mukaan urheiluun kiintyminen on selitettävissä urheilusta saatavalla pätevyydellä ja tyydytyksellä. Lopettaminen voidaan selittää näiden puuttumisella urheilussa. Menestysorientaatioteorian (Ewing 1981, Roberts 1984) mukaan yksilö etsii pätevyyttä ja tyytyväisyyttä urheilusta kolmella eri tavalla: kilpailun kautta, omien kykyjen kautta sekä muiden arvostuksen kautta. Ewingin (1981) tutkimustulosten mukaan urheilussa jatkavat olivat enemmän muiden arvostusta etsiviä, kun taas lopettajat korostivat enemmän omien kykyjen merkitystä. 1990-luvun psykologisten tutkimusten tulokset urheilun lopettamisesta ja urheiluharrastuksen pysyvyydestä ovat viitanneet siihen, että oppimista korostava ilmapiiri pystyy parhaiten säilyttämään nuorten motivaation urheiluharrastusten suhteen (Burton 1992, Liukkonen 1998).

Kompetenssimotivaatio-teorian mukaan onnistuneet vaativat suoritukset toimivat sisäisen mielihyvän ja tehokkuuden tunteiden lähteinä sekä samalla säilyttävät tai kasvattavat motivaatiota, jota tarvitaan yhä vaativampien taitojen saavuttamiseksi (Harter 1978). Urheilun lopettaminen johtuu siitä, että yksilöt kokevat ovat kompetenssinsa riittämättömiksi, eivätkä näin kykene tyydyttäviin suorituksiin. Teorian selityspotentiaalia on pidetty suurimpana nuorilla harrastajilla, sillä myös omia taitoja ja pätevyyttä korkealle arvioivat nuoret lopettavat urheilun.

Kilpaurheiluharrastuksissa vaatimustaso nousee, kun menestymisen edellytyksenä on jatkuva kehitys. Lahjakkaan nuoren urheilijan urheiluran ennen aikaiseen lopettamiseen liittyy myös burn out –ilmiö. Psykologisen käsityksen mukaan burn out on seurausta pitkäaikaisesta stressistä, joka johtaa tilanteeseen, jossa urheilijat tuntevat että heihin kohdistetut odotukset ylittävät heidän resurssinsa. Suurimassa riskiryhmässä ovat todennäköisesti huipulle pyrkivät sosiaalisen arvostuksen etsijät, joilla on puutteita oman itsensä

arvostuksessa ja joiden motivaatio kokee jatkuvia kolauksia esimerkiksi kasvavan harjoitusrasituksen, vähäisten palkkioiden, itseluottamuksen menetyksen, loukkaantumisten muodossa. Burn out on julkisuudessa ollut esillä vain muutamien lapsitähtien uran katkeamisen yhteydessä. Ilmiötä on käsitelty nuoren henkilökohtaisena epäonnistumisena. Burn out –ilmiön juuret urheilussa voivat perustua myös huippu-urheilun sosiaalisiin rakenteisiin. Jos stressitilanteet urheilussa nähdään vain nuorten henkilökohtaisina ongelmina, on mahdollista, että nuoret ajautuvat oman elämänsä sivustakatsojiksi. He menettävät otteen omasta elämästään, josta huolehtivat vain eri alojen asian tuntijat (Coakley 1992).

Kolme tyyppiä urheiluharrastuksen lopettamiseen

Artikkelin alussa esitettyjen nuorisourheilun puhemallien sekä lopettamisen teemojen pohjalta voidaan muodostaa kolme erilaista urheiluharrastuksen lopettajatyyppejä.

Ensimmäinen tyyppi on kokeilija. Kyseessä on henkilö, joka hakee liikunnasta ja urheilusta elämyksiä, tässä ja nyt -kokemuksia. Toiminta liittyy lähinnä hauskuuspuhetavan malliin. Nuoren harrastuneisuus liikuntaa kohtaan on suuri, mutta tämä harrastuneisuus ei selvästi kiinnity yhteen harrastukseen, vaan nuori kokeilee, vaihtaa, kulluttaa ja heittää harrastuksia sanan mukaisesti rosikkiin niihin kyllästyttyään. Liikunnasta ja urheilusta on tullut osa nuorisokulttuuria, nuorten muotia. Äärimmillään liikunnan harrastusta voidaan vaihtaa kuin televisiokanavaa – nopeasti ja ajattelematta. Perinteinen urheiluseuratoiminta ja kokeilija -tyyppi eivät välttämättä kohtaa parhaalla mahdollisella tavalla. Jäsenyys velvoittaa kokeilijaa liikaa. Lisäksi urheiluseuratoiminta edustaa aikuisten maailmaa, jossa nuorten omat ratkaisumahdollisuudet ovat rajatut.

Toinen mahdollinen harrastajatyyppeä on sitoutunut nuori. Hän on lähinnä sosialisatiopuheen mukainen nuori. Hän on harrastanut kyseistä lajia tai läheisiä urheilumuotoja jo useita vuosia. Urheiluharrastus on osa hänen identiteettiään. Hän ei lajissa ole välttämättä lahjakas, mutta mo-

tiivä harrastusta kohtaan on olemassa. Hän on sisäistänyt urheilun toimintatavat eikä kyseenalaista niitä. Ongelmana hänen kohdallaan ovat niin henkilökohtainen elämänhallinta kuin harrastusten vaatimustaso. Oma elämä ei vielä ole asettunut kohdalleen. Eteen tulee jatkuvasti valintatilanteita ja nämä tilanteet vaikuttavat koko elämään. Esimerkiksi koulu tuo mukanaan pakon ratkaista, mihin alkaa elämässä suuntautua: missä koulussa aloittaa, mitä valinnaisaineita kannattaa ottaa, orientoituako matemaattisesti, musiikki- vai urheilupainotteisesti ja mitä tehdä peruskoulun jälkeen. Jokainen valintatilanne johtaa uuteen valintatilanteeseen. Nykyään ei enää juuri ole sellaista prosesseja ja perinteitä, jotka välittäisivät siirtymistä elämänvaiheesta toiseen ja varmistaisivat nuoren kehityksen jatkuvuuden (Jokinen 1996, 26–30). Esimerkiksi koulutuksessa vaihtoehtoja on tarjolla jatkuvasti kasvava määrä, mutta kuka osaa päättää; mikä vaihtoehtoista on paras, sopivin tai mahdollistaa kolmen vuoden päästä hyvät työ- tai jatko-opintomahdollisuudet. Nuori joutuu menemään siirtymisistä läpi omin avuin. Neuvoja voi aina kysellä, mutta vastuu on loppujen lopuksi kuitenkin nuoren itsensä. Nuori arvioi jatkuvasti urheilusta satuja hyötyjä ja vertailee niitä muualta mahdollisesti irtoaviin hyötyihin. Arviointi ei kuitenkaan tapahdu tässä ja nyt –periaatteella, vaan nuori huomioi myös aikaisemat kokemukset.

Kilpaurheilu muodostaa olennaisen vaihtoehdon liikuntaharrastuksessa. Onko minussa aineista urheilijaksi, vai haluanko vain liikkua säännöllisesti hyvässä kaveriporukassa? Lajista riippuen ratkaisu on tehtävä yleensä yläasteen aikana eli samalla kun nuori miettii myös koulutusratkaisuja. Huippu-urheilu järjestelmänä antaa kyllä osallistuvalla nuorelle selviä merkkejä siitä, kannattaako urheilu-uraan panostaa täysillä vai tyytyä harrasteluun. Valitettavan usein harrastelu johtaa vain niukkoihin mahdollisuuksiin ja vähitellen harrastuksen unohtamiseen.

Kolmatta tyyppiä voidaan kutsua urheilussa menestyneeksi nuoreksi. Hän edustaa tehovalmennuspuhetta. Nuori urheilija on panostanut harrastukseensa niin paljon, että toiminnassa on

ollut selkeät tavoitteet, suunnitelmat ja keinot niiden saavuttamiseksi. Useat henkilöt ja organisaatiot ovat uskoneet hänen kykyihinsä ja tukeneet hänen valintaansa. Urahoukuttelun puolella urheilun keinot ovat laajentuneet voimakkaasti. Nuorten ja lahjakkaiden urheilijoiden kohdalla esimerkiksi koulutusjärjestelmät joustavat niin, että kahden uran yhteensovittaminen on mahdollista. Huippu-urheiluun kuuluva julkisuus ja tähteyus luo innostusta, vaikka realiteetit menestyksekkääseen huippu-urheilijan uraan ovat pieniä. Urheilu on myös erittäin riskialtis uravalinta. Menestystä tarjotaan jo useissa nuorten eri ikäluokissa. Menestys tai vahva halu menestyä sitoo nuorta voimakkaasti urheiluun. Jos nuoren potentiaalinen ulosmittaus aloitetaan jo murrosiässä, kasvavat paineet väistämättä jatkuvasti. Tehoalumnuspuheen mukaisesti huippu-urheilu pannaistaa vain lahjakkaisiin, mutta myös lahjakkaista pitää seuloa varsinaiset huiput esiin. Helppoa urheilu-uran lopettaminen ei ole tilanteessa, jossa urheiluun on panostettu enemmän kuin muihin elämän osa-alueisiin, mutta panostuksesta huolimatta urheilu ei ole auttanut ratkaisemaan koko elämää.

Lähteet

- Augustini M. & Trabal P. (1999). A Case Study of Withdrawal from French Boxing. *International Review for the Sociology of Sport*, 1999, 34 (1), p. 69–74.
- Burton D. (1992). Why Young wrestlers “hang up” their singlet: An exploratory investigation comparing two models of sport attrition. *Journal of Sport Behavior*, 1992, 15 (3), p. 209–237.
- Coakley J. (1992). Burnout Among Adolescent Athletes: A Personal Failure or Social Problem? *Sociology of Sport Journal*, 1992, 9, p. 271–285.
- Ebaugh, H. (1988). *Becoming an ex: The process of role exit*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ewing, M. (1981) Achievement orientations and sport behavior of males and females. Quoted in Gould, D. Understanding Attrition in Children’s sport. In D. Gould & M. Weiss (eds.) (1987) *Advances in Pediatric Sport Sciences*. Volume Two. Behavioral Issues. Champaign, Illinois: Human Kinetics, p. 61–85.
- Gould D. (1987). Understanding Attrition in Children’s Sport. In Gould D. & Weiss M.R. (eds.) *Advances in Pediatric Sport Sciences* (vol. 11). Champaign, Il: Human Kinetics, pp. 61–85.
- Harter S. (1978). Effectance motivation reconsidered: toward a developmental model. *Human Development* 1978: 21. p. 34–64.
- Honkonen R. & Suoranta J. (1999) Junioriurheilun monet totuudet. Teoksessa R. Honkonen & J. Suoranta (1999) *Höntsyä vai tehovalmennusta? Kirjoituksia joukkueurheilun junioritoiminnasta*. Tampereen yliopistopaino; Tampere.
- Hämäläinen P., Nupponen H., Rimpelä A. & Rimpelä M. (2000). Nuorten terveystapatutkimus: Nuorten liikunnan harrastaminen 1977–1999. *Liikunta & Tiede*. 6/2000, s. 4–11.
- Jokinen, K. (1996). Kasvaminen ja oppiminen traditioiden jälkeen. Teoksessa L. Suurpää & P. Aaltojärvi (toim.). *Näin Nuoret – Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura; Helsinki, s. 23–50.
- Kilpeläinen V. & Laine P. (1991). Nuorten jalkapalloilijoiden ja uimareiden poisjättäytyminen lajiensa parista. *Liikuntakasvatuksen pro gradu -tutkielma*. Liikuntakasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Liukkonen, J. (1998). *Enjoyment in Youth Sports: A Goal Perspectives approach*. LIKES – Research Reports on Sport and Health 114. Jyväskylä.
- Lämsä, J. (2000). Nuoren jääkiekkoilijan uran aloittaminen ja lopettaminen. *Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus*. Jyväskylä. Julkaisematon lähde.
- Nuorisosiain neuvottelukunta (1998). *Nuorten järjestökiinnittynöisyys*. Yhteenvetoraportti 1998. Helsinki: Opetusministeriö. Nuoran julkaisu ja 5.
- Orlick T. (1973). The Athletic Dropout – A high price of efficiency. *Canadian association for Health, Physical Education and Recreation Journal* 41 (2), 21–27.
- Patriksson G. (1988). Theoretical and empirical analyses of drop-outs from youth sport in Sweden. *Scandinavian Journal of Sports Sciences*, 1988, 10 (1), p. 29–37.
- Roberts, G. (1984). Toward a new theory of motivation in sport: The role of perceived ability. In J.M. Silva & R.S. Weinberg (Eds.) *Psychological Foundations of Sport*. Champaign, Illinois: Human Kinetics, p. 214–228.
- Sapp, M. & Haubenstricker, J. (1978). Motivation for joining and reasons for not continuing in youth sport programs in Michigan. Paper presented at the meeting of the American alliance for health, Physical Education, recreation and Dance. Kansas City.
- Stebbins, R.A. (1982). Serious leisure: A conceptual statement. *Pacific Sociological Review*, 25, 251–272.

- Suomen Liikunta ja Urheilu. (1998). Liikuntagallup 1997–98; Lasten ja nuorten liikuntatutkimus. SLU-julkaisusarja 2/98.
- Virtanen S. (1999). Dropout –ilmiö naisjalkapalloilussa: Tapaustutkimus nuorten naisjalkapalloilijoiden lopettamiseen vaikuttavista tekijöistä. Liikuntasosio-

logian pro gradu –tutkielma. Liikunnan sosiaali-tieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

- Yang X.A. (1997). Multidisciplinary analysis of physical activity, sport participation and dropping out among young Finns – a 12 –year follow –up study. Jyväskylä: LIKES.

Kukka Tast

LUOPUMINEN URHEILUSTA SUOSITUKSENA

Antiikin roomalaisilla ei ollut samanlaista intohimoa urheilemiseen kuin kreikkalaisilla. Roomalaisille ”urheilu” ei merkinnyt olympialaisia, vaan gladiaattoritaisteluja ja hevoskilpa-ajoja. Myös urheilun kuten musiikin suhteen yläluokan roomalaiset olivat yleisiä, eivät suorittajia. Roomalaiskoulujen opetusohjelmiin sisältyi liikuntaa, mutta ruumiin harjoittamisesta ei saanut tehdä itsetarkoitusta. Roomalaisen koulutuksen tarkoituksena oli tuottaa forumille sarja taidokkaita puhujia. Kaiken opetuksen tuli palvella tätä päämäärää. Siten myös liikunnanopetuksen tuli edistää puhetaitoa: puhujien liikkeitä muokattiin sopiviksi kiinnittämällä huomiota mm. käsien ja jalkojen käyttöön. Koulutusauktori Quintilianuksen mielestä fyysisen

harjoituksen ei kuitenkaan tullut jatkua poikavuotia pidemmälle eikä poikienkaan ollut suotavaa kuluttaa liikaa aikaa liikkumiseen. Siten urheiluharrastuksen jääminen pois nuoruusiässä ei ollut antiikin ajattelijoille ongelma, vaan suositus. Sama piirre näkyy myös Plutarkhoksen elämäkertoissa: tulevat suurmiehet eivät viettäneet vapaa-aikaa ikätovereidensa seurassa, vaan omistautuivat puhe-aidon harjoittamiseen. Niinpä nykyisiä ”drop out” –ilmiön uhreja voidaankin lohduttaa sillä, että tavanomaisten harrastusten poisjättäminen nuoruusiässä on tulevan suurmiehen merkki. (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu –tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

HYVÄSTIT LAPSUUDELLE? – PÄIHTEISIIN LIITTYVÄT KULTTUURISET KÄYTÄNNÖT VARHAISNUORUUDESSA

*Kun sä tuomitset mut,
sä tuomitset itses.*

*Kun sä tuomitset mut,
sä suljet oven.*

*Sä näät, näät virheet,
sä näät ne muissa vain
ja sä syytät mua siitä
mitä sä itse teet.*

*Kun sä katsot TV:tä,
me seistään kadulla.*

*Kun sä juot lauantaina,
me juodaan myös.*

*Kun Suomi juo ja ryömiä,
emme ole ainoita.*

- Maukka & Nahkatakkit (sanat Ralf Örn) -

WHO:n kansainvälisen koululaistutkimuksen mukaan vuonna 1998 11-vuotiaista nuorista noin joka sadas poltti ja noin joka sadas joi alkoholia kerran viikossa tai useammin. Vastaavasti 13-vuotiaista tupakoi joka kymmenes ja joi joka kahdeskymmenes. 15-vuotiaista tupakoi jo useampi kuin joka neljäs ja joi joka kymmenes. Molemmat tottuukset yleistyvät voimakkaasti iän karttuessa.

Mikä tekee päihteistä nuorille niin kiehtovia,

että perusyhtälö nuoruuden ja päihteiden käytön tai ainakin niiden kokeilun yhteydestä näyttää melkein pä ajattomalta lainalaisuudelta? Artikkelini lähtökohtana on usein toistuva väite siitä, että päihteiden käyttöä “opetellessaan” nuoret “matkivat” aikuisia. Kulttuurisesta näkökulmasta teesi kääntyy yleiseksi kysymykseksi siitä, millaisiin tarkoitukseen nuoret päihteitä käyttävät, ja erityisesti, pyrkivätkö nuoret päihteillä irtiottoon lapsuudesta, sekä jos näin on, millä tavoin ja millä ehdoilla tämä tapahtuu. Lopuksi tarkastelen sitä, kuinka hyvin irtiotto lapsuudesta soveltuu kuvaamaan nykypäivän varhaisnuorten päihteiden käyttöä. Vieläkö pätee Maukka (Perusjätkä) & Nahkatakkit -yhtyeen kuvaus, jonka mukaan alkoholin käytön aloittaminen merkitsee siirtymistä aikuiseen yhtenäispäihdekulttuuriin, jossa ikäryhmiä erottaa vain juomisen konteksti.

Aikuisten keskuudessa alkoholin käyttö on niin yleistä, että sitä voidaan pitää erottamattomana osana kulttuuriamme, joten nuoruudessa tapahtuvaa juomisen opettelua voidaan pitää kulttuurisen käytännön sisäistämisenä. Erityisen selvästi tämä havaitaan humalahakuisen alkoholin käytön suosimisessa. Nuoret siis kasvavat “kostean kulttuuriin”, jonka yksi keskeinen siirtymäriitti on aikuismaisen juomatavan omaksuminen.

Myös tupakoinnilla on ajateltu olevan samanlainen tausta, mutta analogia “savuisesta kulttuurista” soveltuu huonommin kuvaamaan nyky-yhteiskunnan tupakkakulttuurista tilaa eikä savuisuus enää yhdisty suomalaisuuteen yhtä itsestään selvästi kuin alkoholin käyttö. Tietämys tupakan terveysriskeistä on levinnyt laajalle, ja nuoret saavat koulussa tietoa tupakoinnin fysiologista riippuvuutta aiheuttavasta potentiaalista jo varhain. Vaikka tupakointi on aikuisväestössä ollut tasaisessa laskussa jo jonkin aikaa, nuorten tupakointi ei toistaiseksi ole vähentynyt samassa määrin. Tosin aikuisillakin vain miesten tupakointi on vähentynyt. (Helakorpi ym. 2001.)

Tupakointia myös sanktioidaan yhä voimakkaammin. Tupakkalain mukaan tupakointi on esimerkiksi kokonaan kielletty nuorten tavallisimissa toimintaympäristöissä, myös koulujen ja päiväkotien aikuisille varatuissa tiloissa. Tosin näyt-

töä näiden sanktioiden noudattamisesta on tois-
taiseksi vähän.

Silti tupakka näyttää olevan nuorille edelleen
vetovoimainen päihde. Lähes jokainen ainakin
kokeilee sitä, esimerkiksi vuonna 1999 vähintään
yhden savukkeen polttaneiden osuus 18-vuotiaista
oli 83 prosenttia, mikä on sama osuus kuin
20 vuotta aiemmin. Vastaavasti ei-raittiita oli 92
prosenttia tämän ikäisistä eikä tämäkään osuus ole
ratkaisevasti muuttunut. (Rimpelä ym. 1999.)

Tässä keskityn etupäässä lapsuuden ja nuoruuden
vaikeasti määrittyvään rajapintaan lähinnä
sen vuoksi, että vain tätä ikävaihetta tarkastele-
malla voidaan tunnistaa niitä biologisia, psykologisia
ja sosiaalisia murrostekijöitä, jotka kehystävät
nuoren kasvua ja sen osana päihteiden käytön
omaksumista. Kulttuurimme "valtapäihteiden" -
alkoholin ja tupakan - ohella on tärkeää havaita,
että murros ei rajoitu vain näihin päihteisiin, ol-
koonkin, että kulttuurisesti näkyvimmat kamppailut
käydään juuri tällä saralla. On paradoksaalista,
että varsin vähän aitoa empiiristä tutkimusta on
tehty siitä näkökulmasta, joka aukeaa ensimmäisten
päihdekokeilujen myötä. Pääosa tutkimuksista
keskittyy ongelmakeskeisesti hieman vanhempiin
ikäryhmiin, joissa päihteiden maailma on nuorelle
jo avautunut ja joissa ensimmäiset päihteiden
liialliseen käyttöön liittyvät sosiaaliset tai
terveydelliset ongelmat alkavat esiintyä.

Kehitystä ja kamppailuja

Psykologisissa teorioissa siirtymä lapsuudesta
nuoruuteen ja siitä edelleen aikuisuuteen nähdään
tiettyjen kehitysvelvoitteiden läpikäymisenä (esimerkiksi
Erik Eriksonin, Jean Piaget'n ja Lawrence Kohlbergin
teoriat). Näitä ovat esimerkiksi moraalien kehittyminen,
sukupuoli-identiteetin luominen jne. Tässä ei ole syytä
syventyä kehitysvelvoiteteorioihin kohdistuneeseen
kritiikkiin (ks. esim. Gilligan 1982), mutta huomautettakoon,
että velvoitteiden ohella kehittyvällä nuorella on
myös runsaasti kasvuodotuksia, kuten itsenäisyyden
saavuttaminen ja yksilöllistyminen. Yksi lapsen
ensimmäisiä eronkoja suhteessa vanhempiinsa onkin
emotionaalisen etäisyyden otto. Tällöin lapsi etsii
samastumisen kohteita ensin lähiympä-

ristönsä muista aikuisista, kuten opettajista, tai
kauempaa esimerkiksi median kautta välittyvistä
idoleista, ja hieman myöhemmin esimerkiksi vertaisryhmän
piiristä löytyvistä johtajahahmoista.

Yksilöllistymisprosessi ilmenee myös kotona
käytävissä neuvotteluissa ikäsidonnoista sallitun
ja kielletyn rajoista. Päihteiden tai laajemmin nautinto-
aineiden kentällä yksi ensimmäisiä rajanvetoja
suhteessa lapsuuteen on perinteisesti liittynyt
kahvin juomisen aloittamiseen. Tosin kahvin
juominen on nuorilla tuntuvasti vähentynyt niin,
että vuoden 1997 Nuorten Terveystapatutkimuksessa
(NTTT) 12-vuotiaista enää 15 prosenttia joi
kahvia päivittäin, kun 20 vuotta aiemmin vastaava
osuus 12-vuotiaista oli 50 prosenttia. Toisaalta
kahvin "aikuismaisuus" näkyy siinä, että sen
käyttö yleistyy edelleen voimakkaasti iän myötä.
Vuonna 1997 päivittäin kahvia joi 54 prosenttia
18-vuotiaista. (NTTT -julkaisemattomia tuloksia.)

Ruokaan liittyy myös muita itsenäistymiskamppailuja,
joita muun muassa Julia Brannen työtovereineen
(1994) on kuvannut. Noin puolessa 16-vuotiaiden
brittiläisnuorten perheistä äideillä oli kyseenalaistamaton
valta päättää, mitä nuori söi. Muissa perheissä sen
sijaan ruokavalinnoista käytiin neuvotteluja, joiden
ydin oli nuorten itsemääräämisoikeus ravintoonsa ja
heidän kypsyytensä itsenäisiin, aikuismaisiin päätöksiin,
mikä puolestaan näkyi arviona nuoren vastuullisuudesta
oman ravitsemuksensa suhteen. Näiden ulottuvuuksien
mukaan nuoret jakautuivat (usein sukupuolierityneesti)
vastustajien, hemmoteltujen, eriytyneiden ja siirretyn
päättösvallan ryhmiin.

Vastustajat olivat yleensä nuoria tyttöjä, jotka
pyrkivät kukistamaan perheen ruokavallan muuttamalla
ruokavaliotaan tai kieltäytymällä yhteisestä
ateriasta. Hemmotellut, jotka usein taas olivat
poikia, saivat kyllä haluamiaan ruokia, mutta Brannenin
ym. (mt.) mukaan heidän ruoka-asemansa ei perustunut
aikuisen itsenäisen maun tunnistamiseen vaan se oli
jatkoa lapsen valikoivalle tai ronkelille maulle. Siirretyn
päättösvallan nuoret puolestaan tulivat usein perheistä,
joissa myös äiti kävi töissä, ja lapselle annettu
vastuu merkitsi vain äidin velvoitteiden noudattamista.
Nämä nuoret

eivät siis syöneet oman mielensä mukaan vaan toteuttivat ulkoa asetettua regiimiä. Ruoassaan eriytyneet nuoret sen sijaan edustivat pisimmälle itsenäistynyttä ryhmää myös muissa suhteissa perheeseen. Tämän ryhmän nuoret ennakoivat omilla valinnoillaan jo pian koittavaa taloudellista itsenäisyyttään.

Ruokavalintojen ympärillä käydään siis monitahoista kamppailua. Mutta nuorten kannalta sen hyöty performatiivisena itsenäistymisen merkitsijänä on pulmallinen sikäli, että olennaisilta osiltaan neuvottelut tapahtuvat yksityisessä perhepiirissä. Vaikka esimerkiksi kouluruokailusta kiellettyä annoksen sisällön valikoimisessa ja erilaisten ruokavalioiden noudattamisessa voi nähdä samaa itsenäistymiskamppailua, näiden keinojen käyttö julkisessa sfäärissä rajautuu sittenkin aikuisten määrittämään sosiaaliseen tilaan ja aikaan (ks. Tolonen 2001) – kouluruokailuun ja niin sanottuun viralliseen kouluun.

Päihderoolipeli ja viattomuuden retoriikka

Peter Franzkowiak (1987) on esittänyt, että päihteiden viehäytys nuorilla perustuu siihen, että ne tarjoavat kouriintuntuvan, käsillä olevan ja kulttuurisesti tehokkaan välineen oman elämäntyylin ja itsenäisten valintojen kehittämiseksi. Vaikka kulttuurisena representaationa päihteet varmasti osin nuorille edustavat tietyn aikuismaisen keskiluokkaisen elämäntavan vastustusta, päihteiden vetovoimaisuus perustuu kapinallisuuden sijasta siihen, että kyse on tavanomaisesta, kulttuurimme arkipäivässä läsnä olevasta toiminnasta. Franzkowiakin mukaan päihteet toimivat “elementteinä nuorten pyrkimyksessä tulla toimeen kehitykseen liittyvien ongelmien kanssa sekä heidän yrityksissään selvittää näistä ongelmista sosiaalisesti legitimoitulla tavalla”. Kehityopsykologiselta kannalta päihteiden lupaus käyttöä opeteltaessa on siten niiden performatiivisessa käytössä. Ensikokeilujen vaiheessa päihteet tarjoavat kentän merkittäväksi aikuisuutta eräänlaisen roolipelin puitteissa.

Päihteiden tarjoamat sosiokulttuuriset merkitykset eivät kuitenkaan tyhjenny aikuisuuden roolipeleihin vaan myöhemmin niillä voidaan tuoda esiin samoja itsenäistymispyrkimyksiä, joi-

ta kotona ruoan ympärillä käytävät neuvottelut ilmentävät. Päihteiden avulla itsenäistymistä voidaan käsitellä julkisessa sfäärissä, vertaisryhmän piirissä. Olennaista on, että tässä vaiheessa, joka Suomessa asemoituu tyypillisesti 13–16-vuoden ikään, nuorten tosiasialliset mahdollisuudet itsenäisiin taloudellisiin ja sosiaalisiin päätöksiin ovat varsin rajalliset. Päihteiden käyttö korostaa samalla kaveripiirin merkitystä ja mahdollistaa irtiottoa lapsuuden kodista, vanhempien ja sisarusten muodostamasta sosiaalisesta verkostosta.

Franzkowiak (mt.) korostaa sekä alkoholin käytön että tupakoinnin alkuvaiheen sosiaalisuutta. Kokeilu- ja opetteluaiheen jälkeen sosiaaliset käytöt korvautuvat tottumuksen vakiintuessa yksilöllisemmällä tavoitteella, kuten alkoholin käyttö stressin lievityksessä tai tupakka rentouttavana taukona. Luonnollisesti sosiaalisetkin käytöt eivät poistu, mutta alkuvaiheessa jo esimerkiksi juotavaksi aiotun alkoholin hankkiminen voi muodostaa alaikäisille oman jännittävän rituaalinsa, joka samalla vahvistaa kollektiivista kokemusta. Vastaavasti salaa polttaminen ja selustan turvaaminen esimerkiksi koulussa lisäävät tupakoinnin viehättävyyttä rikastaen muuten perin arkista toimintaa – savun vetämistä keuhkoihin – yhteisen kapinan ja vastarinnan määreillä.

Kollektiivisuus ilmenee myös muuan muassa tunnetussa päihteiden joukkoharhassa. Nuorten omat arviot ikäistensä alkoholin käytöstä, tupakoinnista ja seksuaalisesta kokeneisuudesta liioittelevat selvästi (esim. Ahlström 1983, Tynjälä ja Kannas 1988, Kontula 1991), mikä perustuu osin siihen, että juovat nuoret olettavat omien tottumustensa edustavan jaettua normia ja osin siihen, että arviot tapaavat muokkautua odotusten mukaisiksi (ks. esim. Eskola 1963). Tiivistetysti Franzkowiak (1987) väittää, että päihteiden käyttö on luettava kulttuuriseksi kehitystehtäväksi siinä missä muut, yleisemmät tehtävät: nuorten on opittava, kuinka tulla toimeen päihteiden kanssa.

Jaana Jaatinen (2000) on kuvannut osuvasti sitä sosiaalista velvoittavuutta, joka johdattaa nuoria kohti alkoholin käyttöä. Hän osoittaa keskusteluaineistonsa perusteella, kuinka kokemattomi-

en 7.-luokkalaisten puhetta leimaa lapsuuden viattomuus, viattomuuden retoriikka, josta kuitenkin varsin nopeasti siirrytään 9.-luokkalaisten puheessa tyyppilliseen “kaikki-logiikkaan”, ts. alkoholin käytön kulttuuriseen itsestäänselvytyteen. Jaatinen osoittaa, että alkoholia ensimmäisiä kertoja kokeilevilla nuorilla viattomuuden itseymmärryksestä seuraa paradoksi. Tämän mukaan humaltunut nuori ei ole varsinaisesti käyttänyt alkoholia lainkaan, vaan juoma vain on syystä tai toisesta joutunut täysin viattomaan tilanteen uhuriin. Kontekstuaalinen velvoittavuus ei sinänsä ole vain nuorille ainutlaatuinen retorinen keino, vaan se on tyyppillinen myös vanhempien päihteiden käyttäjien repertuaarissa.

Franzkowiak (1987) korostaa kuitenkin, että kulttuurisen pakottavuuden työntövoiman rinnalla päihteiden vetovoimaisuuteen liittyy eksperttiin tuottama viehätys. Päihde-asiantuntijuus lisää vaihtoehtoja arkielämässä, joita nuorilta rakenteellisten esteiden, kuten vähäisten taloudellisten mahdollisuuksien tai vapaa-ajanviettopaikojen vähyyden vuoksi muuten puuttuu. Näin päihteistä muodostuu aikuisten maailman symbolinen representaatio. Päihteet näyttävät mahdollistavan ensimmäisiä konkreettisia askeleita aikuisuuteen ilman siihen liittyviä vastuita ja rooleja.

Nuorten kuvauksissa ilmenevä ensimmäisten alkoholin käyttökertojen viattomuus voidaankin rinnastaa heidän rakenteelliseen asemaansa suhteessa aikuisten maailmaan. Kuten suhteessa aikuisten maailmaan, myös suhteessa alkoholiin heidän itsenäinen roolinsa kutistuu näkymättömiin. Jaatisen (2000, 39) analyysissä: “...ulkoiset asetelmat ja niihin kuuluvien ihmisten toiminta selittävät heidän [nuorten -SK] juomistaan ja humaltumistaan kuin luonnonlaki. Tarinan kertojat ovat osallisia tapahtumissa, mutta eivät aktiivisina toimijoina vaan toisten toimintojen kohteena.”

Todellisuudessa nuorilla on tietysti enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa tapahtumien kulkuun, mutta tarina-analyysi tavoittaa paljon olennaista siitä yleisestä kulttuurisesta velvoittavuudesta, jollaisena nuoret tilanteen itse ymmärtävät ja koke-

vat. Käsitteellisellä tasolla on kyse siitä, että viattomuuden retoriikassa nuoret siirtyvät tekojen maailmasta, jossa oma tahto ja valinnat tapahtuvat, normatiiviseen maailmaan, jolle ovat luonteenomaisia pakko ja kiellot. Tilanteen pakko vie nuorten kuvauksessa siis mahdollisuuden itsenäisiltä elämäntyylivalinnoilta. Koska kyse on normatiivisesta pakottavuudesta, arvokäsitteitä ei voida soveltaa. Normatiivisten käsitteiden kentällä ei alkoholin käyttöä ja siihen mahdollisesti liittyviä negatiivisia seurauksia voida moraalisesti arvottaa hyviksi, pahoiksi tai huonoiksi. (von Wright 1996.)

Monimuotoistuva päihdekulttuuri

Kehitysteorioissa päihteet yhdistetään osaksi normaalia nuoren kasvuprosessia ja niissä kiinnitetään huomiota päihteiden kokeiluun ja käyttöön liittyviin psykososiaalisiin tehtäviin. Päihteet tarjoavatkin monia mahdollisuuksia merkitä ja testata aikuisuutta sekä pelata aikuisrooleilla. Eronteko lapsuuteen ja siirtymä kohti aikuisuutta on kuitenkin kaikkea muuta kuin yksinkertainen, selkeä demarkaatiolinja. Pikemmin kyse on häilyvästä ja jatkuvasti neuvoteltavasta prosessista.

Käsitys yksiviivaisesta siirtymästä lapsuuden “untuvikoista” vähitellen aikuiseen “tosikäyttöön” (ks. esim. Hallman ym. 1992, Pohjanpää 1994) on kuitenkin ongelmallinen siinä suhteessa, että yleisyydessään se on yhtä aikaa sekä monoliittinen että liian yksinkertaistava: se ei kykene selittämään nuorten välisiä eroja eikä myöskään muita päihteiden mahdollisia käyttötarkoituksia. Nuorten kesken on voimakkaita eroja suhteessa päihteisiin. Esimerkiksi niin sanotut streittarit erottautuvat nimenomaan kieltäytymällä päihteistä, eivätkä kaikki nuoret suinkaan seuraa kulttuurisen retoriikan valaisemaa polkua viattomuudesta kaikki-logiikkaan, vaan myös kriittinen etäännyminen on mahdollinen (ks. Jaatinen 2000, 38-39). Myös perinteeseen nojaava raittius on edelleen ajankohtainen valinta etenkin monille Pohjanmaan uskovaista perheistä tuleville nuorille (Winter ym. 2001).

Päihteille voidaan osoittaa myös muita, “aikuistumisesta” riippumattomia päämääriä. Markus Spinatsch (1988) on esittänyt, että päihteet pal-

velevat monipuolisesti ruumiin instrumentalisoinnin välineinä. Kun lapsi kokee ruumiinsa eksistentiaalisesti, siis identiteettinsä erottamattomana osana, nuoruudessa kehittyä osin biologisten muutosten seurauksena kokemus ruumiin ja itsen erosta. Samalla avautuu uusia ruumiin instrumentaalisen käytön mahdollisuuksia, kuten esimerkiksi ruumiillisten ja aistillisten kokemusten hankkiminen, joita psykoaktiiviset aineet voivat palvella. Myös Paul Willisin (1982) klassinen tutkimus brittiläisen työväenluokan pojista on esimerkki päihteiden käytöstä symbolisena vastarintana keskiluokkaisen koulun arvomaailmalle.

Oletus, jonka mukaan päihteiden käytön aloittaminen markkeeraa pesäeroa lapsuuteen ja vaiheittaista siirtymää kohti aikuisuutta, on myös kovin teleologinen. Helposti unohtuu, että kyse on itse asiassa transitiosta lapsuudesta nuoruuteen, minkä merkitys itsenäisenä elämänvaiheena on nuoruutta ihannoivassa yhteiskunnassa entisestään korostunut. Tätä osoittavat muun muassa nuoruuteen tuotetut sisäiset jaot (esimerkiksi juuri varhais-, keski- ja myöhäisnuoruuden erottaminen toisistaan) ja nuoruuden laajentuminen. Itsenäisyyttä merkitsevien transitioiden viivästytyä nuoruus pidentyy aikuisuuden suuntaan, mutta myös lapsuuden suuntaan, mitä ilmentää esimerkiksi populaarikulttuurin (Spice girls, lapsifaniuden ympärille syntyvät muodot, kuten Harry Potter, Pokémon jne.) suuntautuminen yhä nuorempiin.

Sosiologisesti transitioteesi on kovin staattinen. Se ei ota huomioon sen paremmin kulttuurisia kuin yhteiskuntarakenteellisiakaan muutoksia tai nuoruutta halkovia jakoja, kuten sukupuolta. Esimerkiksi itsenäistymisprosessin on ehdotettu soveltuvan paremmin poikiin kuin tyttöihin (Gilligan 1982). Päihteiden käyttöä muokkaavat myös sukupuoleen sidoksissa olevat kulttuuriset koodit, mikä ilmenee vaikkapa siinä, että nuuskan käyttäjissä on kymmenen kertaa enemmän poikia kuin tyttöjä (Rimpelä ym. 1999).

Suomalaista yhteiskuntaa luonnehtii kaksi riskikkäistä trendiä, joiden seurauksena sekä päihteiden kulttuurinen asema että nuoruus itsessään ovat muutoksessa. Yhtäältä kasvavan siirtolaisuuden

seurauksena kuva yhtenäiskulttuurisesta suomalaisuudesta on alkanut säröillä ja toisaalta myöhäismodernille yhteiskunnalle luonteenomainen rakenteellinen muutos pitenevine koulutusurineen ja viivästyvine työ- ja perhetransitioineen (ks. esim. Furlong ja Cartmel 1997) on monimutkaistanut elämänvaiherooleja. Tuloksena on paradoksi: samaan aikaan, kun muiden yhtenäisyyttä murtavien vaikutteiden ohessa eri etnisten ryhmien päihteitä koskevat normit kyseenalaistavat perinteistä suomalaista päihdekenttää, omaehtoisen päihdekulttuurin luomisesta muodostuu entistä merkittävämpi aikuisuuden representaatio. Kutsun tätä päihdekentän monimuotoistumiseksi, millä viitataan siihen, että vaikka päihhteet näyttävät edelleen muodostavan neuvoteltavan rajalinjan erityisesti suhteessa lapsuuteen, myöhäismodernille tyypillisesti tämän rajan ylittäminen avaa entistä suuremman kirjon mahdollisuuksia ja valintoja.

Vielä 1970-luvun lopussa Maukka Perusjätkä saattoi kiteyttää päihdekulttuuria Ralf Örnin sanoin artikkelin alussa näkyvään kuvaukseen ”lauantaikänni-Suomesta”. Päihdekentän ja kulttuurin monimuotoistumisen myötä kuvauksen itsensäselvyys muuttuu todennäköisesti jatkossa yhä vieraammaksi. Kuten myös Maukka Perusjätkän kaltaiset populaarikulttuuriset hahmot.

Lähteet

- Ahlström, Salme (1983) Alkoholien käyttö. Teoksessa M. Rimpelä & A. Rimpelä & S. Ahlström ym. (toim.) Nuorten terveystavat Suomessa. Nuorten Terveystapatutkimus 1977–79. Sarja Tutkimukset 4. Helsinki: Lääkintöhallituksen julkaisuja, 131–164.
- Brannen, Julia & Dodd, Kathryn & Oakley, Ann & Storey, Pamela (1994) Young people, health and family life. Suffolk: Open University Press.
- Eskola, Antti (1963) Sosiaalinen vaikutus ja joukko-harha. Alkoholipolitiikka 6: 330–337.
- Franzkowiak, Peter (1987) Risk-taking and adolescent development. Health Promotion International, 2: 51–61.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (1997) Young people and social change. Individualization and risk in late modernity. Guildford and King's Lynn: Open University Press.

- Gilligan, Carol (1982) *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hallman, Maria & Kannas, Lasse & Tynjälä, Jorma (1992) *Tupakka, tuoppi ja elämisen terveystyyli. Raportteja 61*. Helsinki: Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Helakorpi, Satu & Patja, Kristiina & Prättälä, Ritva & Uutela, Antti (2001) *Suomalaisen aikuisväestön terveyskäyttäytyminen ja terveys, kevät 2001*. B16. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- Jaatinen, Jaana (2000) *Viattomuuden tarinoita. Nuoret päihdekulttuurinsa kuvaajina*. Saarijärvi: Stakes.
- Kontula, Osmo (1991) *Sukupuolielämän aloittamisen yhteiskunnallisista ehdoista. Tutkimuksia 14*. Helsinki: Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Pohjanpää, Kirsti (1994) *Nuorten tupakoinnin ja alkoholin käytön liittyminen toisiinsa vuosina 1977–1993. Sosiologian pro gradu*. Helsingin yliopisto. Maaliskuu 1994.
- Rimpelä, Arja & Vikat, Andres & Rimpelä, Matti & Lintonen, Tomi & Ahlström, Salme & Huhtala, Heini (1999) *Nuorten terveystapatutkimus 1999. Tupakoinnin ja päihteen käytön muutokset. Aiheita 18*. Helsinki: Stakes.
- Spinatsch, Markus (1988) *The conceptualisation of body and health and their relation to health damaging behavior of adolescents. The Annual Meeting of the Epidemiology Section of the International Council of Alcohol and Addictions 1988*, Berkeley, California, USA.
- Tolonen, Tarja (2001) *Ääni, tila ja sukupuolten arkiset järjestykset*. Tampere: Gaudeamus.
- Tynjälä, Jorma & Kannas, Lasse (1988) *Tupakointiin liittyvä joukkoharha suomalaisilla ja itävaltalaisilla koululaisilla. Teoksessa L. Kannas & S. Miilunpalo (toim.) Terveyskasvatustutkimuksen vuosikirja 1988*. Sarja Tutkimukset 8. Jyväskylä: Lääkintöhallitus.
- Willis, Paul (1982) *Koulun penkiltä palkkatyöhön. Miten työväenluokan nuoret saavat työväenluokan työt?* Tampere: Vastapaino.
- Winter, Torsten & Karvonen, Sakari & Kaprio, Jaakko & Lahelma, Eero (2001) *Uskonnollisuuden yhteys nuorten raittiuden pysyvyyteen. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, arvioitava*.
- von Wright, Georg Henrik (1996) *The Varieties of Goodness*. Bristol: Thoemmes.

Kukka Tast

HYVÄSTI VIATON LAPSUUS, TERVETULOA VALLATON NUORUUS

Onko perusyhtälö nuoruuden ja päihteen käytön välillä ajaton lainalaisuus? Kyllä, mitä ilmeisimmin. Nuoruus on kaikkina aikoina merkinnyt irtiottoa lapsuudesta, myös antiikissa. Päihteenkäyttö on yksi monista irtioton muodoista. Toogaan pukeutuminen siirtymäriittinä merkittiin Roomassa nuorukaisen vapautumista tiukasta aikuisen kontrollista. Etäisyydenotto kasvattajista merkittiin uudenlaista, itsenäisempää rajankäyntiä kielletyn ja sallitun välillä. Tämä vapaus kuitenkin sai aikuisten näkökulmasta osan nuorista villiintymään liiaksi. Antiikin kirjoittajat nimittäin moralisoivat lapsuuden vaatteista aikuisen asuun astuvia nuorukaisia siitä, että riisuessaan pois lapsuuden vaatteen he samalla riisuvat säädyllisyytensä ja pelkonsa, unohtavat hyvät tavat ja tulevat täyteen kurittomuutta.

Nuoruus nähtiin jo antiikissa kiihkeänä ja myrskyisänä elämänvaiheena. Nuorten leimaamisessa kurittomiksi on siten jotain hyvin universaalia. Siirtyminen lapsuudesta nuoruuteen

merkittiin lapsuuden viattomuuden vaihtamista nuoruuden vallattomuuteen. Nuoria syytettiin sellaisista paheista kuin mässäily, vanhempien rahojen varastaminen, uhkapeli, rellestäminen, juopottelu ja rakkausseikkailut. Nuoruuden levottomuuden vuoksi vanhempia kehoitettiin pitämään ohjokset tiukasti käsissään jo lapsuuden taakseen jättäneidenkin jälkeläistensä osalta. Nuoria kohtaan tunnetaan empatiaa – niin nykyisin kuin antiikisakin – yleensä vain siinä tapauksessa, että aikuinen muistaa, millaista oma nuoruus oli. Niinpä Senecan kehoitus kuuluukin: ”Katso kaamme nuoruuteemme ja palauttakaamme muistiin, kuinka usein olimme piittaamattomia velvollisuuksista, ajattelemattomia puheissa ja kohtuuttomia viininjuonnissa.” (Tast, Kukka (2001). *Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa*. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

ANNA RÖNKÄ
ANNA-MAIJA POIKKEUS
JOHANNA VIHHERÄKOSKI

SEISKALTA KASILLE – NUORET JA VANHEMMAT MUUTOKSESSA

Yläasteelle siirtymä on iso hyppäys, jolloin muutoksia tapahtuu niin nuoren kehossa ja mielessä kuin hänen elinympäristössään ja ihmissuhteissaan. Koulun vaatimukset kasvavat, mutta myös muut sosiaaliset kontekstit monimutkaistuvat ja edellyttävät kykyä omaksua yhä useampia rooleja ja hyödyntää sosiaalisia taitoja. Kehittynyt kyky reflektiiviseen ajatteluun motivoi nuorta myös tarkastelemaan omaa itseään ja suhdettaan muihin uudella tavalla (Conger & Ge, 1999; Furman & Buhrmeister, 1992). Tarkastelemme tässä artikkelissa nuoren kehitystä kahtena yläasteen ensimmäisenä vuotena. Miten nuoret kokevat siirtymän ala-asteelta yläasteelle? Mitä muutoksia nuoressa ja hänen suhteissaan vanhempiin ja ikätovereihin tapahtuu nuoren edetessä seitsemänneltä luokalta kahdeksannelle? Onko muutos samanlaista tyttöillä ja pojilla? Lopuksi pohdimme, miten yläasteikäisen nuoren kehitystä ja erityisesti siirtymää yläasteelle voitaisiin tukea kotona ja koulussa.

Aineistomme (Nuorten ihmissuhteet ja hyvinvointi eli NISU, Rönkä & Poikkeus, 2000; Rönkä, Viheräköske, Litsilä & Poikkeus, 2002) koostui marraskuussa 1999 toteutetusta kyselystä, johon osallistui 129 seitsemännenten luokan oppilasta (71 tyttöä ja 58 poikaa, jotka olivat iältään 13–14-vuotiaita) kahden keskisuomalaisen yläasteen kuudelta luokalta. Suurin osa nuorista (67%) asui biologisen isän ja äidin kanssa, 14% asui uusperheessä ja 19% yksinhuoltajaperheessä, useimmi-

ten äidin kanssa. Kysely toteutettiin uudestaan keväällä 2001, kun oppilaat olivat 8. luokalla. Kyselyn keskeisinä teema-alueina olivat hyvinvointi ja vanhemmuus – molemmat nuoren arvioimina. Olimme lisäksi kiinnostuneita siitä, missä määrin nuori koki suhteessaan isäänsä (tai isäpuoleen), äitiinsä (tai äitipuoleen) ja parhaaseen ystävään ristiriitoja, kumppanuutta ja halusi uskoutua heille tärkeissä asioissa.

Kyselylomakkeemme koostui kansainvälisissä tutkimuksissa laajalti käytetyistä, suomen kielelle kääntämistämme arviointiasteikoista. Vanhemmuuden laadusta pyysimme nuorilta arviointeja Steinbergin (Steinberg ym., 1992) lomakkeen kolmella asteikolla: 1) *lämpö ja läsnäolo*, 2) *oman ajattelun tukeminen*, sekä 3) *rajat/valvonta*. Nuorten äiti-, isä- ja ystävyys-suhteita tutkimme Fuhrmanin ja Buchmesterin (1992) kehittelemällä Network of Relationships Inventory -arviointilomakkeella, joko koostuu kolmesta asteikosta: 1) *kumppanuus*, 2) *uskoutuminen* ja 3) *ristiriidat*. Nuoren hyvinvointia kartoitimme tutkimalla, millaisiksi nuori kokee suhteensa ikätovereihin, miten hän suhtautuu kouluun ja menestyy siellä, ja millainen hänen mielialansa on ja miten hän suhtautuu omaan kehoonsa. Fyysisistä minäkuvausta, sosiaalisten suhteiden myönteisyyttä ja koulua koskevien asenteita arvioitiin Reynoldsin ja Kamphausin (1992) Behavioral Assessment Scales for Children (BASC) 12–16 vuotiaille tarkoitettulla itsearviointilomakkeella. Masennusoireiden arvioinnissa käytimme Angoldin ja Costellon (1987) Recent Moods and Feelings Questionnaire -lomaketta. Lisäksi tutkimme muutamalla kysymyksellä nuorten päihteiden käyttöä. Muutustien muodostaminen ja reliabiliteettikertoimet on kuvattu tarkemmin toisaalla (Rönkä & Poikkeus, 2000).

Elämänmuutosten määrä tasoittuu

Tutkimuksemme 7. luokkalaiset nuoret olivat aloittaneet yläasteen, kun teetimme heillä ensimmäistä kertaa kyselylomakkeemme marraskuussa 1999. Satunnainen luokassa vierailijakin saattoi aistia eron yläasteen noviisiluokan ja seuraavan luokka-asteen ilmapiirissä. Yläasteen aloitusvaiheen

seen liittyy useita muitakin elämänmuutoksia kuin luokkayhteisön vaihtuminen: puberteetin fyysiset muutokset ovat meneillään, uusi kaveripiiri muotoutumassa, suhteet ala-asteen opettajiin päätyneet ja yläasteen opettajiin vasta muotoutumassa (Steinberg ym., 1992). Monen tutkimuksemme nuoren elämässä oli tapahtunut muitakin elämänmuutoksia: perheeseen oli tullut uusi isäpuoli, sisar tai veli oli muuttanut pois kotoa, vanhempi oli joutunut työttömäksi, tai vanhempien välillä oli ollut ristiriitoja. Murrosikäisten perheissä erityisesti vanhempien parisuhdetta koskevat muutokset ovat yleisempiä kuin perheissä, joissa on pieniä lapsia.

Kysyimme nuorilta, miltä yläasteelle siirtymisen heistä tuntui. Puolet nuorista oli sitä mieltä, että koulun vaihtaminen ala-asteelta yläasteelle tuntui mukavalta, reilu kolmannes kertoi jännittäneensä ja pieni osa kirjasi päällimmäiseksi tuntemukseksi mm. pelon. Vanhojen kavereiden, ja varsinkin parhaan kaverin siirtyminen samalle luokalle pehmentää siirtymistä uuteen kouluympäristöön: valtaosa nuorista tunsu vähintään jonkun uudelta luokaltaan. Jos on nuorella on hyvä ystävä ja kavereista koostuva suojaverkko ja lisäksi taitoja solmia uusia kaverisuhteita, hän selviytyy todennäköisesti hyvin uuteen luokka- ja koulu yhteisöön siirtymisestä (Fenzel, 2000). Siihen, miten nuori pärjää uudessa elämäntilanteessaan, vaikuttavat myös monet muut tekijät: kehitysmuutosten (esim. puberteettiin liittyvien muutosten) ajoitus, muiden elämänmuutosten määrä ja laatu, käytössä olevat psyykkiset voimavarat kuten itse-tunto ja se, millaisia kokemuksia elämästä nuorelle on kertynyt (Graber & Brooks-Gunn, 1996; Kepler, 1999).

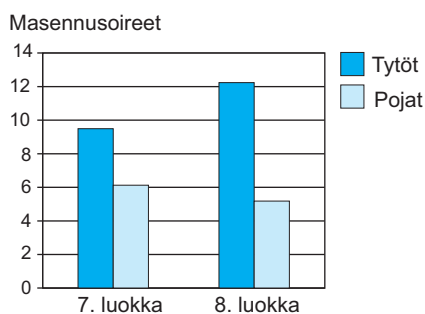
Toteutimme uusintakyselyn kahdeksannen luokan keväällä, maaliskuussa 2001, jolloin nuoret olivat käyneet yläastetta liki kaksi vuotta. Elämä oli tasaisempaa, sillä koulun ja kaveripiirin vaihtuminen oli jo takanapäin. Tämä näkyi kyselyssä elämänmuutosten lukumäärän vähentymisenä seitsemännen ja kahdeksannen luokan välillä. Kysyimme molemmilla luokkatasoilla nuorilta, kuinka hyvin he viihtyvät koulussa, ja havaitsimme yleisen kouluviihtyvyyden parantuneen ylem-

mälle luokalle tultaessa. Seitsemännellä luokalla 45 % nuorista kertoi viihtyvänsä koulussa vähintään hyvin. Kahdeksannella luokalla hyvin viihtyvien osuus oli noussut 55 %:iin.

Tyttöjen masennusoireet lisääntyvät

Selvin muutos nuoren hyvinvoinnissa luokka-asteiden välillä koski nuorten ja nimenomaan tyttöjen mielialaa. Tyttöjen masennusoireet lisääntyivät, mutta poikien masennusoireet pysyivät samalla tasolla (ks. Kuvio 1; sukupuolen ja mittausajankohdan yhdysvaikutus, $p < .001$). Vastaava tulos on saatu lukuisissa kansainvälisissä tutkimuksissa (kts. Sallinen, Rönkä & Poikkeus, 2002). Nuorten tyttöjen masennusherkkyyttä selittäviä tekijöitä on useita. Tyttöjen puberteetti alkaa keskimäärin aikaisemmin kuin pojilla ajoittuen yläasteelle siirtymävaiheeseen, jolloin heidän elämäänsä tapahtuu useita samanaikaisia sopeutumista vaativia elämänmuutoksia. Tyttöjä koskevat tiukemmat ulkonäköihanteet suuntaavat tyttöjen huomiota omaan itseen ja vahvistavat vertailua vallitseviin normeihin. Kyselymme osoitti, että tyttöjen kehonkuva oli kielteisempi kuin pojilla sekä seitsemännellä että kahdeksannella luokalla. Tyttöjen ja poikien kasvatuksessa on tunnistettu erilaisia painotuksia, jotka vahvistavat ja tukevat erilaisia haasteisiin ja vaikeuksiin reagoititapoja. Puberteetti-ikäinen, sukupuolirooliaan hakeva nuori on erityisen altis poimimaan ympäristöstä vihjeitä siihen, millainen nuoren naisen tai miehen tulee olla ollakseen hyväksytty ja suosittu. Tytöille ominaisempaa on sisäänpäin kääntyminen ja omien huolien ja murheiden ns. märehtiminen, joka altistaa masennusoireille. Pojille tyypillisempää on etäännyttää itsensä huolista ja kääntymisen sijaan ottaa ns. so what -asenne. Nämä eritasoiset masennukselle altistavat tekijät kasautuvat ja vahvistavat toinen toisiaan ja suuntaavat murrosikäisten tyttöjen ja poikien kehitystä josain määrin eri uomille (Wichström, 1999).

Havaitsimme, että pojat suhtautuivat kouluun hieman kielteisemmin kuin tytöt ja että poikien ryhmässä kielteinen asennoituminen kouluun lisääntyi seitsemännen ja kahdeksannen luokan välillä. Muutos ei ollut kuitenkaan tilastollisesti

KUVIO 1. Tyttöjen ja poikien masennusoireet 7. ja 8. luokalla

merkitsevä.

Yli puolet nuorista molemmilla luokka-asteilla koki, että koulussa on tylsää ja pitkästyttävää. Noin kolmasosa nuorista kertoi inhoavansa koulua ja saman verran nuoria halusi lopettaa koulunkäynnin. Ehdottoman kielteinen asenne “En välitä koulusta lainkaan” väheni hieman yläasteen edetessä, mutta toisaalta myös tunnollisuus väheni. Tämä tuli esille siten, että kahdeksannella luokalla nuoret kokivat, että koulutehtävien tekeminen valmiiksi ei ollut yhtä tärkeää kuin seitsemännellä luokalla.

Päihdekokeilut yleistyvät

Odotetusti nuorten alkoholikäyttö lisääntyi seitsemänneltä kahdeksannelle siirryttäessä. Seitsemännellä luokalla puolet nuorista vastasi, etteivät he juo alkoholia, kun kahdeksannella luokalla raittiita oli nuorista enää joka kolmas. Seitsemännellä luokalla 27 % nuorista käytti alkoholia useammin kuin kerran kuukaudessa, kun taas 8. luokalla näiden nuorten osuus kasvoi 45 %:iin. Ainakin joskus humalassa olleiden osuus kasvoi 40 %:sta 63 %:iin ja vähintään kerran kuussa humaltuvien nuorten osuus tuplaantui 15 %:sta 37 %:iin. Tytöt ja pojat käyttivät alkoholia yhtä paljon. Valtakunnallisen koululaisterveyskyselyn tulosten mukaan suomalaiset nuoret juovat humalahakuisesti hieman harvemmin kuin tutkimamme keskisuomalaiset nuoret, mutta ero tuloksista saattaa johtua kysymyksenasettelusta. Koululaisterveyskyselyssä nimittäin tiedusteltiin niitä kertoja, jol-

loin nuori oli ollut vahvassa humalassa, kun taas omassa tutkimuksessamme nuoria pyydettiin ottamaan huomioon myös tapaukset, jolloin nuori oli edes hiukan humalassa.

Tutkimuksemme edelleen osoitti, että seitsemännellä luokalla huumeita oli itse kokeillut 3 % ja joka kolmas tunsi jonkun huumeita käyttävän. Kahdeksannella luokalla huumeita itse kokeilleiden osuus oli 12 % ja yli puolet nuorista tunsi jonkun huumeita käyttäneen tuttavien. Tulokset ovat linjassa valtakunnallisen kouluterveysetutkimuksen (Rimpelä ym., 2001) tulosten kanssa. Valtakunnallisten tulosten perusteella noin 40 % nuorista tietää tuttavistaan jonkun, joka on kokeillut huumeita ainakin kerran.

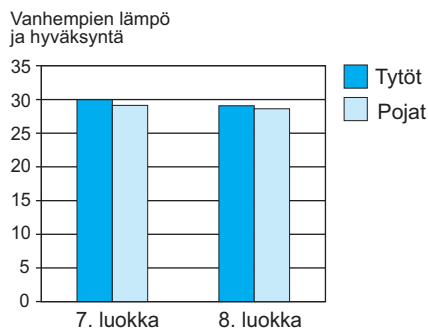
Rimpelän ym. (2001) kouluterveysetutkimuksen mukaan viikottain alkoholia käyttävien osuus 14–18 vuotiaista on kasvanut. Erityisen huomiolarvoista on humalahuomisen ja tupakoinnin lisääntyminen tyttöjen keskuudessa. Tyttöjen keskuudessa humalahakuisessa juomisessa ei enää 16 ja 18 ikävuoden välillä ole kuitenkaan ollut niin voimakasta lisääntyvää trendiä kuin poikien keskuudessa (Lintonen, Rimpelä, Ahlström, Rimpelä & Vikat, 2000). Tutkimusten mukaan terveyttä kuluttaviin elämäntapoihin, kuten alkoholin käyttöön ja tupakointiin kytkeytyy usein myös muita haitallisia käyttäytymismuotoja ja asenteita, kuten huono koulumenestys ja viihtymättömyys koulussa (esim. Kepler, 1999), ja toisaalta varhaisemman iän psyykkiset ongelmat altistavat päihneiden käytölle ja tupakoinnille nuoruudessa (Ebeling ym., 1999). Vastaavasti on havaittu, että positiivisemmat terveyskäyttäytymistavat kulkevat usein käsi kädessä myönteisten koulukokemusten ja hyvien ikätoverisuhteiden kanssa. Omassa tutkimuksessa olemme kuitenkin havainneet tässä yhden keskeisen poikkeuksen: tämän ikäisten poikien keskuudessa alkoholinkäyttö ja myönteiset toverisuhteet olivat yhteydessä toisiinsa. Kytös johtunee osittain siitä, että kokeilunhaluiset ja menevät pojat ovat poikaporukassa suosittuja. Lisäksi juominen liittyy usein sosiaaliisiin tilanteisiin, jossa tutustutaan niin omaa kuin vastakkaista sukupuolta edustaviin nuoriin (Engels, 1998). Alkoholin suosio nuorten keskuu-

nessa johtuu pitkälti siitä, että nuoret kokevat sillä olevan välittömiä myönteisiä sosiaalisia seurauksia. Nuori ei useinkaan ajattele niitä mahdollisia riskejä ja kielteisiä seurauksia, mitä juominen voi nuoren elämässä aiheuttaa myöhemmin.

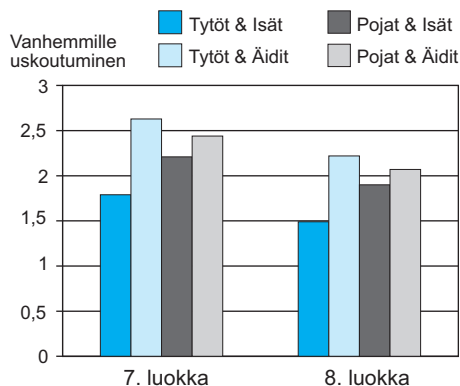
Nuori-vanhempisuhteet muutoksessa

Tutkimuksemme osoitti, että seitsemänneltä kahdeksannelle siirtymisen myötä nuoret kokivat saavansa vanhemmiltaan vähemmän lämpöä ja hyväksyntää (ks. Kuvio 2; mittausajankohdan omavaikutus, $p < .009$), he viettivät vähemmän aikaa sekä isän että äidin kanssa ja uskoutuivat harvemmin vanhemmilleen. Hieman yllättävä havainto oli se, että riitely vanhempien kanssa ei kuitenkaan tilastollisesti merkitsevästi lisääntynyt näiden kahden luokka-asteen välillä. Suuntana oli, että poikien ryhmässä riitely äitien kanssa lisääntyi eli he kuroivat eroa tyttöihin hieman kiinni. Tytöt kuitenkin riitelivät edelleenkin poikia enemmän vanhempiensa, ja erityisesti äitien kanssa molemmissa ikävaiheissa. On spekuloitu, että tyttöjen riitely johtuisi siitä, että he eivät saisi ääntään kuuluville perheissään ja että heitä kontrolloitaisiin enemmän kuin poikia. Tämä voi pitää paikkaansa, sillä havaitsimme tyttöjen ja poikien viikonlopun kotiintuloajoissa eroa: pojat saivat olla myöhempään ulkona kuin tytöt. Toisaalta tytöt kertoivat poikia useammin saaneensa vanhemmilta kannustusta omaan ajatteluunsa.

Tyttöjen ja poikien välillä ei juuri ollut eroja siinä, miten he arvioivat vanhempisuhteitaan ohjaavan vanhemmuuden eri komponenttien suh-

KUVIO 2. Tyttöjen ja poikien kokema vanhempien lämpö ja hyväksyntä 7. luokalla ja 8. luokalla

KUVIO 3. Tyttöjen ja poikien uskoutuminen vanhemmille 7. luokalla ja 8. luokalla

teen (lämpö ja hyväksyntä, valvonta ja rajat). Sitä vastoin tytöt ja pojat erosivat siinä, miten he luonnehtivat suhteitaan isään ja äitiin. Tyttöjen isäsuhte osoittautui poikien isäsuhdetta huonommaksi usealla eri kriteerillä: tytöt uskoutuivat isilleen poikia harvemmin (ks. Kuvio 3; sukupuolen omavaikutus, $p < .001$) ja viettivät isiensä kanssa vähemmän aikaa kuin pojat. Lisäksi tyttöjen isäsuhte heikkeni voimakkaammin kuin poikien isäsuhte murrosiän edetessä (mittausajankohdan omavaikutus, $p < .001$). Tämä näkyi selvimmän ajankäytössä: tytöt viettivät kahdeksannelle luokalla selvästi vähemmän aikaa isiensä kanssa kuin vuotta aikaisemmin. Poikien kohdalla tällaista draamaattista yhteisen ajan vähenemistä ei tapahtunut.

Vanhempi-nuori -suhteen etäännyminen on ymmärrettävää, onhan nuoren kehitystehtävänä vähitellen itsenäistyä vanhemmistaan ja rakentaa omaa identiteettiään (Galambos & Ehrenberg, 1997; Grotevant, 1998; Steinber & Morris, 2001). Murrosiän kehityksen edetessä nuoren tunteet vanhempia kohtaan muuttuvat monimutkaisemmiksi ja ristiriitaisemmiksi. Vanhempien seura alkaa ikävyyttää ja kaikki kiinnostava tuntuu liittyvän kaveripiiriin. Nuorten sosiaalinen verkosto täydentyy uusilla ihmissuhteilla ja ystävien merkitys emotionaalisen tuen lähteenä lisääntyy (Furman & Buhrmester, 1992; Larson, Richards, Moneta, Holmbeck, & Duckett, 1996). Nuoret viettävät yhä enemmän aikaa poissa ko-

toa, jolloin heidän oma sosiaalinen rytminsä määrittelee ajankäyttöä vanhempiensa kanssa (Almeida & McDonald, 1998). He ottavat etäisyyttä muihin perheenjäseniin vetäytymällä pitkiksi ajoiksi omaan huoneeseen.

Se, miksi erityisesti tyttöjen ja isien välinen suhde kangertelee ja entisestään etäännyy murrosiässä, on mielenkiintoinen tulos, joka on saatu myös useassa muussa tutkimuksessa (kts. esim. Russell & Saebel, 1994). Puberteettia läpikäyvän tyttären on kenties helpompi kääntyä äidin kuin isän puoleen kysymyksineen. Paitsi että äiti omaan kokemukseensa nojaten ymmärtää paremmin tytön kehon muutoksia, kommunikaatiotapojen samankaltaisuus sukupuolen sisällä voi helpottaa keskustelua luottamuksellisista asioista. Aiemmissä tutkimuksissa on ilmennyt, että nuoret tytöt raportoivat usein poikia enemmän elämänmuutoksia ja kokevat ne stressaavampina ja tytöille on poikia tyyppillisempää purkaa huoliaan keskustellen ja siten pyrkiä luomaan yhteyttä toisiin (Plunkett, Radmacher & Moll-Phanara, 2000). Siinä missä äidit ja tyttäret löytävät yhteisen sävelen keskustelemalla tunteistaan ja ihmissuhteista, isien suoraviivaisempi ja huumoripitoisempi viestintä ei ehkäpä toimi tyttöjen kanssa tässä vaiheessa niin hyvin kuin poikien kanssa.

Murrosikäisen nuoren vanhemman kehitystehtävänä on antaa nuorelle vähitellen lisää liikkumatilaa ja vastuuta. Tämä tarkoittaa käytännössä vanhemmuuskäytäntöjen hienosäätöä sen osalta, missä määrin nuoreen voi luottaa ja mitä häneltä voi vaatia. Havaitsimme, että vanhemmat sallivat nuorille lisävapauksia murrosiän edetessä ainakin kotiintuloajoissa. Seitsemännellä luokalla 82 % nuorista sai olla kello 24:een asti ulkona viikonloppuisin, kun 01:een saakka tai myöhempään sai olla 18 %. Kotiintuloaikojen myöhentyminen näkyi siten, että 01:een tai myöhempään ulkona sai olla kahdeksannella luokalla 42 % vastanneista nuorista ja joka neljäs 8. luokkalaista sai olla ulkona viikonloppuiltaisin vielä kello 02:n jälkeen. Tyypillisin kotiintuloaika koulupäivinä 7. luokkalaisten keskuudessa oli klo 21 (31 %) ja 8. luokkalaisten keskuudessa klo 22 (36 %). Nuoret eivät kuitenkaan itse olleet kokeneet, että van-

hemmat olisivat kahdeksannella vähemmän kiinnostuneita nuoren menemisistä kuin vuotta aikaisemmin.

Itsenäistymisen rinnalla kulkee käsi kädessä toinen yhtä tärkeä kehitystehtävä, joka koskee kykyä solmia ja ylläpitää läheisiä ja vastavuoroisia ihmissuhteita. Tämän kehitystehtävän onnistunut läpikäynti edellyttää sitä, että vanhemman ja nuoren väliset suhteet ovat edelleen läheiset ja tukea antavat. Valitettavasti on niin, että juuri siinä vaiheessa kun nuori tarvitsisi tukea kestääkseen useat yhtäaikaiset elämänmuutokset, nuori tekee tuen tarjoamisen vanhemmille vaikeaksi ja alkaa pyristellä irti läheisestä suhteesta vanhempiinsa (Larson & Richards, 1994). Nuori voi parhaiten, kun hänen tunnesuhteensa vanhempiin on vahva, mutta hän saa vähitellen ja sopivassa määrin lisää liikkumatilaa ja vastuuta. Riittävästi tuettu iänmukainen itsenäistäminen näkyy nuoressa itseluottamuksena ja kykynä asettaa omia tavoitteita. Itsenäistymiskehitystä tapahtuu ainakin seuraavilla alueilla: tunnetasolla uskona omaan itseen ja yksilölliseen arvoon, asenteiden tasolla kyvykkyytenä suunnata omaa toimintaa ja tarttua tilaisuuksiin sekä toiminnallisella tasolla kyvykkyytenä valita toimivia keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi (Noom, Dekovic & Meeus, 1999). Itsenäistyminen jollakin alueella ei vielä takaa hyvinvointia, jos läheisistä ihmissuhteista saatu tuki on puutteellinen. Nuorilla, joilla on runsaasti riskikäyttäytymistä, vahvaan toiminnalliseen itsenäisyyteen on havaittu yhdistyvän huonot suhteet vanhempiin, etenkin isään, kun taas masennusoireista kärsiville nuorille on tavallisempaa sekä vanhempi- että toverisuhteiden pulmat sekä epävarmuus siitä, mitä oikein haluaa tai tavoittelee (Noom ym., 1999).

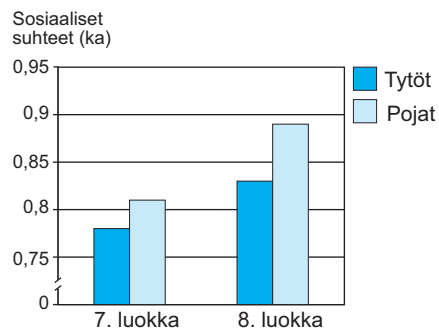
Liian varhainen itsenäistäminen tuottaa monien asiantuntijoiden (mm. Keltikangas-Järvinen, 2000) mielestä sen sijaan huonon pohjan itsenäistymiskehitykselle: nuori on itsenäinen ainoastaan näennäisesti. Näennäisaikainen nuori toimii päällisin puolin kuten aikuinen, mutta psyykkissosiaalinen kehitys ontuu. Nuoren identiteetti voi olla epäselvä ja hän on altis epäsosiaalisille vaikeuksille ja erilaisille psyykkisille oireille myöhem-

min elämässä (Galambos & Tilton-Weaver, 2000). Viime aikoina kehityksen asiantuntijat ovat esittäneet, että suomalaiset lapset itsenäistyvät tai heidät itsenäistetään liian varhain. Tämän kehitysuunnan taustalla nähdään monia eritasoisia tekijöitä: suomalaisen kasvatuskulttuurin vallitsevat uskomukset siitä, että varhainen itsenäistyminen tuottaa psyykkisesti vahvoja aikuisia; varhentunut puberteetti sekä työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat, joiden vuoksi lapset ja nuoret joutuvat pärjäämään yksin iltapäivisin koulun jälkeen.

Kaverisuhteet paranivat

Nuoruusiässä ystävien ja vertaisryhmien merkitys on tärkeä nuoren identiteetin ja itseluottamuksen rakentumisessa, sosiaalisten taitojen kehittymisessä ja ennen kaikkea joka päiväisenä emotionaalisen tuen lähteenä. Nuoret arvostavat ystävyys-suhteissa lojaaliutta ja läheisyyttä, ja ystävyys-suhteiden kautta he harjoittelevat uskoutumista ja vastavuoroista luottamusta sekä kokevat sitoutumiseen liittyviä niin vahvoja yhteisyyden kuin pettymyksen tunteitakin (Collins & Laursen, 2000; Galambos & Ehrenberg, 1997; Grotevant, 1998; Poikkeus, 1995; Steinberg & Morris, 2001). Kavereiden hyväksyntä on nuorelle myös tärkeä suoja masentuneisuutta vastaan (Husong, 2000; Keefe & Berndt, 1996). Ystävien merkityksen ajatellaan olevan nuoruusiässä voimakkaampi kuin koskaan aiemmin tai sen jälkeen elämänsä aikana (Collins & Laursen, 2000). Toisaalta kielteiset piirteet ystävyys-suhteissa, kuten konfliktit, kiusaaminen, yhdenmukaisuuden paine ja kilpailu, voivat aiheuttaa nuorelle stressiä. Tutkimukset ovat antaneet selvää tukea yhteyksille kavereiden ja koulussa pärjäämisen välillä. Guay, Boivin ja Hodges (1999) havaitsivat, että kavereiden pulmat herättivät yksinäisyyden tunteita, jotka puolestaan ennustivat kielteistä omaa arviointia omasta pärjäämisestä koulussa ja lopulta johtivat heikompaan suoriutumiseen koulussa.

Tutkimme nuorten sosiaalisia suhteita 15 väitännästä koostuvalla skaalalla, joka mittasi erityisesti sitä, miten suosittu nuori on kavereiden piirissään

KUVIO 4. Tyttöjen ja poikien sosiaaliset suhteet 7. ja 8. luokalla

omasta mielestään, miten tyytyväinen hän on sosiaalisiin suhteisiinsa ja miten helppoa tai vaikeaa nuoren on tutustua toisiin ihmisiin. Väittämät olivat esimerkiksi seuraavanlaisia “muut pitävät minusta”, “minua pidetään hyvänä tyyppinä, jonka seurassa viihtyy” ja “minusta on mukava tutustua uusiin ystäviin”. Havaitsimme, että yläasteen edetessä nuorten sosiaaliset suhteet paranivat, eli he kokivat iän myötä olevansa aiempaa enemmän hyväksytyjä, ja valmiimpia ottamaan toisiin kontaktia (ks. Kuvio 4; mittausajankohdan omavaikeus, $p < .001$).

Nuoren suhteessa parhaaseen kavereiin ei sen sijaan tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta kumppanuuden, läheisyyden tai ristiriitojen suhteen seitsemänneltä kahdeksannelle siirtymässä. Toisin sanoen, nuoret viettivät yhtä paljon aikaa parhaan kaverin kanssa molemmilla luokka-asteilla. He myös uskoutuivat ja riitelivät parhaan kaverin kanssa seitsemännellä luokalla yhtä paljon kuin kahdeksannellakin luokalla. Tyttöjen ja poikien välillä oli sen sijaan eroa siinä, miten he luonnehtivat läheisiä ystävyys-suhteitaan. Tytöt viettivät enemmän aikaa parhaan ystävänsä kanssa ja uskoutuivat toisilleen enemmän kuin pojat. Riitelystä parhaan kaverin kanssa ei esiintynyt sukupuolieroja.

Nuoret tarvitsevat ikätovereidensa sosioemotionaalista tukea ja hyväksyntää erityisesti silloin, kun he alkavat puberteetti-ikässä etäännyttää itseään vanhempien huolenpidosta ja hoivasta. Ystävien tuki on erityisen tärkeää silloin, kun nuoren

suhteet vanhempiin ovat huonot. Mayeless ja Hadas (1998) havaitsivat, että läheinen suhde samaa sukupuolta olevaan ystävään kompensoi kielteisistä vanhempisuuhdetta, jos vanhemmat ovat etäisiä, kylmiä ja kontrolloivia. Läheiset, lämpimät ja vähän ristiriitoja sisältävät suhteet vanhempiin puolestaan tukevat nuorten myönteisiä ja läheisiä ystävyyssuhteita ja suojaavat kielteisiltä toveripiiriin vaikutuksilta (Mayeless & Hadas, 1998; Rönkä & Poikkeus, 2000; Steinberg & Morris, 2001).

Murrosikä – kenen kriisi?

Nuoruvaihetta pidettiin aiemmin myrskyisenä ja stressaavana elämänjaksona, joka väistämättä johti nuoren ja vanhempien välisiin dramaattisiin konflikteihin ja merkitsi tunnesuhteiden viilentymistä (Steinberg, 2001). Nykytutkimus piirtää nuoruvaiheesta myönteisemmän ja tarkemman kuvan. Tutkimusten mukaan nuoret kokevat muun ikäisiä useammin voimakkaita tunteita kuten kiihtymystä ja hämmennystä ja ylipäätään suurta tunteiden vaihtelua (Larson & Richards, 1994). Irtaantuminen lapsuudenkodin riippuvuussiteistä vaatii koko perheeltä surutyötä ja vanhempi-nuori -suhteiden uudelleen neuvottelemista. Yleensä tunnesuhde vanhempiin säilyy kuitenkin avoimena ja tukea antavana (Noack, Margaret, & Olah, 1999). Nuoret kääntyvät vanhempiensa puoleen etenkin asioissa, joissa heillä ei itsellään ole aiempaa kokemusta tai tarvitessaan neuvoa tai lohtua stressaavissa tilanteissa (Collins & Laurse, 2000).

Suurimmalla osalla nuoria murrosiän itsenäistymisprosessi menee ohi ilman voimakkaita tunnekuohuja. Näyttäisi siltä, että sillä pienellä osalla, arviolta 20%:lla nuorista, jolla on vakavampia pulmia, ongelmilla on usein juurensa jo aikaisemmassa kehityshistoriassa (Collins & Laursen, 2000). Ajoittainen konfliktien ilmeneminen nuoren ja vanhemman välisessä suhteessa on odotettua, sillä läheistä arkea eletessä intensiivisiä tunteita viriää helposti, mutta paine ristiriitojen ratkaisemiseen ei ole kovin suuri, koska sukulaisuussuhde ja monen tasoinen riippuvuus toimivat kynnyksinä suhteen purkamiselle. Ristiriitojen

tehokas ratkaiseminen itse asiassa ennustaa hyviä sosiaalisia taitoja. Kyselymme osallistuneista nuorista noin joka neljäs nuori kertoi riitelevänsä usein äitinsä kanssa. Isän kanssa usein riiteli noin joka viides nuori. Suurin osa nuorista koki elämänsä seitsemännellä luokalla silti mielenkiintoiseksi tai onnelliseksi ajaksi ja ainoastaan pieni osa nuorista toi esille kielteisiä puolia.

Viime aikoina on esitetty, että nuoruvaiheen psyykkisten muutosten läpikäyminen saattaa olla stressaavampaa vanhemmalle kuin nuorelle itselleen (Steinberg, 2001; Steinberg & Morris, 2001; Grotevant, 1998). Nuori näkee vanhempiensa kanssa käytävät kinastelut ja arkipäivän riidat ohimenevinä ja omaan päätösvaltaan liittyvinä asioina, kun taas vanhempi kokee kiistatilanteet opettamiensa perusarvojen kyseenalaistamisena. Vanhempien pelkoja lisäävät viestimissä esillä olevat uhkakuvat huumeista, päihteistä ja väkivallasta, ja se että nuoren elinympäristö on paljolti erilainen kuin se ympäristö, jossa vanhempi eli omaa nuoruuttaan. Lisäksi perheessä saattaa esiintyä samaan aikaan useita siirtymiä, kun vanhemmat ovat siirtymässä keski-ikään ja isovanhemmat ikääntyvät.

Millaista tukea yläasteikäinen nuori tarvitsee kotona ja koulussa

Suurin osa nuorista siis käy murrosiän läpi ilman dramaattista kriisivaihetta. Eriasteiset masennusoireet, kielteinen kehonkuva, pähteidenkäyttö ja viihtymättömyys koulussa ovat yläasteikäisten keskuudessa kuitenkin varsin yleisiä. Miten nuoren hyvinvointia voisi tukea?

Vanhemmat ovat avainasemassa, vaikka toisenlaisiakin äänenpajoina on viimeaikoina esitetty. Lukuisat eri puolilla maailmaa tehdyt tutkimukset osoittavat, että vanhemmuus, joka tarjoaa nuorelle lämpöä ja kannustusta mutta samalla valvontaa edistää parhaiten yläasteikäisen nuoren hyvinvointia (Lord, & Eccles, 1994). Tuloksemme (Rönkä & Poikkeus, 2000; Viheräkoski & Rönkä, 2002) osoittivat, että mitä enemmän nuori – yhtä hyvin 7. kuin 8. luokalla – kertoi saavansa vanhemmiltaan lämpöä ja hyväksyntää, oman ajattelun tukemista ja valvontaa, sitä paremmin

hän voi useilla eri hyvinvoinnin eri osa-alueilla (mieliala, minäkuva, suhtautuminen koulunkäyntiin, päihteiden käyttö). Vanhemmille kohdistetuissa neuvonnassa puhutaan usein rakkaudesta ja rajoista. Tutkijat korostavat sitä, että itsenäistyvä nuori tarvitsee rakkauden ja rajojen lisäksi kannustusta omaan ajatteluun ja itsenäiseen päätöksentekoon.

Steinbergin (1990, 2001) ohjaavan vanhemmuuden ulottuvuuksista oman ajattelun tukeminen osoittautui tutkimuksessammekin hyvin keskeiseksi nuoren hyvinvointia tukevaksi tekijäksi. Mitä oman ajattelun tukeminen tarkoittaa käytännössä? Steinbergin mukaan se on esimerkiksi seuraavia asioita: nuorta kannustetaan kriittisyyteen ja omien mielipiteiden ilmaisuun; nuorelle annetaan vastuuta häntä itseään koskevista asioista; nuorta ei syyllistetä epäonnistumisista vaan häntä lohdutetaan; nuorta ei vähätellä esimerkiksi sanomalla ”tiedät kyllä paremmin, kun kasvat isommaksi”. On tärkeää, että vanhemmat aidosti kuuntelevat nuoren mielipiteitä silloinkin kun ne ovat heidän omista kannoistaan eroavia (Collins & Laursen, 2000). Tutkijat korostavat nykyään myös sitä, että vanhempien kannattaisi kontrolloinnin ja utelun sijaan kannustaa nuorta itse kertomaan asioistaan. Lämmin ilmapiiri lisää nuoren halukkuutta puhua asioistaan, mutta myös auliutta kuunnella ja ottaa vastaan ohjeita ja neuvoja vanhemmiltaan. Lisäksi vanhempien valvonnan olisi tärkeää muuntua iän myötä vastaamaan lapsen ja nuoren kehittyvää kykyä ymmärtää yhteisesti sovittuja sääntöjä, niiden seuraamuksia ja ottaa vastuuta toimintansa suunnittelusta. Iän karttuessa tehtävien ratkaisemisen tai päätösten yhteydessä tapahtuva vanhempien kontrollointi koetaan yhä enenevästi kyvykkyyden arviointina, ja vahvalla kontrolloinnilla saattaa myöhemmällä iällä olla toisinaan jopa kielteisiä vaikutuksia itsetuntoon (Pomerantz & Eaton, 2000). Iästä riippumatta lapset ja nuoret kokevat vanhempiensa kannustuksen myönteisesti ja säännöllinen ”tunneakun” täyttäminen, välittämistä ja arvostamista välittävät hymyt, halaukset ja kommentit ovat tehokkaimpia ja halvimpia hyvinvoinnin pulmien ennaltaehkäisijöitä.

Millaista tukea nuoret itse odottavat vanhemmiltaan? Kun kysyimme 7-luokkalaisilta heidän mielipiteitään vanhempien merkityksestä, avoimissa vastauksissa tuli usein esiin ohjaavaan vanhemmuuteen liitettyjä ominaisuuksia: sitä, että vanhemmat neuvovat, tukevat, auttavat läksyissä ja ongelmissa ja kannustavat (Rönkä & Poikkeus, 2000; Rönkä, Viheräkoski, Litsilä & Poikkeus, 2002). Ensinnä nuoret kuitenkin mainitsivat perushoivaan ja -huoltoon liittyviä asioita: sitä, että vanhemmat tekevät ruokaa, huoltavat vaatteita, siivoavat, antavat rahaa – ja huolehtivat muutenkin. Tärkeää nuorelle oli myös yhdessä-olo – vaikkapa TV:n tai ruokapöydän ääressä – tai pelkästään se, että vanhemmat ovat kotona nuoren saatavilla, vaikka nuori itse oleskelsikin omassa huoneessaan.

Näitä samoja asioita, kannustusta, tukea ja rajoja, voivat nuorelle tarjota myös opettajat ja muut välittävät aikuiset. Huomionarvoista oli kuitenkin se, että kun kysyimme nuorilta molemmissa ikävaiheissa, oliko heillä läheistä suhdetta johonkin opettajaan, vain hyvin harvat vastasivat myöntävästi. Se, missä määrin opettajalla on mahdollisuuksia sekä halua ja taitoa panostaa luokan ilmapöytään ja ihmissuhteisiin – tehdä tunnetyötä – vaikuttaa paitsi oppilaiden oppimistuloksiin myös heidän asennoitumiseensa koulunkäyntiin yleisesti (Jahnukainen, 2001; Jokinen, 2001). Opettajien ja rehtorien kannustusta ja motivointia pidetään nykyään entistäkin tärkeämpänä lapsen kehitykseen vaikuttavana tekijänä (Pulkkinen, 2002). Vanhempien antamaa tukea nuorelle tehostavat huomattavasti se tuki, jota nuori saa niin koulusta kuin suvun, lähiyhteisön ja naapuruston aikuisilta.

Lähteet

Almeida, D., & McDonald, D. (1998). Weekly rhythms of parents' work stress, home stress, and parent-adolescent tension. Teoksessa Crouter, A.C., & Larson, R. (toim.). *Temporal rhythms in adolescence: Clocks, calendars, and the coordination of daily life. New directions for child and adolescent development*, 82. (s. 53-67). San Francisco, CA, US. Jossey Bass Inc, Publishers.

- Angold, A., & Costello, E.J. (1987). Recent Mood and Feeling questionnaire. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Collins, W. A., & Laursen, B. (2000). Adolescent relationships: The art of fugue. Teoksessa C. Hendrick & S. S. Hendrick (toim.), *Close relationships. A sourcebook* Thousand Oaks, CA: Sage, 59–69.
- Conger, R.D., & Ge, X. (1999). Conflict and cohesion in parent-adolescent relations: changes in emotional expression from early to midadolescence. Teoksessa Cox, M.J. & Brooks-Gunn, J. (toim.) *Conflict and cohesion in families. Causes and Consequences*. Mahwah, NJ. Lawrence Erlbaum, 185–206.
- Ebeling, H., Moilanen, I., Linna S.-L., Tirkkonen, T., Ebeling, T., Piha, J., Kumpulainen, K., Räsänen, E., Tamminen, T., & Almqvist, F. (1999). Smoking and drinking habits in adolescence – links with psychiatric disturbance at the age of 8 years. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 8 (4), 68–76.
- Engels, R. (1998). Forbidden fruits. Social dynamics in smoking and drinkin behavior in adolescents. University of Maastricht: Datawyse.
- Fenzel, L.M (2000). Prospective study of changes in global self-worth and strain during the transition to middle school. *Journal of Early Adolescence*, 20, 93–117.
- Furman, W., & Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child Development*, 63, 103–115.
- Galambos, N. L., & Ehrenberg, M. F. (1997). The family as health risk and opportunity: A focus on divorce and working families. Teoksessa J. Schulenberg, J. Maggs, & K. Hurrelmann (toim.), *Health risks and developmental transitions during adolescence*, (s. 395–419). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Galambos, N.L., & Tilton-Weaver, L.C. (2000). Adolescents' psychosocial maturity, problem behavior, and subjective age: in search of the adultoid. *Applied Developmental Psychology*, 30, (4), 467–483.
- Graber, J.A., & Brooks-Gunn, J. (1996). Transitions and turning points: navigating the passage from childhood through adolescence. *Developmental Psychology*, 32, 768–776.
- Grotevant, H.D. (1998). Adolescent development in family contexts. Teoksessa Damon, W. & Eisenberg, N. (toim.). *Handbook of Child Psychology. Social, Emotional, and Personality Development* (s. 1097–1149). Vol. 3. New York. John Wiley & Sons, Inc.
- Guay, F., Boivin, M., & Hodges, E.V.E. (1999). Predicting change in academic achievement: A model of peer experiences and self-system processes. *Journal of Educational Psychology*, 91(1), 105–115.
- Hussong, A.M. (2000). Perceived peer context and adolescent adjustment. *Journal of Research on Adolescence*, 10, (4), 391–415.
- Jahnukainen, M. (2001). Hyvä, paha opettaja, eli post-modernin nuorison kouluttamisen ongelma erityiskasvatuksen valossa. Nuorisotutkimus 4.
- Jokinen, K. (2001). Koulu neuvoteltavana. Nuorisotutkimus 4.
- Keefe, K., & Berndt, T.J. (1996). Relations of friendship quality to self-esteem in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 16, 110–130.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2000). Varastettu lapsuus. Teoksessa Leikkivä Ihminen (s.25–29). Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Kauhava. Kauhavan kirjapaino.
- Kepler, K. (1999). Nuorten koettu terveys, terveyskäyttäytyminen ja sosiaalistumisympäristö Virossa. Jyväskylä. Jyväskylän Yliopisto.
- Larson, R.W., Richards, M.H., Moneta, G., Holmbeck, G., Duckett, E. (1996). Changes in Adolescents' daily interactions with their families from ages 10 to 18: disengagement and transformation. *Developmental Psychology*, 32, (4), 744–754.
- Larson, R., & Richards, M.H. (1994). Divergent realities. The emotional lives of mothers, fathers, and adolescents. BasicBooks. A Division of HaperCollinsPublishers.
- Laursen, B., & Collins, A.C. (1994). Interpersonal conflict during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, (2), 197–209.
- Lord, S., & Eccles, E. (1994). Surviving the junior high school transition. *Journal of Early Adolescence*, 14, (2), 162–200.
- Lintonen, T., Rimpelä, M., Ahlström, S., Rimpelä, A., & Vikat, A. (2000). Trends in drinking habits among Finnish adolescents from 1977 to 1999. *Addiction*, 95(8), 1255–1263.
- Mayeless, O., & Wiseman, H. (1998). Adolescents' relationships with father, mother, and same-gender friend. *Journal of Adolescent Research*, 13, 101–114.
- Noack, P., Kerr, M., & Olah, A. (1999). Family relations in adolescence. *Journal of Adolescence*, 22, 713–717.
- Noom, M., Dekovic, M., & Meehus, W. H. J. (1999). Autonomy, attachment and psychosocial adjustment during adolescence: a double-edged sword? *Journal of Adolescence*, 22, 771–783.
- Plunkett, S. W., Radmacher, K. A., & Moll-Phanara, D. (2000). Adolescent life events, stress, and coping: A comparison of communities and genders. *Professional School Counseling*, 3, 356–367.
- Poikkeus, A.-M. (1995). Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa Lyytinen, P., Korhikangas, M., & Lyytinen, H. (toim). *Näkökulmia kehitypsykologiaan: kehitys kontekstissaan* (s.122–138). Porvoo. Helsinki. Juva: WSOY.
- Pomerantz, E. M., & Eaton, M. M. (2000).

- Developmental differences in children's conceptions of parental control: "They love me, but they make me feel incompetent". *Merrill-Palmer Quarterly*, 46(1), 140–167.
- Pulkkinen, L. (2002). Koti, koulu ja yksityinen elämämpiiri hyvän elämän ankkureina Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim). *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. PS-kustannus.
- Reynolds, C.R., & Kamphaus, R.W. (1992). *BASC. Manual for the Behavior Assessment System for Children*. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Russel, A., & Saebel, J. (1994). Mother-son, mother-daughter, father-son, and father-daughter: are they distinct relationships? *Developmental Review*, 17, 111–147.
- Rönkä, A., & Poikkeus, A.-M. (2000). Tytöt, pojat ja vanhemmat: kumppanuutta ja kahinointia. *Nuorisotutkimus*, 4, 3–18.
- Rönkä, A., Viheräkoski, J., Litsilä, R. & Poikkeus, A.-M. (2002). Nuoret ja vanhemmat perhesuhteiden muutoksessa. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim). *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. PS-kustannus.
- Sallinen, M., Rönkä, A., & Poikkeus, A.-M. (2002). Tytöt, pojat ja masentunut mieliala nuoruusiässä: katsaus kirjallisuuteen. Arvioitavana oleva käsikirjoitus.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of Research of Adolescence*, 11, (1), 1–19.
- Steinberg, L., & Morris, A.M. (2001). Adolescent Development. *Annual Review of Psychology*, 52, 83–110.
- Steinberg, L., Lamborn, S.D., Dornbusch, S.M., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266–1281.
- Steinberg, L. (1990). Autonomy, conflict, and harmony in the family relationship. Teoksessa Feldman, S.S. & Elliott, G.R. (toim.). *At the threshold: The developing adolescent*. London. Harvard University Press.
- Viheräkoski, J., & Rönkä A. (2002). Työ, vanhemmuus ja nuorten hyvinvointi. *Käsikirjoitus*.
- Välimaa, R. (2000). Nuorten koettu terveys kyselyaineistojen ja ryhmäkeskustelujen valossa. *Studies in Sport, Physical Education, and Health*, 68. Jyväskylä. University of Jyväskylä Press.
- Wichström, L. (1999). The emergence of gender difference in depressed mood during adolescence: the role of intensified gender socialization. *Developmental Psychology*, 35 (1), 232–245.

Kukka Tast

IKÄVAIHEESTA TOISEN: 14 VUODEN IKÄ RAJAPYYKKINÄ

Antiikin aikanakin oliin sitä mieltä, että ihminen ei pysy koko elämänsä ajan samantyyppisenä, vaan ikäkausien liittyvät erityispiirteet erottivat eri-ikäiset selvästi toisistaan. Yksi rajapyykki matkalla kehdestä hautaan oli siirtymä lapsuudesta nuoruuteen. Tällöin termi lapsi (*puer* eli poika tai *puella* eli tyttö) vaihtui termiin nuori (*juvenis*). Monet historian tutkijat ovat sitä mieltä, että tämä siirtymä tapahtui antiikissa 14 vuoden iässä. Kysymys tarkoista ikärajoista näyttää kuitenkin kiinnostavan moderneja historioitsijoita enemmän kuin antiikin ajattelijoita. Antiikin kirjoittajat nimittäin tyytyivät yleensä ainoastaan vaihtamaan lapsesta tai nuoresta käyttämäänsä termiä mainitsematta tarkkoja ikärajoja. Tämä selittyy todennäköisesti sillä, että kokonainen ikäluokka kerrallaan ei saavuttanut aikuisuutta, vaan todellisen aikuisuuden saavuttaminen oli varsin yksilöllistä.

Olellinen muutos siirryttäessä lapsuudesta nuoruuteen oli siinä, ettei vanhemmilla ollut nuoreen enää samaa vaikutusvaltaa kuin lapseen. Lapsen mielen vaikutusalttius, *tabula rasa*, oli roomalaisen kasvatuksen pe-

ruslähtökohta. Lapsen mieltä pidettiin herkkänä ja taipuisana, joten se oli suhteellisen helposti taivuteltavissa oikeaan suuntaan. Niinpä nimenomaan lapsuus nähtiin kasvatukselle otollisena aikana, sillä nuori ei enää ollutkaan samalla tavoin muokattavissa kuin lapsi. Nuoruudessa lapsuuden triviaalien ja helposti oikaistavien rikkeiden tilalle tulivat huomattavasti karkeammat ja vaikeammin kitkettävissä olevat paheet. Antiikin ajattelijoilla oli kuitenkin rohkeutta antaa lupa kasvattajille joskus katsoa lasten tekemisiä läpi sormien: olemaan kuulematta sellaista, mitä kuulee ja näkemättä sellaista, mitä näkee. Plinius nuorempi kertoo pysäyttäneensä kadulla poikaansa nuhdelleen isän ja kysyneensä tätä, oliko hän itse tehnyt koskaan mitään sellaista, mistä hänen oma isänsä olisi voinut häntä moittaa. ”*Sunt pueri pueri*” – pojat ovat poikia, oli nuoria ymmärtävän Pliniuksen kannanotto tähän tilanteeseen. (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

KATI NIEMELÄ

RIPPIKOULU JA PROMETHEUS-LEIRI AIKUISTUMISRIITTEINÄ

Rippikoulu on osa perinteistä suomalaista kulttuuria ja keskeinen osa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kasvatustajärjestelmää. Se tavoittaa edelleen lähes kaikki 15-vuotiaat nuoret. Vaikka kirkkoon kuuluvien osuus on tasaisesti vähentynyt 1970-luvun 95 prosentista uuden vuosituhanen alun 85 prosenttiin, edelleen yhdeksän kymmenestä 15-vuotiaasta osallistuu vuosittain rippikouluun. Vuonna 2000 rippikouluissa oli lähes 58 000 osallistujaa.

1980-luvun lopusta lähtien uskonnottomat Prometheus-leirit ovat pyrkineet tarjoamaan vaihtoehdon rippikoululle. Vuonna 2001 yli 600 nuorta osallistui Prometheus-leireille. Tämä vastaa yhtä prosenttia 15-vuotiaiden ikäluokasta.

Rippikoulua on perinteisesti pidetty aikuistumisriittinä, jossa osallistujan koetaan jollain tavoin siirtyvän lapsuudesta aikuisten maailmaan. Sama ajatus on liitetty myös Prometheus-leireihin. Nyky-yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset kyseenalaistavat monella tapaa tämän ajatuksen. Pidentynyt nuoruusikä on siirtänyt lapsuuden jo menneisyyteen rippikoululaisten mielistä ja aikuisuus ei vielä edes häämötä. Tarve erilaisiin siirtymäriitteihin on kuitenkin edelleen voimakas. Nuoret ja heidän vanhempansa kaipaavat nuoruuteen sijoittuvaa rituaalinomaista tapahtumaa, jonkinlaista merkkipaalua siitä, että tietty osa elämää on jo takana ja osa edessä. Tämä osaltaan takaa rippikoulujen ja Prometheus-leirien suosiota myös vastaisuudessa.

Artikkelissa tarkastellaan rippikoulun ja Prometheus-leirien taustaa ja nykytilaa, niihin osallistumisen syitä ja nuorten kokemuksia niistä sekä pohditaan rippikouluun ja Prometheus-leiriin liitettyä ajatusta siirtymäriitistä. Mikä saa nuoret vuosi toisensa jälkeen osallistumaan rippikouluihin ja nykyään myös Prometheus-leireille?

Siirtymäriitit elämänculussa

Siirtymä lapsesta aikuiseksi, sinkku-elämästä avioelämään, lapsettomuudesta vanhemmuuteen tai avioelämästä leskeyteen ei tapahdu kivuttomasti. Siirtymää helpottavat erilaiset rituaalit. Yhteisön tapahtumiin ja yksilön elämäncvaiheisiin kuuluvat tietyt rituaalit. Ne edustavat muuttumattomuutta ja tuovat jatkuvuutta ja turvallisuutta yhteisön elämään. (Lewis 1987, 136.)

Siirtymäriitit ovat rituaalien oma lajinsa. Ne ovat yksilön elämäncvaiheissa tapahtuvien siirtymien yhteydessä toimitettuja riittejä. Siirtymäriitit helpottavat yksilön elämää tukemalla siirtymistä elämäncvaiheesta toiseen. Siirtymäriittejä ovat esimerkiksi avioitumiseen, kuolemaan ja lapsen syntymään liittyvät riitit.

Siirtymäriitit nähdään usein kolmivaiheisina. Kuhunkin vaiheeseen liittyy omia rituaaleja, jotka yhdessä muodostavat ikävaiheesta toiseen siirtymisen prosessin. Vaiheet ovat: 1) irtaumavaihe (separation), 2) siirtymävaihe/liminaalivaihe (transition) ja 3) kiinnittymisvaihe (incorporation). (van Genneep 1977.)

Oman ryhmänsä siirtymäriiteistä muodostavat initiaatoriitit (van Genneep 1977, 65). Initiaatio tarkoittaa muodollista menettelyä, jolla yksilö vihitään tai hyväksytään uuteen yhteyteen kuten ikäkauteen, yhdistykseen tai salaseuraan. Tavallisesti initiaatiolla tarkoitetaan erilaisia aikuistumismenoja, joilla nuori hyväksytään osaksi kulttuuria. (Mäki-Kulmala 1993, 15–16.)

Initiaatoriiteissä on usein nähtävissä kaikki siirtymäriitin vaiheet. Irtaumavaiheessa initoitavat eristetään normaalista sosiaalisesta kanssakäymisestä ja elämäncpiiristä. Tällöin irtaudutaan entisestä sosiaalisesta asemasta ja ikään kuin kuollaan aikaisemmalle minuudelle. Symbolisesti aikuistumisriittiin osallistuvat jättävät taakseen lapsuuden

ja siihen liittyvät asiat ja astuvat liminaaliseen tilaan. (Lewis 1987, 131.)

Liminaali- eli siirtymävaihe on eräänlainen väli-tai poikkeustila, jolloin normaalin elämän ja arjen rakenteet ja säännöt lakkaavat pätemästä. Niin sanotun karnevalismin teorian mukaan liminaalivaihetta kuvaa arkielämästä irtauminen ja siirtyminen ”karnevaaliin”. Arkielämän aikarytmi murtuu ja normaalin sopivaisuuden säännöt murtuvat. Karnevaalissa voidaan unohtaa vanhat roolit ja omaksua uudet. (Bakhtin 1984; Lewis 1987, 131.)

Liittymävaiheessa initoitava kiinnittyy uuteen ikä- ja/tai kehitysvaiheeseen. Aikuistumisriittiin osallistuva hyväksytään aikuisyhteisön jäseneksi ja hän saa aikuisuuteen kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia.

Lapsuudesta aikuisuuteen siirtävät initiaatiomenot ovat olleet erityisen tyypillisiä alkukantaisilla heimoilla. Initiaatiomenojen avulla lapsen ja aikuisen maailmat erotettiin toisistaan. Siirtymäriitillä oli kaksi perustarkoitusta: identiteetin muutos ja kulttuuriin astuminen (Harris 1982). Initiaatioseremonia teki lopun välittömään tarpeentyydykseen keskittyneestä ja itsekkästä lapsesta ja herätti sosiaaliseen ja kollektiiviseen vastuun-tuntoon.

Modernista kulttuurista katsotaan usein puuttuvan sellaiset menot, joilla nuoria siirrettäisiin kohti aikuisuutta ja hyväksyttäisiin aikuisiksi (ks. Mäki-Kulmala 1993, 15–25, 311). Suomalaisessa ja ylipäätään länsimaaisessa kulttuurissa, toisin kuin monissa muissa kulttuureissa, ei ole sellaista selkeää siirtymäriittiä, joka siirtää lapsen aikuisuuteen, riippuvuudesta riippumattomuuteen. Aikuistumiseen liittyviä siirtymäriittejä on kuitenkin edelleen kaikissa yhteiskunnissa, vaikkakin selvimmin ne ilmenevät suhteellisen vakaissa ja syklistä yhteiskunnissa, joissa yhteys luontoon ja sen rytmeihin on kiinteä (Turner 1982, 93). Suomessa aikuistumisriitin piirteitä on perinteisesti liitetty ennen kaikkea rippikouluun, ylioppilaaksi pääsemiseen ja avioliiton solmimiseen.

Modernissa yhteiskunnassa nuoruusvaiheen pidentyminen on siirtänyt lapsuuden ja aikuisuuden kauas toisistaan ja täten myös aikuistumi-

seen liittyvät siirtymäriitit ovat usein vaikeasti tunnistettavissa. Pidentynyt nuoruusikä on johtanut siihen, että initiaation eri vaiheet voivat olla hyvinkin kaukana toisistaan. Pidentyneet koulutusajat, perheen perustamisiin myöhentyminen ja vakituisen työpaikan saantiin liittyvät vaikeudet ovat toisiinsa sidoksissa olevia tekijöitä, jotka ovat siirtäneet itsenäisen elämän aloittamisen kauas lapsuuden päättymisestä. Individualismin nousu on myös vähentänyt yhteisöllisten rituaalien merkitystä yhteiskunnassa (Lewis 1988, 38).

Kirkolliset ja ei-kirkolliset siirtymäriitit

Kirkon pyhillä toimituksilla on vahva siirtymäriitin luonne. Siirtymäriitit selvinä, yhteisön ylläpitäminä rituaaleina ovat edelleen tunnistettavissa ennen kaikkea kirkollisessa elämässä. Ainakin muodollisessa mielessä esimerkiksi kaste, konfirmaatio ja avioliittoon vihkiminen siirtävät ihmisen toiseen ikä- ja/tai kehitysvaiheeseen. (Ks. esim. Mäki-Kulmala 1993, 20, 311.)

Kirkon pyhät toimitukset ovat selkeä osa suomalaista uskonnollisuutta. Yli neljä viidestä suomalaisesta toivoo uskonnollisia toimituksia järjestettävän elämän käännekohtissa (World Values 2000). Suomalaiset mieltävät kirkolliset toimitukset vahvasti tiettyyn elämänvaiheeseen kuuluviksi rituaaleiksi. Kirkolliset toimitukset ovat suomalaisille myös keskeinen syy kirkon jäsenyyteen. Kun suomalaisilta kysytään heidän kirkkoon kuulumisensa syitä, mahdollisuudet erilaisiin kirkollisiin toimituksiin nousevat keskeisimmiksi (Salonen, Kääriäinen & Niemelä 2000, 40). Pyhät toimitukset ovat lähes kaikille seurakuntalaisille tärkeä kosketuskohta kirkkoon, mutta kirkosta vieraantuneiden mielestä ne ovat vahvin ja ilmeisesti myös viimeinen side kirkkoon (Sihvo 1992, 15).

Riittien suuri merkitys on havaittu myös uskonnottoman maailmankatsomuksen piirissä. Suomessa uskonnottomia riittejä ja uskonnotonta juhlakulttuuria on ollut erityisesti ajamassa Vapaa-ajattelijain liitto ry. Traditiot ja rituaalit on nähty uskontoja tukevinä tekijöinä, joiden korvaaminen uskonnottomilla vaihtoehtoilta olisi tärkeää uskonnottoman maailmankuvan suosion kasvulle. (Paasirova 1989.) Vuonna 1999 Suo-

meen perustettiin Pro-Seremoniat-palveluorganisaatio, jonka tarkoitus on kehittää uskontokuntiin sitoutumatonta juhlakulttuuria ja auttaa ihmisiä uskonnottomien perhejuhlien (häät, nimeänto, aikuistuminen ja hautajaiset) järjestämisessä. Palveluorganisaation perustivat Suomen Humanistiliitto ry, Vapaa-ajattelijain liitto ry ja Prometheus-leirin tuki ry. (Tiukkanen 1999.)

Uskonnottomat siirtymäriitit ja muut rituaalit olivat laajasti käytössä entisessä Neuvostoliitossa, jossa uskonnolliset rituaalit pyrittiin eliminoimaan täysin ja uskonnolliset rituaalit korvattiin uskonnottomilla rituaaleilla. Tällä haluttiin osaltaan kitkeä ihmisten uskonnollisuus. Tieteellisessä ateismissä uskonnollisten siirtymäriittien tilalle luotiin vastaavat uskonnottomat riitit. Lasten kastejuhla korvattiin vaihtoehtoisella juhlalla, kirkollinen vihkiminen korvattiin maallisella hääseremonialla ja kirkolliset hautajaiset maallisilla hautausseremonioilla. Kaikella tällä haluttiin ”vapauttaa ihmiset uskonnosta” ja vahvistaa kommunistista ideologiaa ja tieteellistä maailmankatsomusta. (Kääriäinen 1998, 39–43.)

Siirtymäriittejä ei kuitenkaan pidä ymmärtää suppeasti vain uskonnollisten ja niitä korvaavien juhlien kaltaisina organisoituina rituaaleina. Siirtymäriitin piirteitä on yhtä lailla löydettävissä vaikka polttariperinteestä tai armeijasta ja siihen liittyvistä perinteistä.

Rippikoulu

Rippikoulun historiaa

Uskonpuhdistusta seuranneella puhdasoppisuuden ajalla 1600-luvulla kansan lukutaitoa alettiin pitää tärkeänä, jotta jokainen voisi itse perehtyä kristinoppiin. Tällöin Suomessa luotiin kasvatusjärjestelmä, joka säilyi aina 1800-luvulle asti. Sen järjestelmän sisältä syntyi myös rippikoulu. Kasvatuksen avulla haluttiin säilyttää ja kehittää sitä, mikä oli havaittu oikeaksi ja puhtaaksi opiksi. (Seppälä 1998, 39–40.)

Rippikoulu kehittyi ensi kertaa ehtoolliselle valmistuvien opetuksesta ja kuulustelusta. Rippikouluun osallistuvien alin ikä oli aluksi 8 vuotta, mutta nousi myöhemmin. Vuoden 1686 kirkkolain mukaan rippikouluikä oli 13–14 vuotta.

Vuoden 1686 kirkkolaisissa säädettiin myös, että voidakseen päästä Herran ehtoolliselle tai tullakseen vihityksi avioliittoon, oli osattava lukea kirjasta ja tunnettava Vähäkatekismusta. (Seppälä 1998, 41.) Tämän myötä rippikoulusta ja sen päättävästä ensimmäisestä ehtoollisesta kehittyi aikuistumiseen liitetty juhlallinen hetki: voidakseen olla täysivaltainen aikuinen, jolla oli oikeus osallistua ehtoolliselle ja solmia avioliitto, oli suoritettava rippikoulu. Rippikoulusta muodostui näin virallinen avioliittoluvan saantihetki. Kirkolla oli yksinoikeus naimaluvan antamiseen. Tämän myötä rippikoulusta ja ensimmäisestä ehtoollisesta muodostui siirtymäriitti, joka 1700-luvulta lähtien jakoi nuorison kolmeen kastiin: rippikoulun käymättömät, rippikoulua käyvät ja rippikoulun käyneet. Ennen rippikoulua oltiin lapsia ja sen jälkeen aikuisia. (Hakokorpi-Jumppanen 1985, 64.)

Vielä 1900-luvun alkupuolella rippikoulua ja konfirmaatiota pidettiin sellaisena kansalaispätevyyden osoituksena, että se merkittiin lähes poikkeuksetta virkatodistukseen. Sen puuttuminen virkatodistuksesta herätti viranomaisissa kiusallisia epäilyjä asianomaista kohtaan. (Sihvo 1993, 175.)

Rippikoululla on historian perusteella ollut initiaatoriittinä kaksi eri merkitystä. Kirkon näkökulmasta kyseessä on ollut initiaatio, jossa rippikoululainen on siirtynyt vajaanvaltaisesta seurakunnan jäsenestä täysivaltaiseksi ja samalla tunnustautunut uskonnolliseen yhteisöön. Tilanteessa, jossa kirkko ja yhteiskunta ovat olleet hyvin kiinteässä yhteydessä toisiinsa, rippikoulu on korvannut siirtymäriittinä myös maalliset kelpoisuuskynnykset ja saanut yleisen lapsesta aikuiseksi siirtävän riitin aseman. (Bringeus 1987, 52–53.)

Rippikoulu teki lapsesta aikuisen. Tämä näkyi myös ulkoisina muutoksina. Ennen ripille pääsyä nuorilla ei ollut lupa osallistua varttuneemman väen huvituksiin. Kiroilu, tupakointi ja väkijuomien käyttö olivat kiellettyjä. Ripille pääsyn jälkeen tytöt kampasivat tukkansa nutturalle ja pojat alkoivat käyttää miesten paitaa. Lyhyiden hameiden ja housujen asemesta käytettiin pitkiä. Aikuisten kirjoihin astunut sai oikeuden kahvin ja

viinan juontiin ja tupakointiin, luvan seurustella vastakkaisen sukupuolen kanssa sekä vastuullisia tehtäviä. Rippikoulun käynyt sai oikeuksia, jotka nykyihmisen silmin vaikuttavat varsin mitättömiltäkin, kuten oikeuden juoda kupin tai kaksi kuppia kahvia. Tärkeintä kuitenkin oli, että aikuisen kirjoihin astuttuaan nuori sai osallistua täysivaltaisena jäsenenä nuorisoryhmien toimintaan ja sai luvan seurusteluun. Ripiltä pääsyn jälkeen nuori sai vapautta, mikä ei ilman ”papin opetusta” ollut mahdollista. (Hakokorpi-Jump-panen 1985, 64–66.)

Rippikoulu ei ollut helppo eikä sen läpäiseminen ollut itsestään selvää. Joissain rippikouluissa reputettiin lähes puolet. Monet olivat rippikoulussa kolmatta tai neljättä kertaa. Joillekin rippikoulusta uhkasi tulla elinikäinen. Sen läpäisemättä saaminen oli häpeällistä, se johti avioitumiskieltoon, mikä puolestaan johti aviottomaan perheeseen ja yhteisön ylenkatseeseen. (Hakokorpi-Jump-panen 1985, 65–66.)

Rippikoulun nykytila

Rippikoululla on Suomessa poikkeuksellisen vahva asema: vuonna 2000 Suomessa järjestettiin kaikkiaan 2 249 rippikoulua ja niihin osallistui kaikkiaan lähes 58 000 nuorta. Tämä vastaa 90 prosenttia 15-vuotiaista nuorista. Missään muussa maassa luterilaisen rippikoulun käyvien nuorten osuudessa ei yllätä läheskään samaan. Esimerkiksi Ruotsissa vain noin puolet 15-vuotiaista osallistuu rippikouluun.

Rippikoulun suosion lähtökohtana on kirkon vahva asema suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Kirkon jäsenyys nähdään osana suomalaisuutta ja luterilaisuus on osa suomalaista identiteettiä (esim. Davie 2000). Kirkkoa pidetään historiallisen ja kulttuurisen roolinsa perusteella yhtenä kansallisen perustituutiona. Nekin suomalaiset, jotka eivät pidä kirkkoa ja uskontoa mitenkään merkittävänä osana elämää, yleensä asennoituvat myönteisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Vain viisi prosenttia suomalaisista suhtautui siihen kielteisesti vuonna 2000 (World Values 2000).

Rippikoulun suosiota tukevat sekä nuorten

kokemukset rippikoulusta että heidän vanhempiensa luottamus rippikoulun merkitykseen nuorten elämässä kuin myös rippikoulun vakiintunut asema osana nuorisokulttuuria. Valtaosa (80 %) suomalaisista pitää rippikoulua tärkeänä kirkon työmuotona (Kirkkomonitor 99).

Rippikoulut on yleensä hoidettu Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa ilmeisen hyvin. Sekä rippikoululaiset että heidän vanhempansa ovat enimmäkseen tyytyväisiä rippikouluihin. Kaikkiaan 86 prosenttia suomalaisista katsoi Gallup Ecclesiastica 1999 -tutkimuksen mukaan kirkon hoitaneen rippikoulun hyvin tai erittäin hyvin.

Muuttunut rippikoulu

Nykyään valtaosa rippikouluopetuksesta tapahtuu rippikoululeirillä. Rippikoululeirien suosio on lisääntynyt tasaisesti 1950-luvulta lähtien. 1970-luvun alussa leiririppikouluun osallistui vain joka kolmas rippikoululainen. Vuonna 2000 lähes yhdeksän kymmenestä rippikoululaisesta osallistui leiririppikouluun. Vain kahdeksan prosenttia rippikoululaisista osallistui päivärippikouluun ja neljä prosenttia iltarippikouluun. (Kirkon tilastollinen vuosikirja 2000)

Rippikoulua on pyritty kehittämään monella tapaa. Vuonna 2001 hyväksyttiin rippikoulun uusi opetussuunnitelma. Tässä uudessa rippikoulusuunnitelmassa opetuksen painopiste on opetus- ja oppimiskäsityksen muuttumisen myötä siirtynyt oppilaaseen. Oppilas nähdään aktiivisena, toimivana subjektina, ei enää opetuksen kohteena. Rippikoulu on muuttunut tietoa painottavasta opetuksesta laaja-alaiseksi toiminnaksi. Ymmärtämisen rinnalla pyritään tarjoamaan sekä kokemuksia että toimintaa. Keskeisiä ovat nuorten omat elämänskysymykset ja niistä lähtevä opetus. Rippikoulussa pyritään pääsemään mahdollisimman lähelle nuorten arkea, heidän luonnollista elämäntilannettaan ja heidän todellisia elämänskysymyksiään. (Usko – Elämä – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001.)

Rippikoulussa painotetaan yhä enemmän seurakunnan merkitystä oppimisyhteisönä. Uuden rippikoulusuunnitelman mukaan rippikoulun

perusta on seurakuntayhteys. Rippikoulu liittyy osana seurakunnan nuorisotyöhön, mutta samalla osana koko seurakunnan elämään. (Usko – Elämä – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001.)

Uuden rippikoulusuunnitelman mukaan suositus on, että rippikouluryhmän koko on enintään 25 nuorta. Rippikoulun kesto on oppitunneissa mitattuna 80 tuntia. Ajalliseksi kestoksi suositellaan vähintään puolta vuotta. Rippikoulua johtaa pappi tai lehtori. Tavallisesti opetukseen osallistuu myös muita, kuten kanttori ja nuorityönohjaaja. Varsinaisten rippikoulunopettajien lisäksi erityisesti rippikoululeireillä on mukana edellisinä kesinä rippikoulun käyneitä nuoria ryhmänohjaajina eli isosina. (Usko – Elämä – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001.)

Rippikoulun keskeisin tehtävä rippikoulusuunnitelman mukaan on vahvistaa nuorta uskossa Jumalaan ja tukea häntä elämänsä arvopohjan etsimisessä. *”Rippikoulun tehtävä on palvella ja tukea nuorta hänen etsiessään elämänsä kantavaa arvopohjaa. ... Tavoitteena on, että nuori vahvistuu siinä uskossa kolmiyhdyttävään Jumalaan, johon hänet on pyhässä kasteessa otettu.”* (Usko – Elämä – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001.)

Miksi rippikouluun?

Rippikoulu on osa nuorisokulttuuria. Kun nuorilta kysytään, miksi he osallistuvat rippikouluun, yhdeksi tärkeimmistä syistä nousee ”kun kaveritkin käy”. Vertaisryhmällä on keskeinen merkitys rippikouluun osallistumisessa: nuoret haluavat olla kuten muut.

Rippikoulu on monelle nuorelle normi ja ikävaiheeseen liittyvä velvollisuus. Rippikouluun osallistumista pitävät niin nuoret kuin vanhemmatkin itsestäänselvyytenä. Osallistumatta jättäminen merkitsisi poikkeavuutta. Kolme neljästä Tampereen seurakuntien rippikouluun vuonna 2001 osallistuneista arvioi, että sillä, että rippikoulu on tapana käydä 15-vuotiaana, oli melko tai erittäin paljon vaikutusta heidän rippikouluun osallistumiseensa. Myös ystävien osallistuminen rippikouluun on nuorille merkityksellistä. Kaksi kolmasosaa rippikoululaisista arvioi ystävien osallistumisen vaikuttaneen heidän osallistumiseensa

melko tai erittäin paljon. Vähintään jonkin verran nämä tekijät olivat vaikuttaneet yhdeksän nuoren osallistumiseen kymmenestä.

Tampereen seurakuntien rippikouluja koskevan tutkimuksen aineiston keruu toteutettiin vuoden 2001 aikana. Tutkimuksessa selvitettiin muun muassa rippikouluun osallistumisen syitä ja odotuksia ja kokemuksia rippikoulusta. Lähes kaikki rippikouluihin osallistuneet täyttivät rippikouluun liittyvän kyselyn ennen rippikoulua sekä sen jälkeen. A-lomake täytettiin rippikoulu kokonaisuuden alussa (tavallisimmin alkutalvesta 2001) ja B-osa tavallisimmin rippikoulun viimeisenä päivänä. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 1 143 rippikoululaista.

Nuoret osallistuvat rippikouluun pääosin mielellään. Vaikka rippikoulu koetaan ikäkauteen liittyväksi velvollisuudeksi, 62 prosenttia Tampereen rippikoulunuorista kertoi lähteneensä rippikouluun melko tai erittäin innoissaan. Vain kolme prosenttia koki lähteneensä vastentahtoisesti eikä ollut lainkaan innostunut rippikoulusta.

Nuorten odotuksissa rippikoulua kohtaan painottuvat kaveriryhmään liittyvät tekijät. Nuoret toivovat rippikoulunsa myötä yhä vahvemmin liittyvänsä vertaisryhmäänsä ja toivovat rippikoululta ennen kaikkea mukavaa yhdessäoloa ikätovereittensa kanssa. Nuoret haluavat rippikoulussa tutustua vastakkaiseen sukupuoleen, odottavat uusia ystäviä, hauskaa tekemistä ja hyvää ryhmähenkeä. (Rippikouluodotuksista ks. myös esim. Vermasvuori & Nurmi 1992, Borg 1991, Ahonen 1981, Tolonen 1972.)

Kavereiden ja sosiaalisen paineen ohella nuoret nostavat keskeisiksi rippikouluun osallistumiseensa syiksi sen tarjoamat oikeudet. Rippikoulun tuomaa mahdollisuutta kirkolliseen vihkimiseen ja kummina toimimiseen pidetään tärkeänä. Näiden oikeuksien myötä nuoresta tulee tavallaan askeleen enemmän aikuinen. Hän saa ne oikeudet, jotka alun alkaen tekivät rippikoulusta siirtymäriitin lapsuudesta aikuisuuteen. Vain muutama nuori sadasta pitää näitä tekijöitä täysin merkityksettöminä rippikouluun osallistumiselleen. Noin kolme nuorta neljästä arvioi näiden oikeuksien saamisen vaikuttaneen melko tai erittäin pal-

jon rippikouluun osallistumiseen.

Rippikoulun keskeisintä tavoitetta, uskon vahvistumista, nuoret pitävät rippikouluun menovaiheessa melko vähämerkityksellisenä. Vain joka kymmenes Tampereen seurakuntien rippikouluihin osallistunut nuori odotti rippikoululta melko tai erittäin paljon vahvistusta uskollen. Harvempi kuin joka viides odotti vähintään melko paljon, että saisi rippikoulusta vastauksia elämänsä tärkeisiin kysymyksiin tai lisää tietoa Jumalasta, kristinuskosta ja Raamatusta. Vielä vähemmän nämä tekijät olivat vaikuttaneet itse rippikouluun osallistumis päätökseen. Täysin merkityksettömiä nämä tekijät olivat kuitenkin harvoin. Vain noin joka kahdeksas nuori ei odottanut rippikoululta mitään uskonnollisuuteen tai elämänskysymyksiin liittyviä asioita.

Näyttää siltä, että viime vuosikymmenien aikana rippikoulun kokeminen vastauksien antajana uskonnollisiin kysymyksiin on vähentynyt, sen sijaan kavereiden merkitys lisääntynyt (ks. esim. Tolonen 1972). Rippikoulu on muuttunut nuorten mielissä ”uskonkoulusta” yhä enemmän hauskaksi yhdessäoloksi omanikäisten nuorten kanssa.

Neljä viidestä Tampereen seurakuntien rippikouluihin vuonna 2001 osallistuneesta nuoresta odotti rippikoulun ainakin jossain määrin aikuistavan ja itsenäistävän heitä. Lähes yhtä moni toivoi rippikoulun vahvistavan heidän itsetuntemustaan. Näin ollen ainakin nuorten mielissä rippikoulu liitetään aikuistumiseen.

Rippikoulunuorille vanhempien asenne rippikoulua kohtaan ei ole yhdentekevä. Yli puolet Tampereen seurakuntien rippikouluihin osallistuneista nuorista arvioi, että vanhempien toive rippikoulun käymisestä oli vaikuttanut paljon heidän rippikouluun osallistumiseensa. Joissain tapauksissa nuori koki vanhempiensa ei vain jollain tavoin vaikuttaneen, vaan myös pakottaneen hänet osallistumaan rippikouluun. Joka kymmenes tamperelainen rippikoulunuori koki, että joku, useimmiten vanhemmat, oli ainakin jossain määrin pakottanut hänet rippikouluun.

Nuorten vanhemmat korostavat rippikouluun osallistumisessa yhteiskunnallisten velvollisuuksien täyttämistä ja kulttuurin tapoja ja perinteiden

noudattamista. Nekin vanhemmat, jotka ovat seurakunnasta vieraantuneita, useimmiten arvostavat rippikoulua ja konfirmaatiota. Vaikka kirkosta vieraantuneet vanhemmat eivät muuten ole kiinnostuneita seurakunnan toiminnasta, he arvostavat kirkollisia toimituksia ja toivovat niitä elämänsä käännekohtiin. Rippikoulun käymistä pidetään itsestään selvänä tapana, joka kuuluu perheen elämänkaareen. (Silvo 1995, 115–117.)

Nuorten kokemuksia rippikoulusta ja rippikoulun anti

Nuoret ovat yleensä tyytyväisiä rippikouluunsa. Tampereen seurakuntien rippikouluihin osallistuneista 55 prosenttia antoi rippikoululle kiihtävän arvosanan 9 tai 10. Vain joka kymmenes arvioi rippikoulua huonommalla arvosanalla kuin kahdeksan. Rippikouluryhmien välillä on kuitenkin selkeitä eroja. Vuonna 2001 Tampereen seurakunnissa järjestetyistä rippikouluista nuorten parhaaksi arvioima koulu sai nuorilta arvosanojen keskiarvoksi lähes kymmenen, huonoin seitsemän.

Rippikoulun parhaana antina nuoret pitävät tavallisesti hyvää ryhmähenkeä, mukavaa vapaaajan tekemistä ja uusien ystävien saamista.

Rippikoululla on nuorten odotuksia enemmän uskonnollista antia. Vaikka vain 11 prosenttia tamperelaisnuorista odotti rippikoululta melko tai erittäin paljon vahvistusta uskollen, kuitenkin 26 prosenttia koki sitä saaneensa. Vähintään jonkin verran uskonvahvistusta rippikoululta odotti 40 prosenttia nuorista, 58 prosenttia koki sitä saaneensa.

Nuorten asenteet rippikoulua, kristinuskoa ja siihen liittyviä tekijöitä kohtaan muuttuvat usein positiivisemmiksi rippikoulun aikana. Tampereen seurakuntien rippikouluihin osallistuneista 68 prosenttia arvioi itse mielikuvansa rippikoulusta muuttuneen myönteisemmäksi rippikoulun aikana. Noin puolet nuorista arvioi mielikuvansa seurakunnan toiminnasta ja työntekijöistä, uskoon liittyvistä asioista ja Raamatusta muuttuneen myönteisemmäksi rippikoulun aikana. (Rippikoulusta asenteen muokkaajana ks. myös Åkerfeldt 1993, Huttunen 1988, Kiilholma 1982, Tolonen 1972, Ahonen 1981, Vikström 1970.)

Nuorten asenteita kristinuskoon liittyviä asioita kohtaan ja uskoa Jumalaan kysyttiin sekä ennen että jälkeen rippikoulun. Tällöin 40 prosentilla nuorista arviot asenteestaan kristinuskoa kohtaan olivat muuttuneet myönteisemmiksi ja lähes yhtä moni kuvasi uskovansa Jumalaan enemmän kuin ennen rippikoulua. Joka kymmenennellä nuorella muutos oli päinvastainen. Suurin positiivinen muutos tapahtui usein välinpitämättömästi ja kielteisesti asennoituvien kohdalla (ks. myös Åkerfeldt 1993; Kiilholma 1982).

Asenteissa tapahtuneissa muutoksissa on kuitenkin selkeitä eroja rippileirien välillä: tietyille leireille osallistuneiden nuorten asenteet ovat muuttuneet myönteisemmiksi kuin toisten. Sillä, miten onnistuneeksi nuoret arvioivat rippikoulun, oli selkeä yhteys rippikoululaisen kristinuskoon liittyvissä asenteissa tapahtuneisiin muutoksiin. Niissä rippikouluissa, jotka rippikoululaiset arvioivat onnistuneimmiksi, asenteenmuutos oli selvästi myönteisempi kuin huonommin onnistuneiksi arvioituissa rippikouluissa.

Uskonnollisen annin ja asenteenmuutosten ohella rippikoululla on usein myönteinen merkitys nuoren itsetunnon ja minäkuvalle. Lähes kolme neljästä tamperelaisnuoresta koki rippikoulun ainakin jossain määrin vahvistaneen heidän itsetuntoaan. He kokivat itsenäistyneensä ja aikuistuneensa rippikoulun aikana. Puolet nuorista arvioi myös minäkuvansa muuttuneen myönteisemmäksi rippikoulun aikana. Näin ollen, paitsi että nuoret odottavat rippikoulun aikuistavan heitä, rippikoulu näyttää ainakin nuorten omasta mielestä antavan heille eväitä aikuisuuteen.

Rippikoulun aikaisilla asennemuutoksilla on kuitenkin taipumus lieventyä nopeasti rippikoulun jälkeen (ks. esim. Vikström 1970, Rikkinen 1987). Esimerkiksi nuorten asenteet jumalanpalveluksia kohtaan ovat joidenkin tutkimusten mukaan kaksi vuotta rippikoulun jälkeen melko lähellä ennen rippikoulua vallinnutta tilannetta. Monilla on aikomus rippikoulun päättyessä lähteä mukaan seurakunnan toimintaan (ks. Rikkinen 1987). Siitä huolimatta vain pieni osa nuorista lähtee seurakunnan toimintaan aktiivisesti mukaan. Isoskoulutukseen mukaan lähteviä nuo-

ria on vielä paljon, joka neljäs rippikoulun käyneistä, mutta vain joka kymmenes nuori jää mukaan seurakunnan nuorisotoimintaan (Salonen, Kääriäinen & Niemelä 2000, 84). Monissa tapauksissa rippikoulu jää irralliseksi tapahtumaksi nuoren elämässä huolimatta yrityksistä luoda siltoja rippikoulun ja muun seurakunnan toiminnan välillä (Rikkinen 1987, 95). Vuonna 2001 hyväksytyssä rippikoulusuunnitelmassa on pyritty korjaamaan tätä ongelmaa sitomalla rippikoulu kiinteämmin seurakunnan muuhun toimintaan ja suosittamalla rippikoulun vähimmäispituudeksi puolta vuotta (Elämä – Usko – Rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001).

Prometheus-leirit

Prometheus-leirit ovat uskonnollisesti ja katsoimuksellisesti sitoutumattomia aikuistumisleirejä 14–15-vuotiaille. Leireille ovat tervetulleita kaikki kahdeksannen luokan käyneet nuoret, mutta ensisijaisesti ne on suunnattu uskontokuntiin kuulumattomille.

Prometheus oli tarujen mukaan kreikkalainen jumala, joka loi ihmiset Zeuksen kanssa. Zeus halusi ihmisten pysyvän alkeellisina olentoina, mutta Prometheus rakasti ihmisiä ja opetti heille tulen salaisuuden, ja ihmisen kehitys alkoi. Näin Prometheuksesta, joka ei milloinkaan taipunut jumalten tahtoon, vaan pysyi aina ihmisten puolella, tuli inhimillisen kulttuurin suojelija.

Prometheus-leirien syntyminen

Erilaiset maallisten nuorisovihkimysten kaltaiset toimitukset ovat syntyneet halusta löytää uskonnon vastine konfirmaatiolle. Saksassa on ollut käytössä maallinen nuorisovihkimys, Jugendweihe jo 1800-luvulla. Tämä vapaa-ajattelijoiden omassa keskuudessaan käyttämä toimitus toimi konfirmaation tavoin initiaattoriittinä nuorten siirtyessä aikuisten maailmaan. Toisen maailmansodan jälkeen tästä riitistä tehtiin DDR:ssä osa sosialistista kasvatusjärjestelmää. Nuorisovihkimysten suosio kasvoi nopeasti ja vuonna 1964 siihen osallistui jo 90 prosenttia ikäluokasta. Saksan evankelisten kirkkojen kanta nuorisovihkimykseen oli kieltei-

nen. Se piti nuorisovihkimystä vanhana vapaa-ajattelijoiden kirkonvastaisena perintönä. Kirkossa nuorisovihkimystä pidettiin tunnustautumisena ateismiin ja ateistiseen maailmankatsomukseen. (Köntti 1984, 253–258.)

Pohjoismaiden ensimmäinen uskonnoton nuorisovihkimys järjestettiin Tanskassa vuonna 1915. Tilaisuuden järjestäjänä toimi yhdistys nimeltä ”Yhdistys kirkollista konfirmaatiota vastaan”. Myös Norjassa uskonottomalla aikuistumiskoulutuksella on pitkät perinteet. Norjan ensimmäinen uskonnoton nuorisokurssi järjestettiin vuonna 1951. Nykyään siviilikonfirmaatiolla on Norjassa vakiintunut suosio. Human-Etisk Forbundin järjestämille uskonottomille konfirmaatiokursseille (borgerlig konfirmasjon) osallistui vuonna 2001 noin 16 prosenttia 14–15-vuotiaista norjalaisnuorista. (Borgerlig konfirmasjon 2001; Berg 2001.) Ruotsissa uskonottomien elämäntutkimusleirien toiminta on vielä suppeaa. Vuonna 2000 järjestetyille seitsemälle leirille osallistui 140 nuorta. Leirejä järjestää ei-uskonollista, humanistista elämäntutkimusta edistävä järjestö Humanisterna. (Humanistisk konfirmation 2001)

Suomessa Prometheus-leirien ideologinen edeltäjä oli vuonna 1984 varjorippikoulun muodossa järjestetty Suomen ensimmäinen siviilikonfirmaatio. Kaksipäiväisen varjorippikoulun järjestäjinä olivat Forssan vapaa-ajattelijat ja Vapaa-ajattelijain liitto. Leirille osallistui 30 nuorta. ”Varjorippikoulun perusajatuksena on tarjota elämän- ja maailmankatsomuksellisia virikkeitä niille nuorille, jotka eivät ole uskovaisia. Kun kristityt nuoret käyvät omat rippikoulunsa ja saavat päätteeksi jopa lahjoja, uskonottomat nuoret ovat tunteineet itsensä jossain määrin sytjätetyiksi, ja monet sellaisetkin nuoret, jotka eivät usko, ovat käyneet rippikoulun.” (Hartikainen 1984.)

Prometheus-leirien järjestäminen lähti liikkeelle vuonna 1988 yläasteen elämäntutkimustiedon tunnilta, jossa nuoret alkoivat itse pohtia mahdollisuutta uskonottomien aikuistumisleirien järjestämiseen. Jo samana keväänä Filosofian ja elämäntutkimustiedon opettajat FETO ry. ryhtyi suunnittelemaan ensimmäistä Prometheus-leiriä,

joka toteutui vuotta myöhemmin, kesällä 1989. Seuraavana vuonna leiritoimintaa järjestämään perustettiin Prometheus-leirin tuki ry., joka on hoitanut leiritoimintaa siitä lähtien. (Mikä Prometheus-leiri? 2001; Prometheus-leirit 2001.)

Prometheus-leiritoiminta on vahvistunut vuosi vuodelta perustamisestaan lähtien. Ensimmäiselle, vuonna 1989 järjestetyille leirille osallistui vain yksi koululuokallinen nuoria. Vuonna 1994 toiminta oli jo moninkertaistunut ja järjestetyille 22 leirille osallistui lähes 300 nuorta. Vuonna 2001 leirejä järjestettiin kaikkiaan 49 ja niille osallistui noin 618 leiriläistä (yksi prosentti 15-vuotiaiden ikäluokasta). Tavallisten leirien lisäksi järjestettiin kaksi laivaleiriä, pyörä-, vaellus- ja teltraleirit sekä teatteri- ja ekoleiri. Vuonna 2002 on tarkoitus järjestää 59 leiriä, joista yksi on ruotsinkielinen ja yksi englanninkielinen.

Prometheus-leirien tavoitteet

Prometheus-leirien perustamisen lähtökohtana oli pyrkiä tarjoamaan aikuistumiskoulutusta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomille nuorille. ”Leirin tarkoituksena on antaa jokaiselle tilaisuus pohtia omaa ajattelutapaansa ja myös auttaa ymmärtämään paremmin omia ja toisten valintoja. Kenestäkään ei tietenkään tule aikuista viikossa, mutta nämä pohdinnat antavat hyviä eväitä kasvulle ja kypsymiselle.” (Prometheus-leirit 2001.)

Leirin tavoitteina pidetään itsenäisen ajattelun kehittämistä, maailmankatsomuksen avartamista, vaihtoehdon tarjoamista rippileireille sekä toisten nuorten tapaamista (Siren 1991, 184). ”Leireillä pyritään saamaan nuoret ajattelemaan omilla aivoillaan, olemaan itsenäisiä, muttei itsekkäitä. Samoin pyritään ohjaamaan vastuunkantoon niin itsestä kuin muista niin tiedon kuin tunteen tasolla.” (Parviainen 1993, 1.)

Leirien kasvatuseriaatteet nousevat humanismin pohjalta. Humanistikasvattajien liiton ohjeistossa on määritelty periaatteet, joita Prometheus-leirin ohjaajat ja apuohjaajat voivat sitoutua noudattamaan. Tällä pyritään siihen, että kaikki Suomessa järjestettävät leirit toimivat samojen periaatteiden mukaan ja samaan päämäärään pyrkiin. Lähtökohtana on humanistinen elämäntut-

somus, jonka mukaan kokemamme maailma on kaikki, mitä elämästä tiedämme. Ihminen on vastuussa maailmasta, ja ymmärtääkseen ja pystyäkseen tulkitsemaan kokemuksiaan ihminen tarvitsee avointa tutkivaa mieltä ja järjenkäyttöä. Humanistisen kasvatuksen päämääränä nähdään itsensä hyväksyvä yksilö, eettinen suhtautuminen toisiin, demokraattisten yhteisöjen luominen, vastuu luonnosta ja oikeudenmukaisen ja toisista ihmisistä välittävän maailman luominen. (Humanistikasvattajien liiton ohjeisto 1992.)

Prometheus-leirien rakenne

Prometheus-leirin rakenne on lähes identtinen rippikoululeirien kanssa – jopa niin identtinen, että joku voisi oikeutetusti kysyä, onko niillä mitään eroa keskenään. Alun alkaen Prometheus-leirit rakennettiin rippileirien formaatin mukaisesti – jättäen uskonnollinen sisältö pois. Leirit kestävät tavallisesti kahdeksan päivää ja kunkin päivän ohjelma koostuu tietyistä teemoista – teemoista, joita pääosin käsitellään myös rippikoulussa. Leirillä on tarkoitus pureutua joihinkin elämän perimmäisiin kysymyksiin. Päivien teemoina ovat erilaisuus ja rasismi, huumeet ja päihteet, yhteiskunta, tulevaisuus, maailmankuvat ja -katsomukset. Sivuteemoja ovat muun muassa nuorisokulttuurit, nuoret vaikuttamisen kohteina, ihmissuhteet, seksi ja seurustelu. Kullakin leirillä on tavallisesti 15 leiriläistä, kaksi ohjaaja ja lisäksi viisi apuohjaaja, ”apparia”, jotka ovat itse osallistuneet leirille edeltävinä vuosina. Tämä käytäntö vastaa rippikouluissa olevaa isokäytäntöä. (Leirin teemat 2001; Ohjaajaksi Prometheus-leirille? 2001; Prometheus-leirit 2001.)

Prometheus-leiri päättyy konfirmaatiota vastaavaan aikuistumisjuhlaan, Prometheus-juhlaan. Se on leirin juhlallinen päätöstilaisuus, johon leiriläisten sukulaiset ja ystävät ovat tervetulleita. Prometheus-juhla halutaan juhlistaa nuoren kasvamista kohti aikuisuutta. Leirin jälkeen useilla perheillä on tapana pitää kotona oma erillinen juhlatilaisuus. (Prometheus-leirit 2001)

Prometheus-leirien samankaltaisuus rippileirien kanssa myös tiedostetaan. Vuonna 1993 leiri-ohjaajien ohjeistoksi laadituissa ”Prometheus-lei-

rin toteuttamisen kultaisen keskitien säännöissä” todetaan Prometheus-leireistä seuraavaa: ”Ne vastaavat jollakin tavalla rippileirejä, mutta eroavat mm. siinä, että valmiita totuuksia Prometheus-leireillä ei saa syöttää. On varottava myös ”Protuskonnon” vaikutelmaa ja aivopesun leimaa.” (Pariainen 1993, 1)

Ketkä osallistuvat Prometheus-leireille?

Vaikka Prometheus-leiriläisten määrän lisääntymisen myötä osallistujajoukko on muuttunut heterogeenisemmäksi, joitakin leiriläisiä tyypillisesti luonnehtivia piirteitä voidaan nostaa esiin. Prometheus-leirille osallistuva nuori ei tavallisesti kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan eikä osallistu rippikouluun. ”Erosin kirkosta kesällä. Olin kuullut pääasiassa kirkkoon kuulumattomille järjestettävistä Protu-leireistä, ja koska en halunnut rippileirille, päätin lähteä Protulle.” (Prometheus-leiri 2001.) Osa Prometheus-leiriläisistä on kuitenkin nykyään sellaisia, jotka osallistuvat myös rippikouluun.

Prometheus-leirille osallistuva nuori osallistuu koulussa tyypillisesti uskonnonopetuksen asemesta elämäntutkimustiedon opetukseen. Useimmiten nuori on kotoisin Uudeltamaalta. Monella nuorella on myös jonkinlaista vasemmistolaista taustaa. (Ks. Rautio 1997, 67–70.)

Leiriohjaajien mukaan Prometheus-leirille osallistuvat nuoret ovat yleisesti ottaen hyvin aktiivisia ja valveutuneita: ”...no yleisesti ottaen melko aktiivinen, ulospäinsuuntautunut ja pohdiskeleva, kiinnostunut moraalikysymyksistä ja vastuukysymyksistä. — aika lailla noin niin kuin yleisesti ottaen semmoista unelmaporukkaa eli selvästi niin kuin keskivertonuorta ryhdikkäämpää.” (Rautio 1997, 67–68.)

Nuorten kokemuksia Prometheus-leireistä

Nuorten kokemukset Prometheus-leireistä ovat samankaltaisia kuin rippikoululeireistä. Prometheus-leirille osallistuneet ovat yleensä tyytyväisiä leiriin ja monet kuvailevat sitä yhtenä elämänsä mieleenpainuvimpana ja antoisimpana kokemuksena (ks. esim. Leirikokemuksia 2001a & 2000b; Rautio 1997).

Kuten rippikouluun osallistuneet nuoret, monet Prometheus-leireille osallistuneet arvioivat uusien ystävyysuhteiden ja tiiviin ryhmähengen syntymistä leirin tärkeimmäksi ja vaikuttavimmaksi anniksi.

”Olin vaellusleirillä Lapissa. Se oli mieleenpainuva kokemus: viikko tuntemattomien ihmisten kanssa yötä päivää. Tuntemattomia ihmisiä joille paljasti syvimmit mietteet. Aluksi oli vaikea keskustella omista asioista, mutta loppua kohden näistä tuntemattomista ihmisistä tuli jopa ystäviä, joten heille oli helppo jutella. Leirillä huomasin, että loppujen lopuksi muut ovat aika samanlaisia kuin minä - en vain tiennyt sitä ennen. Leiri ei muuttanut minua kauheasti, sillä jo sinne mennessäni olin puhelias, mutta olen varma että jos hiljainen tyyppi menee leirille, hänestä tulee kuin uusi ihminen. Ei leirillä pelkkää puhetta opittu vaan myös ajattelua. Leirillä oli myös tarkoitus huomata, että vaikka olisit kuinka aikuinen ei tarvitse olla totinen mutrusuu. Leikit piristävät syvällisten keskustelujen lomassa. Olen tyytyväinen valintaani vaellusleiristä, sillä muuten en olisi lähtenyt Lappiin, ja nyt olen varma että palaan sinne, ehkä apuohjaajana...” (Leirikokemuksia 2001a.)

Rippikoulu ja Prometheus-leiri siirtymäriittinä

Prometheus-leirejä perustettaessa yksi keskeinen ajatus oli pyrkiä tarjoamaan aikuistumiskoulutusta myös niille nuorille, jotka eivät kuulu kirkkoon ja osallistu rippikouluun. Tähän sisältyy sisäänrakennetusti ajatus, että rippikoulu olisi jonkinlainen aikuistava tapahtuma 15-vuotiaan elämässä. Onko näin? Voidaanko rippikoulua ja Prometheus-leiriä pitää jonkinlaisena siirtymäriittinä lapsuudesta aikuisuuteen?

Edelleenkin rippikoulu ja konfirmaatio ovat edellytys täysivaltaiselle seurakunnan jäsenyydelle. Vain rippikoulun käynyt ja konfirmoitu seurakunnan jäsen voi osallistua itsenäisesti ehtoolliselle, saada kirkkohäät ja toimia kastettavan kummina. Rippikoulun merkitys aikuistumisriittinä on kuitenkin heikentynyt: yhteiskunnan täysivaltaisen jäsenyyden ei enää millään tavoin edellytä rippi-

koulun käymistä. Yhä harvemmalle rippikoulu enää myöskään antaa ”lupaa” esimerkiksi tansseissa käymiselle tai seurusteluun vastakkaisen sukupuolen kanssa. Monet nuoret ovat kokeilleet niitä jo paljon ennen rippikoulua.

Nykytilanteessa rippikouluun ja myös Prometheus-leiriin aikuistumisriittinä, siirtymänä lapsuudesta aikuisuuteen, liittyy ristiriitoja. Nuoruus ikävaiheena on pidentynyt. 15-vuotias ei enää koe itseään lapseksi. Useimmat 15-vuotiaat kokevat olleensa jo pari vuotta nuoria ja kokevat lapsuutensa loppuneen tavallisesti jo 12–13-vuotiaana. Toisaalta pidentyneet opiskeluaajat ja yhä edemmäs siirtynyt töihin meno ja perheenperustaminen ovat siirtäneet ”aikuisuuden” alkamaan yhä myöhemmin. Rippikoulun tai Prometheus-leirin käynyt ei ole vielä lähelläkään aikuisuutta. Näin ollen tältä pohjalta rippikoulua ja Prometheus-leiriä ei voi pitää aikuisuuteen siirtymisen – eikä myöskään lapsuudesta nuoruuteen siirtymisen – taitekohtaan sijoittuvana siirtymäriittinä. (Ks. myös Raunio 1995, 87–94; Silvo 1993, 113.)

Nuoret ja heidän vanhempansa kuitenkin kaipaavat nuoruuteen sijoittuvaa rituaalinomaista tapahtumaa. Tämän päivän juureton ja irrallinen ihminen tarvitsee elämäänsä muotoja ja riittejä riippumatta siitä, kuuluvatko ihmiset kirkkoon vai eivät. Tarve erilaisiin rituaaleihin ei selity kristillisellä perinteellä tai kulttuurilla, sillä kaikilla kansoilla on erilaisia eri elämäntilanteisiin liittyviä rituaaleja. Erilaisten riittien ja rituaalien kautta ihmiset tuntevat jäsentyvänsä johonkin ja kokevat turvallisuutta. (Sihvo 1992, 19.)

Vaikka rippikoulun ja Prometheus-leirin muodollinen merkitys aikuistavana tai aikuisuuteen ”siirtävänä” tapahtumana on pieni, monet nuoret kuitenkin odottavat ja myös kokevat niiden aikuistavan ja itsenäistävän heitä. Tampereen seurakuntien rippikouluun vuonna 2001 osallistuneista 76 prosenttia koki, että rippikouluaika oli ainakin jossain määrin aikuistanut heitä. Myös Prometheus-leiriläiset kuvaavat usein aikuistuneensa leirin aikana.

Monet rippikoulussa ja Prometheus-leirillä käsiteltävät teemat ovat sisällöltään sellaisia, että niiden voidaan nähdä varustavan nuorta aikuis-

suuteen. Ylipäättään tilaisuus keskustella tärkeistä asioista on monelle avain aikuistumiseen liittyviin prosesseihin. Monet ovat elämänsä ensimmäistä kertaa tilanteessa, jossa voivat pohdiskella elämän keskeisiä kysymyksiä toisten nuorten ja ohjaavien aikuisten kanssa. On kuitenkin liikaa sanoa, että rippikoulu tai Prometheus-leiri tekee lapsesta aikuisen. Monelle yhdessä muiden nuorten ja ohjaajien kanssa vietetty aika, tärkeiden elämänkysymysten pohtiminen ja yhdessä koetut asiat kuitenkin toimivat käynnistäjänä erilaisille prosesseille, jotka ovat aikuistumisen kannalta merkittäviä.

Prometheus-leireillä ja rippikoulussa käytetään tavallisesti monipuolisia opetusmenetelmiä. Eri-laisten näytelmien kautta nuoret voivat kokeilla ja harjoitella erilaisia rooleja. Tämän kautta nuori usein myös löytää uusia vahvuuksia itsestään. Sekä rippikoulussa että Prometheus-leireillä yleensä leikitään paljon. Tälläkin voi olla tärkeä merkitys nuoren aikuistumisprosessille: *Joku ulkopuolinen, seurattuaan hetken sipsutteluamme ja vaappumistamme pihamaalla, kun leikimme "limaa ja keijuja", ei olisi välttämättä heti huomannut, että olemme leirillä aikuistumassa. Mutta kyllä me kasvoimme. Ainakin hitusen. Eikä vähiten juuri sen oivalluksen kautta, että voimme yhtäaikaisesti olla "aikuisia" ja silti uskaltaa leikkiä "pupu-pensas-hippaa" tai "sikapossua".* (Leirikokemuksia 2001b.)

Aikuistuimme (ihan vähän vaan, ei aikuisiksi asti) leikkimällä mitä ihmeellisimpiä leikkejä, kuulemalla iltasatuja ja nauttimalla siitä, että arki oli jossain kaukana. (Leirikokemuksia 2001b.)

Rippikouluun ja Prometheus-leiriin liittyvät useita tekijöitä, jotka korostavat niiden luonnetta siirtymäriittinä. Leireillä on mahdollista nähdä siirtymäriitin kaikki vaiheet. Irtautuminen on selvää: nuorten joukko lähtee omana ryhmänään normaalin elämänpiirinsä ulkopuolelle. Yhdessä vietetty aika toimii siirtymä- eli liminaaliaikana, jolloin molemmissa pohditaan elämänkysymyksiä ja ikäkauteen liittyviä aikuistumisen ja itsenäistymisen kysymyksiä. Leiriaika pitää sisällä monia liminaalivaiheen piirteitä. Liminaalivaiheen aikana initoitavien ja heidän ohjaajiensa välillä valitsee aivan erityinen sosiaalinen rakenne. Osallistujien välillä ei vallitse hierarkisia suhteita, vaan he ovat

keskenään tasa-arvoisia. Yksilön sosiaalista asemaa ja identiteettiä osoittavat tunnusmerkit puuttuvat. (Turner 1986, 99–101.) Tässä tilassa normaalin elämän ja arjen rakenteet ja säännöt lakkaavat pätemästä (van Gennepe 1977). Rippikoulu- ja Prometheus-leireille osallistuvat tavallaan irtaantuvat leirille lähtiessään taustastaan. Usein ainakin osin toisilleen tuntemattomat nuoret ovat leirillä vapaita omasta perhetaustastaan ja omista arkirooleistaan. Ennestään toisilleen tututkin nuoret näyttävät toisilleen aivan uudessa valossa. Se, mikä keskinäisissä rooleissa päti esimerkiksi koulumaailmassa, ei päde enää leirimaailmassa. Leiristä muodostuu oma yhteisönsä, jossa arkipäivän säännöt eivät enää päde. Yhteisö luo itselleen omat rakenteensa ja sääntönsä.

Hierarkisten suhteiden puuttumisesta ja sukupuolettomuudesta kertoo se, että tytöt ja pojat saattavat saunoa yhdessä [Prometheus-]leirillä. Lisäksi leiriläisten ruumiin rajat tavallaan muuttuvat leirin kuluessa yhdeksi suureksi "ihmisryökykiöksi". Leiriläiset lojuvat patjoilla toisiinsa nojailleen ja lähekkäin. (Rautio 1997, 71, 77)

Konfirmaatio ja Prometheus-leirin lopussa järjestettävä Prometheus-juhla toimivat liittymävaiheina, jossa nuori ikään kuin siirtyy toiseen vaiheeseen, ei kuitenkaan aikuisuuteen, mutta ainakin jossain mielessä aikuisempaan nuoruuteen. Juhla toimii merkkipaaluna siitä, että tietty osa elämästä on takanapäin ja toisenlaista elämästä on edessäpäin.

Myös nuoren vanhemmille rippikoulu ja Prometheus-leirit toimivat omanlaisena siirtymäriittinä. Ne saavat vanhemmat ajattelemaan ajan kulkua ja tapahtuma pysäyttää huomaamaan nuoren kasvun. Vanhemmat siirtyvät lapsensa ripille pääsyn tai Prometheus-juhlan myötä aikuistuvan nuoren vanhemmiksi. Tietty osa kasvatustehtävästä on suoritettu. (ks. Hakkarainen 1996, 111–112.)

Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa keskusteltiin 1990-luvun loppupuolella rippikouluihin alentamisesta muutamalla vuodella. Keskustelun taustalla oli muun muassa nuorten yhä varhaisemmat seksi- ja päihdekokeilut. Nuorilta edellytetään yhä nuorempana ajattelun eväitä omien

moraalisesti järkevien valintojen tekemiseen. Rippikouluikää alentamalla rippikoulu ja konfirmaatio voisi myös toimia selkeästi lapsuuden ja nuoruuden välimaastoon sijoittavana riittinä. Nykyinen rippikoulu sai kuitenkin selkeän tuen. Sitä tuki muun muassa nykymuotoisen rippikoulun suuri suosio ikäluokan keskuudessa.

Myös ajattelun kehittymistä koskevat tutkimukset tukevat rippikoulun ja myös Prometheus-leirien järjestämistä juuri 14–15-vuotiaille. Tässä iässä nuori tavallisesti kykenee jo monipuoliseen käsitteelliseen ajatteluun, mitä monet rippikoulussa ja Prometheus-leirillä käsiteltävät asiat edellyttävät. Käsitteellisen ajattelun myötä nuorelle avautuu aivan uusia näköaloja elämään. Nuori ei enää ole kiinni käsin kosketeltavassa todellisuudessa, vaan kykenee sanan varsinaisessa mielessä *ajattelemaan*. 15-vuotiaan ajattelun heikkous on kuitenkin mustavalkoisuus. Nuori näkee asiat tyyppillisesti yksipuolisesti vain hyvinä tai pahoina. Monipuolinen asioiden käsittely rippikoulussa ja Prometheus-leirillä voi olla tukemassa tämän mustavalkoisuuden hälventymistä. Kuitenkin yksipuolinen asioiden esittäminen ainoana totuuksina voi puolestaan vaarallisella tavalla olla vahvistamassa tätä mustavalkoisuutta. 15-vuotias on vielä herkkä auktoriteeteille ja saattaa sokeasti uskoa kaiken, mitä rippikoulun tai Prometheus-leirin ohjaaja sanoo. Tämä asettaa suuria haasteita ohjaajien toiminnalle.

Lähteet

- Ahonen, Seppo (1981) Leiririppikoululaisten asenteet Jumalaan, Raamattuun ja rukoukseen ja niiden muuttuminen leiririppikoulun aikana. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Teologisen tiedekunnan kirjasto.
- Bakhtin, Mikael (1984) *Rabelais and his World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Borg, Knut (2001) Civil Confirmation in Norway – a Rite of Passage has come of age. <http://www.human.no/engelsk/confirmation.html>. 30.10.2001.
- Borg, Sami (1992) Rippikoulututkimus 1991. Tampereen ev. lut. seurakuntien nuorisotyö.
- Borgerlig konfirmasjon (2001) Human-Etisk Forbund. <http://www.human.no/seremonier/konfirmasjon.html>. 30.10.2001.
- Bringeus, Nils Arvid (1987) *Livets högtider*. Stockholm: LTs förlag.
- Davie, Grace (2000) *Religion in Modern Europe. A Memory Mutates*. Oxford: Oxford University Press.
- Elämä – usko – rukous. Rippikoulusuunnitelma 2001 (2000) Kirkkohallituksen esitys piispainkokoukselle 12.12.2000.
- Gallup Ecclesiastica 1999 (2000) Haastattelututkimus. Gallup Omnibus tutkimusraportti. Suomen Gallup Oy.
- Hakkarainen, Kaarina (1996) Rippikoulu sosiaalisena ilmiönä. Rippikoulun ja konfirmaation kulttuurisia merkityksiä nuorten ja heidän vanhempiensa teema-haastatteluissa. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellisen tiedekunnan kirjasto.
- Hakokorpi-Jumppanen, Maria (1985) Nuori suomalaisessa kansankulttuurissa. Teoksessa Thor-Björn Hägglund (toim.) *Nuoruusiän psykiatria*. Helsinki: Tammi.
- Harris, Marvin (1982) *Kulttuurien synty*. Helsinki: Kirjapaja.
- Hartikainen, Erkki (1984) Suomen ensimmäinen varjorippikoulu Forssassa. *Vapaa-ajattelijä* 5, 108–109.
- Hartmann, Klaus (2001) *Freidenker und die Intressevereinigung Jugendweihe*. <http://freidenker.de/jugend/FD-IVJW-.htm>. 30.10.2001.
- Humanistikasvattajien liiton ohjeisto (1992). *Protu* 1/1992, 9–10.
- Humanistisk konfirmation (2001) <http://www.humanisterna.org/konfirmation/index.html>. 6.11.2001.
- Huttunen, Elina (1988) Rippikoulu seurakuntayhteyteen johdattajana. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Teologisen tiedekunnan kirjasto.
- Kiilholma, Heidi (1982) Oppilaiden rippikoulu-odotukset ja asenteenmuutokset leiririppikoulun aikana. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Teologisen tiedekunnan kirjasto.
- Kirkkomonitor 99 (1999) Haastattelututkimus. Taulukkoraportti. Suomen Gallup Oy.
- Kirkon tilastollinen vuosikirja 2000 (2001) Kirkkohallitus. Helsinki.
- Kääriäinen, Kimmo (1998) *Religion in Russia After the Collapse of Communism*. Symposium Series Volume 51. Lewiston, Queenston, Lampeter: The Edwin Meller Press.
- Köntti, Eija (1984) Taistelu nuorisosta nuorisovihkimyksen ja konfirmaation välinen problematiikka Saksan demokraattisessa tasavallassa vuoteen 1964.

- Diss. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Leirikokemuksia (2001a) <http://www.protu.fi/mietteita.phtml>. 20.9.2001.
- Leirikokemuksia (2001b) <http://www.protu.fi/mietteita.phtml>. 5.11.2001.
- Leirin teemat (2001) <http://www.protu.fi/leirit/teemat.phtml>. 5.11.2001.
- Lewis, Gilbert (1988) *Day of Shining Red. An Essay on Understanding Ritual*. Cambridge: Cambridge University Press, *Studies in Social Anthropology*. 1988
- Lewis, I. M (1987) *Social Anthropology in Perspective. The Relevance of Social Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mikä Prometheus-leiri? (2001) <http://www.protu.fi/leirit/leirit.phtml>. 6.11.2001.
- Mäki-Kulmala, Airi (1993) *Initiaatio ja alakulttuuri*. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 383. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampereen Yliopisto.
- Ohjaajaksi Prometheus-leirille? (2001) Prometheus-leirin tuki ry.
- Paasirova, Tuomo (1989) Mihin elämäntähtämyksistä tarviita? *Vapaa-ajattelija* 5, 110–113.
- Prometheus-leiri (2001) Prometheus-leirit – vaihtoehto niille, joita ripari ei kiinnosta. *nimim*. Tuuli 9a. <http://www.aamulehti.fi/verkkopommi/lehdet/20001409/as10.shtml>. 20.10.2001.
- Prometheus-leirit (2001) Prometheus-leirit kesällä 2002. toim. Jussi Vuori, Jaakko Tuosa, Osma Suominen ja Kaisa Haverinen. Prometheus-leirin tuki ry.
- Rautio, Päivi (1997) Prometheus-leirit. Katsomuksiin sitoutumaton aikuistumiskoulutus Suomessa. *Uskontotieteen pro gradu -tutkielma*. Turun yliopisto.
- Salonen, Kari & Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati (2000) *Kirkko uudelle vuositukselle*. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 1996–1999. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Seppälä, J. 1998. *Rippikoulun ja konfirmaation kehitys*. Teoksessa Kartalla. Rippikoulutyön käsikirja. Toim. Antero Rissanen. Kirkon kasvatusasiain keskus. Helsinki. s. 17–79.
- Sihvo, Jouko (1992) *Seurakunta elämän käännekohtissa*. Pieksämäki: Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo.
- Silvo, Kristiina (1995) *Rippikoululaisten vanhempien kokemuksia ja käsityksiä rippikoulusta ja konfirmaatiosta*. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Teologisen tiedekunnan kirjasto.
- Tiukkanen, Arto (1999) *Pro-Seremoniat – siviilijuhlien palvelukeskus*. *Vapaa-ajattelija* 5/99.
- Tolonen, Anja (1972) *Muutokset rippikoululaisten uskonnollisissa asenteissa leiririppikoulun aikana*. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja A3/1972. Käytännöllisen teologian laitos. Helsingin yliopisto.
- Turner, Victor (1969) *The Ritual Process*. Chicago: Aldine.
- Turner, Victor (1982) *The Forest of Symbols. Aspects of Ndembu Ritual*. London: Cornell University Press.
- van Gennep, Arnold (1977) *The Rites of Passage*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Vermasvuori, Juha & Nurmi, Kari. (1992) *Nuoret ja rippikoulu*. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja B17. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Helsinki.
- World Values 2000 (2001) *Haastattelututkimus*. ATK-taulukot 1–3. Suomen Gallup Oy.
- Åkerfeldt, Tiina (1993) *Jumalakuvan ja uskonnollisten asenteiden muutokset leiririppikoulussa*. Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. Teologisen tiedekunnan kirjasto.

Kukka Tast

LAPSEN VAATTEISTA AIKUISEN ASUUN

Antiikin maailmassa oli useita siirtymäriiteiltä vaikuttavia tapahtumia: osa näistä oli tiettyyn uskonnolliseen kulttiin liittyviä ja koskivat siksi vain rajattua ihmisryhmää, osa siirtymäriiteistä sen sijaan oli luonteeltaan kollektiivisempia. Tällainen näkyvä ja tunnettu siirtymäriitti lapsuuden ja aikuisuuden rajalla oli toogaanpukeutumisseremonia. Seremoniaan liittyi sekä yksityinen että julkinen osuus. Yksityisessä osuudessa poika riisui aamalla lapsuuden merkit, lahjoitti *bullan* (riipuksen, jota yläluokan lapset pitivät kaulassaan vapaasyntyisen statuksensa tunnusmerkkinä) *Lares*-kotijumalille ja vaihtoi punaraitaisen lapsen pukunsa aikuisen valkoiseen toogaan. Tämän jälkeen seremonia muuttui julkiseksi: isä yhdessä sukulaisten ja ystävien kanssa saattoi pojan forumille ja sieltä Capitoliumille. Pojan saattaminen poliittisen elämän keskukseen ja näyttäytyminen siellä toimi initiaationa julkiseen elämään. Minimi-ikä toogaan pukeutumiseksi oli 14 vuotta: siten nykyiset nuoret pukevat ylleen valkoisen alban aikuistumisseremoniassaan suunnilleen

samanikäisenä kuin antiikin nuorukaiset valkoisen toogansa.

Tytöillä ei antiikissa ollut toogaan pukeutumisen kaltaista siirtymäriittä. Korvikkeen tälle puutteelle tarjosi avioituminen, joka toogaanpukeutumisseremonian tavoin siirsi tytön lapsuudesta aikuisuuteen. Rituaaleissa oli tiettyjä samankaltaisuuksia: tytöt luovuttivat nukkensa, pojat *bullansa*, kotijumalille. Sekä tytöt että pojat nukkuivat aikuistumisseremoniaansa edeltävän yön lasten tunika yllään. Toogaanpukeutumisseremonia ja avioituminen siirtymäriiteinä antoivat aikuistumiselle muodon, mutta vasta henkinen kypsyyden sisällyksen. Antiikin ajattelijoille toogaan pukeutuminen kyllä symboloi aikuistumista, mutta henkinen aikuistuminen ei Cassiuksen pojallekaan koittanut välttämättä vielä vaatetuksen vaihtamisen yhteydessä maaliskuun Iduksena vuonna 44 eKr., vaan mahdollisesti vasta myöhemmin. (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

ANNA RAIJA NUMMENMAA
JORMA VIRTANEN

LAPSUUDEN YHTEISKUNNALLINEN JA INSTITUTIONAALINEN OLEMUS

Instituutioiden on elämä
(Paavo Haavikko)

Johdanto

Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja institutionaalistuminen on osa suomalaisen lapsuutta. Lapsuus määritelty ja lapsiin kohdistuvat toimenpiteet organisoidaan paljolti yhteiskunnallisessa ja valtiollisessa kokonaisuudessa. Lapsista on tullut moninkertaisen yhteiskunnallisen huolenpito- ja valvontajärjestelmän kohteita. (Pulma & Turpeinen 1987, 247.)

Puhuessamme lapsuudesta mielenkiinto kohdistuu tavallisimmin kehitysprosessiin - siihen miten järjestää ja ohjata lasten kulkua aikuisten yhteiskuntaan. Lapset kuuluvat aikuisten elämään monella muullakin tavalla, esimerkiksi taloudellisen huollon, jokapäiväisen hoivan kohteina ja elämän merkityksen antajina. Lapset esiintyvät aikuisten puheissa usein vain yhteyksissä, joissa lapsuus liitetään yhtäältä vanhempiin ja perheisiin, toisaalta julkiseen kasvatukseen ja koulutuksen erilaisiin institutionaalisiin muotoihin. (Alanen & Bardy 1990, 11.)

Tieteen kieleen on erityisesti yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen kiinnostuksen suunnannut käsitys tieteen diskursien todellisuutta konstituovasta luonteesta. Tutkimuksissa omak-

suttu kieli, mallit ja tutkimusasetelmat ja näitä ohjaavat tiedon intressit luovat osaltaan lapsuutta. Lapsuutta ei voi kuitenkaan tutkia tutkimatta niitä käsitteitä, teorioita ja implisiittisiä oletuksia, joiden avulla lapsuutta on konstruoitu. Havainto tiedon diskursiivisesta luonteesta on herättänyt mielenkiinnon lapsiin kohdistuvan tutkimuksen perinteisten lähestymistapojen ja teoreettisten kytkentöjen kriittiseen tarkasteluun ja aukipurkamiseen. Samalla on havaittu, että lasten ei ajatella olevan osa ”oikeaa yhteiskuntaa”, vaan liikkuvan kodin, päivähoiton ja koulun mikromaailmoissa. Näissä ”yhteiskunnan odotushuoneissa heidän tehtävänä on kehittyä, hankkia niitä tietoja ja taitoja, joita he tulevat tarvitsemaan myöhemmin yhteiskunnassa”. (Qvortrup et al. 1994; Strandell 1992, 20–21, 26; ks. myös Alanen 1992.)

Lapsuuden historiallinen ja yhteiskunnallinen muotoutuminen

Konventionaalisen lapsi- ja lapsuuskäsityksen mukaan lapsuus on luonnollinen ja universaali siirtymävaihe aikuisuuteen. Tämän käsityksen - ”kasvatustalouden” -rinnalle on kehitelty näkemys lapsesta ja lapsuudesta sosiaalisena konstruktiona, jonka sisältö määräytyykin ajallisesti ja paikallisesti. Sosiaalisesti konstruoitu lapsuus viittaa siis yhteiskuntarakenteen ja instituutioiden rajaamaan sosiaaliseen asemaan tai elintilaan. Mitä kulloinkin pidämme lapsuuden objektiivisina ja muuttumattomina totuuksina määritellään ja muovataan siten yhteiskunnan useilla eri tasoilla: lainsäädännössä, julkisessa perhe- ja lapsipolitiikassa, lapsuuden instituutioissa, lastensuojelujärjestöissä sekä arjen vuorovaikutussuhteissa. (Alanen 2001; Strandell 1992, 20.)

Yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen näkökulmasta lapsuus konstruoituu modernin yhteiskuntarakenteen, työnjaon, valtion ja perheen yhteydessä, ei niistä irrallisena tai satunnaisena projektina. Lapsuutta muutetaan ja vakiinutetaan yhteiskuntaluokkien ja väestöryhmien, kollektiivien ja yksilöiden välisissä kulttuurisissa, poliittisissa ja taloudellisissa kamppailuissa. Näiden kamppailujen tuloksena ”moderni lapsuus

on institutionalisoitu normittamalla lapsuus elämänvaiheeksi ja osoittamalla lapsille heidän paikkansa yhteiskunnassa”. (Alanen & Bardy 1990, 16.)

Lapsuutta ja nuoruutta elämänvaiheena koskevat tulkinnat ovat näin ollen historiallisesti ja sosiaalisesti muotoutuneita. Ne ovat saaneet ja saavat erilaisia tulkintoja riippuen siitä, minä aikakautena, missä yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa niitä tarkastellaan ja kenen äänellä lapsuudesta puhutaan. Edellisestä seuraa se, ettei ole olemassa yhdenlaista lapsuutta vaan erilaisia lapsuuden tulkintoja, joita voidaan vain ymmärtää suhteessa ajankohdan ja aikakauden historialliseen, taloudelliseen, poliittiseen ja uskonnolliseen tilanteeseen.

Lapsuutta koskevia jäsenyyksiä on tehty erilaisista viitekehyksistä, jotka nekin heijastavat omalta osaltaan lapsuuden ja nuoruuden historiallista kehitystä ja erilaisia tulkintoja. Leena Alanen (1988) erottaa neljä erilaista kategorialla kuvaavaa lapsuutta.

- lapsuusiän kasvun ja kehityksen käsitteet
- lapsuuden kontekstuaaliset käsitteet
- lapsuus luokka- tai kategorialla käsitteenä
- poliittisena käsitteenä

Lapsuutta koskeville erilaisille ymmärtämistavoille ja konstruktoille on yhteistä, että ne ovat aikuisten tulkintoja lapsuudesta, ne jakavat intention ymmärtää lapsuutta, määrittävät toivotavan lapsuuden, sijoittavat lapsuuden laajempaan filosofiseen viitekehykseen elämän merkityksestä ja kontrolloivat lapsuutta nähtiinpä se millaisena tahansa (Hendrick 1997, 59–60).

Lapsuus tulemisena joksikin

Lapsuutta ja nuoruutta on yleisimmin kuvattu ja käsitteellistetty *kasvun ja kehityksen käsittein*. Lapsi-, kehitys- ja kasvatuspsykologia sekä lastenpsykiatria ovat oman tutkimuksensa kautta olleet vahvasti määrittämässä lapsuuden olemusta. 1800-luvulle saakka lapsuuden merkitys oli epämäärittävä, eikä lapsuus myöskään ollut universaaliseksi läsnä yhteiskunnallisena kategoriana. Vasta 1900-luvulla teollistumisen myötä syntyi tunnistettu, moderni lapsuus; lapsuus institutionaa-

listettiin oikeustieteellisesti (laissa), sosiaalisesti, lääketieteellisesti, psykologisesti, kasvatuksellisesti ja poliittisesti. Laaja-alaisia lapsia koskevia havaintoja voitiin tehdä vasta kun syntyi lasten erityisympäristöjä. Osittain tämän seurauksena lapsista tuli myös kiinnostavia tutkimuksen kohteita. Itse asiassa koululaitoksen kehittyminen mahdollisti sen, että ammattilaiset sekä kaikki ne, jotka olivat kiinnostuneita lähtivät tekemään lapsen kehitystä ja kasvua käsitteleviä tieteellisiä tutkimuksia. (Prout & James 1997, 10–12.)

Koulutus on selkeämmin kuin mikään muu yhteiskunnallinen toiminta antanut lapsuudelle ja nuoruudelle erityisen määrittymisen. 1900-luvun alkupuolella käynnistyneen lapsitutkimuksen merkitys lapsuuden rekonstruktiossa ’merkitsi lapsuuden ottamista ’tieteellisen diskurssin’ ja asiantuntijoiden hoiviin. Rousseaulaisuuden ja romantiikan käsitykset ’luonnollisesta lapsuudesta’ jäivät taka-alalle. Lapsuus ei ollut enää jotakin ’luonnollista’, vaan korostettiin lapsuuden kehityksellisiä aspekteja. Lapsitutkimus perusteli lapsuuden ja lasten sosiaalista, psykologista, kasvatuksellista erityismerkitystä fyysisellä ja psyykkisellä terveydellä ja sosiaalisella hyvinvoinnilla. (Hendrick 1997, 47–47).

Prout ja James (1997, 10–12) toteavat, että lapsuutta koskeva asiantuntija- ja tutkimustieto on pitkään perustunut käsitykseen lapsuudesta aikuisuuteen valmistamana vaiheena. Lapsen kehitystä koskeva tutkimus on pääosin perustunut kolmeen keskeiseen perusolettamukseen lapsuuden olemuksesta. Nämä olettamukset rationaalisuudesta, luonnollisuudesta ja universaaliudesta ovat ohjanneet lapsuuden tutkimukseen liittyvää ajattelua. Kehityspsykologian lähestymistapa lapsuuteen perustuu luonnollisen kasvun ideaan. Sen perusteemat voidaan hieman yksinkertaistuen esittää seuraavasti; rationaalisuus on aikuisuuden universaali merkki, ja lapsuus on vaihe tämän saavuttamiseksi. Lapsuus on tämän vuoksi tärkeä pro-sosiaalisuuden vaihe; biologisesti määrittynyt vaihe, joka johtaa aikuisuuden saavuttamiseen. Lapsuus on tulemistakin joksikin – rationaaliksi, aikuiseksi!

Länsimaista ajattelua ohjannut lapsen kehityk-

sen malli on myös yhdistänyt biologisen kehityksen sosiaaliseen kehitykseen: lapsen toiminnat kuten kieli, leikki ja vuorovaikutus ovat kehityksen edistymisen symbolisina merkkeinä. Niiden on nähty toimintoina ennakoivan lapsen tulevaa osallistumista aikuisten maailmaan. Lapsuuteen liittyvä tutkimus on ollut vähemmän kiinnostunut siitä, miten lasten sosiaalinen elämä ja siinä ilmenevät leikit paljastavat lapsen sosiaalisen maailman kontekstia. (Prout ja James (1997, 10–12.)

Lapsuus suhteessa kontekstiinsa

Tieteenhistoriassa on kolme laajempaa kehitystä kuvaavaa mallia- mekanistinen, kehityksellinen ja kontekstuaalinen. Ne eroavat toisistaan sen suhteen, miten ne tulkitsevat yksilön ja ympäristön välistä suhdetta. Mekanistinen kehityskäsitys tulkitsee lapsen ja ympäristöstä passiivisina sisältäen ajatuksen, että ympäristö tapahtumineen ikäänkuin syöpyy yksilön mieleen. Ympäristöllä kuin yksilöllä itselläänkään ei ole mahdollista vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Kehityksellisen näkemyksen ydin on ihmisen oma aktiivisuus, joka ohjaa kehitystä. Kehitys nähdään sisäsyntyisenä; hän itse tai hänen tarpeensa on oman käyttäytymisensä liikevoima. Kontekstuaalisessa mallissa tarkasteltavana on yksilö suhteessa toimintakontekstiinsa tai yksilö yhteistoiminnassa kontekstinsa kanssa. Olennaista on tämän vuorovaikutuksen historiallinen ja muuttuva luonne.

Alanen toteaa (1988), että lapsuuden *kontekstuaaliset käsitteet* alkoivat tulla esiin kun erilaiset lastenhoitoon, kasvatukseen ja koulutukseen tarkoitetut instituutiot alkoivat vakiintua. Samanlaisesti alkoivat näissä toimintaympäristöissä työskentelevien aikuisten ammattikäytännöt muotoutua; he saivat legitimoidun aseman kasvatuksen ja koulutuksen asiantuntijoina. Näissä instituutioissa lapsilla oli myös oma roolinsa, joka liittyi lapsen asemaan instituutioissa – vanhempiensa lapsena perheessä, päiväkodin lapsiryhmän jäsenenä, koululuokan oppilaana jne. Lapsi tutustuu roolien, toimintojen ja vuorovaikutussuhteiden välityksellä elinympäristöönsä ja alkaa muodostaa omaa maailmankuvaansa ja sosiaalista toimijuuttaan. Lap-

suuden monet kontekstuaaliset käsitteet sisältävät myös lapsen positiossa olevan yksilön käyttäytymiseen kohdistuvia odotuksia. kun lapsi siirtyy instituutiosta ja positioista toiseen (Bronfenbrenner 1979, 1997).

Sosialisaatio on ollut yhteiskuntitieteellistä tutkimusta hallitseva kontekstuaalinen lapsuuskäsite. Myös kasvatuksen sosialisaatioteoriat sisältävät perusolettamuksen lapsuudesta aikuiseksi tulemisena. Sosialisaatioprosessissa lapsi soviaalistetaan aikuisten maailmaan ja rooleihin. Sosialisaationäkökulmassa on vahvasti läsnä myös lapsuuden institutionaalinen luonne. Keskeisinä sosialisaation toteuttajina ovat perhe, päivähoito ja koulu. Lapsia on myös yleensä tarkasteltu tavalla tai toisella suhteessa näihin instituutioihin eikä omana ryhmänään. Tämä on ollut myös yksi syy siihen, että lapsuus ja lapsi erillisenä ja oma äänisenä ovat jääneet marginaaliin asemaan.

Lapsuus erottautumisena ja poliittisena käsitteenä

Kun lapsuutta lähestytään ja tutkitaan luokkana tai kategoriana, tutkimus kohdistuu lapsuuden “suurimpiin yhteisiin nimittäjiin”. Huomio kiinnitetään niihin piirteisiin, jotka ovat lapsille yhteisiä ja erottavat heidät muista väestöryhmistä, eikä niinkään lapsia toisistaan erotteleviin piirteisiin. Vertailemalla lapsi- ja aikuisväestöjä keskenään voidaan paikantaa lapsiväestön asema yhteiskunnallisten voimavarojen, oikeuksien ja vallan jaossa. Sukupolvien yhteiskunnallisten suhteiden perspektiivi ohjaa aineiston erittelyä. Lapsuuden institutionalisoituminen perheeseen, päiväkotiin ja kouluun on ollut tietyllä tavalla lapsiväestöä yhtenäistävä prosessi. Lasten yhä aikaisemmin alkava ja loppupäästään pitenevä matka läpi instituutioiden yhdistää heidän arkielämäänsä, jokapäiväisiä toimintojaan, elämänkulkuaan ja kulttuurisia kokemuksiaan (Alanen & Bardy 1990, 11–12.).

Lapsuutta poliittisena ilmiönä jäsentävä tutkimus ja analyysi liikkuu koko yhteiskunnan tasolla. Lasten yhteiskunnallinen paikka on tulosta monista aineellisista ja ideologisista prosesseista, joiden “takana” on erilaisia yhteiskunnallisia toi-

mijoita. Lapsuuden synty ja muuttuminen on tapahtunut niiden yhteisvaikutuksesta. Siksi juuri puhutaankin lapsuudesta yhteiskunnallisena konstruktiona. Tutkimuksen tavoitteena on ollut ”luonnostella niitä yhteiskunnallisia prosesseja, jotka ovat antaneet modernille lapsuudelle sen luonteenomaiset muodot ja määrittäneet lapsille elämäntavan ja toimintamahdollisuudet”. Lapset ymmärretään nyt yhteiskunnallisina toimijoina eikä vain muiden toimijoiden ja yhteiskunnallisten muutosprosessien kohteina. Heistä puhutaankin luokkana ja lapsuudesta asemana yhteiskunnan sukupolvijärjestelmässä. (Alanen & Bardy 1990, 11–12.)

Kehityksellisen ja institutionaalisen lapsuuden suhde

Lapsuutta ja nuoruutta elämänvaiheena on pitkälti käsitteellistetty ja tutkittu yksilöllisesti ja institutionaalisesti muotoutuvana prosessina. Pohdittaessa näiden kahden keskinäistä suhdetta on esitetty kysymys, missä määrin siirtymät lapsuudesta nuoruuteen tai nuoruudesta aikuisuuteen, niiden ajoitus sekä suhde ovat yksilöllisten, henkilökohtaisten pyrkimysten määrittämiä ja missä määrin sosiaalisten rakenteiden (päivähoito/ koulutusjärjestelmä/ työmarkkinat) sekä normatiivisten odotusten (esim. kouluvalmius, itsenäistyminen perheestä) muovaamia (Nummenmaa 1996).

Meyer (1987, 242–243) viittaa tähän ilmiöön puhuessaan elämänkulun kulttuurisesta konstruktiosta. Moderni yhteiskunta käyttää ikäsidonnoisia organisaatioita ja sosiaalisia instituutioita välineinä tuottaakseen ikäsidonnoisia säännönmukaisuuksia ja siirtymiä elämänkulkuun. Yhteiskunnan erilaiset instituutiot, taloudelliset, poliittiset ja uskonnolliset säännökset määrittelevät sekä legitimoivat yksilön toimintaa. Esimerkiksi iän mukaan rakennettu kasvatus- ja koulutusjärjestelmä yhteisine tavoitteineen ja saavutuksineen on kirjoitettu lakeihin ja säädöksiin. Yksilön saama kasvatus ja koulutus mahdollistavat edelleen joidenkin asioiden saavuttamisen tai saavuttamattomuuden.

Yhteisillä institutionaalisilla kokemuksilla on keskeinen merkitys yksilön identiteetin kehitty-

misessä (ks. Antikainen 2001, 257–317). Meyer väittää (1987, 243), että juuri tämä minuuden institutionaalinen perspektiivi voi selittää eräitä modernin subjektiivisuuden erityispiirteitä. Modernissa yksilöllisyydessä (minuudessa) on Meyerin (1987, 249) mukaan kaksi ulottuvuutta. Yhtäältä yksilöllisyydellä on institutionaalinen historia, joka on rakentunut erilaisten iän mukaan määritettyjen kasvat-, koulutus-, työelämä- ja eläkejärjestelmien ympärille. Nämä on määritelty jotenkin ”yhteisen hyvän” periaatteista käsin kuitenkin siten, että niillä on jokin merkitys sekä yhteiskunnan että yksilön kannalta. Toisaalta on olemassa myös julkinen käsitys (julistus) ”yksityisestä” tai subjektiivisesta yksilöstä. Länsimaaisissa yhteiskunnissa nämä ovat voimakkaasti toisiinsa sidoksissa.

Meyer (1987, 249–251) väittää edelleen, että minän ja elämänkulun institutionaalistuminen vaikuttaa merkittäväällä tavalla yksilöllisen toimijan tilanteeseen, kun hän tulkitsee, kuka hän on ja muodostaa henkilökohtaista käsitystä itsestään. Moderni toimija ei organisoisi tietoisuuttaan ainoastaan situationaalisten kokemusten, vaan myös institutionaalisten kokemusten termin. Minuuden institutionaalistumisesta on Meyerin mukaan todisteena mm. ne tutkimustulokset, jotka osoittavat että sosiaalisten olosuhteiden (esimerkiksi koulutus) ja psykologisten kokemusten (esimerkiksi elämäntyytyväisyys) välillä ei havaita kovinkaan merkityksellisiä yhteyksiä. Esimerkiksi vähän koulutetut nuoret tai vähän arvostetuissa ammateissa työskentelevät ovat yhtä tyytyväisiä elämäntilanteeseensa kuin koulutetut tai hyvässä sosiaalisessa asemassa olevat.

Vaikka sosiaalisten rakenteiden vaikutus yksilön elämänkulkua muovaavana tekijänä on merkittävä, Meyer (1988, 62) toteaa, että on huomattavasti vaikeampi kuitenkin osoittaa niitä prosesseja, joiden välityksellä struktuurit vaikuttavat yksilöiden elämänkulkuun.

Nykypäivän lasten asema

Lapsuuden tutkiminen ja tulkitseminen yhteiskunnan ja kulttuurin osana, eikä pelkästään yhteiskuntaan ja kulttuuriin valmistavana elämän-

vaiheena, on nostanut tutkimuksessa keskeisiksi lasten oman äänen kuulemisen ja lasten oikeudet. Oikeudellisesti yhdenvertaisessa asemassa syntyperästään tai sosiaalisesta asemastaan riippumatta. Lapsen mielipidettä on aina kuunneltava sellaisissa asioissa, jotka lapsi voi ymmärtää. Yhteiskunnan tehtävänä on hänen oikeuksiensa toteuttaminen. Lapsen oikeudet jaetaan kahteen pääryhmään: 1) suojeluun ja hyvinvointiin ja 2) myötämääräämiseen ja autonomiaan tähtääviin oikeuksiin. Suojelu ja hyvinvointi pitää sisällään esimerkiksi oikeudet ravintoon, terveydenhuoltoon ja koulutukseen sekä suojeluun laiminlyönniltä, pahoinpitelyltä ja heitteillejätöltä. Lapsella on vain vähän oikeuksia myötämääräämiseen ja autonomiaan. Heitä kuullaan vain heitä itseään koskevissa asioissa. Tarkoitus on, että toimitaan lapsen edun periaatteella, mutta aikuiset kuitenkin määrittelevät tuon edun. Ihmisoikeuksia ei saa rajoittaa rotuun, sukupuoleen tai kansallisuuteen perustuen. Iän perusteella oikeuksia voidaan kuitenkin yhä evätä. (Alanen & Bardy 1990, 55, 59–60, 63–64; Virtanen 1998, 212–213)

Lapsuuden tutkimus osoittaa selkeästi, että lapsen elämä on yhteiskunnassamme edelleen suuressa määrin aikuisten armoilla. Olennaisin ero lasten ja aikuisten oikeudellisessa asemassa on se, että aikuiset ovat täysivaltaisia ja lapset ovat vajaanlaisia. Lapsella ei ole vielä oikeastaan minkäänlaisia oikeutta eikä mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Perhe on lapsuuden hallitseva rakentaja. Lapsen lähes ainoaksi vaikuttamismahdollisuudeksi on jäänyt vanhempiinsa vaikuttaminen. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vähemmän hänellä on oikeutta yksityisyyteen. Hänen holhoojansa voi puuttua kaikkiin hänen asioihinsa. Lapsen oikeuksia pohdittaessa peruskysymys ei ole se, onko lapsi kypsä vai epäkypsä päättämään asioistaan, sillä aikuisillekin on myönnetty perusoikeudet riippumatta heidän kehitystasostaan. (Alanen & Bardy 1990, 65–66.)

Aikaisempi lapsiin kohdistunut tutkimus puhui usein “lapsen edun” nimissä. Lapsen edun retoriikan takaa on löydettävissä myös tietty valtaideologia. Sen avulla aikuiset ajavat omia ja

useimmiten “lapsen parasta” tarkoittavia etujaan. Lapsen nimissä puhumista on kritisoitu lapsen päiden yli puhumisesta, jossa ei kysytä lapsilta heidän omia mielipiteitään. Yhteiskunnallisella lapsuuden tutkimuksella on myös oma retoriikkansa, joka ei ehkä ole kovinkaan kaukana mainitun lapsen edun retoriikasta. Lapsen etu on korvautunut “lapsen kuuntelemisella” suoraan tai muiden tahojen välityksellä. Oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon nimissä lapsella on oikeus tulla kuulluksi. Aikuisen tutkijan mission painopiste on siirtynyt lasten suojelemisesta lasten oikeuksien kunnioittamiseen, mutta edustavuusajattelu näyttää toistaiseksi pitkälti säilyneen kuten Strandell (1992, 26) on todennut.

Lapsuuden tutkimuksen keskeisen väitteen mukaan “lapsen vuosisadan” sijasta saatiinkin lapsiammattilaisten vuosisata, ja aikuisvallan alistama lapsuus jatkuu uusien institutionaalisiin muotoihin. Ajatus on käännetty toisinkin päin. Tieteen eriytymisen myötä lapsuuteen on erikoistunut ainakin 50 eri ammattikuntaa, aineenopettajat mukaan lukien. Periaatteellisessa mielessä tilan rai-vaajia lasten äänille on enemmän kuin koskaan ennen. Lasten äänet voivat kuitenkin jäädä toissijaisiksi ammattikuntien välisissä revii-ritisteluisissa. (Bardy 1998, 71.)

Lasta koskevassa lainsäädännössä huolenpito, suojelu ja kasvattaminen ovat edelleen etusijalla. Lapsen oikeuksien sopimuksessa on myönnetty alaikäisille vapausoikeuksia, esimerkiksi ilmaisunvapaus. Sopimuksessa on pyritty pienentämään aikuisen ja lapsen oikeuksien välistä rajaa. Jos vapausoikeudet hyväksyttäisiin konkreettisesti ja ne astuisivat voimaan, lapsen ja aikuisten välinen valtasuhde muuttui. Alaikäisten oikeudet laajenisivat osallistumiseen ja myötämääräämiseen perheittä laajemmissa yhteyksissä. Näin alaikäisetkin olisivat lähestymässä sukupolvisopimuksen uuden määrittelyn myötä kansalaisen asemaa (Alanen & Bardy 1990, 66.)

Lapsuus ja arjen rakenteistuminen päiväkodissa
Lapsuuden uudennuolaisiin tulkintoihin on ollut merkittäväällä tavalla vaikuttamassa tulkinnallisen lähestymistavan ja tutkimuksen yleistymisen kas-

vatus- ja sosiaalitieteissä. Tutkimus on alkanut kiinnostua lapsista sosiaalisina toimijoina ja lapsuudesta sosiaalisen todellisuuden erityisenä muotona (ks. Nummenmaa 2001).

Nykypäivän lasten elämää tutkiessa on huomattu, että lapset viettävät hyvin suuren osan elämästään kodin ulkopuolella, päivähoitossa, koulussa ja harrastuksissa. Pienten lasten työpäivät päiväkotimaailmassa ovat pitkiä, usein jopa pidempiä kuin aikuisten. Esimerkiksi tutkimuksessaan 'Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana' Harriet Strandell avasi uuden näkökulman päivähoitoon ja varhaiskasvatukseen. Tarkastelun lähtökohtana eivät ole kasvatukselliset tavoitteet tai henkilökunnan työ, kuten päivähoitotutkimuksessa on usein ollut tapana. Tutkimuksessa ei tarkastellakaan aikuislähtöisesti, miten lapset saataisiin oppimaan tiettyjä tietoja tai valmiuksia tai toimimaan odotusten mukaisesti. Sen sijaan tarkastelun keskipisteessä ovat lapset toimijoina ja arkielämän subjekteina, jotka sosiaalisessa vuorovaikutuksessa antavat toiminnoille merkityksiä. Asioita tarkastellaan heidän näkökulmastaan. Edelleen ajatellaan niin, että aikuisten panosta - ainakin välitöntä - asioiden sujumiseksi toivotulla tavalla voisi ehkä vähentää. Samalla tuodaan esiin asian toista puolta, joka päinvastoin vaatii kasvattajilta - moniulotteinen ja -tasoinen lasten maailman kohtaaminen omine rituaaleineen, tapoineen ja määrittelymekanismeineen. (Strandell 1995, 182–189.)

Tässä tulkintakehyksessä lapset ja aikuiset elävät myös samassa maailmassa. Lapsuus on osa yhteiskuntaa ja lapset elävät voimakkaasti tässä ajassa ja yhteiskunnan hengessä. Päiväkodin toimintaprofiilissa on paljon sellaisia piirteitä, jotka on yleensä nähty postmoderniin yhteiskuntaan kuuluviksi: pirstoutuneisuutta ja katkelmallisuutta, sitoutumisen hetkellisyttä, vaihdettavuutta, joustavuutta, liikkuvuutta ja jatkuvaa muutosta. Lasten päiväkotimaailma muistuttaa tietyissä suhteissa hämmästyttävän paljon aikuisten maailmaa kaikesta lapsenomaisesta leikillisyydestään huolimatta. Arjen rakenteistumisen kannalta yhtäläisyydet lasten ja heidän vanhempiensa välillä ovat silmiinpistäviä. Kun äiti ja isä lähtevät aamulla työpaikalle, lapsi lähtee päiväkotiin. Hänen arki-

päivänsä lohkoistuu samalla tavalla kuin hänen vanhempiensa päivä. Ajankäyttö jakautuu samalla tavalla kodin ja kodin ulkopuolisen elämän välille: ”Ylös aikaisin aamulla, kiireesti päiväkotiin, paljon tapaamisia päivän aikana ja tiiviin päiväohjelman läpikäynti, kotiin äidin tai isän kanssa, ehkä ruokakaupan kautta, hengähtäminen ja seurustelu perheenjäsenten kanssa, rentoutumista ja ”omana itsenä” olemista, ajoissa nukkumaan, että jaksaa taas seuraavana päivänä”. Näin lasta ollaan ”normalisoitua” ja kuilu aikuisuuden ja lapsuuden välillä pienenee. Kun asiaa katsotaan näin, perusteet suhtautua eri tavalla niin lasten kuin aikuisten aikaansaannoksiin vähenevät. Näin tulee yhä vaikeammaksi perustella lasten erityiskohdelua elämänvaiheen erityisyydellä tai sillä, että heidän olemuksensa olisi jotenkin erilainen. (Strandell 1995, 187–188.)

Uutta avaavat lapsuuskuvaukset ja niiden merkitys

Halu tarkastella lasten vuorovaikutusta ja toimintaa omana pienoisyhdistelmänsä on nähtävää suomalaisen päivähoitotutkimuksen kokonaisuudessa. Strandellin mukaan hänen kirjansa onkin tarkoitettu täydentämään aikaisempaa tutkimusta, jossa asioita on pääpainoisesti tarkasteltu aikuisen näkökulmasta. Tällöin on jäänyt hämärän peittoon, että päiväkodissa on myös aktiivisia, toimivia ja osallistuvia lapsia, joilla on omat lähtökohtansa toiminnalleen, omat tapansa määrittellä tilanteita ja ylläpitää sosiaalista järjestystä. Kyse ei siis ole vaihtoehtoisesta, muita näkökulmia kiistävästä, vaan niitä *täydentävästä* ja niiden kanssa kriittisesti keskustelevalta näkökulmasta. (Strandell 1995, 184; ks. myös Kinos & Virtanen 2001.)

Uutta avaaviin lapsuuskuvauksiin ja -käsityksiin näyttää kuitenkin tunnusomaisena piirteensä liittyvän sivilisaatiokriittinen ote, kapina tai protesti vallitsevia käsityksiä ja käytäntöjä kohtaan. Kritiikin yhtenä lähtökohtana on ollut irrrottautuminen lasten kasvattamisen ja sosialistamisen tarpeista, jotta voidaan nähdä selvästi ja olemassa olevan läpi. Aikuisuuden ajatellaan muuttuvan osittain juuri lapsista ja lapsuudesta saatavien havaintojen pohjalta, ja siten lapsi muuttaa aikuista.

Lasten osallistuminen esimerkiksi tutkimuksen informantteina on purkanut ainakin jossain määrin aikuislähtöisyyttä ja mahdollistanut sen, että myös lapset itse osallistuvat lapsuuden määrittämiseen ja “löytämiseen”. Lasten keskinäinen sekä lasten ja aikuisten välinen vuoropuhelu on houkuttanut ehkä myös väljentämään lapsenomaisuuden ja aikuismaisuuden tiukkaa sitomista ikäkausiin. (Bardy 1996, 214.)

Marjatta Bardyn mukaan kirjalliset kaanonit ja tieteelliset paradigmat näyttäisivät noudattelevan aaltomaista liikettä. Ensimmäinen löydetään jokin uusi tapa lähestyä ilmiötä ja se paljastaa ilmiöstä jotain lisää. Aikaa myöten uusi tapa väljähtyy ja jähmettyessään pikemminkin peittää todellisuutta, mutta siitä jää seuraavalle kierrokselle mukaan jotain, vaikka jälleen uusi konventio näkee ilmiöstä jotain erilaista tai toisella tavalla. Nykyinen lapsuustutkimus on paljon velkaa romantiikan avaamalle lapsikuvulle, joka vitalisoi lapsuuden ja aikuisuuden välisten suhteiden ymmärtämistä sekä lisäsi humanismia lapsia kohtaan. Mutta romanttinen ajattelu myös siirapoitui ja joutui pilkan ja kritiikin kohteeksi, kunnes se jälleen kykeni uudistumaan, vaihtamaan sävyjä ja näkökulmia. Matkaan kerrostui muun muassa sentimentalisoitua, uudenlainen käsitys kehityksestä ja lapsen autonomian ja oikeuksien asteittainen erittely. Aikaa myöten puritaaninen ja romanttinen ajattelu kietoutuivat korostamaan lasten erityisyyttä kuitenkin lasten avuttomuutta ja haavoittuvuutta tähdentäen. (Bardy 1996, 213–214.)

Bardyn väitöstudiumin tulemana on synteesi kertyneistä havainnoista. Niiden pohjalta hän on kehittänyt analyttisen välineen, jota kutsutaan kerroskuvaukseksi lapsuuden ja aikuisuuden välisten suhteiden ontologisista rakenteista. Kerroskuvauksesta avautuu näkymiä siihen, mitä “paidaia” on eli siihen miten lapsuus ja sivilisaatio liittyvät toisiinsa. Lapsuuden luonteesta tihennetään neljä eri ulottuvuutta. Bardyn mukaan lapsuus on

- lapsen iässä olevien ihmisten elämä
- lapsiväestölle varattu tila yhteiskunnan rakenteessa
- aikuismielen rakenne

- aikuispolvien lapsuudesta kerrostunut kulttuurinen rakenne. (Bardy 1996, 199, 209.)

Näillä ajatuskuluilla saattaa olla myös laaja-alaisempi historiallinen merkitys. Nykyisessä lapsuuskeskustelussa korostetaan lapsen autonomiaa ja etsitään välineitä lasten osallisuuden ja osallistumisen laajentamiselle. Valistuksen aikana mieskansalaisuus oli suuri uusi kysymys, ja nyt on meneillään lapsikansalaisuuden tunnustelu, joka saattaa merkitä ylipäättänsä kansalaisuuden näkemystä uudella tavalla (Bardy 1996, 213–214.)

Yhteiskuntaa valottavan tietotuotannon laajentaminen koskemaan lapsilähtöisen tiedon tuottamista on yksi muoto yhteiskunnallisen “äänen” antamista lapsiväestölle. Tiedonintressinä se merkitsee pyrkimystä lapsuuden käsitteelliseen vapauttamiseen. Moderneissa yhteiskunnissa lapsia koskevaa informaatiota on paljon, mutta lapsista lähtevää tietoa ei juuri kerätä. Totutuista ajattelutavoista irtautuminen on periaatteessa selvää, mutta käytännössä usein vaikeaa. Milloin tieto on lapsilähtöistä ja miten se voidaan kääntää sellaiseksi? Voidaksemme nähdä, mikä on juuri lasten asemille ominaista, lapset on kategorisoitava havaintoyksiköksi, josta tietoa tuotetaan, eli siksi “paikaksi”, josta käsin yhteiskuntaa, perhettä, vapaa-aikaa tai muita ilmiöitä tarkastellaan. Mielenkiinto siihen, mitä lapsi ei vielä ole on nyt kääntymässä yhä useammin kysymykseksi siitä, mitä lapsi jo on. (Alanen 1992, 81.)

Kasvatuksen tarkasteluun tarjoutuu selkeästi uusi näkökulma. Lapselle itselleen merkittäviä tekijöitä ovat toiset lapset ja lapsiryhmä. Lapset pyrkivät aktiivisesti rakentamaan suhteitaan ja samaistumaan vertaisiinsa. Lasten omissa kokemuksissa ja muistoissa aikuiset tulevat lapsen arjessa kavereiden, leikkien ja erilaisten lasten omien aktiviteettien jälkeen. Ajatus lapsesta oman ihmissuhdeverkostonsa rakentajana merkitsee suurta haastetta: miten tukea lasten sosiaalisten suhteiden rakentumista lasten oman toimintakulttuurin pohjalta, ei aikuisten luoman ryhmäajattelun pohjalta. (Strandell 1995, 261; Lehtinen 2000.)

Yhteiskunnallisen lapsuustutkimuksen ja yhteiskunnallisten käytäntöjen kehittämisen kannalta on siis olennaista se, että luomalla tietoa lapsi-

ta, heidän kokemuksistaan, elinolosuhteistaan ja asemastaan suhteessa muihin väestöryhmiin heidät saatetaan saada pois siitä ”näkyttömyydestä”, johon aikaisempi tutkimus heidät on saattanut. Lisääntyvän tiedon tuotannon on Strandell (1992, 26) myös kyseenalaistanut. Uudentyyppisen tiedon kysyntä kertookin paljolti lisääntyneestä lasten ja lapsuuden kontrolloinnin ja säätelyn tarpeista. Hallinnollinen yksikkö ja intervention painopiste on siirtynyt perheestä lapseen. Tällä on yhteys siihen pitkän aikavälin historialliseen muutokseen lapsen asemassa, jossa lapsesta on tullut yhä enemmän yhteiskunnallinen ja valtiollinen huolenaihe ja kysymys.

Lähteet

- Alanen, L. 1988. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä – yhteiskuntatieteellisen lapsuustutkimuksen näkökulma, *Politiikka*, 3, 237-244.
- Alanen, L. 1992. Modern Childhood? Exploring the ‘child question’ in sociology. Institute for Educational Research. Publication series A. Research reports 50. University of Jyväskylä.
- Alanen, L. 2001. Sukupolvijärjestys ja kasvatuslapsuus: Sosiologisia avauksia lapsuuteen. Teoksessa A. Jauhiainen, R. Rinne & J. Tähtinen (toim.) *Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit*. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 285–296.
- Alanen, L. & Bardy, M. 1990. Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä. *Sosiaalihalitus*. Julkaisuja 12. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Antikainen, Ari (2001) Identiteetti, koulutus ja oppiminen tutkimusesimerkkien valossa. Teoksessa A. Antikainen, R. Rinne & L. Koski *Kasvatustieteologia*. ss 257–311. Porvoo: WSOY.
- Bardy, M. 1996. Lapsuus ja aikuisuus -kohtauspaikkana Emile. *Stakes*. Tutkimuksia 70. Jyväskylä: Gummerus.
- Bardy, M. 1998. Lapsi- ja aikuispolvien yhteiskunta. *Yhteiskuntapolitiikka* 63 (1), 69–73.
- Bronfenbrenner, U. 1979. *The ecology of human development*. Cambridge: The Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. 1997. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa R. Vasta (toim.) *Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä*. Englanninkielisestä alkuteoksesta suomentanut A. Toppi. Ensimmäinen painos. London: Jessica Kingshley Publisher. 2. versio Kuopio: Kustannusyhtiö Puijo, ss.221–228.
- Hendrick, H.1997. Constructions and reconstructions of British childhood: An interpretive survey, 1800 to the present. In James, A. & Prout, A. (eds.) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary Issues in Sociological Studied of Children*, pp. 34–62. London: Falmer Press.
- Kinos, J. & Virtanen, J. 2001. Lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen kivijalka lapsuuden sosiologiassa. Teoksessa K. Karila, J. Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lehtinen, A-R. 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: SoPhi Jyväskylän yliopisto.
- Meyer, J. W. 1987. Self and life course. Teoksessa G.M. Thomas, J.W. Meyer, F.O. Ramirez & J. Boli. *Institutional structure. Constituting state, society, and the individual*. London: Sage Publication.242–260.
- Nummenmaa, AR. 1996. Koulutus, sukupuoli ja elämäntyyli. Työpoliittinen tutkimus 149. Helsinki: Työministeriö.
- Nummenmaa, AR. 2001. Tulkinnallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa K.Karila, J.Kinos & J. Virtanen (toim.) *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Juva: PS- Kustannus.
- Prout, A. & James, A. 1997. A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems, pp. 7–32. In James, A. & Prout, A. (eds.) *Constructing and reconstructing childhood. Contemporary Issues in the Sociological Studied of Children*. London: Falmer Press.
- Pulma, P. & Turpeinen, O. 1987, *Suomen lastensuojelun historia*. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. & Wintersberger, H. (eds.) 1994. *Childhood Matters*. Averbury: Aldershot.
- Strandell, H. 1992. Uusi lapsi on syntynyt? ”Uuden” lapsitutkimuksen arviointia. *Nuorisotutkimus* 10 (4), 19–27.
- Strandell, H. 1995. Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Tampere: Gaudeamus.
- Virtanen, J. 1998. Esiopetus – koulutuksellisen tasearvon sinetti? Oppivelvollisuuskoulutuksen ja esiopetuksen tasa-arvotutkimusten muotoutuminen suomalaisissa koulutusmietinnöissä ja opetussuunnitelmissa 1940- luvulta 1990- luvulle. *Acta Universitatis Tamperensis* 624.

Kukka Tast

HITAASTI KIIRUHTAEN KOHTI AIKUISUUTTA

”*Nihil novi sub sole*”, sanoivat muinaiset roomalaiset. Edellisen artikkelin kirjoittajat tuovat esiin, että heidän esittämillään ajatuskuluilla saattaisi olla laajempaa historiallista merkitystä. Antiikin Roomassa silloiset ”kasvatustieteilijät” ja ”kehityopsykologit” olivat kiinnostuneita juuri samoista kysymyksistä kuin nykylapsuuden tutkijatkin. Menneisyyden lapset ovat kuitenkin pysyneet pitkään näkymättömissä tutkimuksen keskittyessä tarkastelemaan aikuisia mieskansalaisia. Tilanne on kuitenkin onneksi muuttunut: lapsuuden historiasta on tullut merkittävä sosiaalishistoriallinen tutkimuskohde. Antiikin ajattelijoiden käymän lapsuuskeskustelun esiin nostaminen tarjoaa historioitsijalle erinomaisen tilaisuuden osallistua myös nykyiseen keskusteluun lapsuuden paikasta yhteiskunnassa.

Lapsuutta ja nuoruutta koskevat tulkinnat ovat epäilemättä historiallisesti muotoutuneita ja siten varsin kontekstisidonnaisia. Samalla lapsuustulkinnat ovat tietystä määrin universaaleja, jolloin esimerkiksi nykyihmisen moderneina pitämät käsitykset osoittautuvatkin yllättäen varsin ”antiikkisiksi”. Lapsuus oli jo antiikissa selkeästi oma aikuisuudesta erottuva ikäkautensa. Lapsuus oli

valmistautumista aikuisuuteen, mutta tästä huolimatta lasta ei nähty ainoastaan potentiaalina, vaan kiinnostavana yksilönä. Ihmiselämä jaettiin antiikissa ikäkausiin, jotka erosivat toisistaan omien erityispiirteidensä vuoksi. Lapsuuden kuluessa lapsenomaiset piirteet muuttuivat vähitellen aikuismaisemmiksi. Antiikin ”kehityopsykologien” tarkoituksena oli ohjata tätä kehitystä ja siten saattaa lapsi turvallisesti aikuisuuteen. Toivotunlainen aikuisuus pyrittiin varmistamaan kasvatuksen ja koulutuksen avulla. Vanhemmille suositettiin lasta ymmärtävää kasvatusotetta ja opettajille oppilaslähtöisiä opetusmetodeja. Antiikin elämäntapaajatteluun kytkeytyi näkemys siitä, että jokaisella elämänvaiheella, myös lapsuudella, on oma tehtävänsä. Elämä ei muuttunut merkitykselliseksi vasta aikuisuudessa, vaan lapsuus oli elämäntapaerien ensimmäinen ja varsin tärkeä osa. Siksi oli syytä kiiruhtaa hitaasti: lapsi haluttiin ohjata aikuisuuteen kiirehtimättä ja lapsuudesta nauttien. (Tast, Kukka (2001). Lapsen ikä, ominaisuudet ja kehitys varhaisen keisarikauden kirjoituksissa. Pro gradu -tutkielma. Historiatieteen laitos, Tampereen yliopisto.)

Anna Anttila

ROMANTISKT SÄLLSKAPANDE BLAND BARN I LÅGSTADIEÅLDERN

Artikeln behandlar den romantiska kulturen och sällskapet bland barn i lågstadieåldern, dvs. barn mellan 7 och 13 år. Åldersgruppen kallas också latensbarn, eftersom psykodynamiskt inriktade teoretiker ansett att barn i denna ålder har ett slumrande känsloliv. Hela latensåldern har betraktats som en period då balanserade barn bara väntar på puberteten och samlar krafter för de förestående omvälvningar som den innebär.

I artikeln presenteras barnens och de ungas egna synpunkter på parrelationer. Just latensbarnen är i vår tid klart intresserade av det motsatta könet och sällskapar öppet. I sitt sällskapande testar de unga gränserna på fyra olika axlar: barndom kontra vuxenhet, normalt kontra onormalt, flickkultur kontra pojkkultur och lek kontra verklighet. Artikeln belyser också barndisconas och deras popularitet idag – de är viktiga arenor för ett slags första träning i kärlekens svåra konst.

Självva tycker barnen att den här åldern präglas av smärta och förtvivlan. Det är bara kärleken och parrelationen som skänker glädje och tröst i brytningen mellan barndom och ungdom. T.ex. i olika diskussionsspalter för den här åldern framställs kärleken som en grundläggande mänsklig rättighet; att fråntas den rättigheten är att utsättas för en fruktansvärd orättvisa. I sina egna skrifter utropar dessa unga: ”Ta oss på allvar!”

Erja Kosonen

HOBBYER SOM STÖDER UTVECKLINGEN

Artikeln bygger på en doktorsavhandling om 13–15-åriga pianospelare ungdomars erfarenheter. Att just musiken valts som utgångspunkt för en studie av fritidsaktiviteter på tröskeln till ungdomsåren beror på att olika slag av musikutövning hör till de allra populäraste konstnärliga hobbyerna bland barn och unga. Systemet med musikinstitut har skapat bättre möjligheter för denna hobbyverksamhet och samtidigt skapat en modell för hur undervisning kan ordnas också utanför musikinstitutet. Hur fungerande modellen i sin helhet är kan det råda delade meningar om.

I övergångsåldern mellan barndom och ungdom kan musik och musicerande utgöra ett viktigt och tryggt medel för att behandla egna känslor och dryfta sina personliga värderingar. Just med musikens hjälp kan en ung människa frigöra sig från föräldrarnas värdesystem, dvs. från det system som det tids nog är tryggt att återvända till. Å andra sidan kan musiken också förena barnen och föräldrarna så att någon sådan musikalisk emancipation inte är nödvändig. I synnerhet för unga flickor är musicerande en accepterad form av socialisation, som samtidigt inlemmar dem i släktens tradition, kanske mer än någon mor eller far kommer att tänka på. Musicerande har ju traditionellt varit uppskattat inom aristokratin och de högre sociala skikten. Skillnaden är bara att alla nu har samma möjlighet, oavsett social status.

Jari Lämsä

ATT GE UPP SIN HOBBY – DROP OUT-FENOMENET I TÄVLINGSIDROTTE

Idrottsrörelsen kallar sig gärna för Finlands största ungdomsrörelse. Omkring en tredjedel av finländarna i åldern 10–29 år sysslar med gymnastik och idrott i organiserad form. Idrottsrörelsen har synligt och framgångsrikt värvat nya medlemmar: andelen unga som sysslar med gymnastik och idrott i organiserad form har varit något växande. Bakom tillväxttalen döljer sig dock sprickor. Tusen och åter tusen unga i åldern 13–19 år ger upp sin idrotts hobby. Under säsongen 1998–1999 föll inom t.ex. ishockey 32 procent av denna åldersgrupp bort – sammanlagt omkring 5 000 spelare. Vad händer med dem? Slutar de helt och hållet? Byter de gren eller väljer de bara att satsa på en enda av sina olika hobbyer?

Artikeln granskar problematiken med ungdomar som ger upp sin hobby. Den bygger dels på tidigare undersökningar och den intervjuundersökning som skribenten själv gjorde 1999–2001, dels på kartläggningar av antalet aktiva inom olika idrottsgrenar. Inom forskningen har fenomenet med att unga ger upp sin hobby normalt betraktats som en momentan händelse, där en ung människa i en valsituation låter bli att delta i någon viss verksamhet. De vanligaste orsakerna är tidsbrist, skolan, kompisarna, dålig tränare eller dålig laganda. Omkring hälften av dem som ger upp en hobby tycks dessutom strax hitta en ny, där de fortsätter att vara aktiva. Idrott som hobby borde emellertid ses som en successiv process, och artikeln lyfter fram viktiga teman som det är skäl att beakta då man dryftar orsakerna till att unga ger upp sin hobby.

Sakari Karvonen

FARVÄL TILL BARNDOMEN? – ALKOHOL- OCH DROGKULTUREN I TIDIG UNGDOM

Sambandet mellan å ena sidan ungdom, å andra sidan alkohol och narkotika förefaller nästan som en universell lagbundenhet. Det påstås ofta att de unga prövar alkohol och droger för att efterlikna de vuxna. Den här artikeln undersöker ur ett kulturellt perspektiv om olika rusmedel är ett sätt för ungdomar att lämna barndomen bakom sig samt hur och på vilka villkor det i så fall sker. I utvecklingsteorierna betraktas rusmedlen som ett led i de ungas normala tillväxt, och man fokuserar främst på de psykosociala aspekterna. Med spritens och drogernas hjälp kan de unga pröva vad det innebär att vara vuxen och testa olika vuxenroller. Brytningen med barndomen och övergången till vuxenlivet är emellertid ingen enkel och entydig händelse. Det handlar om en långt utdragen, ostadig process med ständiga förhandlingar. Alkohol- och drogmissbruk kan tjäna helt andra syften, som inte hänger samman med inträdet i vuxenlivet. Likaså spelar könsrelaterade kulturella koder en viktig roll. I framtiden kommer alkohol- och drogkulturen sannolikt att bli allt brokigare, efterhand som den finländska enhetskulturen vittrar sönder.

Anna Rönkä,
Anna-Maija Poikkeus,
Johanna Viheräköski

FRÅN SJUAN TILL ÅTTAN – UNGA OCH GAMLA I FÖRVANDLING

Vad sker det i en ung människa och hennes relationer till andra vid uppflyttningen från sjunde till åttonde klassen? Är förändringen lika hos pojkar och flickor? Artikeln bygger på undersökningen Människorelationer och välbefinnande bland unga, där man undersökte en grupp unga i Mellersta Finland först på hösten i sjunde klassen och sedan på nytt på våren i åttonde klassen. De unga intervjuades om sina föräldra- och kompisrelationer, alkohol- och drogvvanor, depressionssymptom och om hur de ser på sig själva och sin skolgång. Frågorna motsvarade de som används internationella undersökningar och de var identiska i båda intervjuerna.

Undersökningen visade att både flickornas och pojkarnas relationer till sina föräldrar blev mer distanserade och mindre varma mellan sjunde och åttonde klassen. I bägge intervjuerna var flickornas relation till sina pappor mer distanserad än pojkarnas. I de ungas allmänna välbefinnande upptäckte vi både positiva och negativa trender. Å ena sidan blev kompisrelationerna bättre och de unga tycktes trivas bättre i skolan. Å andra sidan blev det vanligare att dricka sig berusad och också pröva droger. Depressionssymptomen bland flickorna ökade, och deras jagbild blev negativare än pojkarnas.

I artikeln dryftas moders- och fadersrelationerna i högstadietiden och hur de skiljer sig åt mellan flickor och pojkar. Vi frågar bland annat om det är nödvändigt att relationerna till föräldrarna svalnar och varför relationen mellan flickorna och deras pappor krånglar.

Kati Niemelä

SKRIFTSKOLAN OCH PROMETHEUSLÄGREN SOM INITIATIONSRIITER

I Finland är skriftskolans, dvs. konfirmationsundervisningens ställning exceptionellt stark. Omkring 90 procent av varje årsklass går i skriftskola, trots att andelen finländare som hör till kyrkan är klart lägre (85 procent år 2000). Sedan slutet av åttiotalet har det funnits ett icke-religiöst alternativ till skriftskolan, de s.k. Prometheuslägren. År 2001 deltog över 600 unga i dem. Det motsvarar en procent av 15-åringarnas åldersklass.

Skriftskolan har traditionellt betraktats som en initiationsrit, vars deltagare övergår från barndomen till vuxenvärlden. Också Prometheuslägren förknippas med denna tanke. De förändringar som skett i samhället har emellertid på många sätt kommit att ifrågasätta den tanken. I och med att ungdomstiden tänjts ut betraktar ungdomar i konfirmationsåldern å ena sidan barndomen som ett redan passerat stadium, å andra sidan vuxenheten som en så avlägsen framtid att den inte berör dem. Att betraktas som fullvärdig samhällsmedlem förutsätter inte heller avlagd skriftskola. Likafullt är behovet av olika slags initiationsriter alltså starkt.

Av skriftskolan förväntar sig de unga att den skall hjälpa dem på vägen mot vuxenhet, och de upplever också att den gör det. Både de unga själva och deras föräldrar upplever ett behov av ett slags rituell ceremoni i ungdomsåren för att markera att en viss fas i livet har passerats och andra väntar i framtiden. Artikeln granskar nuläget inom skriftskolan och Prometheuslägren, deras roll som initiationsriter, deltagarnas erfarenheter av dem och deras betydelse i de ungas liv.

**Anna Raija Nummenmaa,
Jorma Virtanen**

BARNDOMENS SAMHÄLLELIGA OCH INSTITUTIONELLA VÄSEN

Våra sätt att tolka barndomen och ungdomen som särskilda skeden i livet är historiskt och socialt betingade. Tolkningarnas innehåll har varierat i olika epoker och kulturella kontexter. Individens liv från moderlivet till graven har studerats som en både individuellt och institutionellt definierad process. Den fråga som ofta har ställts är i vilken mån t.ex. tidpunkten för övergången från barndom till ungdom eller från ungdom till vuxen ålder är beroende av individuella faktorer, sociala strukturer (t.ex. dagvårds- och utbildningssystemen) och normativa förväntningar (t.ex. inlärningssvårigheter eller frigörelsen från föräldrahemmet).

Det moderna samhället använder åldersrelaterade organisationer och sociala institutioner som instrument för att skapa åldersrelaterade regelbundenheter och övergångsskeden i människans liv. Det är det fenomenet som åsyftas också då man talar om kulturell konstruktion av levnadsloppet. Man kan också tala om barndomens och ungdomens institutionaliserade habitus. Den enskilda individens handlande definieras och legitimeras dels av olika institutioner, t.ex. familjen, daghemmet, skolan, dels av ekonomiska, politiska och religiösa normer. Exempelvis hela det åldersstrukturerade utbildningssystemet med sina gemensamma mål och sin syn på ”god kunskap” är uppbyggt med lagar och förordningar, fostrings- och läroplaner.

De gemensamma institutionella erfarenheterna spelar en viktig roll för utvecklingen av den enskilda individens person och habitus. Det har också hävdats att just denna institutionella aspekt på jaget kan förklara vissa särdrag hos den moderna subjektiviteten, t.ex. att vissa personlighetsdrag inte tycks bestå från ett livsskede till ett annat. Detta tar sig uttryck bl.a. i svag korrelation mellan

människornas subjektiva jag och deras sociala premisser. Också attityd och handling kan ofta stå i konflikt med varandra. Dessa observationer är enligt Meyer förståeliga, om vi ser den moderna människan som både förpliktad och institutionellt driven att konstruera sitt subjektiva jag.

ABSTRACTS OF THE ARTICLES

Anna Anttila

ROMANTIC SOCIALISING OF PRE-TEENS

The article is a treatment of the romantic culture and the associated institution of social intercourse of pre-teenaged children, or those aged approx. 7–13. Pre-teens are also called latency children, because theoreticians of a psychodynamic orientation have held their emotional lives to be dormant. The entire age of latency has been seen as a stage during which well-balanced pre-teens are just awaiting puberty, and gathering strength for its upheavals.

The treatment introduces children's and pre-teens' own ideas about partnerships. It is the latency children who are today openly interested in the opposite sex and going out with or publicly 'go in' with someone. In pre-teen socialising, limits are tested in four directions: from childhood towards adulthood, between the normal and the abnormal, between girls' and boys' cultures, and between reality and play. The article helps to illuminate the current popularity of children's discos - they are necessary arenas for dry practice runs for love.

The pre-teens feel that their stage of life is filled with angst and despair. Only love and a partnership will bring happiness and consolation to the cusp of childhood and youth. E.g. in the letters to discussion columns, love is a human right to which everyone is entitled, and to be denied it is a gross injustice. The pre-teens' own writings shout out: "Take us seriously!"

Erja Kosonen

HOBBIES IN AIDING DEVELOPMENT

The article is based on a doctoral thesis on the experiences of 13–15-year-old piano players. Actively pursuing a hobby on the threshold of youth is examined particularly from the point of view of musical hobbies, because musical interests and playing an instrument are some of the most popular arts interests among children and young people. The Music Educational Establishment system has created a basis for the expansion of the opportunities available for pursuing the interests, and provided a model for teaching practices also outside specialist musical educational establishments. Opinions differ as to how functional this model is on the whole.

Music and playing an instrument may be an important and safe channel for dealing with one's own emotions and examining one's own values during the transition from childhood to youth. Music in particular offers a good opportunity for detachment from the parents' value world, the one to which it is good to return in time. On the other hand, music also unites children and parents so that the musical detachment becomes unnecessary. Especially for girls, playing is still an accepted way of socialisation into their own community, at the same time linking the child or young person with the tradition of previous generations, possibly more so than any mother or father realises. Playing an instrument has of old been a valued hobby among the aristocracy and upper social classes. Only now, the same model of an active interest is on offer to everyone, regardless of social class.

Jari Lämäsä

LEAVING THE HOBBIES – THE DROP-OUT PHENOMENON IN COMPETITIVE SPORT

The sporting movement advertises itself as Finland's biggest youth movement. About a third of Finnish 10–29-year-old young people are involved in organised sport and class physical exercise as a hobby. Encouraging new participants to join in is a very visible and rewarding activity, as the number of young people engaged in organised physical exercise appears to be on a slight increase. However, there are cracks behind the large numbers. Between the ages of 13 and 19, thousands and thousands of young people disappear from sporting activities. E.g. in ice hockey, 32% of the 13–19-year-old age group, 5,000 players in all, discontinued playing in the season 1998–1999. What happens to them? Do they stop? Do they change sport, or only choose one of their many hobbies?

The article examines the discontinuation of young people's sporting interests, based on earlier studies, and the researcher's questionnaire study carried out in 1999–2001, together with participants' accounts from different sports. As an area of research, the ending of a sporting interest has generally been held to be a momentary event, where the young person, in a situation of multiple choices, 'drops out' of the activity. Lack of time, school, friends, a poor trainer, or a poor team spirit are the most common reasons for dropping out. In addition, about half of those who stopped seem to find another hobby immediately, and continue active involvement with it. However, sporting interest should be seen as a continuous process, and the article attempts to emphasise important themes which should be examined in connection with the process leading to the discontinuation of a hobby.

Sakari Karvonen

FAIRWELL TO CHILDHOOD? – CULTURAL PRACTICES ASSOCIATED WITH INTOXICANTS IN THE PRE- TEENS

The link between youth and the use of intoxicants seems to be an almost generalised law. It is often argued that youngsters' experimentation with intoxicants is actually imitation of adults. This article takes a cultural viewpoint in examining whether young people are using intoxicants in an attempt to detach themselves from childhood, and how and under what conditions this takes place. Developmental theories group intoxicants as part of a young person's normal growth process, and they focus on the psychosocial factors associated with experimentation with and use of intoxicants. Intoxicants do, indeed, offer many opportunities for testing adulthood and trying out adult roles. Detachment from childhood and transition towards adulthood is, however, anything but a simple, clear delineation. It is a question of a long, fluctuating, and continuously negotiable process. Intoxicants can also be shown to have other goals, independent of 'growing up'. The use of intoxicants is shaped also by e.g. gender-specific cultural codes. In the future, cultural practices associated with intoxicants are likely to become ever more diverse, as the integrated Finnish culture continues to crumble.

Anna Rönkä, Anna-Maija Poikkeus
Johanna Viheräkoski

FROM THE SEVENTH TO THE EIGHTH – YOUNG PEOPLE AND PARENTS IN A PROCESS OF CHANGE

What happens within a young person and his or her interpersonal relationships, as he or she passes from class seven to class eight? Is the change similar for girls and boys? The article is based on the study 'Interpersonal relationships and well-being of young people' which studied the same Central Finnish youngsters in the autumn of class seven, and again in the spring of class eight. The young people were questioned at the two ages, using the same, internationally widely used measures, on their relationships with their parents and friends, the use of intoxicants, symptoms of depression, and what they think of themselves and of school.

The study showed that at the time of moving up from class seven to class eight, the relationships with parents of both girls and boys became more distant and less warm. The relationship between girls and fathers at both ages was more distant than that of boys and fathers. We observed both positive and negative changes in the well-being of young people. On the one hand, there was an improvement in the youngsters' friendships and their enjoyment of school. On the other hand, the intoxicating use of alcohol and experimentation with drugs increased. Depressive symptoms of girls increased, and their self-image remained more negative than that of the boys.

The article examines the quality and importance of maternal and paternal relationships of an upper-grade aged young person, focusing particularly on the salient features of girls' and boys' development. We ask e.g. the questions: is it inevitable that relationships with parents become cooler, and why does the relationship between girls and fathers falter.

Kati Niemelä

CONFIRMATION SCHOOL* AND PROMETHEUS CAMPS AS RITES OF PASSAGE

In Finland, confirmation school holds an exceptionally strong status. Approx. 90% of young people attend confirmation school annually, in spite of the fact that a significantly smaller proportion of Finns are members of the [Lutheran] Church (85% in 2000). From the end of the 1980's, non-religious Prometheus camps have endeavoured to offer an alternative for confirmation school. In 2001, more than 600 youngsters attended Prometheus camps. This is equivalent to one percent of the 15-year-old age group.

Confirmation school has traditionally been seen as a rite of passage where the participant is perceived in some way to be passing from childhood to the world of adults. The same idea has been attached also to Prometheus camps. Social changes render this idea questionable in many ways. Prolonged teenage has already removed childhood to the distant past from the minds of confirmation school students, and adulthood is not yet even on the horizon. Nor is participation in confirmation school any kind of prerequisite in gaining full membership of society any more. Yet, the need for various rites of passage is still powerful.

Young people expect and also feel that confirmation school equips them for adulthood. Young people and their parents need a ritualistic event set in youth, some kind of a marker post showing that a certain part of life is already over, and a part yet ahead. The article examines the present status of confirmation school and Prometheus camp, the idea of a rite of passage attached to them, and young people's experiences of them, and their significance in the lives of youngsters.

**Translator's note:* Confirmation school is probably a concept unique to the Lutheran religion.

It consists of classes in its basic tenets and prayers, culminating in a public confirmation of faith during a ceremony in church, and the young person's first communion. This is an occasion for a family get-together, and valuable presents are given to the confirmant. The custom is comparable to Jewish boys' Barmitzvah at age 13.

Confirmation school often takes place in a summer camp. Prometheus camps are provided for youngsters who do not wish to participate in the religious instruction, but don't want to miss out on the fun of the camp. The instruction is focused on moral education and general life skills.

**Anna Raija Nummenmaa,
Jorma Virtanen**

SOCIAL AND INSTITUTIONAL ESSENCE OF CHILDHOOD

Interpretations of childhood and youth as stages of life are moulded by history and society. They have been and are defined variously in different periods, and in different cultural contexts. An individual's life course from womb to grave has been studied as a process determined both individually and institutionally. In considering their interrelation, the question has often been posed, to what degree e.g. the timing of the passage from childhood to youth, or from youth to adulthood, are determined by personal aspirations, and to what degree moulded by social structures, such as the day care system and the educational system, and by normative expectations (e.g. learning readiness or becoming independent from the family).

Modern society uses age-specific organisations and social institutions as tools in order to produce age-specific conformities and transitions in the course of an individual's life. This phenomenon is referred to also, when the cultural construct of a life course is discussed. One could also talk about the institutionalised habitus of childhood and youth. Different institutions, such as the family, day care and school, and economic, political and religious norms determine and legitimise the individual's actions. E.g. an age-specific system of child rearing and education, with its common aims and 'descriptions of good performance', has been written into schedules of early learning and teaching, laws and regulations.

Shared institutional experiences are crucially significant in the development of an individual's persona and habitus. It has also been argued that it is exactly this institutional viewpoint of self that may explain certain defining features of modern subjectivity. As an example, e.g. the low stability of personality traits from one age period to

another has been mentioned. This is shown e.g. in low correlations between subjective self and an actor's social conditions. Similarly, the interrelations between an actor's attitudes and real actions are also weak. Such reasearch findings make sense, if we perceive the modern actor to be both obliged and institutionally supported in constructing his subjective self.

KIRJOITTAJAT

Anna Anttila, FL, folkloristi, vapaa kulttuurintutkija

Anttila on erikoistunut nykyiseen lastenperinteeseen, erityisesti tyttökulttuuriin. Hän on tutkinut varhaisnuorten romanttista seurustelukulttuuria ja tyttöjen rakkausennustuksia Suomen Akatemian ja Helsingin yliopiston tieteidenvälisessä ”Tyttökulttuurin muuttuvat mallit / The Changing Models of Girls Culture” -projektissa.

Erja Kosonen, FT, dipl.pianisti

Kosonen toimii musiikin lehtorina Jyväskylän yliopiston musiikkitieteen laitoksella kouluttamassa musiikin aineenopettajia. Hän on tutkinut varhaisnuorten soittamisen motivaatiota. Viimeisin osa tutkimuksesta (väitöskirja) keskittyi pianonsoittoon liittyviin merkityksiin ja motivaatioon 13-15-vuotiailla musiikinharrastajilla.

Jari Lämsä, LitM, tutkija Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskuksessa Jyväskylässä

Lämsän kiinnostus nuorten urheiluharrastuksen lopettamisen tutkimukseen sai alkunsa vuonna 1999, jolloin Suomen Jääkiekkoliitto yhteistyössä KIHU:n kanssa käynnisti jääkiekon drop out -tutkimuksen. Tutkimuksen tarkoituksena oli karvoittaa valtakunnallisesti jääkiekon lopettamiseen liittyviä tekijöitä eri ikäisillä nuorilla. Tutkimus on poikanut muutaman opinnäytetyön ja jatkuu keväällä 2002 käynnistyvällä seurantatutkimuksella, jossa on tarkoitus seurata yhden ikäluokan jääkiekkoharrastusta 4 vuotta.

Sakari Karvonen, VTT, dosentti

Karvonen toimii tutkijana Stakesin Terveyden edistämisen kuntastrategiat -ryhmän hankkeessa ”Kuntien väliset ja sisäiset erot lasten ja nuorten terveydessä ja terveystottumuksissa”. Hankkeen tavoitteena on paikantaa lasten ja nuorten hyvinvointi aluerakenteeseen sekä määrittää hyvinvointiin yksilö- ja paikallistasolla vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi Karvonen johtaa projektia, jossa verrataan nuorten elämäntyyliä ja terveyttä Helsingin ja Glasgow’n nuorilla.

Anna Rönkä, PsT, erikoistutkija Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikössä (31.6.2002 asti ma. professorina psykologian laitoksella)

Röngän Väitöskirja käsitteli syrjäytymisen prosesseja ja väyliä ja niissä ilmeneviä sukupuolieroja. Viime aikoina hän on tutkinut nuorten perhe-suhteita ja hyvinvointia, vanhemmuutta ja työ-elämää lasten näkökulmasta.

Anna-Maija Poikkeus, PsT (Ph.D.), tutkija Jyväskylän yliopiston Ihmisen kehitys ja sen riskit -huippututkimusyksikössä

Poikkeus on tutkijana mukana Lapsen kielen kehitys ja familiaalinen dysleksiariski -seurantaprojektissa, jossa hänen kiinnostuksen kohteensa liittyvät kielen ja kognitiivisten taitojen kehittymisen yhteyksiin sekä lasten ja vanhempien vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin taitoihin suojaavina tekijöinä.

Johanna Viheräkoski, PsM

Viheräkoski työskentelee tällä hetkellä ammatinvalintapsykologina. Hänen pro gradu -työnsä käsitteli vanhempien työssäkäynnin ja nuorten hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä.

Kati Niemelä, TT, KM, tutkija Kirkon tutkimuskeskuksessa Tampereella

Niemelän keskeisimpiä tutkimusaiheita ovat olleet teologian opiskelijoiden uranvalintaan ja kirkon henkilöstöön liittyvät kysymykset, rippikoulu ja suomalaisten uskonnollisuus.

Anna Raija Nummenmaa, YTT, VTL, kasvatustieteen professori Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen varhaiskasvatuksen yksikössä

Nummenmaa on erikoistunut varhaiskasvatukseen ja kasvatopsykologiaan. Tutkimus: Early childhood education in different life contexts; Family research and related professional practices; The psychology of the childbirth and the guidance in maternity clinics; Education, gender and life course; Youth in changing Karelia.

Jorma Virtanen, KT, varhaiskasvatuksen yliassistentti Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen varhaiskasvatuksen yksikössä

Virtasen tutkimustyö sijoittuu varhaiskasvatukseen ja esiopetuksen tutkimuksen alueelle. “Esiopetus ja suomalainen yhteiskunta” -tutkimusprojektista on valmistunut väitöskirjatutkimus “Esiopetus -koulutuksellisen tasa-arvon sinetti?”

Kukka Tast, FM

Tast on jatko-opiskelijana Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksella. Hänen väitöskirjahankkeensa on “Lapsi ja kuolema Antiikissa”. Tällä hetkellä Tast työskentelee lukion lehtorina Joutsenossa.

